

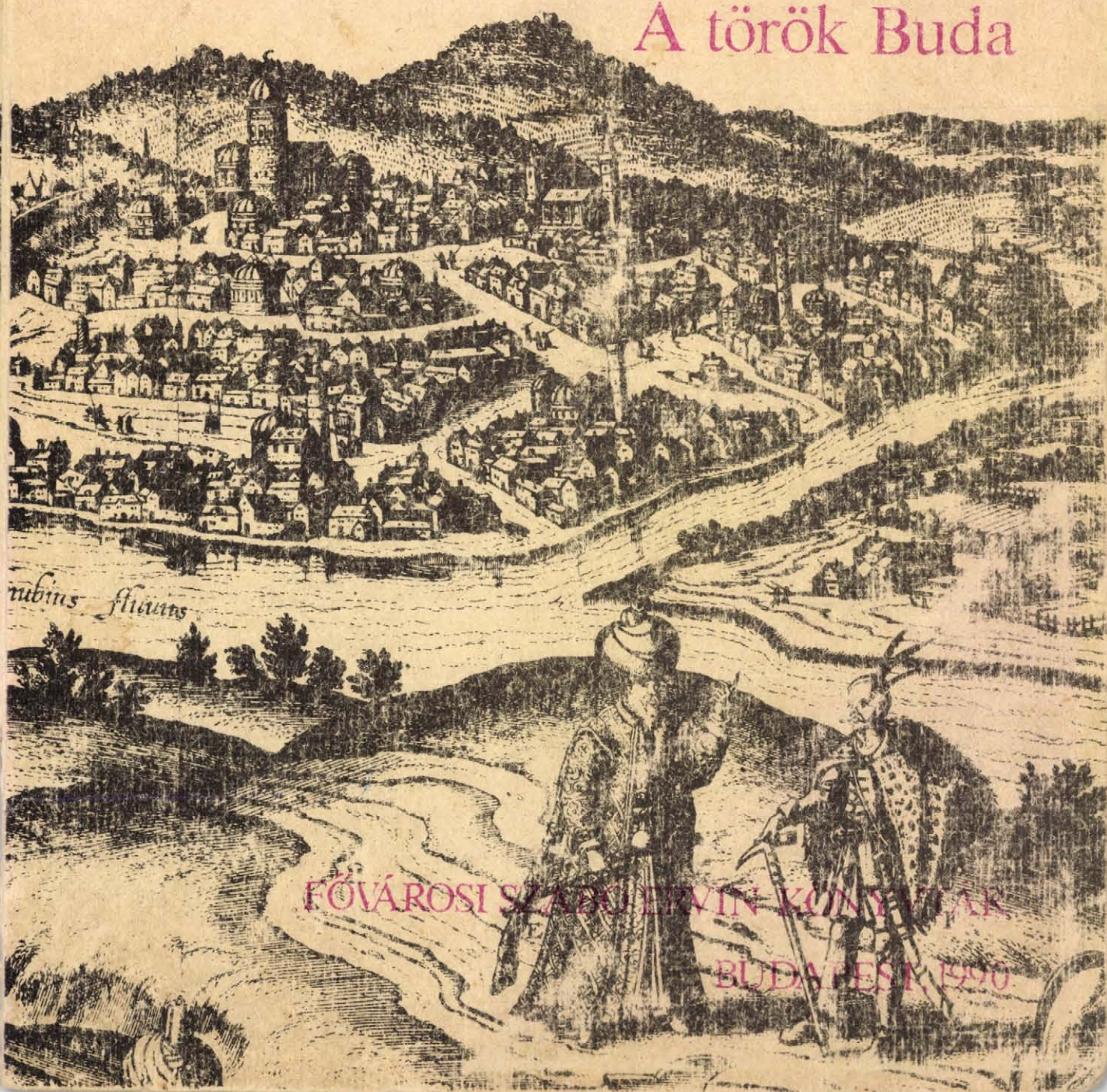
943. 93

B 46

Bél Mátyás

BUDA VÁROS LEÍRÁSA 2.

A török Buda

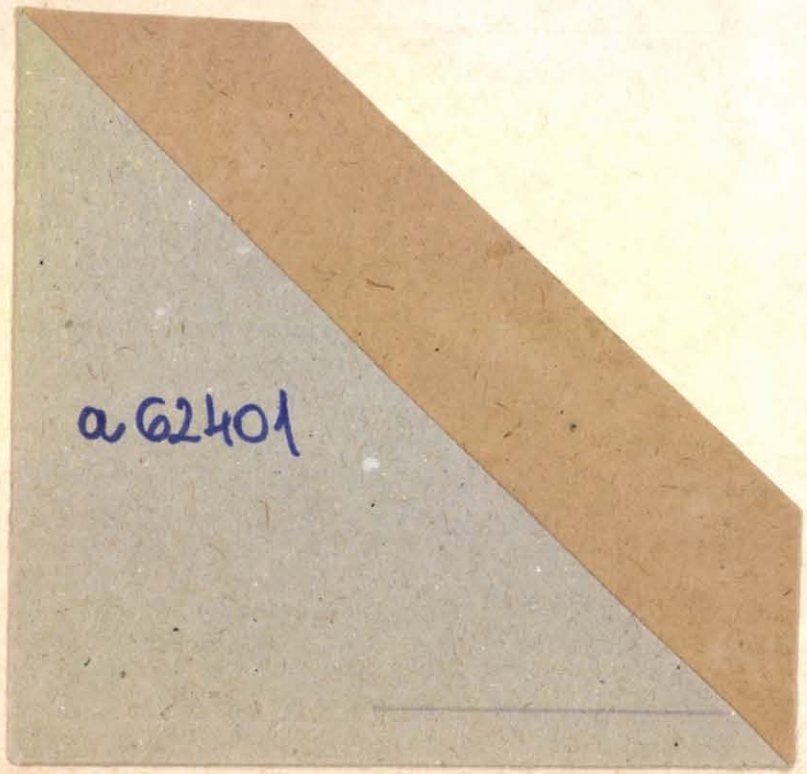

FŐVÁROSI SZABOLTVIN KÖNYVTÁR

BUDAPEST 1990

4-12632 / 2

~~9405~~

a 62401

943.9

B46

FEJEZETEK BUDAPEST MÚLTJÁBÓL 3.

MATTHIAE BELII,
NOTITIA
HUNGARIAE
NOVAE

GEOGRAPHICO HISTORICA.

PARTIS PRIMAE
CIS-DANUBIANAE,
TOMVS TERTIVS.

BÉL MÁTYÁS
AZ ÚJKORI
MAGYARORSZÁG
TÖRTÉNELMI-FÖLDRAJZI
ISMERTETÉSE

AZ ELSŐ,
DUNÁN INNENI RÉSZ
3. KÖTETE

NOTITIA
HUNGARIAE
NOVAE
HISTORICO GEOGRAPHICA,
DIVISA IN PARTES QVATVOR,

QVAVRVM
PRIMA, HVNGARIAM CIS-DANVBIANAM; ALTERA, TRANS-
DANVBIANAM; TERTIA, CIS-TIBISCANAM; QVARTA, TRANS-TIBISCANAM:

Vniuersim XLVIII. Comitatus Designatam,
EX PROMIT.

*Regionis Situs, Terminos, Montes, Campos, Fluios, Lacus,
Thermas, Celi Solique ingenium, Naturæ munera & prodigia; Incolas va-
riarum Gentium, atque harum mores; Prouinciarum Magistratus; Illustres Familias;
Vrbes, Arces, Oppida, & Vicos propemodum omnes; Singulorum præterea, Ortus &
Incrementa, Belli Pacisque Conuersiones, & præsentem Habitum;*

Fide optima, Adcuratione summa,
EXPLICAT.

OPVS, HVCVSQVE DESIDERATVM, ET IN COMMVNE VTILE.

SACRATISSIMIS AVSPICIIS

CAROLI VI. CAESARIS,
ET REGIS INDVLGENTISSIMI,

ELABORAVIT

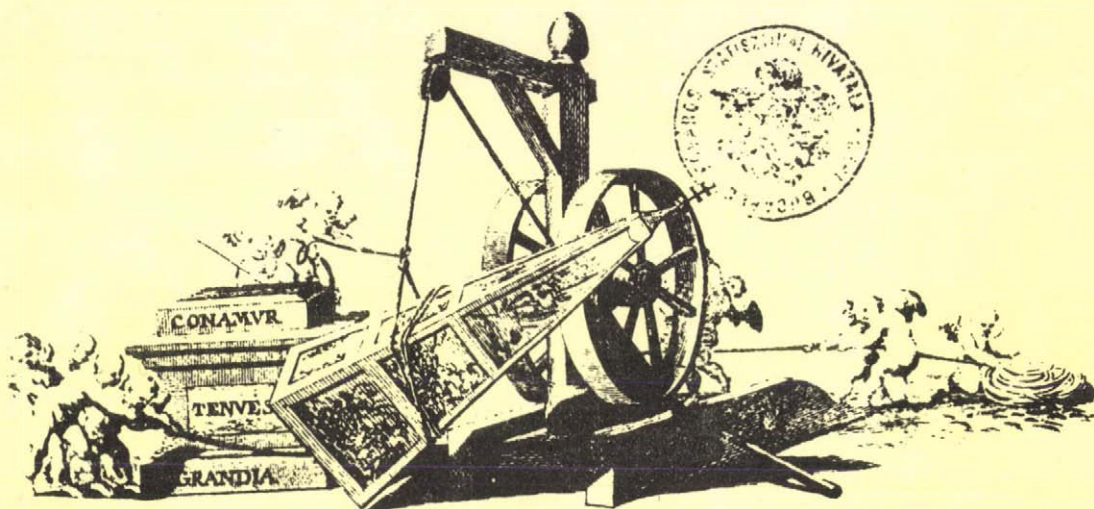
MATTHIAS BEL.

ACCEDVNT

SAMVELIS MIKOVINII

Mappæ, singulorum Comitatum, Methodo Astronomico-Geometrica concinnatæ.

TOMVS TERTIVS.

VIENNAE AVSTRIAE Impensis PAVLLI STRAVBII Bibliopolæ.
Typis IOHANNIS PETRI VAN GHELEN Typographi Cæsarei.
ANNO MDCCXXXVII.

AZ ÚJKORI MAGYARORSZÁG TÖRTÉNELMI-FÖLDRAJZI ISMERTETÉSE

NÉGY RÉSZRE OSZTVA:

AZ ELSŐ A DUNÁN INNENI, A MÁSODIK A DUNÁN TÚLI,
A HARMADIK A TISZÁN INNENI,
A NEGYEDIK A TISZÁN TÚLI MAGYARORSZÁGOT,
MELY ÖSSZESEN 48 MEGYÉT FOGLAL MAGÁBA,
MUTATJA BE.

*A táj fekvését, határait, hegyeit, mezőit, folyóit, tavait, hévizeit,
éghajlatát s talaját, természeti adományait s furcsaságait,
a különféle nemzetiségű lakosokat, s azok szokásait,
a megyék tisztségviselőit, a jelesebb családokat, csaknem az összes várost,
várat, mezővárost és falut,
továbbá egyen—egyenként azok keletkezését
és fejlődését, háborúban s békében történt változásait,
jelen állapotát*

IGEN NAGY HŰSÉGGEL ÉS ALAPOSSÁGGAL
FEJTI KI.

E MINDEDDIG VÁRVA VÁRT ÉS KÖZHASZNÚ MŰVET

VI. KÁROLY CSÁSZÁR

S IGEN KEGYES KIRÁLY

legszentebb védnöksége alatt
készítette

BÉL MÁTYÁS

Mellékletként

MIKOVINYI SÁMUELNEK

az egyes vármegyékről csillagászati—mérteni módszerrel szerkesztett térképei

III. KÖTET

BÉCS, PAUL STRAUB KÖNYVKERESKEDŐ KÖLTSÉGÉN,
JOHANN PETER VAN GHELEN NYOMDÁSZ BETŰIVEL,
1737-BEN.

4-12632/2

9403

943.93

1346

Fordította:

Déri Balázs

A fordítást nyelvi, történeti és stiláris szempontból az eredetivel egybevetette

Soós István

Sorozatszerkesztő:

Faragó Tamás

Szerkesztő:

Csomor Tibor

Borító és kötéstervezés,
műszaki szerkesztő:

Pusztai Ervin

a 62401

ISBN 963 581 154 3

(2)

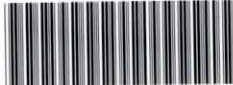
L'Enchaînement des Esclaves Chrétiens de condition en Turquie.

Bains des Turcs.

0

FSZEK Központi Könyvtár

0010001027701

I. SZAKASZ, BUDA VÁROSA TÖRTÉNETÉNEK II. KORSZAKA

A VÁROS MÁSODIK KORSZAKA,

A BARBÁR KOR

AVAGY

ÚJ-BUDA SORSA A TÖRÖK ZSARNOKSÁG ALATT

TARTALOM

1. § *Miért mondjuk azt, hogy barbár korszak? Ennek előjátékai. Szolimán Lajosnak trt dölyfös levele. Ennek válasza lelkiérőről s hitről tanúskodik.*
2. § *A város barbár korszaka a mohácsi vésszel kezdődött. Mekkorra zűrzavar volt a városban. Az ellenségtől való félelmükben lakosai elhagyják. Szolimán meglátogatja Budát. A pasák rút látványosságot visznek végbe az elesettek fejével. Hogyan búcsúztatja őket a zsarnok? Lajos képét látva fájlalja annak sorsát.*
3. § *A várból eltávozva milyen dolgokat rabolt el Szolimán? Szobrokot. Ágyúkat. Ércoszlopokat. Buda mellett való tartózkodása és az általa okozott pusztítás nagysága. Honnan tudjuk, hogy fölégette a várost?*
4. § *Az első pusztítás, mellyel a törökök a várost sújtották. Szapolyai János elfoglalja. Már beiktatása után itt hallgatja meg I. Ferenc francia király követét. A magyaroknak hozott levelének foglalata. A franciával, Kelemen*

pápával, a velenceiekkel és a firenzeiekkel Budán ekkor kötött szövetség.
5. § *Ferdinánd bejövetele Magyarországra. János tétlen marad Budán. Gyáva féelme és futással fölértő eltávozása. A folyami hajóhad átpártolása Ferdinándhoz. Ferdinánd érkezése Budára. Az itt tartott országgyűlés. A beiktatás előkészületei. Újabb országgyűlés. Ferdinánd visszatér Bécsbe.*
6. § *Mi volt ezután a királyi város sorsa János száműzetése alatt: Łaski követjárása Szolimánhoz a király nevében. Ennek történetét a saját beszámolója nyomán írjuk le. A követség lényege. Łaski beszélgetése Ibrahimmal.*
7. § *Musztafával való találkozója és beszéde.*
8. § *Újabb tárgyalás, Ájász pasával.*
9. § *Łaski második tárgyalása Ibrahimmal. Ibrahimhoz intézett szavai. Łaski férfias és fennkölt lelkülete.*

PERIODVS VRBIS SECVNDA,
BARBARICA,

S I V E,

*De Fatis Budæ Nouæ, sub Turcarum Ty-
 rannide.*

S Y N O P S I S.

Barbarica Periodus, *cur ita dicta? eius præfationes: fastosa Solymanni, ad Ludouicum litteræ: eius responsio, animi & fiducia plena.* §. I.

Exordia, Barbaricæ urbis Periodi, *a clade Mohátiana profecta: quæ tunc fuerit urbis perturbatio: metu hostis, deseritur ab incolis: inuisit Budam Solymannus: factum illic spectaculum, e caesorum capitibus, purpurati edunt: quibus tyrannus parentat: fortunæ Ludouici, visa eius imagine, inæolet.* §. II.

Arcem, decedens, quibus rebus spoliarit, Solymannus: *status: tormentis: columnis aeneis: eius, ad Budam moræ, atque cladis editæ, magnitudo: exussisse urbem, unde constat?* §. III.

Prima, *a Turcis illata urbi clades: insidetur a Iohanne de Zápolya: Francisci I. Gallorum regis legatum, inauguratus iam, hic audit: litterarum, quas adtulit ad Hungaros, argumentum: factus cum Gallo, Clemen-*

te Papa; Venetis & Florentinis, Budæ tunc initum. §. IV.

Ferdinandi, *in Hungariam, aduentus: Iohannis, Budæ oscitantia: imbellis pauor, atque abitus, fugæ similis: classis amnicæ defectio ad Ferdinandum: Ferdinandi, Budam aduentus: habita istic comitia: facti, ad inaugurationem, adparatus: noua comitia: Ferdinandus Vienneam redit.* §. V.

Quæ hinc urbis regie fata fuerint? exsule Iohanne: Laskii ad Solymannum, eius nomine, legatio: huius historia, ex suis ipsius ephemeridibus, illustratur: legationis summa: Laskii, cum Ibraimo, colloquium. §. VI.

Eiusdem, cum Mustaffa congressus & sermones. §. VII.

Nouum, cum Aya Bassa, colloquium. §. VIII.

Alterum, cum Ibraimo, Laskii colloquium: eius, ad Ibraimum, adlocutio: virilis, & excelsus Laskii animus. §. IX.

Ibraimi *responsum*: quid *regefferit* Lasky? Ibraimi *epilogus*. §. X.

Laskyus, a Gritto *adiutus*: eius, cum Ibraimo *disputatio*. §. XI.

Legati, *adeundi* Solymani *auiditas*: ad *aulam* *deducitur*: eius, *apud Imperatorem oratio*: Solymani *responsio*: *gratia* a Laskyo *acta*: *consultationes*, cum Ibraimo, *reliqua*: *valedictio* *apud Imperatorem*: eius *responsio*: & *iusiurandum*: Laskii, *peroratio*. §. XII.

Is^{to} *fœdere*, *legatus* Ferdinandi, Hobordan^{cus}, *Constantinopolim* *aduenit*: *offenso* *barbaro*: *belli nuncium* *ad Ferdinandum refert*: Solymani, *in Hungariam expeditio*: Iohannis *occursus*: Buda *capitur*: *arx*, a Nádasdio *defensatur*. §. XIII.

Eius *virtus*: Germanorum *perfidia*: *obluctatur* eis Nádasdyus: *successu fœdo*: *arce* & Nádasdyo, *Turcis dedito*: Germani, *contra fidem datam*, *cesi*: Nádasdii *fata*: cum Iohanne *reconciliatio*: *an*, *Turcarum manus*, *remigio usus*, *euaserit*, *excutitur*. §. XIV.

Biennio *tantum urbe* *potitur* Ferdinandus: *captam eam*, Iohanni *reddit* Solymannus: a Viennæ *obsidione* *redux*: Iohannem *regem constituit*: *quo ritu*, *quibusque verbis*:

reddit ei regni insignia: *quomodo ea*, *in tyranni venerint potestatem*. §. XV.

Iohannes, a Papa, *ob Solymani clientelam*, *cenfura ecclesiastica* *notatur*: eius, *post abitum Solymani*, *res*: *comitia Budæ* *agitat*: *Palatinum creat*: *Hungariæ mala*, & *horum origo*. §. XVI.

Ferdinandi, *in Iohannem*, *molitiones*: Rogendorffius, *aduersus Budam* *mouet*: *Strigonium occupat*: *ad Vifsegrádum*: *Vácziámque hæret*, *magno Budensium commodo*: *exorditur obsidionem*: Iohannes *suos ab obsidione Szigethi*, *auocat*: *ducum ad urbem aduentus*. §. XVII.

Obsessorum *eruptio*: eius *successus*: *frustraneus Cesariarum* *adsultus*: *res obsidentium*, & *obsessorum*, *difficiles*: *Stanislai Albensis Præpositi*: *in alendo Iohanne sollicitudo*: eius *preces*, a *Turca*, *suppetias exorantis*: *Mehmetis aduentus*: *discessus Rogendorffii*: *Iohannis in Turcas*, *humanitas*: *eorum cruenta excursio*: *captiuorum multitudo*: *Iohannis dolor inde conceptus*. §. XVIII.

Iohannis, *ea in obsidione*, *virtilis animus*: *Budenses ciues* *maclat* *pruilegiis*: *Strigonium obsidet*; *conatu irrito*: *iteratus Solymani aduentus*: *Iohanni inutilis*: *pacis consilia suscipit*; *quibus ex*
caussis:

- 10.§ Ibrahím válasza. Mit felelt Łaski? Ibrahím záróbeszéde.
- 11.§ Gritti Łaski segítségére siet. Ibrahimmal folytatott tárgyalása.
- 12.§ A követ erős vágya, hogy bejusson Szolimánhoz. A palotába vezetik. A Szultánhoz intézett beszéde. Szolimán válasza. Łaski hálálkodása. Az Ibrahimmal folytatott többi megbeszélés. Búcsú az uralkodótól. Válasza és esküje. Łaski záróbeszéde.
- 13.§ A szövetségkötés után Ferdinánd követe, Hobordánszky Konstantinápolyba érkezik. A barbár megsértődik, s hadat üzen Ferdinándnak. Szolimán magyarországi hadjárata. János elébe siet. Beveszik Budát. A várat Nádasdy védelmezi.
- 14.§ Bátorsága. A németek hitszegése. Nádasdy szembeszáll velük. A gyászos eredmény: a várat és Nádasdyt átadják a töröknek. A németeket, adott szavuk ellenére lemészárolják a törökök. Nádasdy sorsa. Kibékülése Jánossal. Megcáfoljuk, hogy a törökök kezéből csónakon menekült volna ki.
- 15.§ Csupán két évig van a város Ferdinánd birtokában. A várost, bevétele után, Szolimán visszaadja Jánosnak. Bécs ostromából visszatérőben királynak teszi meg Jánost. Milyen szertartással s milyen szavakkal? Visszaadja neki az ország jelvényeit. Hogyan jutottak azok a zsarnok birtokába?
16. § Jánost a pápa, Szolimán csatlósága miatt egyházi átokkal bélyegzi meg. Helyzete Szolimán eltávozása után. Országgyűlést tart Budán. Nádort iktat be. Magyarország bajai és ezek eredete.
- 17.§ Ferdinánd mesterkedései János ellen. Roggendorff Buda ellen vonul. Elfoglalja Esztergomot. Visegrádnál s Vácnál megreked, a budaiak nagy szerencséjére. Elkezd az ostromot. János elszóltja övéit Sziget ostromából. A vezérek bejutása a városba.
18. § Az ostromlottak kitörése. Ennek kimenetele. A császáriak eredménytelen rohama. Az ostromlottak nehéz helyzete. Szaniszló fehérvári prépost gondoskodása János élelmezéséről. Fölmentő seregeket kér a töröktől. Mehmed érkezése. Roggendorff távozása. János embersége a törökök iránt. Véres portyájuk, a foglyok nagy száma. János fájdalomra emiatt.
- 19.§ Jánosnak az ostromban megnyilvánult férfias lelkülete. A budai polgároknak privilégiumokat adományoz. Esztergom kudarcba fulladt ostroma. Szolimán ismételt érkezéséből Jánosnak nem volt haszna. A békekötés gondolatával kezd foglalkozni. Milyen okokból?

I. RÉSZ. BUDA VÁROS TÖRTÉNETE, II. IDŐSZAK.

A fegyverszünet megkötése után mi rúttotta el Budát? Gritti Magyarország kormányzója. Az előkelőkkel szembeni kegyetlensége.

20.§ János eltávozik Budáról, ott hagyván tanácsosait. Ismét visszatér. Kettős életveszélytől menekül meg. Gritti meggyilkolása Czibak megölése miatt. Szolimán emiatti nyugtalansága. János válasza. Łaski fogsága szintén Czibak megölése miatt. Hogyan vigasztalta meg őt János? Szabadon engedik.

21.§ Łaski átáll Ferdinánd pártjába. János ismét Váradra távozik. Ezt a püspökséget Fráter Györgyre bízza. Származása és előmenetele. A király visszatér Budára, s itt hosszabb ideig székel. Szolimán újabb méltatlankodása János ellen, mivel gyanította, hogy az békét kötött. Szolimán levele a királyhoz. Szapolyai válasza. Ravasz terve a török megennyhítésére.

22.§ János visszatér Budára. Łaski bosszúvágya ártalmas Jánosnak. Lecsillapítja a barbárok dühét, amit Łaski szított föl. Budát új védőművekkel erősíti meg. Megházasodik. A feleség: Izabella, Zsigmond lengyel király leánya. Az esküvőt Székesfehérvárott és Budán tartotta. Lecsillapítja az erdélyi zavargásokat. Fia születik Budán. Meghal.

23.§ Milyen sors várt ezután Budára? Ferdinánd követsége a királynéhez. A királynéhez való bebo-

csáttatásának nehéz volta. A követség lényege. Izabella válasza. Az ellene indított háború kezdetei.

24.§ Vels elindulása Magyarországra. Megostromolják Budát. Katonai viszály. Német fosztogatás. A katonaság restsége a táborban. Bánffy tette. Vels figyelmeztetésben részesíti. Feloldja Buda ostromát.

25.§ Izabella követei ígéretekkel és ajándékokkal megrakodva térnek haza Konstantinápolyból. Łaskinak, Ferdinánd követének sorsa a Portánál. A török hadikészületet a téli hideg megakadályozza. Ferdinánd intézkedései; a fővezérseget Roggendorffra bízza. Elhatározzák Buda ostromát. A város erősítéseinek állapota. Az ostromlás nehézségei. Semmire nem megy az ígéretekkel Roggendorff a királynénál. A támadás rendje, kezdeté és sikerei. Az ostromlottak ügyessége. A németek kettős rohamát a romokon visszaverik az ostromlottak, ha nem is veszteség nélkül.

26.§ A budaiak vadsága, és az aknák hatástalanításában megnyilvánult ügyessége. Az élelemellátási nehézségek néhány polgárt összeesküvésbe kényszerítenek bele. Ennek története.

27.§ Az ebből következett szerencsétlenség. Megérkeznek a török fölmentő csapatok. A mieink tervei. Roggen-

*cauffis: induciis pactis, quid
fixarit Budam: Grittus, Re-
gni Hungariæ gubernator:
eius, in proceres feuities. §. XIX.*

*Iohannes Buda digreditur: re-
lictis illic confiliariis: redit
iterum: gemino vitæ pericu-
lo exentus: Gritti, ob in-
terfectum Cibacum, nex:
inques, Solymano inde
nata: Iohannis refponfio:
Laskii, ob eadem Cibaci
captiuitas: quemadmodum
eum confolatus fit Iohannes:
dimittitur liber. §. XX.*

*Laskyus, in partes Ferdinandi
transit: Iohannes iterum
abit Varadinum: epifcopen
eam, Georgio Monacho
tradit: eius ortus & progres-
fus: rex Budam redit, ibi-
que refidet diutius: Soly-
manni, concepta in Iohan-
nem, noua, ob pacis fufpicio-
nem, indignatio: Solyman-
ni ad eum epiftola: Zápo-
lyæ refponfio: callidum eius
demulcendi confilium. §. XXI.*

*Repetit Budam Iohannes: Las-
kii, ulcifendarum iniuria-
rum, cupiditas: Iohanni
noxia: fedat furorem barba-
rum, a Laskio, in fe concita-
tum: Budam, nouis operi-
bus munit: uxorem ducit:
Ifabellam, Sigismundi re-
gis Poloniæ, filiam: nuptias
Albæ regali: & Budæ, ce-
lebrat: motus Tranfiluani-
cos componit: filium fu-
fcipit, Budæ natum: mori-
tur. §. XXII.*

TOM. III.

*Fata, qua inde Budam manfe-
rint: Ferdinandi, ad regi-
nam, legatio: eius admit-
tendæ ad reginam, difficultas:
legationis fuma: Ifabellæ
refponfum: belli aduerfus
eam initia. §. XXIII.*

*Velfii in Hungariam profectio:
Buda obfidetur: feditio ca-
ftrenfis: editæ a Germanis,
populationes: militis, in ca-
fttris defidia: Bánffii facinus:
Velfii, in eum animaduertifio:
Budæ obfidio foluitur. §. XXIV.*

*Legati Ifabellæ Constantinopoli
redeunt, promiffis & donis
onufi: Laskii, oratoris Fer-
dinandi, apud Portam, fa-
ta: adparatus in bellum Tur-
cici, hiemis rigore impediun-
tur: Ferdinandi molitiones:
fuma belli, Rogendorffio
commiffa: Budæ obfidio de-
cernitur: munitio eus
habitus: oppugnationis diffi-
cultas: pollicitationibus, cum
regina, necquidquam agit Ro-
gendorffius: adgreffionum
ratio: initia & fuffeffus: ob-
fefforum folertia: Germano-
rum, in ruinas adfultus ge-
minus: reprimatur ab obfes-
fis, haud fine clade. §. XXV.*

*Budensium ferocia: in exina-
niendis cuniculis fagacitas:
annone difficultas: ciuium
aliquos, ad confpirationem
adigit: eius hiftoria. §. XXVI.*

*Calamitates inde fequuntæ: Tur-
carum fuppætiæ adueniunt:
noftorum confilia: Rogen-
dorffio.*

dorffii, *præpostera destinationes: hostes, insulam Csepel insident: machinis & procur- sationibus infestant Cæsarianos: nauali adgressione funduntur nostri: periculi magnitudo: tandem vincuntur hostes.* §. XXVII.

Nihil felicius oppugnatio: Valentini Török eruptio: denunciatio ad Perénium, de Solymani aduentu: nequidquam apud Rogendorffium valuit: soluitur obsidio: ingenti nostrorum clade. §. XXVIII.

Schefæi, de eadem obsidione, carmen: Budensium mores, qui tunc fuerint? ancipitis obsidionis tragædia. §. XXIX.

Buda, sub potestatem a Solymano mittitur: rei gesta series: Solymani, erga Isabellam, dolus malus: Chausorum, ad eam oratio: regium infantem, ad Solymanum mitti poscunt: Isabellæ sollicitudo: mittitur ad Solymanum infans, cum proceribus: accipitur a Turcis magnifice: Solymani, in eum benignitas: Schefæi, rei gesta narratio. §. XXX.

Urbs sensim a Turcis infesta: Solymani edictum: urbe occupata, remittitur ad Reginam infans, non item proceres: repetit eos Isabella: Solymani responsum: Valentini Török custo-

dia: purpuratorum suggestiones, de perdenda Hungaria: Rasthenis, in eam rem, mite consilium: Solymani sententia, quam Regina denunciat: eamque diplomate, & iureiurando, adfirmat. §. XXXI.

Budam, hac rerum conuersione, expilatam memorat Schefæus: clades bibliotheca Coruinianæ: an huic tempestati adtribuenda. §. XXXII.

Reginæ discessus Buda: eius, de eliberando Valentino Török, cura: captiuitatis causæ: Schefæi in eam rem versus: Bethlenii sententia. §. XXXIII.

Quemadmodum urbis iacturam, tulerit Ferdinandus: Budæ obsidende consilia: ab Italis suggesta: irrita redduntur a Germanis: quam ob rem: itur in expeditionem: profectiois ratio: rumor, de Solymani aduentu, turbat nostrorum consilia: Pestum obsidendum decernitur: conatu irrito: Perénii captiuitas. §. XXXIV.

Quæ hinc fuerint urbis fata: præfecti Budenses qui? Balis Epirota: Mehmetes Iahiogles: Halys Eunuchus: eius actus. §. XXXV.

Legationis Busbeckianæ historia Budensis: quemadmodum sit Budæ acceptus: sollicitudo, in quam, ex morbo præfecti, & medela ei

adhi-

dorff elhamarkodott szándékai. Az ellenség megszállja a Csepel-szigetet. Ágyúkkal s csatározásokkal zaklatják a császáriakat. Hajótámadás szórja szét a mieinket. A veszély nagysága. Végül legyőzik az ellenséget.

- 28.§ *Semmivel sem sikeresebb az ostrom. Török Bálint kitörése. Megüzeni Perényinek Szolimán közeledtét. Semmit nem ér az üzenet Roggendorff előtt. Földoldják az ostromot, a mieink nagy veszteségével.*
- 29.§ *Schesaeus verse ugyanezen ostromról. Milyen volt akkoriban a budaiak erkölcse? A kétes kimenetelű ostrom gyászos története.*
- 30.§ *Buda Szolimán hatalmába kerül. Az események sora. Szolimán gonosz csele Izabella ellen. A csaszok hozzá intézett szónoklata. Kéri, hogy a csecsemő királyt küldje Szolimánhoz. Izabella aggodalmaskodása. A csecsemőt előkelő emberek kíséretében Szolimánhoz küldi. A törökök nagyszerűen fogadják a gyermeket. Szolimán szívélyesen bánik vele. Schesaeus elbeszélése.*
- 31.§ *A törökök fokozatosan megszállják a várost. Szolimán rendelete. A város elfoglalása után a csecsemőt visszaküldik a királynéhez, az előkelőket azonban nem. Visszakéri őket a királyné. Szolimán válasza. Török*
- Bálint fogsága. A pasák sugalmazásai Magyarország elveszejtéséről. Rusztem enyhébb tanácsa ebben a dologban. Szolimán döntése, melyet megüzen a királynénak. S ezt oklevéllel és esküvel erősíti meg.*
- 32.§ *Schesaeus megemlíti, hogy e fölfordulásban kifosztották Budát. A Corvina-könyvtár pusztulása vajon e tűzvésznek tulajdonítható?*
- 33.§ *A királyné eltávozása Budáról. Ki akarja szabadítani Török Bálintot. A fogság okai. Schesaeus verse e dologról. Bethlen véleménye.*
- 34.§ *Hogy viselte Ferdinánd a város elvesztését? Az olaszok javaslati Buda ostromára. Meghiúsítják a németek. Miért? Elindulnak a hadjáratra. A hadvonulás módja. A Szolimán érkezéséről való szóbeszéd megzavarja a mieink terveit. Döntés Pest ostromáról. Meghiúsul. Perényi fogsága.*
- 35.§ *Mi volt ezután a város sorsa? Kik voltak a budai várparancsnokok? Az epiruszi Báli. Mehmed Jahjaoglu. A herélt Ali. Tettei.*
- 36.§ *Busbeck követségének budai eseményei. Hogyan fogadták Budán? Baja, melybe a várkapitány betegsége és a néki adott gyógyszer miatt keveredett. A törökök gya-*

I. RÉSZ. BUDA VÁROS TÖRTÉNETE, II. IDŐSZAK.

- nakvók. Egy ehhez nagyon hasonló eset.*
- 37.§ *A janicsárok leírása. Arról, hogy a törökök titokban szeretnek iszogatni.*
- 38.§ *Hogy nézett ki Buda ebben a korban? Ennek okai.*
- 39.§ *Hogy bánt a városparancsnok Busbeckkal? Bizonyos mértékben tiszteletet tanúsítanak iránta.*
- 40.§ *Barbár vadságra valló látványt lát visszatértekor Busbeck.*
- 41.§ *Tojgunt nevezik ki Ali utódának. Jelleme és tettei. Kászim. Ruztem. Arszlán. Ennek sorsa. Miről híres Musztafa? Fürdőket és malmokat épít. Regef és Ferhát. Megölik az övéi.*
- 42.§ *A Rudolf által Konstantinápolyba küldött követség. Buda leírását ennek történetéből idézzük.*
- 43.§ *Haszán. Vereséget szenved Fehérvárnál. Egyéb tettei. Szulejmán. Kiállja az ostromot. Pálffy magyarjai elfogják.*
- 44.§ * *Buda ostromának előkészületei. Tatát és a többi szomszédos várat beveszik. A hadsereg Esztergomnak indul. A vezérek néze-
te a hadjárat folytatásáról. A Budának tartó hadvonulás rendje. Átkelnek a Dunán. Tábort vernek Óbudánál. Elfoglalják a melegfürdőket.*
- 45.§ *Mátyás főherceg megérkezése a táborba. A támadási sávok felosztása. A rohamozók virtusa. Beveszik a Vízivárost.*
- 46.§ *Milyen veszedelembé kerültek ezután a mieink?*
- 47.§ *Az ellenség elhagyja, Pálffy pedig elfoglalja a Szt. Gellérthegyet. A mieink támadási sávjai. Az ellenség nagy kárt okozó kitörése. Elkezdik az aláaknázást. A császári hadsereg bajai. Elvonulnak az ostromból.*
- 48.§ *A törökök emiatti vadsága. Szulejmán fogságba esése után Muradot nevezik ki a helyére. Ennek az embernek a jelleme. A császár újabb elhatározása Buda ostromára. Meghiúsul. Murad eleste a fehérvári csatában.*
- 49.§ *Mátyás és Rosswurm vezetésével újabb budai ostromot határoznak el. Az ostromot a pesti híd ostromával kezdik. A várőrök elszántsága. Haszán jöve-tele a városnak az ostrom alól való felszabadítására, hiábavaló. Mátyás főherceg a táborba érkezik. A magyarok*

* [A 44-109. §-ok szövege a következő kötetben olvasható. Szerk.]

- adhibita, coniectus fuit : Turcæ suspicaces : insigne, in rem consimilem, exemplum.* §. XXXVI.
- Ianitscharorum descriptio: perpotandi, apud Turcas, furtiva libido.* §. XXXVII.
- Buda, quo fuerit, ea state, habitu: eius causæ.* §. XXXVIII.
- Res, quemadmodum, apud urbem præfectum gesta sit, a Busbeckio: honoris qualiscunque significatio, ei tributa.* §. XXXIX.
- Barbaræ feritatis spectaculum, Busbeckio reduci, editum.* §. XL.
- Toigenes, successor Halyo datus: eius ingenium atque facinora: Callonus: Rult-hanes: Ibrahimus: Arslanes: eius fata: Mustapha, quibus rebus inclaruit: Thermas, & molas instruit: Regephus, & Ferhates: necatur a suis.* §. XLI.
- Legatio, a Rudolpho, Constantinopolin missa: descriptio Budæ, ex eius historia petita.* §. XLII.
- Hafanes: vincitur ad Albam regalem: actus eius reliqui: Sulymannus: obsidionem tolerat: capitur a Pálffianis Hungaris.* §. XLIII.
- Buda: obsidende adparatus: Tatta, vi capitur: & vicinæ arces aliæ: promouetur ad Strigonium exercitus: ducum consilia, de expeditione ulteriori: profectiois, Budam versus, ordo: traicitur Danubius: castra, ad Budam veterem, collocantur: capiuntur therma.* §. XLIV.
- Matthiæ Archiducis aduentus in castris: adgressionum partitio: adsilientium virtus: capitur urbs flumentanea.* §. XLV.
- Quæ hinc enata sint nostris pericula.* §. XLVI.
- Mons S. Gerhardi, ab hoste desertus, occupatur a Pálffy: nostrorum adgressiones: eruptio hostium damnosa: cuniculis res geri cœpta: Cæsariani exercitus calamitates: disceditur ab obsidione.* §. XLVII.
- Turcarum, consequuta hinc ferocia: capto Sulymanno, Murates sufficitur: hominis indoles: noua Cæsaris, de obsidenda Buda, destinatio: redditur irrita: Muratis, in Albensi prælio, interitus.* §. XLVIII.
- Decernitur Budæ obsidio, Matthiæ, & Rosswurmii ductu: eius initium, ab expugnato ponte Pestiensis, ductum: urbs, quemadmodum fuerit infestata: prædicatorum obstinatio: Hafanis, ad liberandam obsidione urbem, aduentus irritus: Matthias Archidux, ad castra accedit: Hungarorum,*

*felix in hosticum procurfio :
detrimenta , ab erumpenti-
bus hostibus , illata : culpa
Roffwurmii. §. XLIX.*

*Fiunt , eo euentu , animofiores
Turcæ : hostiles fuppetia
funduntur : Matthiæ Ar-
chiducis , folertia : cali iniu-
ria , frangunt militem : pra-
fidiariorum ferocia : cadun-
tur a noftris : haud tamen
fine clade Cæfarianorum. §. L.*

*Malignitas tempeftatis , ad fol-
uendam obfidionem , duces
adigit : cauffe irritæ labo-
ris , quæ ? §. LI.*

*Quæ poftea urbis fortuna fue-
rit : Peftiensium impressio-
nes : noua Roffwurmii mo-
litiones : profligantur Bu-
denfes , pugna ad Sárvizum
commiffa : Roffwurmii ,
castra , inter Vácziám & Bu-
dam , metatur : adoriuntur
noftros Turcæ ; vnde atrox
fit pralium : hostium cla-
des : Budam tentare non sus-
tinent Cæfariani : Halys ,
urbis præfectus. §. LII.*

*Pefto , & Hatvano interceptis ,
Budæ tranquillitas procura-
ta : Botskaii , cum Mehme-
te Vezirio , in campis Rá-
kos , congressus : Halys Bu-
denfis , in eo accipiendo , par-
tes : qui tunc Budæ fuerit
habitus , verbis Bocacii do-
cetur. §. LIII.*

*Descriptionis Bocatianæ conti-
nuatio. §. LIV.*

*Budæ incultus , barbarorum for-
dibus adfcribendus : percu-
titur fulmine : ingenti ho-
minum & murorum strage :
Halys præfecti , in pacis
Sitwa-Torokiensis tracta-
tione , equitas : Cæfarianos
arbitros , aduersus crimina-
tiones Botskaiianorum , de-
fensat : lites , de finibus ,
cum Battyanio componit. §. LV.*

*Sequutorum temporum inge-
nium : fauit Budenfibus :
urbis incendia : clades ex
grandine : itemque ex ful-
minis ictho : adfliguntur præ-
fidiarii a spectris : Ianit-
fcharorum feditio. §. LVI.*

*Budæ , inter tot mala , secu-
ritas : eius cauffa : Leopoldi ,
aduersus Turcas felici-
tas : Budenfis præfecti , in
eum , diciturum : Szejdi-
Amhetis iniquitas : cum Rá-
kóczio iuniore conflictatio :
huius præpoftera confilia :
Szejdi - Amhetis , aduersus
Rákóczium , expeditio : Rá-
kóczii , cum Barczaio , ex-
postulatio : pessime habet
Amhetem : auctoris , in eam
rem , epicrisis : vincit Amhe-
tem Rákóczius , vincitur-
que iterum. §. LVII.*

*Digreffionis huius cauffa : vi-
ctoria Transiluanica fune-
fta fit. §. LVIII.*

*Ifmael , poft Amhetem , Budæ
præfectus : Budæ obfidendæ
confilia Montecuculii , in-
ternertuntur : eius rei cauffa :*

- sikeres behatolása az ellenséges területre. Rosswurm vétke.*
- 50.§ *Ezen esemény miatt megbátorodnak a törökök. Özönlének az ellenség fölmentő seregei. Mátyás főherceg serénysége. A rossz időjárás megtöri a katonaságot. Az őrség vadsága. A mieink levágnák őket, de a császáriak vesztesége is jelentős.*
- 51.§ *A mostoha időjárás az ostrom föloldására kényszeríti a vezéret. Mi a kudarc oka?*
- 52.§ *Mi volt ezután a város sorsa? A pestiek rajtaütései. Rosswurm újabb intézkedései. A budaiak megfutamodnak a Sárvíznél vívott harcban. Rosswurm tábort ver Vác és Buda között. A törökök megtámadják a mieinket; elkeseredett harc bontakozik ki. Az ellenség veresége. A császáriak nem vállalkoznak Buda ostromára. Ali a város parancsnoka.*
- 53.§ *Pest és Hatvan bevétele után Budának biztosították a nyugalmat. Bocskai találkozója Mehmed vezírral Rákos mezején. A budai Ali szerepe Bocskai fogadásában. Bocatius szavaival mutatjuk be Buda akkori kinézetét.*
- 54.§ *Bocatius leírásának folytatása.*
- 55.§ *Buda elhanyagoltsága a barbárok piszkosságának tulajdonít*
- ható. Villámcsapás éri, roppant károkat okozva az emberekben és a falakban. Ali kapitány méltányos viselkedése a zsitvatoroki béketárgyaláson. Megvédi a császári békebírókat a Bocskai-pártiak vádaskodásai ellen. Bathyányival együtt elintézi a vitát a határokat illetően.*
- 56.§ *Az erre következő időszak jellege kedvez a budaiaknak. A város tűzvészei. Jégverés. Ismét villámcsapás. Kísértetek ijesztik meg az öröket. A janicsárok lázadása.*
- 57.§ *Annyi baj között mégis nyugalomban élt Buda; ennek okai. Lipót sikere a törökök ellen. A budai parancsnok gúnyt űz belőle. Szejdi Ahmed nyugtalansága; az ifjabb Rákóczival történt összecsapása. Ennek kapkodó döntései. Szejdi Ahmed hadjárata Rákóczi ellen. Rákóczi szemrehányása Barcsaynak. Magára haragítja Ahmedet. A szerző véleménye. Rákóczi legyőzi Ahmedet, majd ő szenved vereséget.*
- 58.§ *E kitérő oka. Az erdélyi győzelem gyászos volt néki.*
- 59.§ *Ahmed után Iszmail a budai kapitány. Megakadályozzák Montecuccolinak a Buda ostromára vonatkozó terveit. Ennek okai. Buda ebből*

I. RÉSZ. BUDA VÁROS TÖRTÉNETE, II. IDŐSZAK.

- következő újabb boldog állapota.*
- 60.§ *Iszmail parancsnok ellenséges érzülete a keresztényekkel szemben. Megakadályozza a békekötést. Milyen fortélyos módon? Iszmail többi gonosz tette.*
- 61.§ *A törökkel kötött béke ismét békességet szerez Budának. Leslaeus, aki Konstantinápolyba megy követségbe, nagyszerű fogadásban részesül Budán. Ezt a jezsuita Paul Tefferner szavaival mutatjuk be. A budai hőfürdők mikor egészségtelenek a köszvényeseknek? Leslaeus bevonulása a városba. A császári követ tárgyalása a budai parancsnokkal. A legelőkelőbb törököket pompás villásreggelin látja vendégül Leslaeus.*
- 62.§ *A követségből visszatérve ismét megáll Budán. A korabeli város kinézete Tafferner leírásában. A Corvina-könyvtár siralmas sorsa.*
- 63.§ *Tafferner kedvezőtlen hallgatása a budai könyvtár régiségeit kutató Lambeckről. Lambeck beszámolója a könyvtár maradványainak állapotáról. A budai parancsnok jóindulata a császár ügye iránt.*
- 64.§ *A budaiak kihasználják a szerencsésüket. I. Rákóczi Ferenc betörése az ellenséges területre megtorlásra készíti a budai parancsnokot. A császár elővigyá-*
- zatossága emiatt. Nem tudják megelőzni a pártütést. A határőrök betöréseit megelőzik, mindenek előtt a budaiakét.*
- 65.§ *Thökölinek pártját fogja a budai kapitány. Budára jövelele és beszéde. A törökök iránta való jóindulata. Buda: Magyarország bajainak konyhája. Thököli útjának káros volta.*
- 66.§ *A budaiak nyugtalansága az újabb háború kitörésekor. A parancsnok lelki nyugalma a Bécs ostromára való vonuláskor. A vezír vádaskodása őellene. Fejét veszik. Joggal? Jogtalanul? A vezír büntetése.*
- 67.§ *Esztergom bevétele után a Lotaringiakra bízzák Buda ostromát. Milyen csapatokkal? Öszszeszevonja a hadsereget. Beveszi Visegrádot. A budai pasa Esztergomnál megtámadja a mieinket és visszaverik. Nagy vereséggel sújtják a törököket Vácnál.*
- 68.§ *Pest elfoglalása után a vezérek véleménye megoszlik a háborús teendőket illetően. Elhatározzák Buda ostromát. Hidat vernek a Dunán. Az átkelés sikeresnek indul. A törökök húszezer lovassal megtámadják a mieinket. A támadás rendje. A mieink megfutamtítják őket. Az ellenség újabb támadása. Ezt is visszaverik. Harmadszor is támadnak a törökök.*

noua inde Budensibus felicitas. §. LIX.

Ismaelis praefecti indoles, inimica Christianis: pacem sufflammat: quibus usus vaframentis: prauitas Ismaelis reliqua. §. LX.

Pax cum Turcis, nouam Budæ securitatem parit: Leslæus legatus, Constantinopolim missus, magnifice Budæ accipitur: quod, Paulli Tafferneri S. I. verbis docetur: Thermae Budenses, quando sint insalubres podagricis: subit urbem Leslæus: Oratoris Cæsarei, cum praefecto Budensi, colloquium: Turcarum nobilissimos, prandio adparatissimo, accipit Leslæus. §. LXI.

Redux a legatione, Budæ iterum subsistit: urbis, sub idem tempus, habitus: Tafferneri oratione describitur: Bibliotheca Coruianæ fors miseranda. §. LXII.

Tafferneri, de Lambecio, Bibliothecæ Budensis reliquias rimante, importunum silentium: Lambecii, de habitu reliquiarum eiusdem Bibliothecæ, commentatio: praefecti Budensis, erga rem Cæsaris, propensio. §. LXIII.

Budensium inde fortuna lautior: Francisci I. Rákóczii, in hosticum impressio, praefectum Budensem, in vindictam prouocat: Cæsaris, cir-

ca eam rem, prouidentia: nouarum rerum studia, caueri nequeunt: limitaneorum impressiones coercentur, Budensium in primis. §. LXIV.

Tökölii factio, a Budensi praefecto, adiuta: eius Budam aduentus, & oratio: Turcarum, erga hominem, fauor: Buda, malorum Hungariae officina: itineris Tököliani malignitas. §. LXV.

Budensium, commoto iterum bello, inquietus: praefecti, dum ad obsidendam Vienneam iretur, equitas: Vezerii, aduersus eum, accusationes: capite mulsetatur: iure, an iniuria? Vezerii supplicium. §. LXVI.

Strigonio capto: Budæ oppugnatio, Lotharingo mandatur: quibus cum copiis: cogit exercitum: Vilsgrádum capit: Budensis, nostros, ad Strigonium inuadit: & reiiicitur: Turcæ, ad Vácziám, ingenti clade adfecti. §. LXVII.

Pelto infesso, ducum, de belli summa variantes sententiae: Buda obsidenda statuitur: instruitur in Danubio pons: traiectus initium felix: Turcæ, cum viginti mille equitibus, nostros adoriuntur: adgressionis ratio: in fugam coniciuntur a nostris: noua hostium, in nostros impressio: retunditur iterum: tertium in nostros inuehuntur Turcæ: cum

clade repulsi: ultima adgressio fortiter propulsatur: caesorum utrinque numerus: Lotharingi equus, glande, sine fessoris noxa, traicitur. §. LXVIII.

Quid inde ceperint Caesariani: castra, in urbis conspectu ponunt: muros, urbis flumentanea, verberare incipiunt: clauditur ab exercitu urbs circumquaque: hostium strategema: Caesarianorum strages. §. LXIX.

Instaurantur adgressionum opera: decernitur adsultus: eius ratio, successus: expugnatur urbs flumentanea: exuriturque, nostrum, iuxta & hostium facinore. §. LXX.

Crescunt inde animis, obsessores: suggestus, in monte S. Gerardi educuntur: haud sine mutua clade: instituuntur adgressiones duae: quibus ducibus adtributa: Lotharingus, Seraskirium, aperto Marte, adoriri statuit: aciei nostratis facies: pugnae ratio: Seraskirii commentum: irritum reddunt nostri: adoriuntur Seraskirium, inque fugam coniectum, cadunt: praedae paucitas. §. LXXI.

Ea victoria, nihil ad obsidionis summam profectum: adgressionis, ad portam Albaregalensem, difficultas: cuniculorum opera: inanes: alterius, ad portam Viennensem, adgressionis, habitus, nihilo melior. §. LXXII.

Tertia, ad turrim flumentaneam adgressio: funesta eius exordia: praefecti Budensis mors: & successor: obsessorum pertinacia: calamitates oppugnantium: hostium eruptio: nostris noxia. §. LXXIII.

Decrescit, tot malis, exercitus: Electoris Bauari, in castra aduentus: eius adgressio: praefectam, de urbis deditio- ne, admonet: eius responsum: accendit nostros, ad rem acrius gerendam: Seraskirii aduentus, metu perturbat castra: Lotharingi, in ea trepidatione, providentia: obsessorum eruptio, nostris, extra modum damnosa: iteratur, haud meliore obsidentium fortuna. §. LXXIV.

Fatigatur, a Seraskiero, noster exercitus: hostium, in nostros impressio: nostrorum, in reiciendis iis, virtus: Seraskierii abitus: quem frustra insequuntur nostri. §. LXXV.

Post depulsum Seraskierum, nihilo melior oppugnationis fortuna: infelix adsultus: Wagneri querela: causa obsidionis irritae: damni, quod inde factum, magnitudo: receptus ratio. §. LXXVI.

Turcarum ferocia, & iacta, in Germanos, conuitia: in reparanda urbe, & dealbandis muris, solertia: mordax praefecti iocus: anni sequentis fortuna: sollicitum, de Buda, reddit Sultanum. §. LXXVII.

An-

- Vereséget szenvednek. Legutolsó támadásukat is bátran visszaverik. A két részről elesettek száma. A Lotharingiai lovát golyó teríti le, de lovasának nem esik bántódása.*
69. § *Mibe kezdtek ezután a császáriak? Tábort ütnek a város látóhatárán. Veretni kezdik a Vízváros falait. A hadsereg körbezárja a várost. Az ellenség csele. A császáriak veresége.*
70. § *Helyreállítják az ostromműveket. Elhatározzák a rohamot. Ennek módja és sikere. Támadás a Vízváros ellen. A mieink, valamint az ellenség is fölgyújtják.*
71. § *Az ostromlók föllelkessednek. Ütegállásokat emelnek a Szt. Gellérthegyen. Kölcsönösen csapat mérnek egymásra. Két támadási sávot jelölnek ki. Melyik parancsnokokra bízták a vezetést? A Lotharingiai nyílt támadást határoz el a szeraszkir ellen. A mi arcvonalunk kinézete. A harc lefolyása. A szeraszkir cselét kudarcba fullasztják a mieink. Megtámadják a szeraszkirt és megfutamítván levágják. Szerény zsákmány.*
72. § *Ez a győzelem nem lendítette előre az ostromot. A Fehérvári kapunál lévő támadási sáv nehézsége. Az aknászok munkája kudarcba fullad. Semmivel nem néz ki jobban a Bécsi kapunál lévő másik támadási sáv sem.*
73. § *A harmadik támadási sáv a vízi bástyánál. Ennek gyászos kezdetei. A budai parancsnok halála és utóda. Az ostromlottak kitartása és az ostromlókat ért szerencsétlenségek. Az ellenség kitörése a mieinkre veszélyes.*
74. § *E sok baj hatására megfogyatkozik a hadsereg. A bajor választófejedelem megérkezése a táborba. Az ő támadási sávja. A város parancsnokát fölszólítja a megadásra. Annak válasza a mieinket arra serkenti, hogy annál elszántabban cselekedjenek. A szeraszkir jövele megzavarja a tábort. A Lotharingiai elővigyázatossága ebben a zűrzavarban. Az ostromlottak kitörése módfelett kártékony a mieinknek. Megismétlik, s most sem járnak több szerencsével az ostromlók.*
75. § *Hadseregünket a szeraszkir zaklatja. Az ellenség rátör a mieinkre. A mieink virtusa az ellenség visszaverésében. A szeraszkir el-távozása. Hiába üldözik a mieink.*
76. § *A szeraszkir elűzése után semmivel nem sikeresebb az ostromlás. Sikertelen roham. Wagner kesergése. Az ostrom kudarcának okai. Az elszenvedett kár nagysága. A visszavonulás módja.*
77. § *A törökök vadsága és a németekre szórt szidalmaik. A város helyreállításában és kimeszelésében megnyilvánuló igyekezetük. A parancsnok csípős tréfája. A következő év szerencséje Buda sorsát illetően aggasztja a szultánt.*

I. RÉSZ. BUDA VÁROS TÖRTÉNETE, II. IDŐSZAK.

78. § *A Budára vészt hozó év. A császár előkészületei, és a város ostromának tervei. A haditanács eltérő véleménye. Az uralkodó döntése. A Lotharingiai eltávozik a hadjáratra. Szemlét tart. Elhatározza Buda ostromát. Elindulnak Buda felé.*
79. § *Elkezdik a város ostromát. A táborverés. A város parancsnokának igyekezete. Beszéde a katonákhoz. Gondoskodása egyéb dolgokról. A mieink a lovasságot elküldik a táborból.*
80. § *A vezérek eltérő nézetei a támadási sávok kijelöléséről. A Bajor a belső vár megtámadását határozza el. Visszaverik az ellenség kitörését. Az ercsi törökök vereége. Batthyány hajókkal lesben állva a menekülő török asszonyokat kincseikkel együtt elfogja. A zsákmány nagysága.*
81. § *A bajorok a táborba jönnek. A lovasság a Sárvíznél táborozik le. Támadás a Víziváros ellen. Roham a romok ellen. A mieink beveszik az Alsóvárost. A hadműveletek innen indulnak ki. Az ellenség kétszeri kitörése a munkásokra.*
82. § *A sváb csapatok a táborba jönnek. Ugyanaznap ágyúzni kezdik a várost és a falakat. Szent István templomát tüzesbombatalálat éri és tüzet fog. Megérkeznek a brandenburgi segítőcsapatok. A Fővezér szemlét tart fölöttük. Bevonulnak a táborba. Dicséretük. Katonai műveletek és eredmények. Az aknászok működése pusztítást visz végbe az állásban lévő katonák közt.*
83. § *Lázás ostromlás. Az ellenaknák okozta károk. Az ellenség kitörése a brandenburgiakra; és a császáriakra is. A rossz időjárás károkat okoz az ostromművekben. Híresztelések az ellenség jöveteléről.*
84. § *A bajor támadási sáv. Az ellenség kitörését szerencsésen visszaverik. Az ostromműveletek nehézségei. A tüzerek elfoglaltsága. A bajorok körbesáncolják a táborukat.*
85. § *A császáriak sikere és a rohamra vonatkozó tervek. Egy időre elhalasztják. A Lotharingiai elhatározza az első rohamot, ennek rendje. Megkezdődik az előnyomulás. Ennek első sikerei és nehézségei. Az önkéntesek a bajbajutottak segítségére sietnek. Milyen sikerrel? Starhemberg támadási sávjának kinézete. Visszavonulót fúvatnak.*
86. § *Az elszenvedett vereség nagysága. Vajon a Lotharingiait kell-e hibáztatni? Hány ellenség esett el?*
87. § *A szultán aggodalmai Budáját illetően. A főmufti örült vallássossága és könyörgései. A díván határozatát elküldik a budai várparancsnoknak.*

Annus, Budæ fatalis: Cesaris adparatus, & urbis expugnanda consilia: senatus bellici diuersa sententia: Imperatoris consultum: abit in expeditionem Lotharingus: exercitum lustrat: Budæ obsidionem decernit: professionis ratio. §. LXXVIII.

Vrbs, obsideri cæpta: metationum habitus: præfecti urbis industria: ad præsidarios adlocutio: sollicitudo reliqua: nostri, equitatum e castris dimittunt. §. LXXIX.

De adgressionum designatione, varia ducum sententia: Bauarus, arcem impetere statuit: hostium eruptio repressa: Èrtsiensium Turcarum clades: Battyánius, fugientes Turcarum mulieres, cum thesauris, nauali subseffione, intercipit: præda magnitudo. §. LXXX.

Bauari, in castra veniunt, equitatus, ad Sárvizium metatur: urbis flumentanea adgressio: adsultus in ruinas: nostri urbem inferam capiunt: militaria isthic opera excitantur: hostium, in operas, eruptio gemina. §. LXXXI.

Copia Sueuicæ, in castra veniunt: urbs, & mœnia verberari cæpta: templum S. Stephani, pila ignita percussum, flammæ concipit: adfunt Brandenburgicorum auxiliares copia, lustrantur

a duce: accipiuntur in castra: earum laus: militaria opera & accessus: cuniculorum molitiones: cladem, stationario militi accelerant. §. LXXXII.

Ardor oppugnandi: damna, a suffossionibus accepta: hostium, in Brandenburgos, irruptio: in Cæfarianos item: cali iniuria, operibus infesta: de aduentu hostium rumor. §. LXXXIII.

Bauaricæ adgressionis rationes: hostium eruptio, feliciter repressa: laboris obsidionalis difficultas: machinatorum occupatio: obuallant castra sua Bauari. §. LXXXIV.

Cæfarianæ adgressionis successus, & adsiliendi consilia: adherent aliquantisper: decernitur, a Lotharingo, prima oppugnatio: eius ordo: init procurso: primi eius successus: difficultates: succurrunt laborantibus volones: quo euentu: Starenbergianæ adgressionis facies: canitur receptui. §. LXXXV.

Cladis accepta magnitudo: an debeat Lotharingo adtribui? casorum hostium numerus. §. LXXXVI.

Sultani, de Buda sua, sollicitudo: Muftii, insana religio, & supplicationes: senatus consultum, ad præfectum Budensem missum. §. LXXXVII.

Nostrorum, in oppugnando, contentio: Brandenburgorum adfuitas: pyrii pulueris apotheca, in aera eliditur: quanto fragore, quoque euentu. §. LXXXVIII.

Lotharingi, ad eum casum adtentio: parum inde, ad summam rei, profectum: urbis praefectus, de urbe dedenda admonetur: litterarum sententia: barbari insolens responsum: exacuit obsidendi feruorem: cuniculorum damnosa opera. §. LXXXIX.

Turcarum eruptiones in Cæsarianos, & Brandenburgos: Brandenburgorum fortuna: Bauarorum labores: hostium immanitas: nostrorum contentio: infelix cuniculus: noua Bauarorum molitiones: cruentantur a praesidiariis. §. XC.

Cuniculorum malignitatem, aperta vi, emendant duces: adsultus generalis decernitur: quibus viribus: quoque ordine: subsidiariae cohortes: Brandenburgicorum, Bauarorum, & Hungarorum procinctus: duces oppugnationis qui? §. XCI.

Nostrorum silentium: Abdyum, periculi admonet, & ad resistendum armat: audito insultus signo, procurrunt adgressores: eorum contentio: hostium pertinacia: nostrorum trepidatio, & fuga, sistitur, a Lotharingo: eni-

tuntur in ruinas: succenso cuniculo, eliduntur in aera: succedunt noui adgressores: eademque cuniculorum malignitate, pereunt: tertia oppugnatio, aequae infelix: quarta successus. §. XCII.

Brandeburgicorum, sinistra parte molestiae, & victoria: stationem, in ruinis moliuntur: hostium, aduersus eam, instructi frustra ignes: Schönningii laus. §. XCIII.

Difficultates, quae Bauarum distinuerunt: procurfusio laboriosa: & ob cuniculi insidias, infelix: alterius adgressionis fata, nihilo meliora: perumpitur tandem: Electoris virtus: Hungarorum adsultus, extra modum difficilis: eorum fortitudo. §. XCIV.

Totius oppugnationis ratio: desideratorum numerus: nostrorum molitiones, hinc suscepta: fabrilium operarum utilitas: verberationis tormentariae, & cuniculorum successus. §. XCV.

Abdyus, deditionis iterum admonetur: mittit in castra obsides, Creitzio, in urbem ablegato: quid illic actum? redit Creitzius, labore irritato: continuatur oppugnatio. §. XCVI.

Bauarus, nouam castelli oppugnationem decernit: quibus caussis: Cæsarianorum suppetiae, ab inuito Lotharin-

- 88.§ *A mieink igyekezete az ostromlásban. A brandenburgiak állhatatossága. A lőportár a levegőbe röpül. Mekkora recsegés-ropogással s milyen eredménnyel?*
- 89.§ *A Lotharingiai megfigyeli ezt az esetet. A robbanás kevés előrehaladást jelentett a dolog lényegét illetően. A várkapitányt fölszólítják a város föladására. A levél tartalma. A barbár kevély válasza fölszítja az ostrom hevét. Az aknászok káros tevékenysége.*
- 90.§ *A törökök kitörései a császáriakra és a brandenburgiakra. A brandenburgiak szerencséje. A bajorok fáradalmi. Az ellenség kegyetlensége. A mieink igyekezete. Egy szerencsétlenül felrobant akna. A bajorok újabb műveletei. A várőrök véres kitörése.*
- 91.§ *Az aknák okozta károkat nyílt harccal hozzák helyre a vezérek. Döntést hoznak az általános rohamra. Milyen erővel? S milyen rendben? A tartalék egységei. A brandenburgiak, a bajorok és a magyarok készülődése. Kik voltak az ostromlás vezetői?*
- 92.§ *A mieink csöndben várakoznak. Ez figyelmezteti Abdit a veszélyre; fegyverbe szólít, hogy ellenálljanak. A rohamjel hallatára előtörnek a támadók. A mieink erőfeszítései; az ellenség ki-*
- tartása. A mieink megingását és futását megállítja a Lotharingiai. Fölhágnak a romokra. Egy akna fölrobban és a levegőbe röpülnek. Újabb támadók lépnek a nyomukba, de az aknák őket is elveszejtik. A harmadik támadás szintén szerencsétlenül jár. A negyedik viszont sikeres.*
- 93.§ *A brandenburgiak kínlódása és győzelme a bal oldalon. Állást építenek ki a romokon. Az ellenség hiába gyújt tüzeket ellenük. Schönig dicsérete.*
- 94.§ *A bajort hátráltató nehézségek. Fáradtságos előnyomulás. Az aknacsapdák miatt szerencsétlen. A második támadás semmivel nem szerencsésebb, mégis áttörnek. A Választófejedelem virtusa. A magyarok rohama módfelett nehéz; bátorságuk.*
- 95.§ *Az egész támadás értékelése. Az elesettek száma. A mieink műveletei innen indulnak ki. Az ágyumesterek hasznossága. Az ágyúzás és az aknák sikere.*
- 96.§ *Abdit ismét fölszólítják a megadásra. Két túszt küld a táborba; Kreuzot a városba küldik. Mi történt itt? Kreuz dolgvégezetlenül tér vissza. Folytatódik az ostromlás.*
- 97.§ *A Bajor a várpalota újabb rohamát határozza el. Milyen okból? A császáriak közül segítőcsapatokat küld a Lotharingiai, bár*

I. RÉSZ. BUDA VÁROS TÖRTÉNETE, II. IDŐSZAK.

- nem szívesen; a támadás lefolyása. Teljességgel reménytelen. Az elszenvedett vereség. Az ostromlottak fölbátorodnak. A mieink kettőzött lelkesedéssel támadnak.*
- 98.§ *A vezír közeledése a mieinket elővigyázatossá teszi. A Lotharingiai véleménye. A haditanács elfogadja; megkezdik a végrehajtását.*
- 99.§ *Ugyanolyan erővel folytatják az ostromlást. A vezérek igyekezete, hogy elhárítsák a veszélyeket. A vezír késlekedése a mieinknek kedvez. A tábornok körülvívő erődítések. Csatározások az ellenséggel.*
- 100.§ *A vezír a látóhatárra ér. A mieink harcvágya. A Bajor véleménye a dolgról. A Lotharingiai elképzeléseitől teljesen idegen az összecsapás gondolata.*
- 101.§ *A vezír nyugtalanossága a mieinket elővigyázatosságra készíteti. Mindkét részről arcvonalba fejlődnek. A vezír hiába mozdul ki. Visszaverik a kitörést. Egy francia szökevény jelentése az ellenség terveiről. A törökök újabb műveletei. Támadás a mieink ellen. Hogyan fogadtuk az ellenséget? Megfutamodnak. A magyarok lelkesedése az üldözésben. Az elesettek száma és a zsákmány. A Fővezér lecsillapítja a hadsereg többi részének harcvágyát. A Bajor haszontalan előnyomulása. Dünnewald v*
- tusa és veszélyes helyzete. A megvert vezír visszavonulót fúvat.*
- 102.§ *A vezír méltatlankodása. A mieink visszatérése a táborba diadalmenethez hasonlít. A várórség elszántsága. Alaptalan híresztelés a tatárok jöveteléről. Heves ostrom. A vezír próbálkozásai. A mieink ébersége. Az ellenség támadása a sáncok ellen. Áttörnek a mi állásaink közepén. Beveszik magukat a falak közé, de csak elég kevesen. A várórség öröme a siker miatt. A vezír hiábavaló műveletei és hirtelen távoztása*
- 103.§ *A császáriak roppant nagy hasznára. A vezérek hevesen vágyanak a rohamozásra. A Lotharingiai véleménye. A bajorok károkat okozó rohama. A vezír kilencedik próbálkozása az ostromlók ellen. Egy elfogott levélből értesülnek róla. A vezérek fokozott ébersége. Az ellenség a mieink látóhatárára érkezik, majd távozik.*
- 104.§ *Újabb alkalmuk nyílik a császáriaknak, hogy a dolgot bátran folytassák. Újra meg újra megjelenik a vezír. Válságos csatában visszaverik.*
- 105.§ *Megérkezik a táborba a Scherfenberg-csapattest. A Lotharingiai elutasítja a vezír üldözésének tervét. Az utolsó munkálatok a roham előkészítésében. A katonaság serénysege és*

go misse : incurfus ratio :
 prorsus irrita : clades acce-
 pta : crescunt inde animis ob-
 fessi : nostrorum ardor conge-
 minatur. §. XCVII.

Vezirii, adpropinquatio : acuit
 nostrorum providentiam : Lo-
 tharingi sententia : appro-
 batur a senatu militari, su-
 scipiturque eius exsequu-
 tio. §. XCVIII.

Oppugnatio, eodem tenore con-
 tinuatur : ducum sollicitu-
 do, in auerruncandis peri-
 culis : Vezirii, in adpropin-
 quando cunctatio, nostris uti-
 lis : munitionum, circum ca-
 stra, rationes : velitatio-
 nes cum hoste. §. XCIX.

Venit in conspectum nostrorum
 Vezirius : pugnandi apud
 nostros ardor : Bauari, in
 eam rem, sententia : Lo-
 tharingi consultum, pror-
 sus alienum a consli-
 etu. §. C.

Vezirii inquietus : nostrorum pro-
 uidentiam acuit : acie utrin-
 que instructa, frustra se
 mouet Vezirius : reprimatur
 eruptio : transfugæ Galli, de
 hostium destinatione, indi-
 cium : nouæ Turcarum mo-
 litiones : facta, in nostros
 impressio : quemadmodum ac-
 cepti hostes : coniciuntur in
 fugam : Hungarorum, in
 insectando feruor : casorum
 numerus & præda : reliqui
 exercitus, ad depugnandum,
 ardor, a duce sedatur : Ba-

TOM. III.

uari procurfus inutilis : Dü-
 newaldi virtus : & anceps
 periculum : receptui canit,
 casus Vezirius. §. CI.

Eius, concepta hinc indignatio :
 nostrorum, in castra reaitus,
 triumpho similis : præfidiario-
 rum obstinatio : inanis, de
 aduentu Tartarorum, rumor :
 oppugnandi feruor : Vezirii
 tentamina : nostrorum vigi-
 lantia : hostium, in aggeres
 impetus : perumpunt per
 medias nostrorum stationes :
 seque, sed pauciores, intra
 mœnia iniiciunt : præfidiario-
 rum, ex eo successu, letitia :
 Vezirii, frustraneæ moli-
 tiones, & abitus inglorius. §. CII.

Cæsarianorum ingenti commo-
 do : ducum, ad adsiliendum,
 ardor : Lotharingi senten-
 tia : Bauarorum damnosus
 adsultus : noua Vezirii, ad-
 uersus obsessores, tentamina :
 ex interceptis litteris, cogni-
 ta : ducum solertiam accen-
 dunt : hostium in nostrorum
 conspectum, aduentus, &
 abitus. §. CIII.

Noua inde, Cæsarianis, rei por-
 ro fortiter gerende, opportu-
 nitas : adest iterum iterum-
 que Vezirius : prælio ancipiti
 reiicitur. CIV.

Venit in castra, Scherffenber-
 gianum agmen : insequendi
 Vezirii consilia, reprobatur
 Lotharingus : ultimi, ad pa-
 randam adsultui viam, la-
 bores : militis alacritas, &

K k

in

*in comparandis adparatibus
ardor.* §. CV.

*Designatur dies adgressioni de-
cretoriæ: eius ordo legesque:
differtur, ad Bauari preces,
promulgatus adsultus: Strat-
manni Cancellarii, in castra
aduentus: non ab omnibus
æque acceptus: ultima, de
adsultu, mandata.* §. CVI.

*Fit, ad editum signum, decre-
toria adgressio: eius facies
verbis Wagneri describi-
tur.* §. CVII.

*Capta urbis fama, gaudio per-
fundit orbem Christianum:
Ducum, Budam subeun-
tium pietas, & providentia:
capta urbis, miseranda fa-
cies: captiuorum ferocia:
Csonkabégi felicitas: Ab-
dii, occasus, Priameio confi-
milis.* §. CVIII.

*Turcarum luctus, ex perdita vr-
be conceptus: edita supplica-
tiones superstitiosæ: Sultani
pietas: Cæsarianorum, de
bello, eodem hoc auctumno
prosequendo, consilia: infessa
Buda, diuiditur exercitus.* §. CIX.

§. I.

Barbarica
Periodus,
cur ita di-
cta?

eius pralu-
siones:

fastosa So-
lymanni,
ad Ludo-
uicum, li-
tera:

Lvgubrem vrbs periodum narrare exordi-
mur, BARBARICAM videlicet, quam ita vocamus, ob
tyrannidem Turcarum, a quibus sesqui seculo, vrbs,
captiua detinebatur. Prælusit vrbs huic calamitati, *Bel-
grádi* occasus: quippe quod, interceptum a tyranno, animum ei fecit
porro pergendi, vt insanas, & plenas sanguinolenti consilii destinatio-
nes, magno rerum Christianarum detrimento, exsequeretur. Dabimus,
impientissimi hominis epistolam (a.), fastus, crudelitatis, & conuicio-
rum in Deum, plenam, quam is, ad Ludouicum, Belgrado potitus,
exarauerat: vt constet lectoribus, cum qua bellua, quamque immani,
pro Christianitate, Ludouico, & Hungariæ suæ, dimicandum fuerit. Sic
vero habet: CAESAR Turcarum, *Cæsar Græcorum, & Serenissimus filius
Mahumethi, & Rex Samaritanorum, Rex Elamitarum, Rex Persiæ, Rex
Moabitarum, Rex Aegypti, & custos trium fluuiorum, Præpositus Parra-
disi terrestris, & Protector sepulchri crucifixi, a solis ortu, vsque ad oc-
casum, Rex Regum, & Dominus Dominorum, Princeps Principum
omnium, Nepos Dei Sabathoti, ac Mahumethi de Iordane, & Consiliarius
eorum, ac Persecutor Fidei Christiane.* Serenissimo Principi, Domino LV-
DOVICO, Regi Hungariæ. BENSSEMTH, Princeps Turcarum salutatur Te, &
nunc restias, sicut præstat tempus nostræ amicitia; quod in primo nostro
aduentu obtinuimus terminos Tuos, & si desideras nobiscum bellum com-
mittere, quod intelleximus, nisi vt scias, quasi medietatem orbis subin-
gauimus potestati nostræ, sub nostro dominio. Et quia sic decreui, &
volo, a fine, vsque ad finem mundi terminos facere meo dominio: num-
quid

a.) Habeo eam, ex cœuis schedis depromptam, vna cum responsione Ludouici.

- a főszerelés összegyűjtésében megmutatkozó lelkesedése.*
106. § *Kijelölik a döntő támadás napját. Ennek rendje. A kihirdetett rohamot a Bajor kérésére elhalasztják. Strattman kancellár a táborba érkezik. Nem mindenki fogadja lelkesen. Az utolsó parancsok a rohamra.*
107. § *A megadott jelre elkezdődött a döntő támadás. Wagner leírása az ostromról.*
108. § *A város bevételenek híre bejárja a keresztény világot. A Budára bevonuló vezérek kegyessége és elővigyázatossága. Az elfoglalt város szomorú kinézete. A foglyok vadsága. Csonkabég szerencséje. Abdi eleste Priamuséhoz hasonlít.*
109. § *A törökök gyásza a város elvesztése miatt. Babonás könyörgéseik. A szultán jámborsága. A császáriak tervei arról, hogy még ugyanezen az őszön folytassák a háborút. Buda megszállása után megosztják a hadsereget.*

I. §

Most a város gyászos korszakának elbeszélésébe fogunk, ti. BARBÁR korszakát írjuk le. Azért nevezzük így, mert a város másfél évszázadon át a török zszarnok-ság fogságában sínylődött. A város eme szerencsétlenségének *Belgrád* eleste volt az előjátéka. Belgrád elfoglalása ugyanis arra ösztökélte a zszarnokot, hogy tovább haladjon, s ezzel megvalósítsa örült s vérgőzös tervekkel teli szándékait a kereszténység nagy romlására. Itt közöljük ennek az istentelen embernek a levelét (a.), mely telve van dölyffel, kegyetlenséggel és istenkáromlással, melyet Belgrád elfoglalása után írt. Az olvasók előtt világos lesz, hogy milyen roppant vadállattal kellett Lajosnak s Magyarországnak fölvenni a harcot a kereszténység védelmében. A következőképpen hangzik: „*A törökök CSÁSZÁRA, a görögök császára és Mohammed felsége fia és a samaritánusok királya, az elámiták királya, Perzsia királya, a moábiták királya, Egyiptom királya és a három folyó őre, a paradicsom földjének előhárója és a Megfeszített sírjának védelmezője, napkeltétől napnyugtáig a királyok Királya és az uraknak ura, minden fejedelmek fejedelme, Istennek, a Seregek Urának és a jordáni Mohamednek unokája és tanácsosuk, és a keresztény hit üldözője LAJOSNAK, Magyarország felséges fejedelem urának. BENSGEMUTH, a törökök fejedelme üdvözöl téged, s már most tudd meg, míg barátságunk ideje engedi, hogy rögtön megérkezésünkkor elfoglaltuk határaidat, s ha velünk háborúba akarsz bocsátkozni, aminthogy arról értesültünk: — ha nem tudnád, már a földkerekség felét hatalmunk alá vetettük. S mivel így határoztam, és így akarom, a világ egyik végétől a másik végéig akarom kiterjeszteni a határaitmat;*

Miért mondjuk azt, hogy barbár korszak? Ennek előjátékai.

Szolimán Lajosnak írt dölyfös levele.

a.) Egykorú iratokból kölcsönöztem, Lajos válaszával együtt.

I. RÉSZ. BUDA VÁROS TÖRTÉNETE, II. IDŐSZAK.

vajon nem jut-é eszedbe, hogy annyi embert tudok kebelemből elküldeni, amennyivel csak hatalmaddal háborúba bocsátkozhatom; s mint nagyságodnak elébe is adtam, sok országom van, melyeket uralmam és hatalmam alávetettem. De tekintsd csak meg a te országodat! Másokhoz képest, akiket leigáztam, olyan, mint egy istálló. De hogy végre ne cifrázzam: hadsereged tönkrevettem és elpusztítottam, BUDÁT minden félelem nélkül nagy erővel el akarom foglalni és megsemmisítem, s hogy rendre utasítsalak, hitedet is el akarom hallgattatni; nem vagyok hajlandó félni a te rám haragvó istenedtől sem, és elhájásodott (b.) főembereid, szolgálid fejét igába akarom hajtani, és hitedet, melyet veled együtt tartanak, teljesen el akarom venni tőled, mígnem rostélyon a tűzbe vetem s karóba húzom őket és így emésztelek el benneteket. Nem csak téged, hanem másokat is, akik birodalmaddal együtt vannak. Nevüket – akik németek – tudomásodra is hozom, s mint téged, vagy még inkább meglátogatom őket. Jelenleg nem akarok mást írni neked, mit szándékozom tenni veled és másokkal. Kelt Belgrádban, 1524. február 20-án.” Nem tudom, mi más lenne ez, mint hadüzenet az élő Istennek, és a Legszentebb káromlása. Még Szanhériben (c.) is túltett szájának s szándékainak gonoszságában. Amaz ugyanis Jeruzsálemet s Júdea többi városát, ez viszont széles e világot szánta rablásra, az egész kereszténységet meg máglyára és akasztófára. Megérdemelte volna, hogy Szanhérib sorsával jusson pusztulásra, de a mi gonoszságunk és számtalan sok vétünk megakadályozta ebben. LAJOS pedig olyan választ adott a zsarnoknak, amivel egyrészt rettenthetetlen lelkierejének, másrészt a megtartó Istenben vetett bizodalmanak adta tanúbizonyságát. „LAJOS, Isten kegyelméből Magyarország és Csehország királya, Bensegemuth török szultánnak üdvözlését küldi. Mindenféle fenyegetéssel teli leveledet követeidtől megkaptuk, s ezekből könnyen megláthattuk, hogy milyen indulattal viseltetsz irántunk. Annakokáért, nem kell annyira tetszelegned azzal, hogy a múlt nyáron, megszegve a szerződést, mit atyáddal kötöttünk, s ráadásul a béke ürügyén – ennek ügyében tárgyaltak ugyanis követeid minálunk – megtámadtad végvidékeinket, s Belgrádot nem a te hadi erényed, hanem az enyéim árulása révén, mégis hadsereged nagy veszteségei mellett elfoglaltad. Egyébként mint mindig, úgy akkor is megismerhetted volna, hogy mennyit érnek a fegyvereink, ha nem idős császár módján, hanem mint egy rabló, sürgősen nem húzódtál volna vissza székhelyedre. Majd meglátjuk, hogy milyen hadsereget küldesz ránk kebelemből, és azt is, hogy milyen sorsra bízod azt. Meggondolhatnád az őseiddel esett dolgokat: majd nyolcvan éve öntözték vérükkel országunkat, valahányszor arra vetemedtek, hogy harcba bocsátkozzanak velünk. Ami aztán azt illeti, hogy föltett szándékod szerint a világ egyik végétől a másikig kiterjeszd uralmad határait, kétkem, hogy meg tudnád tenni. Hátra vannak még az olaszok, hispánok, németek, franciák, dánok, angolok és még számtalan más keresztény, Istennek igen erős népei, s ha az ő fegyvereiket kipróbálsz, bizonynyal sokkal inkább meglegedtél volna a saját határaiddal, nemhogy a világ határaival.

Ennek válasza
lelkierőről s hit-
ről tanúskodik.

b.) A magyar előkelők fényűzésére céloz.

c.) Erről az Isten és az emberek iránt gonosz emberről ld. Királyok 4. könyve 18,3 skk., Krónikák 2. könyve 30,1, Ézsaiás 36,1 skk.

quid non occurrit Tibi in mentem, quod de gremiis meis tantum possum mittere, quantum cum potentia Tua possum bellum committere; & teneo, sicuti exposui Tua magnitudini, multa regna, qua sunt dominio meo & meo potentatui subiugata. Sed respice tantum Tuum regnum, quasi unum stabulum, ad comparationem aliorum, qua subiugavi. Sed iam simpliciter loquendo, percusso & deleto Tuo exercitu, BVDAM, sine omni timore, cum magna potentia obtinere volo, delere, & propter Tuam ordinationem, isti Fidei Tua, silentium imponere: item Tuum Deum iracundum contra me, nolo timere, & pingues (b.) principes, seruos Tuos, in iuga ponere volo, & fidem Tuam, quam Tecum una tenent, volo in alto a Te auferre, quoadusque in craticulam, ad ignem ponendo, applicabo, & ad palos traham eos, & sic vos consumam, & non solum Te, sed etiam alios, qui sunt cum imperio Tuo; quorum Tibi nomen intelligere faciam, qui sunt Alemanni, quos sicuti Te, & plus quam Te, visitabo. Aliud, quod intendo Tibi facere, & aliis, pro nunc Tibi scribere nolo. Datum ex Belgrado, XX. Februarii, anno MDXXIV. Nisi istud sit, bellum indicere, Deo viuo, & conuicia iacere in sanctissimum, quid esse aliud oporteat, nescio. Senacheribum vincit (c.) & oris, & destinationum malignitate. Ille enim, Hierosolymas sibi, & vrbes Iudæ reliquas, hic totum, quam late patuit, orbem, in rapinam, gentem autem Christianorum vniuersam, ad rogos & furcas, destinabat: dignus proinde, quem Senacheribi fata, præcipitassent in perniciem: nisi, nostra id prauitas, & infinitum vitiorum genus, prohibuisset. LVDOVICVS interim, ea respondit tyranno, quæ, & impavidum eius animum testarentur, & fiduciam, in Deo seruatore. LVDOVICVS, Dei Gratia, Rex Hungariæ & Bohemiæ, Bengemuth Turcarum Imperatori, salutem dicit. Litteras Tuas, omnium minarum plenas, ab oratoribus Tuis accepimus, ex quibus, qualem habeas animum, facile perspeximus. Neque Tibi propterea ita debes placere, quod præterita æstate, violato fœdere, quod cum Tuo patre initum erat, & usque adeo sub spe pacis, de qua petenda, Tui oratores apud nos agebant, confines nostros inuaseras, Belgradumque, non Tua virtute, sed meorum prodicione, non sine magno exercitus Tui detrimento, expugnaueris. Nam profecto, sicuti semper, ita tunc quoque, quantum arma nostra valuissent, cognouisses; nisi Te, non veteris Imperatoris, sed neo, hoc est, pradonis more, quam celerrime in Tuas sedes recepisses. Quem ex gremio Tuo, contra nos missurus sis exercitum, videbimus, & cui eum fortuna commissurus es. Vellem, consulisses res gestas Tuorum maiorum, quorum sanguine, ab octoginta iam pene annis, regna nostra, quoties signis collatis pugnare licuit, redundabant. Quod præterea, a fine, ad finem mundi, terminos domini prolatare decreuisti, negatur a Te id fieri posse. Itali restant, Hispani, Germani, Galli, Dani, Britanni, aliique infiniti Christiani, Dei fortissimi populi, quorum, si Tu arma experieris, maluisses certe non finibus mundi, sed terminis

eius respon-
sio, animi
& fiducia
plena.

K k 2

Tuis

b.) Luxum pungit procerum Hungarorum.
c.) Lege de eo, in Deum & homines iniu-

rio 4. Regum xviii. 13. seq. 2. Paralip. xxx. 1. Esaiæ xxxvi. 1. seq.

Tuis contentus esse. Quantum vero ad fidem, & Deum nostrum crucifixum, humani generis Redemptorem adinet, cuius Tu cultum, velle Te extinguere scribis, facis id quidem, ut omnia, more Tuo, qui non satis esse putas, omnium mortalium, publicum Te hostem iudicari; sed ut grauius corruas, etiam ipsi Deo immortalis, more gigantum bellum paras. Reliqua pars epistole, non est tanti, ut Tibi de illa respondeamus; minarum enim plena est, quod a vilissimo quoque fieri solet. Nam his nullus unquam bonus imperator certandum putauit. Hoc tamen ad omnia, responsum sufficiat, ut, quantum ad hominem pertinet, nos Tibi in omnibus; quantum vero ad Deum crucifixum nostrum, quem Tu contemnis, pro se abunde responsurum pollicemur. BVDAE, VI. Martii, A. MDXXIV. Ista, tyranno LVDOVICVS, excelsiore sane animo, quam meliore successu. Utinam id egisset, ætate non minus, quam viribus imbecillis rex, quod de *Hiskia*, conuiciis afflicto, legas apud vatem ESAIAM (d.). Verum, fuere iam tum, ad præcipitem, & ineluctabilem casum, prona omnia; dum ad Mohácsum, quasi gurgite quodam sanguineo, res Hungaricæ, cum rege, *Budaque*, absorberentur.

S. II.

ERgo, initia, vnde duxerit, *Barbarica* vrbs *Periodus*, nemo, rerum Hungaricarum peritus, facile ignorauerit. *Mohácsiana* clades, vti exordia, sic & incrementa, ei calamitati, dedit. Sæpe eam doluimus, at dedolere, profecto potuimus nondum. Nunc vero, cum de *Buda*, commentamur, eo, stragem illam querimur acerbius, quæ magis constat inter omnes, quantum detrimenti, *Hungariæ* istud caput, inde acceperit. Nondum fama, cæsi regis, didita fuit prorsus; cum MARIA regina, ad primum profligati exercitus nuncium, rata, quod erat, regem quoque, cum nobilitatis flore, occubuisse, vasa colligere, componere thesauros, atque vrbe demigrare, constituit. Quo viso, ciues, *Itali*, potissimum & *Germani*, mercatores, salutem, & ipsi, fuga quæsiuere. Facile possis coniiicere, quæ tunc fuerit vrbs facies, quam plena terroris, atque perturbationis. Breui sane, ad eum modum, inualuit, truculentissimi victoris metus, ut nemo non, etiam de abiectissima plebe, relicta *Buda*, tutiora perfugia, circumspiceret. Adpropinquabat interim *Solymanus*, atque dimissis, qui late regionem popularentur, abigerent, ritu pecorum, captiuam multitudinem, exercitibus, foeda post se, & crudelissime euasata, relinquebat omnia. Postea, castra ad Danubium posuit, atque ponte, inter duas vrbes, facto, transiit, *Budam* desertam, & incolis vacuam, inuisit, regiamque celeberrimam, ædificiorum elegantia & laxitate pulcherrimam, atque situ, & prospectu amoenissimo, insignem, collaudauit. Foedum erat spectaculum, quod, *Bude* versante *Solymano*, purpurati edidere. Nihil eius meminit ISTR-

Exordia
Barbarica
vrbs Peri-
odis, clade
Mohácsiana
profusa
Est:

qua tunc
fuerit vrbs
perturbatio:

metu hostis
de eritur
ab incolis:

inuisit Bu-
dam Soly-
manus:

foedum illic
spectaculum,
e casurum ca-
pitibus,
purpurati
edunt:

VÁNF-

Ami pedig hitünket s megfeszített Istenünkét, az emberi nem Megváltóját illeti, akinek tiszteletét, mint írod, ki akarod irtani, most is szokásodhoz híven cselekszel: nem elég neked, hogy minden halandó közös ellenségének tartsanak téged; hanem, hogy még súlyosabb legyen a bukásod, a gigászokhoz hasonlóan magának a halhatatlan Istennek is hadat üzensz. Leveled többi része nem ér annyit, hogy néked arra válaszoljunk, tele van fenyegetéssel, ami a leghitványabb emberektől szokott származni. Soha egyetlen jó császár nem gondolta, hogy ilyenekkel kell harcolnia. Ez a válasz pedig legyen elég mindenre. Igérhetjük, hogy ami rajtunk, embereken múlik, mi is mindenekben meg fogunk neked válaszolni, ami pedig a mi megfeszített Istenünkön múlik, akit te megvetsz, ő is a maga részéről meg fog felelni neked. BUDÁN, 1524. március 6-án'. Ezt írta a zsarnoknak LAJOS, de fennköltebb lélekkel, mint amilyen sikerrel. Bárcsak ezt tette volna ez a kora és erői tekintetében egyaránt gyöngé király, amit az átokkal sújtott Ezékiásról olvashatunk ÉZSAIÁS prófétánál (d.). Már akkor minden kész volt azonban a sebesen rohanó és kikerülhetetlen bukásra, míg aztán Mohács véres örvénye Magyarország ügyét a királlyal s *Budával* együtt elnyelte.

II. §

Hogy a város *barbár korszaka* honnan veszi a kezdetét, jól tudhatja, aki a magyarok dolgait ismeri. A *mohácsi* vésszel indult, s az adta a kibontakozását is ennek a szerencsétlenségnek. Gyakran fájlaltuk, ám soha nem hagyhatunk föl azzal, hogy fájlaljuk. Most viszont, mikor *Budáról* értekezünk, annál keserűbben panaszkodunk a vereség miatt, minél jobban mindenki előtt nyilvánvaló, hogy mennyi kár háramlott *Magyarország* fővárosára emiatt. Még nem is terjedt el a király elestének híre, mikor MÁRIA királyné a hadsereg szétverésének első hírére azt gondolta – mint ahogy a valóságban történt is, – hogy a nemesség színe-javával együtt a király is elesett, s elhatározta, hogy összecsomagol, magához veszi a kincstárat és elhagyja a várost. Ennek láttán a polgárok (leginkább az *olasz* és *német* kereskedők) maguk is a futásban kerestek menedéket. Könnyen el lehet képzelni, milyen volt akkor a város kinézete; hogy tele volt rettegéssel, hogy összezavarodott! Rövid idő alatt oly mértékben elharapódzott a szörnyűséges vad győztestől való félelem, hogy még az aljanép is elhagyta *Budát*, s biztonságosabb menedékek után nézett. Ezalatt már közeledett is *Szolimán*, szétküldte hadait, hogy széltében-hosszában prédálják föl az országot, barmok módján hajtsák el a foglyul ejtettek nagy sokaságát. Mindent meggyalázva és igen kegyetlenül földúlva hagytak maguk mögött. Aztán tábort ütött a Duna partján, a két város közt hidat veretett, majd átkelt rajta, s meglátogatta a lakosaitól elhagyott várost. Magasztalta kiemelkedő szépségét, amit épületei eleganciájának és tágasságának, fekvésének s kellemes kilátásának köszönhetett. Rút volt a látvány, amit *Szolimán budai* tartózkodása alatt az udvari emberek véghezvittek. Egyáltalán nem emlékezik meg erről ISTVÁNFFY

A város barbár korszaka a mohácsi vésszel kezdődött.

Mekkora zürzavar volt a városban. Az ellenségtől való félelmükben lakosai elhagyják.

Szolimán meglátogatta Budát.

I. RÉSZ. BUDA VÁROS TÖRTÉNETE, II. IDŐSZAK.

de tudomásunk szerint más hazai történetírónk sem. Tehát GIOVIO nocerai püspök (e.), e szorgos és derék író nyomán kell beszámolnunk róla, nehogy hiányozzék a megfelelő alap fájdalomkhoz, mikor ezeknek az időknek a nyomorúságát földidezzük. „Mikor *Szolimán* a várost és a királyi palotát elfoglalta, — írja —, a Duna mellett táborot vert, s meglátogatta a királyi várat; semmiképpen nem akart azonban ott éjszakázni, mivel az oszmánok ősi törvénye óv attól, hogy a császár rábízza magát a falakra, csak saját őrségének védelmére bízhatja magát. Hét megölt főpap és előkelő véres fejét vitték elébe, akikből, mint látható volt, örömtől sugárzó arccal csúfot üzött, mivel pasái mindenik fejet faemelvényre helyezték, és tiszteletadást színelve, meghajtott fővel, mellükön karjuk keresztbe fonva név szerint üdvözölték és gúnyosan *buzgó pápáknak* nevezték őket. Am *Szolimán*, mint mondják, amikor kinek-kinek a nevét jelezték neki, homlokát összeráncolva különösen egyre szórt szitkokat: *Szalkai Lászlóra*, a hatalmas esztergomi főpapra. A rút fősvénység gyalázatos vétkét vetette a szemére, mivel visszautasította, hogy királyát megsegitse, mikor a küszöbön álló háború nehézségei közepette pénzt kért tőle kölcsön, — noha kincstárában töméntelen aranyat őrzött. *Tomorit* pedig ostoba vakmerőséggel vádolta, jóllehet ugyanis szent cselekményekre volt fölszentelve, önhittén, idegen hivatali teendőt bitorolt. Vele ellentétben azonban *Perényi Ferenc* váradi főpapot, ezt az előkelő származású férfiút elkésett bölcsesége miatt „dícsérte”, mivel mint a fenyegető közveszély igazmondó jósa meg tapasztalta, hogy az országgyűlésen nagyon is helytállóan mondta (mikor *Tomori* helytelen döntést hozott arról, hogy csatába bocsátkozzanak): miután annak végzetes véleményével nem lehet szembe szállni, ő maga már előre látja, mit cselekszik másnap a turbános császár; *Tomori* ugyanis nagy merészségével bizonyosan semmi mást nem fog elérni, mint hogy a keresztény naptár ünnepei közé egy olyan napot iktat, amely harmincezer, a vallás védelmében a barbárok által levágott magyar vértanú megöléséről marad emlékezetes. A keresztények ugyanis vértanúknak (f.) nevezik azokat, akik istenfélő célokból harcolván, önként szánják magukat a nemes halálra. A többieket merészke újoncoknak nevezte, köztük is elsősorban *Szepesi [Szapolyai] Györgyöt*, az erdélyi vajda édestestvérét, aki igen élemedett korú ember volt, valamint *Sárkány Ambrust*, ezt a családjának nemessége, vagyona és méltósága (g.) révén jeles férfiút. Mikor pedig LAJOS és felesége, MÁRIA képmását mutatták meg neki, nagylalkúen azt mondta, hogy szánakozik az ifjú király szerencsétlenségén, aki ebben az igen súlyos helyzetben ilyen botor tanácsadókra támaszkodott, és elhamarkodottan, esztelen módon bocsátkozott csatába. Kijelentette, nem azért jött Magyarországra, hogy elvegye tőle az országot, hanem hogy a *magyaroktól*

A pasák rút látványosságot visznek végbe az elesettek fejével.

Hogyan búcsúztatja őket a zsoldosok.

Lajos képmását látva fájlalja annak sorsát.

e.) Kora történetének XXVIII. könyvének 164. lapján.

f.) Itt tágabb értelemben használja a szót. A VÉRTANUK ugyanis azok a *szentek*, akik KRISZTUS hitének megvallásáért önként vállalják a halálbüntetést.

g.) Pozsony vármegye főispánja és a vár kapitánya volt; LAJOS király igen kedvelte.

VANFFYVS, sed nec alii, quod sciamus, scriptorum rerum nostratium. Ergo, recognoscendum erit ex Iovio, Episcopo Nucерino (e.) diligenti lautoque scriptore; ne iam quoque desit, iusta dolori materies, dum, eorum temporum clades, recordamur. Vrbe, inquit, regia-
 „ que potitus *Solymannus*, ad Danubium posuit castra, inuisitque re-
 „ giam arcem; ita tamen, vt in ea minime pernoctaret: quod anti-
 „ qua Ottomannorum lege cautum sit, vt imperator, nusquam mu-
 „ ris, sed suæ tantum custodiæ munimentis, confidat. Ibi, ad eum de-
 „ lata sunt, occisorum antistitem & procerum, cruenta septem capi-
 „ ta, quibus, renidenti ore illulisse visus est: quum purpurati ea sin-
 „ gula, ligneo in gradu collocata, simulanter honoris caussa, incli-
 „ nata ceruice, & dextris ad pectus compositis, nominatim salutarent,
 „ *Papasque strenuos*, per iocum, adpellarent. Sed *Solymannus*, gra-
 „ ui fronte, cum singulorum nomina indicarentur, vehementer de-
 „ testatus fuisse ferebatur, vnum, præ ceteris, *Ladislauum Salcanium*,
 „ Strigoniensem antistitem potentissimum, obiecto foedæ auaritiæ pro-
 „ bro; quod is regem suum, in tanta vrgentis belli difficultate, au-
 „ rum mutuo deposcentem, quum multa pondera, in eius thesauris
 „ laterent, adiuuare recusauisset. *Tomoreum*, porro stolidæ temeri-
 „ tatis inculcauit, quod vir, conficiendis sacris dicatus, alienæ functio-
 „ nis munus, arroganter vsurpasset. Ex aduerso, *Franciscum Peré-
 „ nium*, Váradiensem antistitem, nobilissimi generis virum, seræ pru-
 „ dentia nomine laudauit, quod imminentis publicæ cladis nequa-
 „ quam falsus vates, in consilio, non insulse dixisse didicisset, quum
 „ *Tomoreus*, de committenda pugna, importune decerneret, post-
 „ quam eius fatali sententiæ obsisti non posset; se prouidere, quid
 „ cucullatus imperator, postridie esset facturus. Eum namque, tan-
 „ to ausu, nihil omnino aptius præstituturum, quam vt celeberrimum
 „ diem, Christiani Calendarii, fastis insereret, a cæde, triginta mil-
 „ lium Hungarorum martyrum, pro tuenda religione, a barbaris,
 „ iniquissima prælii conditione, concisorum. Eos enim, Christiani
 „ martyres (f.) vocant, qui pietatis caussa pugnantes, vltro, egre-
 „ giæ morti se deuouent. Reliquos tyrones, audaculos adpellauit,
 „ & in his præsertim, *Georgium Sepusium*, Transiluania præfecti, ger-
 „ manum fratrem, & multa canicie, senium præferentem; *Ambrosium*
 „ *Sárkányum*, nobilitate generis, opibus & dignitate, (g.) illustrem.
 „ Quum vero ei, LVDOVICI & MARIAE VXORIS, simulacra ostenderentur,
 „ generoso ore dixit, se adolescentis regis calamitatem misereri, qui
 „ vsque adeo, male sobrios, in re grauissima, consiliarios nactus,
 „ pugnam, absurda ratione committere, properasset: & se, non ea de
 „ caussa, vt ei adimeret regnum; sed, vt acceptas ab *Hungaris* con-
 „ tume-

quibus ty-
 rannus pa-
 rensat:

fortuna
 Ludovici,
 visa eius
 imagine,
 indolet.

e.) Libro Hist. xxviii. p. 164.

f.) Laxior hic est vocis significatus. MARTYRES sunt enim, *Sancti*, qui pro confessione CHRISTI, & eius religio-

ne, sanguinarium supplicium lubentes subeunt.

g.) Fuit nempe Comitatus Posonienfis, Supremus Comes, & arcis Capitaneus, Regi LVDOVICO, vnice carus.

„ tumelias, vltore gladio vindicaret, in Pannoniam venisse, adfirma-
 „ ret. Propterea, si pugnae discrimen euasisset, procul dubio, certa
 „ tributi conditione imposita, ei Pannoniae regnum, redditurum:
 „ quando, non sua, sed aliena culpa, cladem accepisset; & sibi glo-
 „ riae futurum testaretur, si *Sigismundi* regis, socii sui, fratre geni-
 „ tum, & tantis Austrianae, clarissimae domui, adfinitatibus coniun-
 „ ctum, conseruaret: tanta, clementissimi sermonis magnitudine, dis-
 „ ferens, vt haec animi sui decreta, *MARIAE* Reginae, quae *Buda*, *Pol-*
 „ *sonium*, belli metu profugerat, enunciari iuberet: sicuti nos, ab
 „ his, qui interfuerunt, accepimus. Ad hunc modum, non caesis
 modo praesulibus proceribusque, sed regi etiam *LVDOVICO*, parenta-
 uit *Solymanus*.

§. III.

*Arcem, de-
cedens qui-
bus rebus
spoliariis,
Solyman-
nus:*

statuis:

tormentis:

*columnis
aeneis:*

*eius, ad Bu-
dam mora,
atque cla-
dis edita,
magnitudo:*

ARCE degressus, *Solymanus*, nihil plus, ad victoriae suae mo-
nimentum sustulit, quam tres, prisci artificii, aeneas statuas,
quae in vestibulo regiae, a rege *MATTHIA* Coruino, omnis vir-
tutis, atque elegantiae studio, constitutae fuerunt. Haec, cla-
uigeri *Herculis*, citharocedique *Apollinis*, & pharetratae *Dianae*, for-
mas referebant. quas pro tropaeo, Pannonicae victoriae monimen-
tum, *Byzantii*, in Hyppodromo, collocari iussit. Abduxit etiam
triam, inusitatae magnitudinis, operosique artificii, tormenta, quum
passim, ad ornamentum insignia, tum litteris, argento, sculptoria
arte, aeri incluso, essent admiranda. quae, Illyricae Bosnae regis fuisse,
dicebantur, in expugnatione *Szabatii* oppidi ad Sauum, capta: atque
item, aeneas aliquot striati operis columnas, quae portarum epistylia,
sustinebant. Moratus est ad *Budam*, dies ferme viginti, quo spatio,
innatae suae genti saeuitiae, indulgit. Nam diuersa, in proximas prouin-
cias, equitum agmina, praedatum fuerant emissa. quibus hinc, ad
Faurinum vsque, illinc ad *Tibiscum* amnem, regio omnis, improui-
sa atque horribili populatione, ita euastata fuit, vt, supra centum &
quingenta hominum millia, omnis aetatis & sexus, aut gladio ca-
sa, aut in seruitutem abducta, referantur. quas praedatorias manus,
postquam redeuntes in castra accepit, eodem, quo venerat, itinere,
victor, *Byzantium* redire coepit. Ex arcibus certe, quas hoc bello,
inter *Drauum* & *Danubium*, ceperat, praesidia deduxit; quod, &
hiems adpareret, & domesticis tumultibus, a quodam *Calendero Celebio*,
in *Asia* excitatis, domum reuocaretur. Ergo primum *Adrianopolim*,
deinde, cum victore exercitu, *Byzantium* reuersus est: vti habet *IST-*
VANFFYVS (b.), atque eo potior *Iovivs* (i.). Ex historia (k.) legationis
Hieronymi Laskii, quam is Constantinopoli, nomine *IOHANNIS*, obibat,
didi-

b.) Libro VIII. extremo, p. 133.

i.) Libro XXVIII. p. 266.

k.) Possidemus eam, *Manuscriptam*, qua

actus *LASKII*, quibus *Solymanum*
in bellum, aduersus *Ferdinandum*
prolicuit, simplici sermone, eoque la-
tino, expromuntur.

elszenvedett sérelmeket bosszúálló kardjával megtorolja. Továbbá, ha elkerülte volna az összecsapást, kétségkívül egy meghatározott adó kirovásának feltételével visszaadta volna neki Magyarországot, mivel nem a saját, hanem más vétkeből szenvedte el a vereséget; és azt bizonygatta, hogy dicsőségének tartotta volna, ha szövetségese, *Zsigmond* király testvérének fiát, aki rokoni kapcsolatai révén a híres osztrák házzal összeköttetésben állott, megőrzi; kegyes beszédében kifejtette, hogy lelkének eme elhatározását hírül adhatja *MÁRIA* királynőnek, aki a háborútól való félelmében Budáról *Pozsonyba* menekült. Erről számoltak be nekünk azok, akik ezekben az eseményekben részt vettek.» Ilyen módon tartott halotti búcsúztatót *Szolimán* nemcsak a megölt főpapok és előkelők, hanem *LAJOS* király fölött is.

III. §

A várból eltávozva *Szolimán* győzelme emlékére semmi mást nem vitt el, csak három ércszobrot, régi remekműveket, melyeket Hunyadi *MÁTYÁS* király, minden erény és választékos izlés lelkes híve állíttatott fel a királyi palota előterében, bejáratánál. Ezek a buzogányos *Hercules*, a lantos *Apollo*, és a tegzes *Diana* képmásai voltak; *Szolimán* a magyarországi győzelme emlékjeléül *Bizáncban* a Hippodromban helyeztette el őket. Három szokatlan nagyságú, mives kivitelű ágyút is elvitt, ezek a rajtuk több helyen levő díszítéstől is ékesek, és az ércmetsszéssel beléjük vésett ezüst betűk miatt csodálatra méltóak voltak. Azt mondták, hogy az illirikumi Bosznia királyának tulajdonában voltak, és a Száva menti *Szabács* várának bevételekor foglalták le azokat. Szintúgy néhány bordázott ércoszlopot is magával vitt, melyek a kapuk szemöldökefáit, főgerendáit tartották. Majd húsz napig időzött *Buda* mellett, s ezalatt szabad folyást engedett a népével veleszületett kegyetlenségnek. A közeli megyékbe ugyanis lovascsapatokat küldött ki, hogy zsákmányoljanak. Emerről egészen *Győr*ig, amonnan a *Tisza* folyóig az egész vidéket váratlan s rettenetes pusztítással úgy földúlták, hogy a beszámolók szerint minden korosztályból s mindkét nemből összesen több, mint százötvenezer embert vagy kardélre hánytak, vagy szolgaságba hurcoltak. Miután a zsákmányszerző osztagok visszatértek a táborba, ugyanazon az úton, amelyen jöttek, megkezdték a győzelmes visszavonulást *Bizánc* felé. Azokból a várakból pedig, melyeket a háború folyamán a *Dráva* és a *Duna* között bevettek, *Szolimán* kivezényelte az őrséget, mivel a tél is a küszöbön állt, másrészt az otthoni zavargások, melyeket egy bizonyos *Kalender Cselebi Ázsiában* szított, hazaparancsolták. Először tehát *Drinápolyba* tért, majd győztes hadseregével együtt visszatért *Bizáncba*. Ez áll *ISTVÁNFFYNÁL (h.)* és nála részletesebben *GIOVIONÁL (i.)*. Hieronymus *Łaski* követjárásának történetéből tudjuk, (ő ugyanis *JÁNOS* nevében járt Konstantinápolyban),

A várból eltávozva milyen dolgokat rabolt el Szolimán? Szobrokat. Ágyúkat.

Ércoszlopot.

Buda mellett való tartózkodása és az általa okozott pusztítás nagysága.

h.) A VIII. könyv végén, 133.1.

i.) A XXVIII. könyvben, 266.1.

k.) Ennek *kézirata* birtokunkban van. A kézirat egyszerű latin nyelven íródott, s leírja *ŁASKI* tetteit, melyekkel *Szolimánt* a *FERDINÁND* elleni háborúra akarta rávenni.

I. RÉSZ. BUDA VÁROS TÖRTÉNETE, II. IDŐSZAK.

Honnan tudjuk,
hogy fölégette a
várost?

hogy Szolimán a várpalotát érintetlenül hagyta ugyan, de a várost fölégette. Ibrahim pasa fennhézajva vetette oda Łaskinak: „Hallottuk, hogy a te urad nagyeszű és iparkodó férfiú, s hogy ez igaz, sok jeltől mi magunk is megtapasztalhattuk. De akkor szunyókált, mikor magát megkoronáztatta, mivel nem a mi nagyurunktól kérte a királyságot. Aki ugyanis érinti urunk ruhaujját, a világ egyetlen hatalma sem fogja megtörni. Ezért hát a te urad nem gondolkodott, – látván hogy a királyi város, Buda fel van perzselve, de a király háza sértetlen, – hogy a szultán úgy döntött; hamarosan visszatér oda. A követküldést rég meg kellett volna tennie a te uradnak, s nem most, hanem mielőbb még a koronát a fejére illesztette volna. Most azonban, mivel másképpen erőtlén, a főhercegtől szorongattatván kér kegyelmet s kér békét; s ha nem keveredett volna FERDINÁND DAL háborúba, minden bizonnyal mást remélhattünk volna tőle, mintsem békét. Tudjuk, hogy RADICSON keresztül JOVÁN CÁRNÁL is próbálkozott.” stb. Tehát, noha a várost fölperzselték, a királyi palota sértetlen maradt. Ez volt az első pusztítás, mellyel Budát az ellenség sújtotta. Komolyan és szenvedélyesen mondta ŁASKI is a pasának: Bizonyos, amit mondasz, hogy az én uram páratlan serénységgel jeleskedik, de ő nem maga koronázta meg magát, hanem az ország urai, rendjei azzal a szándékkal koronázták meg őt, hogy iparkodása révén vagyonával és erőivel ő maga siessen segítségére az általatok sújtott országnak; s azok, akiknek kezében a királyválasztás joga és felhatalmazása van, hosszú választás során vitték végbe. E szokás miatt az én uramnak bele kell nyugodnia azoknak a választásába és koronázásába, akiknek kiváltsága magvaszakadás esetén a választás. Én nem voltam Magyarországon akkor, mikor a török császár megtámadta, sem amikor az én uramat megkoronázták, mégis általános a vélemény, hogy a ti uratoknak az a szokása, hogy ellenségeinek házáat, ha abban lekomázott vagy megpihent, örökre épségbe hagyja. Mások azt mondják, hogy félelmében hagyta el Budát, ismét mások szerint élelemszükében; és így a magyaroknál más vélemény uralkodik, mint amit te mondasz.” stb. (l.) Ebből ki lehet találni, hogy noha a város a tűzvész miatt elpusztult, miért hagyta Szolimán a várpalotát érintetlenül.

IV. §

Az első pusztítás,
mellyel a törökök
a várost sújtották.

Szapolyai János
elfoglalja.

Tehát ezek a gyümölcsök háramlottak vissza a városra a barbárok győzelméből, ti. hogy első bejutásukkor tűzvész rúttította el. JÁNOS, akit királlyá választottak, úgy vélte, hogy helyesebb, ha Budát, az ország fővárosát elfoglalja, még mielőtt a szent koronával, melyet Perényi nyújtott át neki, öveznék homlokát. Elhátározása szerencsével is járt: Tokajból Budára indultak ugyanis; és mivel ő maga is jól ismerte a város hajdani fényét, s ragyogását, most, mikor üresen és csodálatosan eltorzítva meglátta, egyáltalán nem bírta visszatartani könnyeit. Azzal kezdte tehát uralkodását, hogy elfoglalta a várat, megtisztította és őrséget rakva beléje megerősítette, és polgárait s lakosait, akik

l.) Ez az egész történet ilyesfajta beszélgetésekből áll; méltó arra, hogy nyomtatásban is napvilágot lásson, s alább kedvünkre többet is közölni fogunk belőle, míg majd ez az egész kézirát meg fog jelenni a magyar történethez írott ADPARATUSUNKBAN.

didicimus, arcem quidem *Solymannum* reliquisse intactam, contra, ex-
 uisisse urbem. Iactanter, *Ibrahimus Bassa*, ad *Laskium*: *Audiuimus*, excussisse vr-
 bem, unde
 constat? inquit, *Tuum dominum, esse virum magni ingenii ac industria, & mul-
 tis, hoc verum esse, indiciis cognouimus; sed tunc obdormiuit, cum coro-
 nari debuit: quia non quesuit regnum a magno Domino nostro. Nam,
 quicumque attingit Domini nostri manicam, per nullam potestatem mun-
 di frangi potest. Quare Dominus tuus non cogitauit, videns ciuitatem
 regalem, Budam, exustam, & domum Regis integram, quia breui ad
 eam redire statuerit. Debit hoc diu fecisse Dominus tuus, & non nunc,
 sed antequam adhuc coronam capiti suo imponeret. Nunc, quia aliter
 non potest, pressus ab Archiduce, querit gratiam, querit pacem; ubi si
 non fuisset illi cum FERDINANDO bellum, certe nos ab illo, aliud, quam pa-
 cem, exspectabamus. Scimus, quia laborauit per RADICH apud CZAR
 IVAN. reliqua. Ergo, vrbe exusta, intemerata mansit regia. quæ qui-
 dem, prima fuit clades, *Buda*, ab hoste inflicta. Grauius animosce-
 que ad *Bassam*, *LASKYVS* quoque: *Certum est*, inquit, quod dicis, quia
 Dominus meus singulari pollet industria. qui non se solus coronauit; sed
 coronauerunt eum Domini Status regni, eo intuitu, ut ipse, per indu-
 striam suam, per opes & vires suas, afflicto a vobis regno, subueniret:
 actumque est hoc per longam electionem eorum, qui ius libertatemque
 eligendi regis habent. Eamque ob consuetudinem, Dominus meus satis
 habet, in electione & coronatione eorum, quorum in manibus, in dese-
 ctu heredis, electio est priuilegiata. Ego tunc *Vngaria* non fui, cum
 Imperator *Turcarum*, illam inuaserat, nec cum Dominus meus coronare-
 tur. Communis tamen vox est, quod Dominus *Vester* hoc moris habet,
 ut domum inimicorum, modo in illa comedat, vel quiescat, ut saluam
 semper relinquat. Dicunt alii, quia timore *Budam* reliquisset: alii refe-
 runt, quod ob comeatu penuriam. Et ita, alia est, apud *Vngaros* opi-
 nio, quam tu dicis. cetera (l.). Confici hinc potest, vrbe, incendio
 deleta, cur intemeratam arcem reliquerit *Solymanus*.*

§. IV.

ERgo, hi fructus, e barbarorum victoria, in urbem redundaue-
 re, ut primo eorum accessu, incendio foedaretur. Electus
 in regem, *IOHANNES*, *Budam*, caput regni, occupandam ante re-
 batur, quam sacro diademate, quod *Perenius* commodauerat, redimi-
 retur. Successit tunc destinatio: itum est enim, *Tokaino*, *Budam*,
 quam, cum vacuam, miroque modo deformatam vidisset; cuius olim
 claritudinis & splendoris, ipse gnarus erat; lacrymas dicitur minime
 tenuisse. Nouum ergo principatum, occupata arce exorsus, eam ex-
 purgatam, praesidio imposito, firmavit, ciuesque & incolas, qui in
 Germa-

*Prima, a
 Turcis il-
 lata vrbi
 clades:*

*insidetur a
 Iohanne
 de Zápo-
 lya:*

l.) His istiusmodi colloquiis, tota ea hi-
 storia, constat. digna sane, quæ lu-
 cem publicam adspiciant. Hæc, sa-
 tis ad guttum, infra, plura dabimus:

dum manu exaratum scriptum, in
 ADPARATV nostro, ad Historiam Huius-
 gariam, prodeat.

Franci-
sci I. Gal-
lorum regis
legatum,
inaugura-
tus iam,
hic audivit:

litterarum,
quas adtu-
lit ad Hun-
garos, ar-
gumentum:

foedus cum
Gailo;
Clemente
Papa; Ve-
netis, &
Florenti-
nis, Budæ
tunc iui-
tum.

Germaniam, variasque regiones, profugerant, reuocauit, data spe, laxandi, ad certum tempus, tributis. Rebus, ad eum modum constitutis, *Albam*, ad capessenda, ritu patrio, scepra, profectus, rediit is quidem *Budam*, sed deserendam breui. Interea, dum hic, nouus rex, quid ad firmandum regię dignitatis fastigium, in primis factu opus esset, præposteris consiliis, disputat; a FRANCISCO I. Gallorum rege, *Antonius Rinco*, legatus, factu, per Dalmatas, Rhagusinos, Rhodopem, Hæmumque, montes, itinere, ad urbem accessit. Litteras is, publice, ad Vngaros, priuatim etiam ad singulos, adtulit, Nonis Februarii, apud *S. Germanum*, in Laia datas, atque a *Robertto* scriba, editas. quibus ille, maximo se mœrore afflictum, commemorabat; tristi adlato nuncio, de Pannonico exercitu, ab infensissimo Christianę fidei hoste, Turcarum principe, profligato, magna cum nobilitatis strage, infelicissimo regis *LVDOVICI*, quod maxime molestum fuerat, fratris & consanguinei sui carissimi, casu. Sed, in tantis miseriis, haud parum spei, & consolationis sibi adferri, quod audierit *Hungaros*, principem, iis viribus, eaque animi moderatione, in regem suum cooptasse, cuius virtute, cum sedatis, si quę adhuc restarent, seditionibus, res domesticas amplificare, tum a *Turcarum* incursionibus, & fines suos, & Christianam rempublicam, cuius firmissimum semper *Pannonia*, propugnaculum exstiterit, tueri facile queant. Se itaque, omni studio hortari, vt regi, populari suo, cuius virtutem, dudum perspectam habeant, per quietem potius, quam ignoto, eique extero, per discordiam parere, atque alterius quidem presentia, & beneficiis, ornari, quam alterius absentis ministris, prædę esse malint. Ipsorum fidem, atque honorem, satis eos admonere, ne ad tanti momenti causam defendendam, animo potius defuisse, quam viribus caruisse, videri velint. Adeo, iam tum, artibus Gallicis, patuit Hungaria, eo spectantibus, vt principibus Austriacis, inuidia conflaretur, acciderentur vires. Solemne tunc *Budę* foedus, inter regem vtrumque, percussum. De eodem *ISTVÁNYVS (m.) Postea*, ab eodem *Rincone*, foedus solemne, inter *IOHANNEM Pannoniæ*, & ipsum *Franciscum Gallię reges*, percutitur: *CLEMENS Pontifex*, ac *Venetis*, & *Florentina respUBLICÆ*, comprehenduntur, illudque, in *ede D. Virginis Matris*, que *Germanica adpellatur*, a *Stephano Verböczio*, quem in premium propugnatarum partium suarum, *Cancellarium suum nuper creauerat*, conceptis verbis, descripto, publicatur. Hęc tunc, ab *IOHANNE*, *Budę* gesta sunt, auidius sane, quam prudentius.

§. V.

Ferdinan-
di, in Hun-
gariam ad-
uentu:

ANno, qui sequutus est, MDXXVII. FERDINANDVS, valido stipatus exercitu, vt delatum sibi a *Palatino*, & qui cum eo faciebant, regię dignitatis fastigium, depulso æmulo, occuparet;

m.) Libro IX. p. 136, 38.

Németországba és más vidékekre menekültek el, visszahívta, azzal az ígérettel, hogy bizonyos ideig könnyít az adóterheiken. Miután a dolgokat illetéknéppen elrendezte, *Fehérvárra* utazott, hogy ősi szokás szerint magához vegye az ország jogarát, majd visszatért *Budára*, de rövid idő múlva el kellett hagynia. Időközben, míg itt az új király arról tárgyal, (noha már elkésett tervekkel), hogy elsősorban mit kellene tenni a királyi méltóság megerősítésére, I. FERENC francia királytól megérkezik a városba *Antonio Rincon* követ Dalmácián, Raguzán, a Rodope és a Balkán hegységen keresztül. Leveleket hozott a magyarok összességéhez, de külön-külön egyesekhez is, melyek február 5-én keltek Saint-Germain mellett..., és Robertetto írnok írta azokat. A francia király levelekben megemlékezett arról, hogy roppant gyász sújtotta le, mikor hírrül adták neki a szomorú hírt, hogy a magyar hadsereget a keresztény hit legádázabb ellensége, a török császár szétverte, a nemesség soraiban roppant pusztítást víve végbe és – ami a legnyomasztóbb volt – testvére és igen kedves rokona, LAJOS király is szerencsétlen módon elesett; ám a sok szomorúság közepette nem kevés reményt és vigasztalást jelentett neki, hogy hallotta, a *magyarok* nagy erővel s nagy lélekjelenléttel olyan fejedelmet választottak királyuknak, akinek erényei révén egyrészt honi ügyeiket is előbbre vihetik, lecsillapítván a lázongásokat, ha még lennének, másrészt könnyen meg tudják védeni a *törökök* betöréseitől saját határjaikat is, és az egész kereszténységet is, kinek mindig is Magyarország volt a legerősebb védőbástyája; maga részéről tehát minden igyekezetével arra buzdítja őket, hogy a királynak, honfitársuknak (hiszen annak erénye már régóta ismeretes előttük), inkább akarjanak nyugodt körülmények között engedelmeskedni, mint viszálykodás közepette egy ismeretlen s idegen királynak, és inkább akarják azt, hogy ennek jelenléte és jótéteményei díszükre legyenek, mintsem hogy egy másik, idegenben tartózkodó király szolgálainak prédájául essenek; az ő hűségük, és becsületük épp eléggé figyelmezteti őket arra, hogy ne hogy úgy tűnjenek, hogy egy ilyen nagy jelentőségű ügy védelméhez hiányzik belőlük a lelkesedés, inkább, hogy híján vannak az erőnek. Már ekkor ennyire ki volt szolgáltatva Magyarország a francia mesterkedéseknek, s ez azzal végződött, hogy az osztrák uralkodóban fölszították az irigységet. A két király között *Budán* ünnepélyesen szövetséget kötöttek. Így ír róla ISTVÁNFFY (m.): „*Később ugyanezen Rincon közvetítésével JÁNOS magyar és Ferenc francia király ünnepélyesen szövetséget kötött. KELEMEN pápa és a velencei valamint a firenzei köztársaság közvetítésével, mégpedig a németeknek nevezett Szűzanya templomában Werbőczy István, (akit a király minapában kancellárjának nevezett ki a pártja védelmében kifejtett tetteinek jutalmául), ünnepélyes formában leírva hirdette ki.*” Ezt végezte JÁNOS Budán, nagyobb reménységgel, mint bölcsességgel!

Már beiktatása után itt hallgatja meg I. Ferenc francia király követét.

A magyaroknak hozott levelének foglalata.

A franciával, Kelemen pápával, a velenceiekkel és a firenzeiekkel Budán ekkor kötött szövetség.

V. §

A következő évben, 1527-ben FERDINÁND erős hadsereg kíséretében Magyarországra jött, hogy vetélytársát elűzve elfoglalja a királyi méltóság csúcsát, melyet a *nádor* és akik vele tartottak, átjátszottak neki.

Ferdinánd bejövele Magyarországra.

I. RÉSZ. BUDA VÁROS TÖRTÉNETE, II. IDŐSZAK.

János tétlen ma-
rad Budán.

Gyáva félelme és
futással fölérő tá-
vozása.

A folyami hajóhad
átpártolása Ferdi-
nándhoz.

Ferdinánd érkező-
se Budára.

Az itt tartott or-
szággyűlés.

Köpcsenynél a nádor és a rendek fogadták. JÁNOS még *Budán* tartózkodott, teljességgel biztos lévén a maga dolgaiban, mivel a főrendiek nagyrészt, az egész Felső-Magyarországgal és Erdéllyel együtt engedelmesek voltak iránta. Ekkor végre észrevette, hogy helytelen döntés volt elbocsátania a katonaságot, akiket a beiktatási ünnepség fényének emelésére ő a saját dolgai elrendezése végett gyűjtött össze, minthogy már belátta, hogy képtelen lesz *Ferdinánd* visszaverésére és királyi hatalma megőrzésére. Elhatározta tehát, hogy elhagyja a várost, s a nyílt mezőn várakozik mindaddig, valameddig összesereglenek a segítő csapatok a minden irányban szétküldött parancsára. Késlekedés nélkül átkel a Dunán *Pest* alatt, *Gubacs* falunál táborot ver, és módfelett szerény sikerrel, a főrendiek csapataiból hadsereget kapar össze. A Dunát *Buda* alatt folyami hajóhad szállta meg, hogy a *Ferdinánd*-pártiakkal szemben majd valamilyen hőstettet vigyen végbe, ha JÁNOS férfiként viselkedett volna; mikor azonban a legénység észrevette, hogy a király lelkében megingott, nem is egy jelzéssel értésre adták, hogy adandó alkalommal át fognak állni FERDINÁND pártjára. Mikor bizonyos kémekek révén ez JÁNOSNAK tudomására jutott, a *Duna* mindkét oldalán erődítéseket emeltetett, azokat ágyúkkal erősítette meg, sőt magát a folyót is *Buda* és *Pest* között vastag láncsal elzáratta, nehogy lehetőségük nyíljon az áruhátra, de a kormányosokban, *Fülleresi Jánosban* és *Fogarasi Ambrusban* (akiket *Báthory nádor* ígéretésekkel magához édesgetett) akkora volt a merészség, hogy bár az ágyúgolyók sok hajólegényt elpusztítottak, mégis a veszélyt megvetve, nagy erőfeszítéssel még azt a láncakadályt is legyőzték az evezőslegények, s az árral szemben egészen *Komáromig* eljutottak, ahol akkoriban FERDINÁND tartózkodott. A hajóhad okozta gyarapodás föllekesítette FERDINÁNDOT, aki *Győrt* és *Komáromot* megszállva *Tatát* és *Esztergomot* megadásra kényszerítette, s már-már *Budához* közeledett, mikor JÁNOS nem bízván abban a szerfölött csekély létszámú seregben, táborával fölkerelkedett *Hatvan*, majd *Gyöngyös* felé. FERDINÁND nem is kívánhatott volna jobb híreket, mint ezt a vándorlást, vagy inkább menekülést. Augusztus huszadikán tehát, *Szt. István* első magyar király ünnepnapján szabályos menetben *Budának* tartott, s különös szerencsével, egyetlen kardcsapás és vérontás nélkül elfoglalja. Mihelyt FERDINÁND az ország fejét hatalmába kerítette, máris azon gondolkodott, hogy az egész testet meggyógyítsa. Ennek okáért országgyűlést hívott össze *Budára*, mindenkit meghív, akik JÁNOST követték, pártütésükért kegyelmet ígér nekik; ha viszont vonakodnak megtenni a kötelességüket, így fenyegette meg őket, akkor felségárulás bűnében fognak leledzeni, sőt fej- és jószágvesztésre fogják őket ítélni. Többen pártoltak át JÁNOSTÓL, mint gondolta volna. Mikor elpártolásuk JÁNOSNAK tudomására jutott, kasideig *Gyöngyösön* maradt, majd innen *Tokaj* felé indította a táborát, hogy az *Erdélyből* és a *Temes* vármegyéből magához hívott katonákat táborába fogadja, — hátha vissza tudja szerezni a szerencséjét. De mivel ez az út jobban hasonlított a menekülésre, mint egy hadvonulásra, JÁNOS dolgát teljesen tönkretette, s a legtöbb *magyart* arra bírta rá, hogy átálljanak a másik párthoz. Sehol nem merészelt megállni, mígnem Erdélyben elrejtőzött.

paret; in Hungariam, venit, ad *Köptsénium*, a Palatino, & Ordinibus, acceptus. Adhuc *Bude* IOHANNES agebat, rerum suarum, quod Iohannis, *Buda officiantia*:
 procerum plerosque, cum vniuersa Hungaria superiore, Transilvania item, in obsequio habebat, securus prorsus. Militem certe, quem ad honestandam inaugurationis pompam, constituendasque res suas, coegerat, præpostero dimissum consilio, tum demum aduertit; quando retundendo *Ferdinando*, seruandæque regiæ, imparem se fore, cerneret. Ergo, deserendam urbem statuit, & apertis campis subsistendum tantisper, dum, mandatis quaquauorsum dimissis, confluerent auxilia. Nec mora, traiecit Danubium, positisque infra *Pestum*, ad *Gubacium* vicum, castris, lentis admodum successibus, ex procerum suppetiis, exercitum corradit. Adhuc classis amnica, Danubium, infra *Budam* insidebat, tentatura facinoris quidpiam, aduersus *Ferdinandeos*, si virum se prælitisset, IOHANNES. quem, cum labascere animo cernerent classarii, non vno indicio prodidere, in partes FERDINANDI, captata occasione, se transituros. Quod, cum IOHANNES, per certos exploratores cognouisset, in vtraque ripa *Danubii*, castella erigi, & tormentis muniri, quin amnem ipsum, inter *Budam* & *Pestum*, crassiore catena præcludi, iusserat, ne defectionis esset facultas. At enim, ea fuit triarcharum, *Iohannis Fulleresii*, & *Ambrosii Fogassii*, quos pollicitationibus inescauerat *Báthory Palatinus*, audacia, vt quamquam multi, ex naualibus focis, tormentorum pilis petiti, interirent; tamen contempto periculo, catenæ etiam suffiamine illo, magna remigum vi, superato, aduerso flumine, *Comaromium* vsque, vbi tunc morabatur FERDINANDVS, eniterentur. Classis accessione hac, animosior factus FERDINANDVS, *Liurino*, & *Comaromio* infessis, *Tatam*, atque *Strigonium*, in fidem accipit, *Bude* iam iam adpropinquaturus; cum IOHANNES, copiis, quas tenues admodum habebat, diffusus, castra *Hatvanum*, hinc *Gyöngyösnum*, promouet. Nihil, ea demigratione, an fuga, FERDINANDO nunciari potuit exoptatius. Igitur, vigesimo Augusti die, qui est, *D. Stephano*, primo Hungariæ regi, dicatus, *Budam*, iustis passibus, contendit, eaque singulari felicitate, sine cæde & vulnere, potitur. Simul, regni caput tenuit FERDINANDVS, de sanando corpore vniuerso, cogitationem suscepit. Edicit, ea propter comitia, *Bude* concelebranda; inuitat, defectionis oblata venia, qui IOHANNEM sequebantur, omnes: sin officium facere detrectarent, criminis læsæ maiestatis, reos habitum iri; quin, vitæ fortunarumque discrimen adituros, interminatur. Plures, quam sperarat, relicto IOHANNES, ex proceribus, confluxere. Quorum defectione audita, IOHANNES, *Gyöngyösino*, vbi adhæserat aliquantisper, *Tokainum* versus, mouet, vt militem, ex *Transilvania*, & *Temesváriensi* prouincia, euocatum, in castra acciperet, fortunam, si posset, reparaturus. Sed, quod ea profectio, fugæ, quam militari itineri, similior fuit, res IOHANNIS pessumdedit, planeque ad deserendas partes suas, *Hungarorum* plerosque, impulit. Nusquam enim ausus subsistere, in Transiluaniam se ab-

*imbellia pa-
nor, atque
abism, su-
ga simili:*

*classis a-
mnica de-
fectio, ad
Ferdinan-
dum:*

*Ferdinan-
di, Budam
aduensus:*

*habita istis
comitia:*

facti, ad
inaugurationem ad-
paratus:

nova comi-
tia:

Ferdinan-
dus Vien-
nam redit.

didit, copiis, quas secum traxerat, in *Hungariae* finibus, per hiberna, ita dispositis, ut cogi possent, si foret necesse. FERDINANDVS interim, res, ad inaugurationis pompam, necessarias, *Buda*, comparat, eiusque solemnia, *Albam Regalem* promulgat. Quibus, rite, & more patrio, peractis (n.) *Budam* redit, nouoque edicto comitio, consulit in publicum. Exstant eius decreta, (o.) sanctionibus octo, designata. quarum pleræque eo adtinent, ut reuocarentur ad officium, sequaces *Zápolitani*, confirmarentur contra in fide, partes FERDINANDI amplexi. Tandem, relicto *Budæ Stephano Báthório*, Regni *Hungariæ* Palatino, qui regnum, suo nomine, gubernaret, atque arce *Budensi*, fidei & custodiae *Thomæ Nadasdii* tradita, FERDINANDVS *Viennam* rediit.

§. VI.

Qua hinc
urbis regia,
fuit sue-
rint? ex-
sule Io-
hannæ:

Laskii, ad
Solyman-
num, eius
nomine, le-
gatio:

SPes erat postea, profligato, ad *Tokainum*, depulsoque in *Poloniam Iohanne*, perpetuam FERDINANDO, possessionem *Budæ* futuram. quod tamen, hominum, an fatorum malignitate, aliter cecidit. Hospitabatur, apud *Tarnouium* in *Polonia*, IOHANNES, sic satis commode, & in magna procerum *Poloniæ* celebritate: quippe qui, ad mitigandas exilii molestias, agminatim ad eum confluebant. In his, *Hieronymus Lasky* fuit, *Siradiensis* Palatinus, vir, uti animi irrequieti, ita, non minus bello, quam rebus quibusque aliis gerendis, ultra, quam reris, idoneus. Admissus, a IOHANNE, in familiaritatem, non prius desit fatigare exsulem, quam, euocandi in auxilium, *Solymani*, consilium, quod ille magna usus facundia, suggesserat, penitus adprobaret. Id, ne hæresceret temere, se, legationis labores, atque pericula, obiturum, excelso animo spondit. Ergo, dimittitur *Constantinopolim* (p.) *Hieronymus*. Huc delatus, *Ludouicum Grittum* (q.), patronum nactus, tam se feliciter, *Ibrahim*o, purpurato-

n.) Mirere, diem coronationis FERDINANDI, dubium facere scriptores. Vide *Breuiem Commentarium*, Rerum in Hung. &c. gestarum, ad A. MDXXVII. p. 6.

o.) Cum id citant Hungari, *Decretum I.* vocant.

p.) „Fama est, SIGISMUNDVM, non modo euntem, non retentasse, sed iuuisse etiam diplomate, atque instruisse eum litteris, quibus, tamquam ciuem, familiaremque suum, extraordinariæ & peculiari legationis munus suscipientem, sibi que carissimum, purpuratis, & nonnullis Sarmatici etiam sanguinis, qui in aula Solymani, gratia valebant, commendabat. IOVIVS loco, polleat. Ergo, non vnus IOHANNIS, maleficio, conflata ea legatio fuit. Certe, biennales Polono inducias, a LASKYO fuisse comparatas, ephemerides eius loquuntur.

q.) De GRITTO, quis fuerit, ex IOVIO, adscripsisse iuuabit, eo quod crebra eius recurret mentio. Fuit, inquit, „ANDREAE, Venetorum principis filius, ideoque, præclara eius nominis commendatione, insignis, & omnis elegantiae peritus: ab initio conuictu, secretioreque consuetudine, familiaris, tanta valebat gratia, ut IBRAIMVM, ab occulto quodam fidere, SOLYMANNI genio, non obscure imperantem, eo, quo vellet, facile perduceret. GRITTVM siquidem, Byzantii natum, atque educatum, ideoque Turcicæ, vsque ad admirabilem facundiam, peritum linguæ, generosi mores, & domestici adparatus splendor, summaque in omni re, agnoscentis disque præsertim, & perite æstimandis gemmis, quorum mangones domi aleret, mirabiliter commen-

A magával vitt csapatokat úgy helyezte el téli táborokban *Magyarország* végein, hogy szükség esetén össze lehessen őket hívni. Eközben FERDINÁND megszerzi a *Budán* tartandó koronázási ünnepséghez szükséges dolgokat, s *Fehérvárott* meg is hirdeti a koronázást. Mikor az végbement a hazai szokások szerint (*n.*), visszatér *Budára*, s a közjóról való gondoskodás érdekében újabb országgyűlést hirdet meg. Nyolc fejezetből álló dekrétuma fenn is maradt; a rendelkezések nagy része arra vonatkozik, hogy a *Szapolyai*-pártiakat visszatérítsék köteleességeikhez, másrésztől, megerősítsék hűségükben azokat, akik FERDINÁND pártjára álltak át. Végül, FERDINÁND visszatért Bécsbe, miután Budán hagyta *Báthori Istvánt*, Magyarország nádorát, hogy az az ő nevében kormányozza az országot, a budai várat pedig *Nádasdy Tamás* hűséges őrizetére hagyta.

A beiktatás előkészületei.

Újabb országgyűlés.

Ferdinánd visszatér Bécsbe.

VI. §

Azt lehetett remélni, hogy miután *Jánost Tokajnál* megfutamították s Lengyelországba üzték, örökké FERDINÁND birtokában marad *Buda*. Ez azonban, akár az emberek, akár a sors kártétele folytán, másként esett. JÁNOS Lengyelországban *Tarnówskinál* vendégeskedett, elég kényelmesen éldegélt, és sok *lengyel* előkelő vette körül, akik csapatostul seregelték hozzá, hogy száműzetése kellemetlenségeit enyhítsék. Köztük volt Hieronymus *Łaski*, szirádi vajda, egy nyughatatlan lelkű, hihetetlenül alkalmas ember mind a háborús, mind más ügyek intézésére. JÁNOS bizalmába fogadta, s ő addig nem hagyta abba a száműzött zaklatását, míg az teljesen a magáévá nem tette *Łaski* nagy ékesszólással sugalmazott tervét *Szolimán* segítségül hívására. S hogy ez ne szenvedjen halasztást, fennkölt lélekkel ígérte *Łaski*, hogy ő magára vállalja a követség fáradalmait és veszélyeit. *Hieronymust* tehát elbocsátják Konstantinápolyba (*p.*). Mikor ide ért, *Lodovico Gritti*(*q.*) megszerezte pártfogójának, s olyan sikeresen beférkőzött *Ibrahim* pasa kegyeibe,

Mi volt ezután a királyi város sorsa János száműzetése alatt?

Łaski követjárása Szolimánhoz a király nevében.

- m.) A történetírók furcsa módon kétségbe vonják FERDINÁND koronázásának napját. Vö. a Magyarországon stb. történt dolgok *Rövid összefoglalását*, az 1527. évnél, a 6. lapon.
- o.) Mikor a magyarok ezt idézik, *I. dekrétumnak* hívják.
- p.) „Az a hír járja, hogy ZSIGMOND nem csak hogy nem tartóztatta, hanem olyan levelekkel is ellátta, melyekkel úgy ajánlotta a pasáknak és néhány más szarmata vérű méltóságnak, mint egy olyan polgárt és bizalmasát, aki a rendkívüli és különleges követség terhét magára vállalta és néki igen kedves”- írja GIOVIO a később idézett helyen. Nem csupán JÁNOS gonoszította folytán eszelték ki ezt a követséget. *Łaski* beszámolója elmondja, hogy a lengyellel kötött kétéves fegyverszünetet *ŁASKI* készítette elő.
- q.) Hogy ki volt GRITTI, hadd idézzük GIOVIOTÓL, mivel sűrűn megemlíti. „ANDREA velencei dózse fia volt, *írja*, akinek jó ajánlólevelet jelentett híres neve; mindenféle választékos dologban igen jártos volt. Kezdetől fogva olyan bizalmas viszonyban volt IBRAHIMMÁL és olyan kegynek örvendhetett, hogy bármire könnyen rávehette. GRITTI bizánci születése és neveltetése, csodálatraméltó török nyelvtudása, nemes szokásai, házának fényűző berendezése, kiválósága minden dologban, de legfőképp a drágakövek felismerésében és szakavatott becsülésében (otthonában drágaköveskedőket is tartott) csodálatosan ajánlották mindenhova;

I. RÉSZ. BUDA VÁROS TÖRTÉNETE, II. IDŐSZAK.

hogy igen nyíltan beszélhetett előtte, és addig ostromolta kéréseivel, hogy végül bebocsáttatást nyert *Szolimánhoz*. Nem hanyagolta el követjárásának említését ISTVÁNFFY sem, (r.), de nem elég pontos, és szinte a magyar nép gyalázatára idézi, mivel azt mondja, hogy JÁNOS adófizetést ígért *Szolimánnak*, — ez pedig nem így történt. Féltett kincseink közé tartozik a *Łaski* követjárásáról szóló beszámoló, melyben igen pontosan le van írva minden beszélgetés *Ibrahimmal* és a többi pasával, sőt magával *Szolimánnal* is. Ezért nem követhettük volna el azt a merészséget, hogy a követjárás főbb pontjait ne *Łaski* szavaival fejtsük ki, leginkább mert mindenki előtt nyilvánvaló, hogy ez a *Szolimánnal* kötött szövetség legalább akkora pusztulással sújtotta Magyarországot, mint maga a *mohácsi vész*: hogy röviden megmondjam: *ez ütötte ki BUDÁT a keresztények kezéből*. De térjünk rá *Łaski* követjárására. Ékesszólóan mondta *Łaski Ibrahimnak*: „*Nem azért küldött engem az én uram, hogy a szultán ruhaujját érintsem, hanem hogy üdvözljem őt, s kezet nyújtsak néki, hogy olyan békét és szövetséget kössünk, mely hosszantartó és igaz. Az én uram ugyanis, mikor még kisebb rangja volt, mindig arra próbálta rábeszélni királyait, hogy a török császárral barátságban és békében éljenek, de akkoriban többet nyomott a latban mások véleménye. Most viszont, az én uram, mikor már király, ő egyedül hajlandó és kész megtenni, amit urainak és elődjeinek javasolt, ti. a jó barátságot, a szoros szövetséget és a biztos szövetséget.*” Ez volt tehát *Łaski* követségének legfontosabb pontja, ez volt a lényege. Így válaszolt rá IBRAHIM: „*Jöveleledet fel fogom tární nagyurunk előtt, akinek én rabszolgája vagyok, s el fogom mondani neked, hogy mennyire lát szívesen téged, és el fogom neki mondani, hogy béke és barátság kötése céljából jöttél.*”

Még a barbár is ennyire gyanútlan volt *Łaski* követjárását illetően. Végül beszélgetésbe merültek, majd szó esett *Ferdinánd* csapatairól, s a török keményen rendreutasította a magyarokat. „*Mondd meg nekem, szolt Ibrahim, mekkora hadinépe van FERDINÁNDNAK? Úgy hallottuk, hogy 25 000 fő. Vajon sok-e ez a te urad ellen, aki erdélyi vajda korában kétszeres létszámú hadsereget állított ki? Persze, igaz, hogy a mi urunk hatalma megtörte és lecsökkentette a magyarok erejét. Mi ugyan azt hittük, hogy a magyarok kiváló férfiak, de nem úgy találtuk, hogy jó harcosok lennének, hiszen azzal sem törődtek, hogy királyukat egy kis vízből kimentesék, nem hogy tőlünk megszabadítsák. Mi a legutolsó emberünket sem hagynánk ilyen halállal halni.*” Visszafelelt erre

Ennek történetét saját beszámolója nyomán írjuk le.

A követség lényege.

Łaski beszélgetése Ibrahimmal.

annyira, hogy *Peránál* levő kertjébe, melyet itáliai módszerekkel alakított ki, SZOLIMÁNT magát is elvezette kedvtelés végett *Ibrahim*, s ezen a visszavonult helyen élvezetes beszélgetések révén bizalmasabb barátságra tett szert; ennek alapján megkapta az adók és a révpénzek igazgatását, s ez igen nagy hasznára volt. Ő volt, hogy verje meg az Isten, a magyarok vesztének legfőbb előmozdítója.” GIOVIO, XXVIII. könyv, 282.1. közepe után.

r.) A X.könyv. elején. Vö.: PAOLO GIOVIO, Korának története, XXVIII. könyv, 274.1.skk.

s.) *Łaski*hoz intézett beszédéből, melyet föntebb idéztünk, kiderül, hogy ezt akarta IBRAHIM.

ratorum principi, insinuauit, vt, & liberrimo ore agere, cum eo potuerit, neque cessarit ante, precibus cum fatigare, quam locum iis apud *Solymanum* faceret. Meminit, haud incuriose, eius legationis, *ISTVÁNFYVS (r.)*, sed non exacte satis, ac fere, cum gentis Hungaricæ ignominia: quando, tributa sponondisse, *IOHANNEM Solymanno*, ait. quod aliter est profecto. Sunt in nostris cimeliis, legationis *Laskyanæ*, ephemerides, quibus, quidquid colloquiorum ei, cum *Ibraimo*, & purpuratis reliquis, quin *Solymanno* ipso, intercessit, magna perscriptum est adcuratione. Proinde, non putamus committendum, quin *Laskyanis* verbis, summa legationis eius capita, expromamus: maxime, quod constat inter omnes, foedus hoc *Solymanneum*, non minore clade, Hungariam adflixisse, quam erat *Mohátstiana* illa: compendio dicam; *BVDAM, e Christianorum manibus elisit*. Sed, ad legationem *Laskyanam* veniamus. Diserte, apud *Ibrahimum*, *Lasky*: *Non me, inquit, misit huc Dominus meus, ad tangendam (s.) manicam Imperatoris, sed ad salutandum eum, & dandam illi manum, ad conficiendam cum illo talem pacem & considerationem, qua duraret, & vera esset. Dominus enim meus, cum adhuc minorem conditionem egisset, semper regibus suis suadebat, vt cum Turcarum Imperatoribus, amice pacificeque uiuerent; sed, aliorum tum sententia, proualebat; ubi nunc Dominus meus, Rex existens, quod Dominis & predecessoribus suis suadebat, solus est facere pronus & paratus: uidelicet, bonam amicitiam, arctam coniunctionem, atque certam considerationem*. Hæc ergo legationis *Laskyanæ* summa, hoc caput fuit. Respondit *IBRAHIMVS*: *Aduentum Tuum, aperiam magno Domino nostro, cuius ego sclauus sum, dicamque Tibi, quomodo de Te gratus fuerat, & dicam, quod venisti ad faciendam pacem, & amicitiam*. Adeo, ne barbarus quidem ille, aliud, de *Laskii* hac legatione, suspicabatur. Miscuere demum mutuo colloquium, iniectaque est mentio, copiarum *Ferdinandi*, cum acri Hungarorum obiurgatione. *Dic mihi, inquit Ibrahimus, FERDINANDVS quot gentes habet? Audiuimus, quia viginti quinque mille. Est ne hoc multum, contra Tuum Dominum, qui existens Erdélyban, (in Transiluania) faciebat in duplo maiorem exercitum. Sed verum est, quia potestas Domini nostri, attriuit & minorauit, vires Vngaricas. Certe, nos credebamus Vngaros precipuos viros; sed non inuenimus eos bonos pugnatores, qui Regem suum, non a nobis, sed a parua aqua, liberare neglexerunt, & nos tali morte, nec infimum hominem nostrum, mori admitteremus*. Regessit ad hæc

L I 2

Las-

„dabant: vsque adeo, vt in eius
 „hortos, quos apud *Peram* habebat,
 „ex Italica disciplina, cultissimos,
 „*SOLYMANVS*, imple, oblectationis
 „caussa, ab *Ibraimo*, perduceretur,
 „atque eo secessu, iucundis sermo-
 „nibus, tenerioris amicitiae gratiam
 „aucuparet; inde, magno quaestu,
 „vectigalibus atque portoriis præfi-
 „ceretur. Hic ille est, perniciæ

Hungariæ, eximius, si Diis placet
 procurator. *IOVIVS*, Libro xxviii.
 p. m. 282.

r.) Libri x. initio. Adde, *PAVILLVM IO-
 VIVM*, Lib. Historiar. sui temporis,
 xxviii. p. 274. seqq.

s.) Id voluisse *IBRAHIMVM*, ex adlocutio-
 ne eius, ad *Laskyvm*, quam supra
 dedimus, patet.

huius hi-
 storia, ex
 suis ipsius
 ephemeridi-
 bus, illu-
 stratur:

legationis
 summa:

Laskii,
 cum *Ibrai-
 mo*, collo-
 quium.

Laskyus, quod satis erat, collaudatoque exercitu *Ferdinandi*, quid *IOHANNES* occepturus esset, paucis exposuit. *Hic*, inquit *Lasky*, *cæpit*, *Ibrahimus*, *prædicare potentiam Domini sui*, & multa de illa iactitare: *cui ego me opponere nolui*. *Cumque iam tanti fecisset Dominum suum*, & seipsum, dixit: *Tarda iam hora est: alio tempore liberius tecum agam: bona nox!* Tunc, impetrata, tradendarum, reliquis *Bassis*, litterarum *Iohannis*, facultate, audientia decessit *Laskyus*. Hæc, primi diei colloquia fuere, aliena ab angusto, seruilique animo.

S. VII.

*Eiusdem
cum Mu-
stafa, con-
gressus, &
sermo.*

Sequenti demum luce, cum *Mustaffa*, res erat *Laskyo*. Die *XXIII. Decemb.* inquit, *vocatus ad Mustaffa Bassam*, *veni, ubi parua reuerentia mihi facta*. *qui exaudita salutatione mea, simplici, & non comita*, dixit mihi: *Tu fuisti heri apud Ibraim Bassam: omnia ille, quæ locutus es, nobis aliis Bassis, aperuit. Sed, dic tu mihi, quæ forsitan præ pudore, Ibraim Bassæ non dixisti: ad quid venisti huc ad Dominum nostrum? quia hic, nullus oratorum adfert aliquid ad Dominum nostrum, quod nobis prius non faceret cognitum: dicas igitur mihi, quid vult Dominus Tuus? Tunc Lasky, ad Mustaffam: Misit, inquam, me Dominus meus, huc, ad Imperatorem visitandum, & salutandum, cupiens cum illo, amicitiam & coniunctionem ætæam & perpetuam. Ad hæc Mustaffa: Nihil plus, inquit, tibi commissum, quam hoc est, quod dixisti? non portasti munera Domino meo? Iterum ad Mustaffam, LASKY: Quando, tractabunt mecum de amicitia, & fœderibus, erunt alia, que subiicerem; sed antequam sciam, an sit talis Domini mei affectio & voluntas, grata Imperatori, nihil aliud, nec agere, nec dicere possum. Munera nulla (t.) attuli, quia mihi nulla data sunt. Mustaffa Bassa, ad Lasky: Ergo tu, inquit, venisti quærere amicitiam! Tu non venisti quærere amicitiam, sed venisti quærere gratiam, & commendare seruitia Domini tui Imperatori nostro; tarde tamen venisti, sique gratus apud nos esse voluisses, debuisti venire ante tui regis coronationem. Dic mihi, quo ausu Dominus tuus *Budam* intrauit, locum, per Imperatoris nostri equi vngulas calcatum, Domum Regiam relictam in integritate, propter reditum Domini nostri, quod si non fuisset in dorso nostro hyems, quæsiuissemus istum tuum Dominum in Transilvania, & docuissemus illum aliud, quam amicitiam, cum nostro Domino, tractare: Lex nostra est, *ubicunque caput Domini nostri quiescit, ubi semel caput equi sui intrat, hoc iam perpetuo spectare debet ad Dominum nostrum*. Quare tuus Dominus leuipendit Imperatorem, cum sua amicitia? Frater, tu non venisti sicuti a seruitore; si non venisti cum tributo, non amplius loquere mecum. *Lasky ad MUSTAFFA Bassam: Veni, inquam, hic credens me gratam rem, & Imperatori, & vobis**

2.) Falsus est *Iovivs*, Lib. Hist. xxviii. p. 275. quando, munera omnia admisisse,

scribit, *elegantia potius, quam presio placitura, gratæque, præcipuo vobis suscipere.*

Łaski, amennyit elegendőnek tartott; földicsérte *Ferdinánd* hadseregét, majd néhány szóban előadta, mit akar kezdeni JÁNOS király. „*Ekkor Ibrahim, írja Łaski, elkezdett ura hatalmáról szónokolni, és sokáig hetvenkedett vele. Én, persze, nem akartam vitába szállni vele. Mikor már annyira fölmagasztalta urát és saját magát, így szólt: «Későre jár, máskor majd bővebben beszélgethetünk. Jó éjt!»*” Majd, miután engedélyt kapott arra, hogy a többi *pasának* átadhassa János leveleit, Łaski eltávozott a kihallgatásról. Így zajlott le az első napi beszélgetés, mely nem éppen meghunyászkodó szolgálélekre utal!

VII. §

Majd a következő nap *Musztafával* volt dolga Łaskinak. „*December 23-án, írja, Musztafa pasa hívatott magához. El is mentem, nem részesített valami nagy tiszteletben, s miután meghallgatta üdvözlésemet, egyszerű szavakkal, minden cicoma nélkül ezt mondta nekem: «Tegnap te Ibrahim pasánál voltál, s ő mindent fölöttünk elöttünk, a többi pasa előtt, amit te mondtál. De most mondd el nekem, ha valamit talán szégyeltél elmondani Ibrahim pasának. Miért jöttél urunkhoz ide? Mivel itt mindent előbb a mi tudomásunkra hoznak a követek, mielőtt urunknak elmondanának valamit. Mondd meg tehát nekem, mit akar a te urad?»* Ekkor Łaski így szólt *Musztafához*: „*Azért küldött engem az én uram, mondom, hogy a török császárt meglátogassam és üdvözöljem. Szoros és örökké tartó barátságot s kapcsolatot akar vele.*” Erre *Musztafa*: „*Semmi többet nem bízott rád, csak azt, amit elmondtál? Nem hoztál ajándékokat az én uramnak?*” *Megint válaszolt Łaski Musztafának*: „*Amikor majd a barátságról és a szerződésekről tárgyalnak velem, más dolgokat is hozzá fogok fűzni, de még nem tudom, hogy vajon az én uramnak jóindulata és akarata kedves-e a császárnak, nem tehetek s nem szólhatok mást. Ajándékokat nem hoztam magammal (t.), mivel nekem nem adtak ilyent.*” Erre *Musztafa pasa Łaskinak*: „*Azért jöttél tehát, szólt, hogy barátságot keress. Te nem barátságot jöttél keresni, hanem kegyelmet, s hogy urad szolgálatait ajánljad a mi császárunknak. De későn is jöttél, s ha kedves akartál volna lenni előttünk, királyod koronázása előtt kellett volna jönnöd. Mondd csak: hogy merészelte a te urad a lábát *Budára* betenni, arra a helyre, melyet császárunk lovának patkója koptatott, a királyi palotába, melyet urunk visszatérte végett teljes épségben hagyunk hátra. S ha nem lett volna a hátunkban a tél, bizony mi magunk megkerestük volna uradat Erdélyben, s megtanítottuk volna, hogy valami másról, ne barátságról tárgyaljon a mi urunkkal. A mi törvényünk az, hogy bárhol hajtotta nyugovóra a fejét a mi urunk, s ahová csak egyszer is behatolt lovának feje, az már örökké a mi urunk tulajdona. Miért becsülte le a te urad a török császárt a barátságával? Testvér, te nem úgy jöttél, mint egy szolgától!? Ha nem adóval jöttél, ne is beszélj velem többé egy szót sem!*” Így szólt Łaski *MUSZTAFÁ PASÁHOZ*: *Abban a hitben jöttem ide, hogy mind a császárnak, mind pedig nektek kedves dolgot*

Musztafával való találkozásja és beszéde.

t.) Téved tehát GIOVIO Történetének XXVIII. könyvében, a 275. lapon, mikor azt írja, hogy „*ajándékokat vitt, melyeket választékosságuk, nem pedig értékük tehetett tetszetősekké és kedvesekké, mindeneke előtt az asszonyok előtt.*”

hozok, amikor barátságra és szövetségre való törekvést hozok magammal. Mit gondolsz: talán LAJOS király megfutamodásával és néhány más elestével már semmivé lett Magyarország? Keveset hozok-e magammal, mikor a tőletek elszenvedett oly sok kártevés után nem bosszúállással fenyegetődzöm, hanem békét és barátságot kínálok föl? Azt hiszem, azt gondolod, hogy a magyarok oláhok. Majd én megmutatom, hogy a magyar király és az ország nem olyan, mint a moldvaiak, akik az én uram szolgái. Azt mondtad, hogy ha nem hozok adót, nincs mit tovább tárgyalnunk. Nem hozok magammal adót, és – Isten áldjon...!’

Erre Musztafa pasa Łaskinak: „El fogjuk mondani a mi urunknak, amit mondtál, s aztán eltávozhatsz, mivel így nem nyerhetsz bebocsáttatást a mi nagyságos urunkhoz. De hát minek ez a hosszú alakoskodás? Azt hiszed, nem tudjuk a te királyod szükségét? Nem ismeri-e Radu vajda a mi ügyeinket, melyeket mint adófizetőnk rendre megírt nekünk? Bizonyos, hogy segítséget jöttél kérni Ferdinánd ellen, és adót hozol, vagy elő akarod készíteni, hogy urad ide menekülhessen, mivel Ferdinándnak nagyobb a hatalma, mint a tiétek.” Így felelt Łaski Musztafa pasának: „Az adóról egyszer már beszéltem, hogy ti. az én uram még csak álmban sem gondol arra, s így erről többé egy szót sem! De ami a Ferdinánd elleni segítséget illeti, a maga idején beszélni fogok róla, mivel minden barátságot és szövetséget az emberek megfontolt előrelátása köt meg, s nem csupán a pillanatnyi szükségletek miatt, hanem a jövőbeliekért is. Nem jöttem viszont azért, hogy biztosítsam uramnak ide való menekülését, s kérek, hogy ne adjátok meg az engedélyt, hiszen nem is azt kérem. Elő akarom készíteni, ha tudnám, urad és uram között a szeretetet, s hogy az én uram a császárt atyjának tartsa.”

Musztafa pasa ŁASKINAK: „Hogyhogy atyjának? De mondd csak, miféle ember vagy? Látom, nem vagy magyar.” ŁASKI: „Lengyel vagyok”. Hol tanultál meg olaszul? „Itáliában” – válaszolta. „S mit csináltál Itáliában?” „Tanulni és országot látni voltam ott.” „Testvér, mondta a basa, sokat tanultál, de bizony keveset értettél meg. Nem a bölcsesség szavát szólottad most, mivel azt mondtad, hogy a te urad a császárt atyjának tartja atyja helyett. Ládd meg, hogy jó, ha előbb velünk, pasákkal beszélsz, mivel ha a császár ezt hallotta volna, nem tudom, mit csinált volna veled, talán bizony a fejed bánná. Nem tudod-e, hogy a mi nagyurunk első az isteni hatalom után, és ahogy csak egyetlen nap vándorol az égen, úgy az egész világ uralkodója a mi urunk; s te, Erdély bánjának futára a mi nagyurunkat a te parányi urad atyjának merészelted hívni?!’

Mire Łaski Musztafa pasának: „Már rég jól tettem volna, ha elmegyek, mert akkor nem hallottam volna, hogy így lebecsüljék az én uramat s jómagamat is. Vajon baj-e, hogy mikor Magyarország királya a császárnak, barátjának s szeretett szomszédjának írt, úgy írt mint tiszteletreméltó atyjának? Ha ti nem akarjátok a megtiszteltetést, az a ti bajotok, nemde a fiak kötelessége, hogy atyjukat kivételes engedelmisséggel vegyék körül? Ha tehát ez a ti fületeknek rosszul hangzik, nem erőltetjük, ne legyen az egyik a másiknak se atyja, se fia! Tehát, e hatalom miatt, melyet állítasz, ha én ezeket mondanám a császár előtt, a fejem bánná. Hát talán azt gondolod, hogy az én fejem kecskefej és hogy a császárbán

vobis ferre, portans vobis amicitiam & coniunctionis studium. Quid credis, quod suso rege LVDOVICO & aliquibus occisis, iam regnum Hungaria nihil sit? Parumne huc porto, cum post acceptum a vobis damnum, non vindictam minor, sed pacem & amicitiam offero. Existimas, opinor, iam Vngaros, Valachos esse, faciam aliam regis & regni Vngaria rationem, quam Moldauorum, qui serui Domini mei sunt. Dixisti, si non portem tributum, ut nihil plus agerem tecum; tributum non porto, & bene valeas. Mustaffa Bassa, ad LASKY: Dicemus, inquit, Domino nostro, quæ dixisti, postea poteris discedere, quia eo modo non admitteris ad magnum Dominum nostrum; sed quare tam diu celas, credis tu, quod nos nesciamus tui regis necessitatem: nonne Radul Vayvoda, omnia nostra scit negotia, quæ nobis, sicuti tributarius prescribit. Certumque est, quia tu venisti rogare auxilium contra Ferdinandum, & portas tributum, aut securitatem, fugiendi huc Domino tuo parare, quia Ferdinandi maior est potentia, quam vestra. Lasky, ad Mustaffa Bassam: De tributo locutus sum semel, quia Dominus meus, nec somniat de illo, & ita de illo silendum est. Sed, quod adinet auxilium contra Ferdinandum, suo tempore dicam; quia, omnes amicitie & coniunctiones, matura hominum providentia contrahuntur, non ob presentaneas tantum necessitates, sed etiam ob futuras. Securitatem autem Domino huc fugiendi, non veni parare, rogoque ne illam detis, cum non eam quaesierim; sed parare vellem, si possem, amorem inter Dominum tuum, & meum, & quod Dominus meus, loco patris Imperatorem deinceps iam haberet. Mustaffa Bassa, ad LASKY: Quomodo, loco Patris? sed dic mihi cujas es Tu? non es video Vngarus. LASKY, Polonus sum. Vbi didicisti Italice? Italie, respondit. Quid ibi fecisti? Fui & in studio ibi, & videndi gratia. Bassa dicit: Frater! multa stuidisti, sed certe parum intelligis, Tu dixisti nunc verbum non sapientie, quia dixilli, quod Dominus tuus Imperatorem patris loco haberet. Vide, quia bonum est, loqui prius apud nos Ballas, quia si hoc Imperator audiret, nescio quid tecum faceret, certe non stares bene cum tuo capite. Nonne scis, quia magnus Dominus noster, primus est post diuinam potentiam, & uti vnus sol cælum vagatur, sic totius mundi Imperator, noster Dominus est, & Tu existens Bani Transilvanie cursor, ausus es vocare magnum Dominum nostrum patrem, parui Domini tui. LASKY, ad Mustaffa Bassam: Diu, inquam, fecissem bene, si abiuissem, quia non audiuissem Dominum meum ita leuipendi, nec etiam me ipsum. Estne hoc malum, quod Rex Vngarie, qui scribebat Imperatori, amico & vicino dilecto, scriberet tamquam patri honorando. Si vos honorem non cupitis, culpa vestra est: nonne filiorum est patres, quadam singulari obseruantia prosequi? Cum itaque apud vos hoc male sonat, tollamus id ipsum; non sit alter alteri, nec pater, nec filius. Ergo, propter istam potentiam, quam afferueras, si hoc apud Imperatorem dicerem, male starem cum capite meo: credis tu forsitan, quod caput meum capre esset, vel quod Imperatoris

prudencia, ac humanitas, eadem ut tua esset. Non miror ego, quia potestatem tui Domini in tantum predicās, quia quilibet ita seruus & sclauus facere debet. Omnis etiam apud reges nostros subditus, semper maiorem Domini sui, quam alterius, potentiam facit. Galli praferunt vires suas, omnibus aliis: Hispani, hoc ipsum de se asseuerant: Idem Alemanni: Idem Poloni, idem Vngari sentiunt de viribus suis; vestri Persæ, multi vires suas faciunt; ita etiam & vos vestras. Dominus autem meus, nihil de se presumptuosi predicare permittit, sciens potentiam mundi, non in manibus esse vestris, sed stare illam in Diuina voluntate ac in suo iudicio. Quare, Tu Dominum meum Erdélibánum, quare me cursorem vocas. Sed verum est, sicut, mihi Dominus tuus (cum eius subditus non sim) Imperator non est, sed tuus; ita Dominus meus, rex mihi est, tibi autem non est. Cursorem me vocasti, si ob id, quia cum paucis aduenerim. Moris est apud nos, ut quando equum aliquem nostrum ad usum armaturæ impedit cauda, abscindimus illam breuissime, & ita equus est, eoque modo melius seruit; sic etiam, oratorem non facit longus equitatus, non equi, non vestes, non famuli; sed confidentia de illo Domini eius, & materia commissa. Male eo modo honorasti Dominum meum Regem, potuisti me ad hanc ignominiam non vocare. Mustafa Bassa, ad LASKY: Rex, inquit, Tibi Dominus tuus sit, sed non bis non erit; quia non quæsiuit a nobis licentiam regnandi. Tu tamen bene aduenisti, gratulor tibi, cursorem te vocari: quia ad Dominum nostrum, non veniunt oratores absque muneribus; non quod munera poscamus; sed quia per munera maioritas honoratur Domini nostri. Certus sis, quia cum venisti absque muneribus, non videbis Imperatorem, nec ei osculaberis manum. LASKY, ad Mustafa Bassam: Festinabam, inquit, huc, credens me acceptum fore, multaue damna ac discrimina veniendo huc, perpessus sum, ita, ut me reuertendi summa urgeret necessitas. Cum tamen perpendebam, Ambassadam meam, non redii; sed huc in hac incommoditate mea venire constitui. Exspectabam a vobis honorem, expectabam munera; sed video, vos solos munera querere, quorum apud me nihil est; sique aliquid fuisset, ademptum esset, cum aliis meis rebus. Mustafa Bassa, ad LASKY: Non propter munera, inquit, dantur dona Domino nostro; sed propter honorationem. Si itaque voluisti honorem, id est, videre Imperatorem nostrum, & osculari illi manum, debuisti portare munera; sed Dominus tuus fecit, non sicuti Rex, quia factus non est Rex. LASKY, ad Mustaffam: Munera non attuli, sed veni ad tuum Dominum orator, non portans res, sicuti asini faciunt; sed portans commissa fidei meæ, verba transmandata, & id genus rerum: oratorem demonstrantium. Vocas Dominum meum, non regem: dixi tibi iam, quia tuus Dominus non mihi est Imperator, quia ego regem meum recognosco, & non alium; si etiam rex meus, tibi rex non est, sed mihi est. Mustafa, ad LASKY: Bene, inquit, facit, qui Domini sui honorem tutatur ac obseruat. Quæ tecum egi, cras sciet Imperator noster,

csak annyi bölcsesség és emberiség van, mint benned? Nem csodálom, hogy Urad hatalmát annyira hirdeted, mert minden rabszolgának így kell tennie. A mi királyainknál is így van: minden alattvaló mindig nagyobbra tartja a saját ura hatalmát, mint a másik urának hatalmát. A franciák minden másíknál többre tartják saját erőiket; a spanyolok ugyanezt állítják magukról. Ugyanezt a németek, ugyanezt a lengyelek, s a magyarok is ugyanezt gondolják a saját erőikről. A ti perzsáitok sokra tartják erőiket, ugyanígy ti is a tiéteket. Az én uram azonban nem adott engedélyt arra, hogy bármiféle túlzásba is essem az ő dicséretében, mivel tudja, hogy a világ hatalma nem a ti kezetekben van, hanem az Isten akarata és ítélete szerint rendelkezik felőle. Miért hívod uramat Erdély bánjának, s engem futárnak? De hisz igaz is, ahogy a te urad nem az én uralkodóm, (mert nem vagyok az ő alattvalója), hanem a te urad, ugyanígy az én uram az én királyom, nem pedig a tiéd. Futárnak hívtál engem, talán mert kevés dologgal jöttem. Nálunk az a szokás, hogy ha a lovunkat a harcban akadályozza a farka, a lehető legrövidebbre vágjuk le, s így csak annál jobban szolgál. Ugyanígy a követet sem a lovasok csapata vagy a lovak, az öltözet vagy a szolgák teszik, hanem urának a beléje vetett bizodalma és a rábízott anyag. Rosszul tisztelted meg tehát uram királyomat, és engem is hiba volt gyaláznod". Így válaszolt Musztafa pasa ŁASKINAK: „A király néked urad, de nekünk nem az, mert nem kért tőlünk engedélyt az uralkodásra. Te azonban szerencsével jöttél, és szerencsédnek tartom, hogy futárnak hívnak, mivel a mi urunkhoz nem jönnek követek ajándékok nélkül, – nem mintha ajándékot kérnénk, hanem mert az ajándékokkal urunk felsőbbrendűségét tisztelik meg. Biztos lehetsz, hogy mivel ajándékok nélkül jöttél, nem fogod meglátni a császárt, s nem csókolod meg a kezét.” ŁASKI így szólt Musztafa pasához: „Abban a hiszemben siettem ide, hogy majd fogadnak; jöttömben sok kárt és veszedelmet álltam ki olyannyira, hogy a szükség szorongatott, hogy visszaforduljak. Mikor azonban megfontoltam követségemet, nem tértem vissza, hanem föltettem magamban, hogy alkalmatlan helyzetemben is ide jövök. Megtiszteltetést reméltem tőletek, ajándékokat reméltem, de most már látom, hogy ti csak ajándékot kértek, pedig nálam semmi ajándék sincs. S ha pedig lett volna is velem, azt is elveték volna tőlem más dolgaimmal együtt.” Musztafa pasa így szólt ŁASKI-hoz: „Nem az ajándékozás miatt adnak ajándékokat az én uramnak, hanem hogy megtiszteljék. Ha tehát megtiszteltetést akartál, azaz hogy láthasd a mi császárunkat és megcsókolhasd a kezét, ajándékokat is kellett volna hoznod. De a te urad nem úgy tesz, mint egy király, mivel tényleg nem is király. ŁASKI Musztafához: „Nem hoztam ajándékokat, hanem követként jöttem uradhoz; nem hoztam málhát, mint ahogy a samarak szokták tenni, hanem a becsületedre bízott dolgokat hoztam: a nékem átadott parancsokat s más effélet, amik a követet jellemzik. Az én uramat nem vagy hajlandó királynak hívni! Mondtam már neked, hogy a te urad nem uralkodóm nekem, mivel én a saját királyomat ismerem el, nem másikat; ha az én királyom neked nem is királyod, nekem azért még az!” „Jól teszi, felelt Musztafa ŁASKINAK, aki urának tiszteletét védi és megtartja. Amit veled beszéltem, holnap meg fogja tudni a mi uralkodónk.

I. RÉSZ. BUDA VÁROS TÖRTÉNETE, II. IDŐSZAK.

És most jó éjt, testvér! Ezzel a te barátságoddal, melyet magaddal hoztál, nem tudom, kapsz-e majd választ. De föl a fejjel, légy jó reménnyel, mert a bajokban ismerzik meg a férfi!» Így címódott *Lasky Musztafával*. Ebből világosan meg lehet tudni, hogy az *adónak* még a nevétől is mennyire idegenkedett JÁNOS, (még ha száműzetésben élt is) és a követe. Van miért csodálnunk *Laski* nemes lelkét!

VIII. §

Újabb tárgyalás,
Ajász pasával.

Ugyanaznap *Laski Ajász pasának* tett szemrehányást. Ő a pasák közt rangban a harmadik volt, de a két előbbinek alatta maradt mind okosságban, mind pedig a dolgok végrehajtásában megnyilvánuló gondosságban, viszont kemény volt, és tele szájjal hirdette a török hatalmat. Egyébként minden nagyon szűkösen állt *Laski* rendelkezésére. Azon túl ugyanis, hogy *futár* módján saját költségén kényszerült élni, őrizet alatt tartották, és se ki, se be nem engedtek senkit. Úgy látszott tehát, hogy már semmi remény annak a dolognak a véghezvitelére, melyet JÁNOS akaratából célul tűzött ki maga elé *Laski*. S már teljesen le is tett volna a reményről ez a férfiú, akinek egyébként helyén volt a szíve, ha nem tartotta volna benne a lelket *Lodovico Gritti* gondoskodása és tanácsa. S hogy ez miféle volt, könnyen megtudhatjuk *Laski* vallomása alapján. „December 26-án, írja, az örököt megvesztegetve ellátogatott hozzám *Lodovico Gritti úr*, – ő maga is ugyanolyan nyomorult állapotban volt, – és beszámolt arról, hogy miképpen vélekednek követjárásomról. Vigasztalgotott engem s kérlelt, ne törődjek azzal, ami történik. Megegyeztünk egymással, hogy a király levelét, melyet néki elküldtem volt, megmutatja a pasának, s hogy kérjen engedélyt arra, hogy előadhassam a királyi megbízatást. Nem tártam föl előtte mindent, csupán ezt mondtam: «Az én uram megtudta, hogy te itt működsz, és nagy kegyben állasz a pasáknál. Ezért azt kéri, hogy légy tanácsadóm a portán, melynek a szokásait én nem ismerem. De még nagyobb szolgálatot teszel az én uramnak, ha eljuttatod a jutalmakat Velencéből, azt, amit a legkeresztényibb király minden egyes hónapban, a szövetségekötés értelmében, segítség gyanánt küld uramnak *Velencébe*, – ti. minden hónapban 30 ezer koronát ad. Ezt a pénzt a *Ferdinánddal* folytatott háború miatt nem lehet biztonságosabb úton Magyarországra juttatni, mint ezen az úton, vagy Ragusán keresztül, – nekem azonban emez biztonságosabbnak tűnik. De miután engedélyed lesz arra, hogy nyilvánosan ide jöhess hozzám, és meg fogom tudni, – ha itt létrehozom a békekötést, akkor e jutalmakról még méltányosabban gondoskodni fogunk.» Beszámolt nékem atyja, a dózse által ráruházott megbízatásról, beszámolt köztársaságának ügyeiről, melyeket részben az ő, részben az itt működő követ révén végeznek a pasáknál, s elmondta, hogy a törökök már az elmúlt nyáron lerohanták volna Magyarországot, ha ő és a velencei követ le nem beszélte őket erről. S elmondta, hogy semmiképpen nem éri el a békét, csak az adófizetés feltételével. Hosszasan fejtegettem néki, hogy ez teljesen lehetetlen, s hogy erre nincs is megbízatásom, mert az én uram erre soha nem gondolt. Végül kértem, hogy puhatolja ki az itteniek szándékait, s

„ & bona nox! Frater! cum ista tua amicitia, quam portas, nescio
 „ quid habebis responsi; tamen non timeas, sis boni animi, quia in
 „ aduersis vir cognoscitur. Hæc *Laskyo*, cum *Mustaffa* intercessit
 velitatio. vt cognosci inde queat, quantopere nomen *tributi*, IOHAN-
 NES, idemque exsul, legatusque suus, abhorruerit. Est vero, cur mi-
 reris animi hanc in *Laskyo* excelsitatem.

§. VIII.

NOua, eodem die, cum *Aya Bassa*, expostulatio fuit *Laskyo*.
 Tertius is, in purpuratorum numero fuerat; sed priori vtro-
 que, & prudentia inferior, & in rebus gerendis, adcuratio-
 ne: acris tamen, & Turcicæ potentix, buccinator insignis. Arcta in-
 terim, *Laskyo* fuere omnia. Præterquam enim, quod *cursorum* more,
 suo sumtu viuere cogebatur; datæ ei sunt excubiæ, quæ aditu, exitu-
 que, prohiberent quosuis. Ergo, desperata ad exsequendum, res
 visa est, quam sibi, ex IOHANNIS voluntate, habuit propositam *Laskyus*.
 Atque, concidisset omnino spe, vir, alioquin præsentis animi, nisi eum
Ludouici Gritti, cura atque consilium, sustentauisset. Id, quale tunc
 fuerit, ex *Laskii* confessione, fas est condiscere. Die XXVI. De-
 „ cembris, *inquit* ibidem, in eadem constitutus miseria, huc venit ad
 „ me *Dominus Ludouicus de Gritti*, corruptis custodibus, & docuit,
 „ quomodo mirarentur aduentum meum, cum ista legatione; vbi so-
 „ labatur me, & vt non curarem, quæ fierent, rogabat. Constitui-
 „ musque inter nos, vt litteras regias, quas illi miseram, monstraret
 „ *Bassæ*, & quod quæreret licentiam audiendi commissionem regiam,
 „ cui non apperui singula, solummodo dixi: *Dominus meus intellexit,*
 „ *hic te agere, & pollere hic apud Bassas gratia, quare, rogat, vt sis mihi*
 „ *consilio in ista porta, cuius ego consuetudinem nescio.* Tamen, maius erit
 „ officium Domino meo, monstrando in transferendis præmiis ex
 „ Venetiis, quas singulis mensibus Christianissimus rex, Domino
 „ meo, vi confœderationis, sub nomine auxilii, mittit *Venetias*,
 „ pro quolibet mense, scilicet XXX. millia coronarum dando.
 „ Hæc pecuniæ, propter bellum cum *Ferdinando*, per nullam aliam
 „ viam tutiorem, Vngariam conduci, quam per hanc, aut per Ara-
 „ gusam possunt; tamen tutior mihi illa videtur. Sed, postquam
 „ habueris licentiam, publice huc ad me veniendi, & sciuerō, si hic
 „ pacem conficiam, tunc de præmiis hisce melius consulemus. Retu-
 „ lit mihi officium patris sui ducis, retulit illius reipublicæ sollicitu-
 „ dinem, quam hic habuerunt apud *Bassas*, & medio sui, ac orato-
 „ ris hic agentis, dixitque, Turcas, diu Vngariam, lapsa ætate inua-
 „ sisse; nisi hoc modo, per ipsum & oratorem Venetorum, retrahe-
 „ rentur; dixitque, non futuram alio modo pacem, quam per *tributi*
 „ conditionem. Cui ego, longis verbis, impossibilitatem exposui,
 „ nec me desuper habere mandatum, quia hoc nunquam cogitasset
 „ *Dominus meus*: rogavi demum, vt exploraret mentes hominum, &

Nomen,
cum Aya
Bassa, col-
loquimus.

„ mihi subiiceret. Si autem licentiam veniendi, & me visendi non haberet, ut scriberet, scriptaque arte aliqua transmitteret. Tanta, aulae Turcicae, in rebus, quas maxime cupiebat, adtractandis, vafricitia fuit, atque cunctatio.

§. I X.

Alterum, cum Ibraimo, Laskii colloquium:

eius, ad Ibraimum, adlocutio:

Prolixum foret, & a proposito nostro dissentaneum, colloquiorum omnium, argumenta saltem, haec recensuisse. Illud tamen, quia ad foederis arcaniorem historiam, pernoscendam adtinet, quod *Laskyo*, die XXVIII. Ianuar. cum *Ibraimo* intercessit, silere neutiquam possum. Aduocatum ille *LASKYVM*, sic adfatus est: Affectionem Domini tui, & mutuam fraternitatem, inquit, coniunctionemque, grato excipio animo, & volo illi minoris esse loco fratris; sed, frater fratri, amicus amico, ita debet esse obnoxius, ut res vtriusque vnus sint, eadem voluntas, vnum studium, ac vnum consilium. Quare ego talem cupiens, cum tuo rege, habere fraternitatem, quae certa & constans maneret, & quae esset grossa, non tenuis, quae facile rumpitur. Dico Tibi, quia non mihi licet, nec possum eiusmodi inire fraternitatem, nisi prius sciuero omnia tui Domini negotia, & maxime, quid apud nostrum Imperatorem postulet, modo, quo illi se exhibeat; nam ego, plus Domino meo, quam patri, plus, quam soli debeo. Nam, si tuus Dominus taliter se Domino nostro exhibere nollet, quod illi esset honorificum, perpendere debebo, aliquid in vestris visceribus esse, quod tempore suo, contra nos repullularet, & hic mihi ignoscere debebit tuus Dominus, si fraternitatem non exceperim: *LASKY*, ad *Ibraim Bassam*: *Considerare*, inquit, *potes, quia grossam vult tecum Dominus meus inire coniunctionem. Nam alios Bassas, uti oratores assueuerunt, nec salutare, nec illis litteras, absque tua voluntate, offerre iussit; tu autem iussisti, ut eos inuiserem: ubi, cum ad Mustaffa Bassam venissem, indigne ab eo tractatus sum. Serenissimus Dominus meus Rex, non rex nominatus; ego cursor vocatus. Quid prodest ista tua humanitas, quam tu mihi exhibes, cum me solus honorifice excipis & audis; regem vero meum, & me admittis leuipendi: si scissem ego hoc, non iuissem ad illum certe. Nam ego non veni ad iurgia, nec ad contentiones, nec veni ad eum, ad quem me pridie promiseras, sed veni ad Te. Credo id per industriam abs te factum extitisse, aut in leuipendium Domino meo, vel certe, ut cognoscerem, quantum benignitas tua, ab illius distet inhumanitate. Omnia mihi perplacent, cum tecum ago, quia video, me loqui cum corde Domini sui. Agnosco acutiem industriae & virtutis tuae. Scio, quia scias mores hominum, & modos, scias, quid in mundo tractetur, quae sit curiarum regum, principumque diuersitas, cognosco. Hec tua prudentia, haec auctoritas, & humanitas, per totas regiones nostras, maximum nomen habet. Nunquam ego audiui Mustaffa Bassae, nunquam Ayas Bassae nomen: obque tales*

tuas

nekem számoljon be róla. Ha pedig nem lenne engedélye arra, hogy eljőjön s meglátogasson engem, akkor írjon s az írást valamilyen úton-módon juttassa el hozzám.” Ilyen nagy volt a török udvar ravaszsága és halogatása azon dolgokat illetően, melyekre a leginkább vágyott.

IX. §

Túl bőbeszédűek lennénk s nagyon eltérnénk kitérőtől, ha minden tárgyalásnak akárcsak a tartalmát is számba akarnánk venni. Azt a tárgyalást viszont, mivel a szövetségkötés legtitkosabb történetének megismeréséhez tartozik, nem tudom elhallgatni, amelyet január 28-án folytatott *Łaski Ibrahimmal*. Mikor az magához hívatta *ŁASKIT*, e szavakkal szólította meg: „Uradnak érületét és a kölcsönös testvéri érzést és kapcsolatot örömezt veszem, s szeretném, ha urad öccsének tekintene. De a testvérnek a testvér, a barátnak a barát iránt kötelessége, hogy mindkettő dolgai egy és ugyanazok legyenek, ugyanaz legyen az akaratuk, ugyanaz a törekvésük és egy a szándékuk. Ezért hát én olyan testvéri viszonyban akarok lenni a te királyoddal, amely biztos és állandó marad, és amely szilárd, nem pedig törékeny. Mondom néked, hogy nem lehet nekem s nem is tudok ilyesfajta testvéri viszonyba lépni, ha előbb nem ismerem meg Uradnak minden ügyét s legfőképpen, hogy mit akar elérni a mi császárunknál. Mert én többel tartozom az én uramnak, mint atyámnak, többel, mint akár a napnak is. Mert ha a te urad nem akarja magát urunknak úgy ajánlani, ami őt megisztelné, mérlegelnem kell, hogy netán bensőtökben valamit rejtegettek, ami idővel kitör ellenünk belőletek, s ezért a te uradnak meg kell bocsátania nekem, ha én nem fogadnám el a testvériséget.” *ŁASKI* erre ezt mondta *Ibrahim* pasának: „*Beláthatod, hogy az én uram szilárd szövetségre akar lépni veled. Megparancsolta ugyanis, hogy más pasákat ne üdvözöljék, (mint azt a követek szokták tenni), sem a te beleegyezésed nélkül ne adjak át nekik levelet. Te azonban azt parancsoltad, hogy keressem fel őket. Mikor pedig meglátogattam Musztafa pasát, ő méltatlanul bánt velem. Fenséges király uramat nem nevezte királynak, engem meg futárnak hívott. Mit használ hát ez a te irányomban tanúsított emberséged, mikor egyedül te fogadsz és hallgatsz meg tisztességesen, azt pedig megengeded, hogy királyomat és engemet semmibe vegyenek. Ha ezt én tudtam volna, bizonyosan nem mentem volna el őhöz. Én ugyanis nem civódni, nem vitatkozni jöttem, s nem ahhoz, akihez te tegnap elküldtél, hanem tehozzád jöttem. Azt hiszem, szántsándékkal tettél így: akár hogy uramat lebecsüljék, akár hogy megtudjam, a te jóindulatod milyen távolságban van az ő embertelenségétől. Minden tetszik nekem, mikor veled tárgyalok, mert látom, hogy urad szívével beszélek. Felismerem én iparkodásod és erényed élességét. Tudom, hogy ismered az emberek szokásait s módszereit, tudod, mi folyik a világban, mekkora széthúzás van a királyok s fejedelmek udvariban. A te bölcsességednek, tekintélyednek és emberségednek messze földön híre járja. Soha nem hallottam Musztafa pasa vagy Ájász pasa nevét. A te kiváló adottságaid miatt*

Łaski második tárgyalása Ibrahimmal.

Ibrahimhoz intézett szavai.

I. RÉSZ. BUDA VÁROS TÖRTÉNETE, II. IDŐSZAK.

felséges királyom a tiszteletére és testvériségére téged méltat s nem valaki mást. Nem csodálkozom, hogy nem akarsz szövetségre lépni, mígnem megbizonyosodsz Uramnak a te uralkodód iránt való szándékáról. Ha ugyanis másképpen cselekednél, én magam is azt gondolnám, hogy urad ellen valami gonoszat forralsz, ha annak ellenségével szövetségre lépsz. Úgy jöttem hozzád, mint egy ajtósarokhoz, aki uralkodóink barátságának ajtószárnyait irányítod és igazgatod, állhatatosan megmaradva az urad iránti hűséges engedelmségben és az én királyom iránt pedig őszinte és szoros testvériségben. Uram pedig ezt az ő törekvését és szándékát, melyet királyainknak, ULÁSZLÓNAK és LAJOSNAK, mindig is javallott s tanácsolt, most, mikor egyedül ő a király, meg akarja valósítani; ti. a békét, barátságot, szövetséget és jó viszonyt a te császároddal. Mindezt a te közvetítéssel akarja és óhajtja bevégezni és végrehajtani. „Testvérem, szolt Ibrahim pasa ŁASKIHOZ, nagy és különböző dolgokról tárgyalva szükségszerűen összekeverednek a kellemes és a kellemetlen dolgok, különösen, mikor így állnak a mi és a ti dolgaitok. Musztafa pasa jó ember, ennek a szultáni háznak régi szolgája és titkára, de hát mindenki a maga módján cselekszik és él. Mivel tehát a te urad azt akarja ezzel a testvéri köteléssel, hogy én az övé legyek, s mivel, mint mondod, téged itt az én bizalmamba ajánlott, engedelmeskedj az én tanácsomnak, s meg fogod látni, hogy helyes tanácsot kaptál, s meg fogod ismerni, hogy a te uradnak jó testvére vagyok. A te királyodat nem úgy koronázták meg, mint aki királyi vérből származnék, nem is örökösödés révén, hanem egy párt választotta és koronázta meg. Ellensége, *Ferdinánd*, hatalmasabb nála, és őt egy másik magyar párt hozta be Magyarországra. S hogy már kimondjam az igazságot: *ha más igazsága nem is lenne, mint az, hogy felesége LAJOS király nővére, (u.) nagyobb az ő igazsága az Isten előtt, mint a te uradnak.* Mi viszont *Lajos* királyt megöltük, királyi székhelyét elfoglaltuk, abban ettünk és aludtunk. Az az ország tehát a miénk. Ostobán mondják ugyanis, hogy *a királyok a koronájuk miatt királyok.* Nem az arany és a drágakövek uralkodnak, hanem a vas, a *szablya*, mellyel kikényszerítik az engedelmséget. Ha tehát valamit *szablyával* megszereztek, azt *szablyával* kell is megtartani, és amit hatalommal foglaltak el, azt nem lehet elragadni, csak egy másik hatalommal vagy tárgyalásokkal. Ezért hát azt tanácsolom neked, hogy uram iránt a lehető legnagyobb tiszteletet tanúsítsd, mert az az ország az övé, s hiába vesztegeted az idődet. Ismerjük uradnak hatalmát, tudjuk, hogyan fosztottuk ki Magyarországot, s így az semmi pénzbeli segítséget nem tud adni; tudjuk, hogy a bárók nagyobb része *Ferdinándhoz* húz. Tudjuk, hogy a te urad meghátrálásra kényszerült, mikor meglátta amannak az övénél erősebb hadseregét. Ezért tehát ragadja meg a te urad a mi császárunk ruhaujját, ismerje el urának, s megkapja az országot tőlünk, s olyan segítséget kap, hogy nem csak *Ferdinándot*, hanem

u.) Megcsodálhatod IBRAHIM feddhetetlenségét, de olvasóm, azt is csodáld, hogy mily őszinte volt ŁASKI, aki nem habozott mindezt írásba foglalni. Nyilvánvaló, hogy igazán és jogosan beszélt a török, mint ahogy ezt igazolta is az egész keresztény világ előtt a dolog sikeres kimenetele.

tuas præclaras dotes, rex meus Serenissimus, honore & fraternitate sua dignatur Te, & non alium quempiam. Nec miror, quia hanc coniunctionem inire nolueris, nisi certitudo, modo, quo erit Domino meo, cum Imperatore tuo, tibi prius foret cognita: si enim aliter faceres, & ego crederem te aliquid aduersi Domino tuo pensitare, qui te cum illius inimico coniungeres. Veni ad te, tanquam ad cardinem, qui fores amicitia principum nostrorum, regeres & gubernares, permanendo in fideli obsequio Domino tuo, & regi meo in sincera & arcta fraternitate. Vbi Dominus meus hoc suum studium, & consilium, quod semper regibus suis, VLADISLAO, & LVDOVICO, suadebat & consulebat, nunc solus cum Rex sit, exsequi cupit, videlicet, pacem, amicitiam, coniunctionem, ac confæderationem, cum Imperatore tuo. Hacque ipsa finire & perficere, medio tui cupit & optat. Ibrahim Bassa, ad LASKY: Frater mi! inquit, de magnis & diuersis rebus tractando, „ oportet grata, ingratis admiscere, stantibus præsertim ita rebus nostris, & vestris. *Mustaffa Bassa*, bonus vir est, antiquus huius Imperialis domus sclauus & secretarius: quilibet tamen more suo agit & viuit. Cum itaque Dominus tuus, hoc fraternitatis vinculo, me suum esse cupit, cumque, vt dicis, te huc in meam mitteret confidentiam, obsequere consilio meo, videbis, quia rectum consilium, & bonum me fratrem Domino tuo, cognosces. Rex tuus coronatus est, non ex regio sanguine existens, neque per successionem; sed electus & coronatus, per partem: habet inimicum *Ferdinandum*, qui potentior illo est, quem alia Vngarorum pars duxit in Vngariam. Et vt vere dicam; *si aliam iustitiam non haberet, nisi eam, quia sororem habet regis LVDOVICI, (u.) potior eius iustitia apud DEVM est, quam tui Domini.* Nos autem regem *Ludouicum* occidimus, sedem eius regalem occupauimus, comedimus in ea, & dormiuimus. Regnum illud nostrum est. Quia stulte dicunt, qui asserunt; *Reges, propter coronam Reges esse.* Non aurum, vel gemmæ, imperant, sed ferrum, *Sablya*, qua conficitur obedientia. Itaque, semel *Sablya* quæsitum, *Sablya* teneri debet, vtque occupatum ac potentia, non potest eripi, nisi aut alia potentia, aut tractatibus. Quare, consulo Tibi, vt Domino meo, quam maximum honorem faceres: nam illud regnum suum est; quia frustra tempus perdis. Scimus potentiam Domini tui; scimus, quomodo Vngariam expilauimus, quæ nulla pecuniarum auxilia ferre potest; scimus maiorem Baronum, ad *Ferdinandum*, defectionem; scimus, quia tuus Dominus retrocedere coactus est, cum videret illius fortiores exercitum: quare, accipiat tuus Dominus manicam Imperatoris nostri, recognoscat illum pro Domino, habebit regnum a nobis, habebit tale auxilium, quod non *Ferdinandum* solum, sed

TOM. III. M m „ &

v.) Mirere, hanc IBRAMI integritatem, sed perge simul mirari, Lector! candorem LASKII, qui haud dubitatis, hæc in litteras referre. Ex vero au-

tem, & iusto, loquutum fuisse *Turcam*, palam est, accedente simul euentu felici, coram orbe Christiano.

„ & Ferdinandi amicos, quando tuus Dominus voluerit, vertemus
 „ in pulveres. Montes illorum, vngulis equorum nostrorum redu-
 „ cemus ad planitiem. Eo igitur modo, Domino tuo, certitudo
 „ regni facienda est, certitudo Imperatoris amicitiae, certitudo fra-
 „ ternitatis nostrae; ista conditione, status Domini tui stabiliendus
 „ est. Vide! si non fuissent oratores Veneti, & filius (v.) illius rei-
 „ publicae Ducis, (ad quem etiam tu, scio, litteras attulisti) hac
 „ elapsa aetate, gustassemus, & Ferdinandum, & Dominum tuum;
 „ quia, non potest esse melior pro tertio, nisi quando duo dissident, com-
 „ moditas. Quid fuisset, cum ego cum Romania, & cum Ianitscharorum
 „ parte, per hanc Danubii partem iuissem contra Ferdinandum; & per
 „ aliam partem, socius meus *Ayas Bassa*, opposuisset se Domino tuo, du-
 „ ctis secum utique Moldavis, & aliquot millibus Tartarorum; vterque
 „ nostrum, superaret centum mille virorum numerum. Tartaros, in Po-
 „ loniam, tot mitteremus, quot sufficerent; sed nos, ad Venetorum,
 „ qui nostri sunt amici, postulationem, supersedimus hac aetate; non
 „ tamen dormiuimus; si erit opus, veniemus breui, inueniemus
 „ vtrumque lassum, sine opibus; facilis erit cum eis tragoedia. Qua-
 „ re, consulo, poscas a Domino meo regnum, & roges, vt moram
 „ istam Domini tui, boni consuleret. Dic, quia tuus Dominus, vult
 „ sub illius manica & umbra esse; promittas tributum, summam non
 „ nomines, quia ego hanc moderabor; si facies hoc, habebis
 „ omnia, quae volueris. Nam, si huic thesauro suo, quem habet Do-
 „ minus tuus, confidit, Frater! Frater! *facile ex illo puteo aqua ex-
 „ trahitur, in quem non influit, chorda, qua assidue pulsatur, rumpitur.*
 LASKY, ad Ibrahim Bassam: *Sermonem*, inquit, *longum fecisti, &*
vix omnia memoria imprimere potui. Dixisti tamen in primis, regem
meum, non per successionem, neque ex regio stemmate, sed per partem esse
coronatum. Verum dicis, nullam Dominum meum habuisse successionem,
quia non e regali domo esset; sed eius talis coronatio laudabilior est illi,
quam per hereditatem; quoniam plerumque heredes prauos, tyrannos atque
ineptos, vidimus & audiuimus; sed Dominus meus, in defectum regia
prolis mascula, per longam electionem, tandem unanimi omnium applau-
su, exaltatus, & coronatus est. Coronantur autem apud nos reges, a
subditis, vt corona, fidelitatem & obedientiam suam testificentur. Re-
gnum autem Vngariae, si per successionis lineam deuolui debuisset, non alii,
tali iure cederet, nisi Poloniae Regi, qui patruus LVDOVICI erat. Ta-
tamen, Poloniae Rex, libertatem Vngaricam opprimere noluit; immo, mi-
sit oratores suos ad coronationem, moderni Domini mei regis, congratu-
lando illi. Nam famella apud nos, () sicuti & apud vos, non hereditant.*

Pro

v.) LVDOVICVS GRITTVS, multarum po-
 stea calamitatum Transilvaniae, &
 Hungariae, auctor, quem nunc, ex
 Iovio descripsimus.

v*) Siue de POLONIA sua loquatur I ASKY,

sive de HUNGARIA, falsus est vtrobi-
 que. Quis enim nescit, ELISABE-
 THAM Poloniam, LVDOVICI I. ma-
 trem, eidem Hungariae regi, Polo-
 niam, successionis iure, fecisse pro-
 priam?

és Ferdinánd barátait szétszórjuk, mint a port, ha a te urad azt akarja. Hegyeket lovaink patájával sík földdé tesszük. Ilymódon bizonyos lehet a te urad a királyságában, bizonyos a császár barátságában, bizonyos a mi testvériségünkben. Ilyen feltétellel kell megszilárdítani a te uradnak helyzetét. Nézd csak, ha nem lettek volna a velencei követek és a Velencei köztársaság dózséjének fia (v.), akihez te is hoztál levelet, — tudom ám, — az elmúlt nyáron meglátogattuk volna Ferdinándot és a te uradat is, *mivel a harmadik számára semmi nem kényelmesebb, mint mikor ketten összekülönböznek*. Mi lett volna, mikor én Romániával és a janicsárok egy részével a Dunának ezen a részén *Ferdinánd* ellen mentem volna, és a másik részén társam, *Ajász pasa* szembeszállt volna uraddal, magával vivén a moldvaikat és néhány ezer tatárt? Mindkettőnk hada fölülmúlta a *százezres* létszámot. Annyi tatárt küldenénk Lengyelországba, amennyi elég lenne, de mi a velenceiek, a mi barátaink kéréseire ezen a nyáron annyiban hagytuk a dolgot. Viszont nem is aludtunk: ha arra lesz szükség, rövid időn belül ott termünk, mindkettőt kifáradva találjuk, pénz nélkül, s egykönnyen tragédiát okozunk nekik. Ezért azt tanácsolom, az én uramtól kérd az országot, és kérleld őt, hogy a te uradnak késlekedését jóra magyarázza. Mondd azt, hogy a te urad a szultán ruhaujja alatt és árnyékában akar élni, ígérj adót, az összeget ne nevezd meg, mert azt majd én fogom kiszabni. Ha ezt teszed, mindent megkapsz, amit csak akarsz. Mert ha a te urad a kincstárban bíz, testvérem, testvérem, *abból a kútból, amelybe nem folyik bele víz, hamar kihúzzák a vizet, s a húr, amit örökösen pengetnek, elszakad.*”

„Hosszú beszédet tartottál, szólt ŁASKI Ibrahim pasához, és alig tudtam mindent az emlékezetembe vésni. Először azt állítottad, hogy az én királyom nem örökösödés, nem is királyi származás révén, hanem egy párt által nyert koronát. Igazat mondasz, hogy az én uramnak nincs örökösödési joga, mivel nem királyi házból származik, de az ilyennek a koronázása dicsegetesebb, mint azé, aki örökség gyanánt kapja, mivel többnyire gonosz kényurakat, alkalmatlan örökösöket láttunk s hallottunk. Az én uram azonban a király magvaszakadása miatt, hosszas választás után, de végül mindenki egyhangú tetszésével emeltetett a királyi trónra és koronáztatott meg. Nálunk a királyokat az alattvalók koronázzák meg, hogy a koronával hűségüket és engedelmségüket tanúsítsák. Ha pedig Magyarországnak az örökösödési vonal szerint kellett volna valakire rászállni, ezen a jogon egyedül a lengyel királyra szállhatott volna, mivel ő LAJOS nagybátyja volt. Lengyelország királya azonban nem akarta elnyomni a magyar szabadságot, sőt, követeit is elküldte mostani uram koronázására, hogy kifejezze jókívánságait néki. Nálunk ugyanis (*), akár csak nálatok, a nők nem öröklik a trónt.

v.) LODOVICO GRITTI később Erdélyre és Magyarországra is sok veszedelmet hozott; mindezt GIOVIOBÓL írtuk ki.

*.) Akár hazájáról, LENGYELORSZÁGRÓL, akár MAGYARORSZÁGRÓL beszél ŁASKI, mindenképpen téved. Ki ne tudná, hogy a lengyel ERZSÉBET, I. LAJOS anyja az örökösödés jogán megszerezte *Lengyelországot* a magyar királynak?

I. RÉSZ. BUDA VÁROS TÖRTÉNETE, II. IDŐSZAK.

Így hát mind ISTEN, mind pedig az emberek szemében nagyobb a mi igazságunk, mint FERDINÁNDÉ. Azt is mondtad továbbá, hogy Ferdinándot a főurak másik, tekintélyesebb része hozta be. Igaz, vannak néhányan, akik félnek gonosz tetteik miatt a büntetéstől. Lajos halála után Ferdinándhoz menekültek, akik az elhunyt királyt rosszul irányították, s akik jobban szerették a saját érdekeiket, mint a közérdeket, s akik a ti uratokkal való békét nem helyeselték. A magyarok dühe elől Ferdinándnál kerestek maguknak menedéket, stb. Itt is vannak nálatok szökevény perzsák, akik mind vagy félelemből vagy nyereségvágyból jöttek. Ehhez semmi közünk. Azt is mondtad, hogy a királyt megöltétek, Budát elfoglaltátok, hogy ezáltal a ti országotok legyen. Ha meg akartátok kaparintani Budát, nem úgy kellett volna ott hagynotok, ahogy hagyátok, hanem úgy, ahogy Kairót, ahogy Damaszkuszt, ahogy Rhodoszt; mindent fölégetve, mindent innen elvive, lakosainak semmit meg nem hagyva, őrséggel meg nem erősítve, romjaiból föl nem építve, és hirtelenül visszavonulva. Ki ne mondaná, hogy félelmetekben tettetek így. Ezzel a megszállással semmi érdemlegeset nem hajtottatok végre, mivel Buda olyan hely, amelyet könnyen be lehet venni. Semmi nem lehetne rútabb, mint hogy emiatt Magyarország királyainak el kellene ismerni uralkodókat. Az a tanács pedig, amelyet nekem adsz, az tisztességes, de nem az én uramnak, hanem a tiédnek, mikor arról próbálsz engem meggyőzni, hogy királyom a szultán hatalmának vesse alá magát. Mit képzelsz? Egyetlen portyátok miatt, s mert a Szerémségben néhány várat elfoglaltatok, most már a magyar királynak tőletek kellene függenie, vagy adófizetőtök legyen? Ő, aki a keresztény királyok közt a harmadik, vagyonát és erőt tekintve pedig az első? Ő, aki a ti és a mi uralkodóinkat sokszor megtörte, aki adófizetésre kötelezte a velenceieket, aki Csehországot, Ausztriát s más tartományokat hatalma alá vetette? S most ő legyen a ti adófizetőtök? Végtére is, hajdan Mátyás király és Frigyes császár közt vetekedés tört ki, és Mátyás dolgai rosszabbul álltak, mint most az én uramnak, — mégis MÁTYÁS került ki győztesen. Röviden: mi más ez, mint hogy mikor láttuk, hogy Ferdinánd hadseregének kedvez a szerencse, szánt-szándékkal visszavonultunk, hadicselhez folyamodva, azt akartuk, hogy azokat a nagy lovakat az állandó fárasztással, az embereket pedig a szakadatlan súlyos fegyverhordozással elkínózzuk s legyöngítsük. S ezért vonultunk vissza! Gyakran tettek így a régi rómaiak és mások is, akik járatosak voltak a hadművészetben. Most pedig más új dolgokat hallotok, s fogtok még nagyobbakat is hallani, ha Isten úgy akarja. Én azért jöttem ide, hogy a ti részletekről biztos és kölcsönös legyen közöttünk a szeretet, béke, barátság és szövetség, mely ha megvan, teljes erőnkkel FERDINÁNDRA feszítjük meg az íjunkat, mivel mindezidáig csak két ujjal húztuk meg azt, hiszen jobban kellett számolnunk veletek mint ellenségünkkel, hogysem Ferdinánddal. Barátja akarunk tehát lenni barátaitoknak, és ellensége az ellenségeiteknek. Vajon ez kevés-e nektek Magyarország királyától,

Később ez nagyobb leányára, HEDVIGRE szállt. A MAGYAROKNÁL azonban bármiféle jogot formált *Magyarországra* ZSIGMOND, azt LAJOS kisebbik lányának, MÁRIÁNAK házasságával szerezte meg.

Pro tanto, & apud DEVM, & apud homines, melior est nostra, quam FERDINANDI iustitia. Dixisti præterea, quia Ferdinandum alia pars, & potior Baronum, traxit in Hungariam. Verum est, quod sunt aliqui, qui timent de male gestis poenam. Mox, post mortem Ludouici, ad Ferdinandum fugerunt, qui regem defunctum male gubernabant, qui plus propria, quam communia amarunt. qui cum vestro Domino, pacem dissuadebant; isti metu seueritatis Vngarica, salutem sibi apud Ferdinandum quaesierunt, &c. Vos hic etiam habetis, transfugas Persas, nonne quilibet illorum, aut ob metum, aut ob lucrum venit: de hoc nobis nulla ratio est. Dixisti etiam, quia regem occidistis, Budam occupastis, quod per hoc regnum vestrum esset. Si vos habere voluissetis Budam, non ita illam relinquere debuissetis, sicuti reliquistis; sed ita, sicuti Cairum, sicuti Damascum, sicuti Rhodum: sed, comburendo omnia, inde aufferendo, nihil suorum ibi relinquendo, non praesidiis muniendo, non destruetam adificando, repenteque recedendo: quis est, qui non dicat, hoc vos metu fecisse. Per hanc talem occupationem, nihil magni factum est. Quia Buda, res est, quae facile capitur: nihil esset omnino turpius, quam ut propter hoc, Reges Hungaria deberent recognoscere Imperatorem vestrum. Consilium autem tuum, quod das, honorificum est, non meo tamen, sed tuo Domino, cum suades, ut sub manicam & umbram Imperialem, rex se meus committat. Quid hoc? propter unam excursionem vestram, & aliquot in Seremio castellorum occupationem, iam rex Hungaria a vobis dependere deberet, iam vobis tributarius esse? qui inter Reges Christianos, tertius loco est, opibus autem & viribus primus; qui antea, Imperatores vestros, & nostros, multoties rupit; qui Venetos tributarios sibi reddidit; qui Bohemia regnum; qui Austriam, & alias prouincias, sua subiecerat ditioni. Is nunc deberet esse vester tributarius? tandem, fuit quondam, inter regem Matthiam, & Fridericum Imperatorem, contentio, resque Matthiae, peiorem habuere conditionem, quam nunc Domini mei habent; superauerat tamen MATTHIAS. Breui singula: quid hoc est, cum Ferdinandi exercitum, alterius sortis quam nostrum vidimus, quod consulto retrocedebamus, arte cum illo agentes, & cupientes equos illos magnos, diuturna fatigatione, homines vero, assiduo armorum onere, emacerare atque debilitare: eamque ob rem, retro cedebamus. Actum ita saepius extitit apud antiquos Romanos, & apud alios, rei militaris gnaros. Nunc tamen auditis alia noua, & maiora audietis, dante Domino. Ego huc veni, ut ex ista parte vestra, certus & mutuus inter nos esset amor, pax, amicitia, & confœderatio. quam habentes, integra manu, arcum in FERDINANDVM tenderemus, quia hucusque illum duobus digitis traximus, habentes vestri, sicuti hostium, maiorem, quam Ferdinandi, rationem. Volumus igitur esse amici, amicis vestris, inimici inimicis. Estne hoc vobis parum, a Rege Hungaria,

M m 2

cum

priam? in cuius id postea, maiorem natu, filiam HEDVIGEM, iure eodem transtulit. Apud HUNGAROS, contra,

quidquid iuris in Hungariam habuit SIGISMUNDVS nuptiis id MARIAE, LVDOVICI, natu minoris filiae; partum fuit.

cum sumus fide diuersi, cum regnum a vobis illud, recentem videat iacturam ac offensionem, eo modo Vngaricam coniunctionem assequi? Profecto credidi ego, hic me habiturum aliam, quam video, gratitudinem, cum pro paruitate industria mea perpendebam, tot & tantam rem vestram, ex hac amicitia futura; sed vos abhibuistis, tot mihi custodes, tanquam illi, qui fugam meditaretur. Non veni huc ad fugam, non veni, ut aliquid explorem. Veni, ut dixi, ea spe, quia gratus esse debuissim. Creditis iam apud nos non esse vires; creditis, non esse maximos Reges; non esse id curæ, & apud magnos, & apud paruos, quia res vestræ, tam breui tempore, in inmensum creuerunt. Confiditis vestrae potentiae, plus quam Diuinae voluntati. Recordari ALEXANDRI Magni potestis. Romanorum potestate, nulla maior fuit; ubi nunc illa, quo initio creuere, eo fine interiere. Sapiens quisque est, qui in maxima fortuna, minimam habet licentiam. Dominia vestra, omnia sunt licentia. Viuunt omnes, quorum patres, fratres, & alios consanguineos, occidistis. Nouum est imperium vestrum; omnia tyrannide gubernatis. Multoties iam in Syria ac Ægypto, rebellionem vidistis. Regna longinqua habetis, ad quæ nostris paruus labor nauigandi est. Persa est, qui bellum habet vobiscum; nulla tamen ex parte maior vobis ruina imminet, quam per eam Hungariæ partem, quam si amicam vobis faceritis, nihil maritima bella timeatis; nam equites, nauibus duci non possunt; cum peditibus vero leuis commœdia est. Hungari autem vobiscum amicitiam habentes, tutabuntur vos semper ab suis oris, & non soli solum, sed & Dominus meus. Si hoc gratum Imperatori esse deberet, induceret rex meus, Serenissimum Poloniae regem, ad faciendam, & querendam vobiscum pacem, qui Poloniae rex, omnibus aliis, regum nostrorum, equitatu potentior est? quos si amicos habueritis, nunquam hanc partem tueri debebitis. Erunt enim isti reges, & soli amici vestri, & alios illorum amicos semper ita manutenebunt, & nunquam aliquid hostile molientur. Quia autem Venetiarum orator, & filius ducis, vos, ab inuadenda Hungaria, retraxit, fecerunt ut amici, & regno illi obnoxii. Sed mihi non placet, hac vestrae potentiae confidentia, & iactantia. Dicis enim, idem ut facerem &c. Futura namque, male quilibet facit, si sibi certa promittit, maxime autem in rebus bellicis, quorum euentus in manibus DEI, & non pugnantium est. Confiditis multum numero & multitudini vestrae, quasi nesciatis, quia cum ad certamen deuenitur, non omnes illi pugnant, qui ad praelium veniunt; victoria enim, vel ruina, semper per aliquot virorum millia, in primis pugnantium sequitur. Et sic, non tantum fidatis vobismetipsis, ut reliquos parui faciatis. Scitis, quia a nobis omnes artes bellicæ & ingenia bombardarum, ac munitioinum, traxere originem. Vos, si vultis habere bonos machinarum fusores, si illarum iaculatores, a nobis, multo impendio, queritis. Itaque, temere sibi futura pollicendo, superbe loquendo, nihil id facit aliud, quam quod incerta spe pascit expectationem suam. De tributo autem, iam sæpius, esse silen-

(mikor különböző hiten vagyunk, mikor az az ország épp most szenvedett el károkat tőletek) hogy ő fegyverbarátságot ajánl nektek? Egyébként azt hittem, hogy más fogadtatásban lesz részem, mint amit most tapasztalok, mikor igyekeztem csekélységéhez képest azt fontolgattam, hogy mekkora hasznatok lesz jövőbeni barátságunkról. Ti azonban annyi őrizőt adtatok mellém, mintha csak szökésen törném a fejemet. Nem szökni jöttem, hanem azért jöttem, hogy valamit kipuhatoljak. Azzal a reménnyel jöttem, mint mondtam, hogy szívesen kell fogadjanak. Ti már azt hiszitek, már teljesen elfogytak az erőink, hogy nálunk nincsenek nagy királyok, s hogy sem a nagyok, sem a kicsik nem gondolnak azzal, hogy a ti dolgaitok rövid idő alatt mérhetetlenül megnőttek. Bízok hatalmatokban, jobban, mint az isteni akaratban. Emlékezhetek Nagy SÁNDORRA! A rómaiak hatalmánál sem volt nagyobb, – s most hol vannak? Ahogyan kezdték, úgy is veszték el. A bölcs ember jó szerencsében nem ragadtatja magát túlzásokra. A ti uralmatok zabolátlan. Még élnek, akinek atyját, testvéreit s más rokonait megöltétek. A ti birodalmatok új, mindent önkényuralommal kormányoztok. Sokszor láttatok már lázadást Szíriában és Egyiptomban. Országotok igen hosszú, melyet mieink kevés fáradtsággal hajón elérnek. A perzsák állnak hadban veletek, mégis, egy részről sem fenyeget titeket akkora pusztítás, mint Magyarország részéről, melyet ha megnyertek magatoknak, nem kell félnetek a tengeri háborúktól, mivel lovasokat nem lehet hajón szállítani, a gyalogosokkal elbánnotok pedig gyerekjáték. Ha a magyarok baráti viszonyban vannak veletek, a maguk oldaláról mindig védeni fognak benneteket, s nem csupán ők maguk, hanem az én uram is. Ha ez kedvező lenne a ti császárotoknak, az én királyon rávenné Lengyelország legfelségesebb királyát, hogy veletek békét kössön s békére törekedjék, Lengyelország királya pedig, ami a lovasságot illeti, minden más királyunknál hatalmasabb. S ha ők barátaitoknak számítanak, ezt a vidéket soha nem kell védelmeznetek. Ezek a királyok ugyanis egyedül a ti barátaitok lesznek, s így az ő többi barátaitok mindig kézben tartják, és semmi ellenséges dolgot nem terveznek ki. Mivel pedig a velenceiek követe és a dózse fia visszatartott benneteket Magyarország lerohanásáról, úgy tettek, mint barátok s mint akik engedelmesek azon ország iránt. De nekem nem tetszik ez a ti nagy önbizalmatok a hatalmatokban, és a hányavetiségetek. Azt mondod ugyanis, hogy ugyanazt csináljam stb. Mindenki rosszul gondol a jövőre, ha azt biztosra veszi. Különösen így van a háborús dolgokban, melyeknek kimenetele ISTEN, nem pedig a hadakozók kezében van. Nagyon bízok létszámotokban s nagy tömegekben, mintha csak nem tudnátok, hogy mikor a küzdelemre kerül sor, nem mind küzd, aki a csatába megy, s a győzelem vagy a vereség mindig csak néhány ezer férfitől függ, akik elsősorban harcolnak. Így aztán ne bízatok annyira magatokban, hogy a többieket lekicsinylitek. Tudjátok, hogy tőlünk vették az eredetüket mind a haditechnika és a különböző ágyú- és erődítésfajták. Ha ti jó ágyúöntőket akartok vagy jó tűzereket, nagy költségeken szerzitek be őket. Ezért tehát aki vakon bízik a jövőben s gögösen szól, nem csinál mást, mint hogy bizonytalan reménnyel táplálja a váradalmait. Azt pedig már többször megmondtam, hogy az adóról szó se essék;

I. RÉSZ. BUDA VÁROS TÖRTÉNETE, II. IDŐSZAK.

mert az én legfenségesebb király uram nem csak egy mostani ellenségének, hanem még a lovászának is hamarabb átadná a királyságot, mint hogy országát adófizetőtökké tegye. *Ezért ha nem kedves néktek az a szövetség, amelyet magammal hoztam, adjatok lehetőséget a biztonságos visszatérésre uramhoz, azon az úton, amelyen jöttem.*” Nem tudom, hogy vajon egy a gögijében magával nem bíró zsarnok jelenlétében szólt-e követ valaha is bátorságosabban? Nagyon tetszik az, ahogy Łaski állhatatosan s férfimód *visszautasítja az adót*, s hogy JÁNOSRÓL kijelenti, hogy inkább lemond a trónjáról, minthogysem a maga terhére ilyen gyalázatot szerezzen saját magának, országára pedig ilyen veszedelmet hozzon.

Łaski férfias és
fennkölt lelkülete.

X. §

Ibrahim válasza.

Most itt az idő, hogy meghallgassuk, mit s milyen lelkülettel válaszolt IBRAHIM ŁASKINAK, aki a dolgát remekül adta elő: „Elég hosszú ideig töprengve üldögélt, *írja* mígnem megszólalt: «Hát ülünk közelebb, hogy szabadabban tárgyalhassunk, s körülményeskedés nélkül cselekedjünk. Mondd meg hát, mi végből kellene lemondanunk Magyarországról urad javára, mi hasznunk lenne abból, hogy erre a szövetségre lépünk vele? Hiszen, ha egyszer a mi urunk valakit magához fogad, úgy tartja jóindulata és barátsága ölében, hogy egy porszemnyit sem engedi, hogy meginogjon. Ha a te királyodnak adjuk az országos, ha szövetségre lépünk vele, akkor barátainak barátai, ellenségeinek ellenségei leszünk. Nemde minden kérésére segítségül kell sietnünk? Most pedig segítségére kell sietnünk *Ferdinánd* és a német nép ellen, aki a ti tájékokon a legerősebb, akit a ti *uralkodótok*, akit a *francia* király, akit a *velenceiek* mind felhasználnak, mikor valami jelentőset akarnak csinálni. Gondold csak meg, mekkora költségeket kell kiadni az én uramnak; nem egyhavi, nem is egyévi költséget. Miért kellene ezt megtennie az én uramnak a te urad miatt, ha a megtiszteltetés, feljebbvalóság és az adó semmilyen gyümölcsét nem élvezheti? Mindezt csupán a te urad barátsága miatt kellene megtennie? Drága bizony ez a barátság, az én uram nem vásárolja meg!. A te urad ki ellen nyújt majd segítséget nekünk? *Kicel* pasa ellen? Távol van az tőletek, mi pedig milyen segítségre szorulunk az ellen, akinek birodalma felét már leigáztuk? *Mezopotámia* már teljes egészében a miénk, *Durában*, az ő királyi székhelyén s városában székelünk 12 teljes napon át, s már rég végeztünk volna velük, ha nem lennének a mi hitünkön. A te urad tehát hol siethetne a segítségünkre? Csupán az ő barátsága miatt kellene néki adnunk *Magyarországot*, ami a miénk, és annyi néppel s költséggel kellene megsegítenünk? Mondd meg csak nekem, ha ti lennétek ilyen hatalomban, ilyen vagyomban, erőben s lehetőségekben, mint mi, s ha a mi követeink azt kérnék, amit te kérsz, mit tennétek velük? Biztosan felakasztanátok őket, mivel

lendum, dixi; nam, Serenissimus Dominus meus Rex, non solum nunc inimico suo; sed & agazoni suo, citius regno cederet, quam illud vobis redderet tributarium: *Quare, si non cupitis eam coniunctionem vobis esse gratam, quam attuli, faciatis mihi saluum reditum ad Dominum meum, per eam, quam veni, viam.* Nescio, an vnquam apud tyrannum, sui, ob superbiam, impotem, animosius, orator quisquam dixerit? Placet inprimis, constans illa, & virilis *tributi auersatio*; quodque spondeat, de IOHANNE, Laskyus, regno eum decedere malle, quam hanc sibi ignominiam, regno calamitatem, suo iumento, arcessere.

virilis, &
excelsus
Laskii
animus.

§. X.

NVnc, fas est audire, quid LASKYO, rem suam egregie oranti, quoque animo, IBRAIMVS, responderit. Sedebat, inquit *Laskyus*, longo satis tempore pensitando, tandem dixit: „ iungamus nos subselliis, vt liberius tractemus; sed absque fastu agamus. Dic mihi quæso, ob quem finem Domino tuo, Hungaria cedere debemus, ob quam vtilitatem, cum eo, hanc coniunctionem facere? quia, cum semel Dominus noster aliquem sibi adiungit, ita eum fouet in gremio benignitatis & amicitia suæ, vt nec vno puluere illum labefactari admittat. Regnum, si tuo regi dabimus, coniunctionem, si cum illo faciemus, tum erimus amici amicorum eius, tum inimicorum inimici. Nonne, ad quamlibet eius requisitionem, illi subueniendum erit? Subueniendum autem nunc contra *Ferdinandum*, & gentem Germanicam, vestri orbis potiorum, quibus *Imperator* vester, quibus rex *Franciae*, quibus *Veneti*, cum aliquid magni volunt facere, vtuntur. Pæspice, quantum impendium Domino meo faciendum erit, impendium non vnus mensis, nec vnus anni: cur hoc Dominus meus facere deberet, propter Dominum tuum, absque aliquo fructu honoris, superioritatis atque tributi: tantum hoc esse deberet propter Domini tui amicitiam? Cara est hæc amicitia, per Dominum meum non emitur. Dominus tuus, contra quem nobis suppetias laturus est? Contra *Kiczel Bassam*? remote veltris est. Nos vero, quid auxilii egemus contra illum, cuius medietatem regni subiecimus. *Mesopotamia* iam tota nostra est, sedimus in *Deuris*, sede ac ciuitate illius regali, per dies duodecim, actumque iam diu esset de illis, nisi essent de fide nostra. Ergo, Dominus tuus, vbi nobis subueniet? igitur, propter eius amicitiam, *Hungariam* illi nostram dare, ac tot gentibus, & impendio, auxiliari debemus? Dic mihi, si vos essetis, sicut nos, in ista potentia, in istis opibus, viribus & facultatibus, & nostros oratores, hoc, quod tu habes, quærentes haberetis, quid faceretis cum eis? suspenderetis eos certe! quia

Ibraimi
responsurus

„ recordamur, quid fecit LVDOVICVS, vni ſclauo noſtro, a tanto
 „ Domino eunti, nihil mali portanti; tulit tamen pro facto illo,
 „ talem, vt ſcis, bonus rex, poenam; & certe ego doleo de perſo-
 „ na ſua. Miror tuæ prudentiæ, quod huc adueneris, absque ſaluo
 „ conductu, cum iſta tua durtia, & cum tui Domini, tam cara ami-
 „ citia, quam nobis ad vendendum exhibes. Obſequere conſilio
 „ meo, fac Domino meo honorem, nomine regis tui, promitte tri-
 „ butum, ſtabit Dominus tuus eo melius, quam alias. Nam aliter,
 „ nec Domino tuo, nec *Ferdinando*, Hungaria cedemus. Vidisti
 „ viam, per quam nouiſſime Hungariam iueramus. Verumne, quia
 „ pauca herba nunc ibi eſt? Nunc, ſi erit opus Domino meo, ibi-
 „ mus multo maiori apparatu; quia tunc ibamus contra vnum, nunc
 „ autem ire debemus, contra duos reges, faciemus ex Buda, Con-
 „ ſtantinopolim, ibi, ... ibi agemus. Tartarorum omnes *Czáros*, in
 „ Poloniam, cum aliquibus noſtris delegabimus; monſtrabitque Do-
 „ minus noſter, talem potentiam, qualem nullus hominum vidit,
 „ nullus, nec legit, nec audiuit. Sed ego nunc tecum alio ſum locu-
 „ tus modo, quam Turcico, qui breuiter loquimur, (x.) & longe
 „ facimus. *Riſit cum hæc diceret, nequam barbarus.* Diſcas hinc,
 „ eius indolem, nimia ſui confidentia, & aliorum contemptu, extra
 „ modum turgeſcentem; ſordibus tamen, & vtilitati deditam. Neque
 „ heic vero, ab ingenio ſuo, deſciuit *Laskyus*. Audiamus, quemad-
 „ modum, faſtoſo homini, reſponderit: *Latatus ſum, quia nos propius*
 „ *iungebamus ſubſelliis: credidi enim, quia ſatisfacere velles Domini tui,*
 „ *quam de Te habet, confidentiæ, fameque tuæ, quæ apud nos maxima eſt;*
 „ *ſed eadem offa, quæ & prius, tibi in ore eſt, ſemper tributum lingua vo-*
 „ *lutas, honor aſſidue Domini tui, & noſtrum perpetuum dedecus: debe-*
 „ *remque non amplius hanc terere paleam; ſed agam more, vt dicis,*
 „ *veſtro, breuiter.* Quilibet paterfamilias, qui in æſtate ligna colli-
 „ git, non facit hoc vnico præſentaneæ neceſſitatis reſpectu, ſed de
 „ tempore prouidet, hybernali frigori. Arando, ſeminando, non eodem
 „ momento fructus tollimus, moriuntur multi, talem laborem manuum
 „ ſuarum non deguſtantes. Eo modo tamen, quicumque viuere vult com-
 „ mode, neceſſe eſt, vt res ſuas curet. Dominus meus, quia nunc auxi-
 „ lii, amicitie, & confœderationis habet, cum Domino tuo, neceſſita-
 „ tem, ob idque contemnenda eſſet talis, tanti regis Hungariæ, affectio,
 „ quia in præſenti, non frugi vobis eſſe videtur? Quis eſſet fructus amicitie
 „ & confœderationis, ſi ſolum vnus temporis, ſubito, per eam conſuleretur
 „ neceſſitati? certe nullus! Nam eo modo, vna pars haberet commodum,
 „ & alia minime. Amicitia igitur & confœderationes, propter futura confi-
 „ ciuntur, eamque ob rem, litteris monimentitiis, iuramentisque firman-
 „ tur. Dixi prius, quia apud noſtros magnos reges, & principes, & ab
 „ illis, vsque ad minimos, magna hæc & breui contracta potentia ve-
 „ ſtra,

quid reges-
 ſeris Laſ-
 kius:

x.) Vtuntur omnino, Laconico potius, |
 quam Aſiatico dicendi genere, Tur-

cæ; ſed ſunt tamen eo prolixiores
 malefactores.

még emlékszünk, mit csinált LAJOS egy szolgánkkal, aki egy ily nagy úrtól ment és semmi rosszat nem vitt magával. A jó király azonban, mint tudod is, elvette méltó büntetését e dolog miatt. Bizony én nagyon sajnálom az ő személyét. Csodálom a te nagy eszedet, hogy menlevél nélkül jöttél ide, ezzel a te hajthatatlansággal, és uradnak ezzel az oly drága barátságával, amit nekünk megvételere kínálsz. Kövesd tanácsomat, tégy tisztességet uramnak a te királyod nevében, ígérj adót, és a te uradnak jobban fog állni a szénája, mint bármikor. Máskülönben ugyanis sem urad, sem *Ferdinánd* javára nem mondunk le Magyarországról. Láttad az utat, melyen legutóbb Magyarországra mentünk. Igaz-e, hogy kevés fű maradt utánunk? Most, ha a mi urunknak szüksége lesz rá, sokkal nagyobb készüllettel megyünk, mert akkor egy ellen mentünk, most pedig két király ellen kell mennünk, s Budából Konstantinápolyt csinálunk, s... végzünk vele. A tatárok összes „*cárját*” Lengyelország ellen irányítjuk a mieink közül néhányval. A mi urunk olyan hatalmat fog megmutatni, amilyent még soha emberfia nem látott, senki nem olvasott s nem is hallott. De én most véled más módon szóltam, mint törököknél szokás, akik röviden beszélünk (x.) és hosszan cselekszünk.» *Mikor ezt mondta, nevetett a semmirekellő barbár.*” Mindebből megismered jellemét, mely csak úgy dagadt az önhittségtől s mások lenézésétől, s amely piszkos dolgokra és a haszonra szánta magát. Ám ekkor sem tágított jellemétől *Laski*. Halljuk csak, miképpen válaszolt a beképzelt embernek: „*Örvendtem, hogy közelebb húztuk székeinket, jól hittem ugyanis, hogy eleget akarsz tenni urad beléd vetett bizalmának, s hírednek, mely még mihozzánk is elért. De ugyanaz a gombóc van a szádban, mint azelőtt, mindig csak az adót forgatja a nyelved, mely a te uradnak állandó dicsősége, nekünk pedig örök szégyenünk lenne. De már nem is kellene tovább itt a szót csépelnem. Ámde, (mint mondod), a ti szokásotok szerint, röviden fogok szólni: Az a családfő, aki nyáridőn fát gyűjt, nem valami azonnali szükség miatt cselekszik így, hanem idejében gondoskodik a téli fagyról. Ha szántunk, vetünk, nem azon nyomban takarítjuk be a termést. Sokan úgy halnak meg, hogy kezük munkájának gyümölcsét nem ízlelhetik meg. Így tehát, aki kényelmesen akar élni, gondot kell viselnie a dolgairól. Mivel az én uramnak most van szüksége a segítségre, barátságra és szövetségre a te uraddal, azért már le kell nézni Magyarországot ily nagy királynak ezt az érzületét, ha néktek úgy látszik, hogy jelenleg nincs belőle hasznotok? Mi gyümölcse lenne hát a barátságnak és a szövetségnek, ha azzal csak egyetlen időpont hirtelen jött szükségét orvosolnák? Bizonyval semmi! Így ugyanis csak az egyik félnek lenne haszna, a másiknak semmi. Barátságot s szövetséget ugyanis a jövő miatt kötnek, s ez okból erősítik meg emlékeztető okiratokkal és eskütevással. Előbb már mondtam, hogy a mi nagy királyaink s főembereink előtt, s tőlük lefelé a legkisebbekig, a ti nagy s rövid idő alatt megszerzett hatalmatok,*

Mit felelt *Laski*?

x.) A törökök inkább lakonikusan, semmint aziánus bőbeszédűséggel beszélnek, de annál hosszabb gonosztévők.

I. RÉSZ. BUDA VÁROS TÖRTÉNETE, II. IDŐSZAK.

amely nagy károkat okozott a mi keresztény hitünknek és a mi urainknak, gyűlöletes volt. Főlemlítenék néked egynémely dolgot, ha nem félnék, hogy netalán azt hiszed, fenyegetéssel akarlak rávenni titeket erre a szövetségre. Vagy talán azt hinnéd, merő koholmány s hazugság, amit veled közlök, — és így esetleg haragra gerjednél ellenem. Úgy van, ahogy mondottad: aki menlevél nélkül jön, azzal annyi rosszat tehetnél, amennyit csak akarsz. Ez a dolog azonban nem felelne meg erényednek s hírednek, mivel én a te jóságodban és emberségedben bízva jöttem így ide, anélkül, hogy magamat biztosítottam volna. Mikor ugyanis Franciaországban voltam, hallottam, hogy néhány foglyot szabadon bocsátottál, akik szablyájukkal a te uradra és a te fejedre törtek. Őket, akik királyuk, LAJOS mellett voltak, nem csak hogy szabadsággal, hanem lovakkal, ruhákkal s pénzzel is megajándékoztad és elláttad. Ez a dolog leginkább nálunk talált nagy visszhangra, mert mi rólatok soha nem hallottunk ilyent azelőtt, s mindenki beszámolt a te jóindulatodról. Ezáltal jó névre és valami különös rokonszenvre tettél szert minálunk. Így tehát a te becsületességében, nagylelkűségében és emberségedben bízva jöttem ide menlevél nélkül. Nem hoztam a kezemben szablyát, de szívemben hoztam a szövetség s barátság őszinte érzését, melyről bizonyosan azt hittem, hogy néked is kedvesnek kell lennie.” Eddig a barbár kegyeit próbálta Łaski óvatosan s bölcsen megnyerni. Aztán hosszú beszédben kifejtette Ibrahimnak Európa dolgainak állását, hogy a keresztény fejedelmek egyetértését legalább annyira megmutatva, mint a hatalmát, megszelídítse ennek az embernek a vad lelkét. Majd így folytatta: „De minek is sorolom mindent elő, mikor te jobban ismered, mint én magam? Még tán azt hihetnéd, hogy ezzel az én fenyegetéseimmel akarlak téged s a te uradat az én királyommal való szövetségkötésre rávenni. Nem azért tettem így, hogy téged, aki másoknak rémületére voltál, megrémítselek, és ily módon vezesselek rá a mi barátságunkra, hanem hogy lásd: úgy határoztunk, hogy veled és a te uraddal őszintén és igazán élünk, s hogy inkább mellette akarunk állni és néki segíteni, nem pedig elenségeskedni vele. Így tehát, a fejsze már a gyökérre vettetett, s amint nem is tagadom, hogy jelenleg nekünk van szükségünk rátok, (mivel nagy terhet jelentene a te uraddal és Ferdinánddal egy időben harcolni), úgy azt is látom, hogy rövidesen ti is dicsérni fogjátok s megtapasztaljátok a mi szövetségünket. Nagy a ti hatalmatok, ahogy mondod, s ahogyan mindenki elé helyezed azt. De az nem a te akaratodtól, hanem az Isten akaratától függ. Dárius hatalmas volt Nagy Sándor hadának csekély létszámához képest, hatalmas volt Krözus Círusal szemben, de más az isteni akarat, s más az emberi vélekedés. Dáriust ugyanis kis csapatával megfutamtotta Nagy Sándor, pedig amaz megszámlálhatatlan sokasággal jött ellene a csatába. Felhozod a tatárokat, és sokat hencegsz hatalmadról, de hidd el nekem: mikor egy napra összevonják az egész haderőt, nem tervszerűen történik ez, — de ez kívül áll tárgyunkon. Azt mondtad ezenkívül, hogy a törököknek rövid a szavuk, de hosszú a kezük, s hogy szokásod ellenére beszélteél annyit egyetlen dologról azaz az adóról. Már sokszor megmondtam, soha nem kaptok tőlünk adót. De ha tiszteletet akartok tőlünk kapni, — mivel, mint mondod, a te urad inkább tiszteletet, mint

stra, cum magno Christiana nostra fidei, Dominorumque nostrorum damno, inuisa est. Dicerem tibi aliqua, nisi timerem, ne forsitan crederes, me velle vos, ad hanc coniunctionem, minis pellicere, vel crederes, conficta commentaque esse, qua ego communicauero, & sic forsitan succenseres mihi. Ita, ut dixisti, verum est, absque saluo conductu venienti, poteris mali, quantum volueris, exhibere. qua res, non esset ex virtute & fama tua; quia ego de bonitate humanitateque tua confisus, huc ita veni, absque ista salutis certitudine. Cum enim in Galliis essem, audiui te aliquot captiuos manumisisse, qui cum sua sablya in caput Domini tui, ac tuum, ibant. Regi suo LVDOVICO assistentes, eos tu libertate non solum, sed equis, vestibus, pecuniisque, condonasti ac prouidisti; qua res, maxime apud nos insonuit; nam, hoc de vobis, nunquam antea auditum extitit, commendabantque omnes hanc tuam benignitatem, parastique per id tibi apud nostros maximum nomen, & singularem quandam affectionem. Confisus itaque ego tanta probitati, generositati, ac humanitati tuae, veni huc absque saluo conductu, non portans sablyam in manibus, sed portans tibi in corde sinceram coniunctionis & amicitiae affectionem, certoque mihi promittens, & tibi gratum esse debuisse. Hactenus, fauorem barbari, caute prudenterque aucupabatur Laskyus. Longo postea sermone, habitum rerum, qui tunc in Europa fuit, explicuit Ibraimo, ut ostentata, Christianorum principum, consensione non minus, quam potentia, edomaret ferocem hominis animum. Pergit postea: Sed, quid ego haec, qua Tibi melius sunt cognita, enumero? credes forsitan hisce minis meis, te, & Dominum tuum ad coniunctionem, cum rege meo, torquere me velle; non feci hoc, ut te, qui aliis terrori fuisti, terrerem, & hoc modo ad amicitiam nostram inducerem, sed ut videres, quia tecum, & cum Domino tuo, sincere & vere viuere constituimus, illique potius adesse & auxiliari, quam aduersari. Itaque, securis iam ad radicem est, & sicuti non nego, presentaneam nunc nobis esse necessitatem, (quia & cum tuo Domino, & Ferdinando, uno tempore pugnare, magnus esset labor) sic etiam perspicio, breuissimo tempore vos laudaturos & experturos coniunctionem nostram. Potentia vestra magna est, ut dicis, & utut eam omnibus praeponis; tamen, non ea, ex vestra voluntate, sed ex diuina dependet. Potens erat Darius, contra Alexandri paucitatem; potens Cræsus, contra Cyrum; tamen diuina voluntas alia est, quam humana praesumptio. Darium enim, cum innumerabili exercitu, ad praelium venientem, Alexander Magnus, parua manu, profligauit. Allegas Tartaros, & multa de tua potentia iactitas; sed crede mihi, quod cum in unam diem omnis conducitur potestas, non fit hoc consulto; sed hac extra propositum nostrum. Dixisti, insuper Turcas, breuia verba, sed longas manus habere, & quod extra consuetudinem tuam esset, tantum de una re, id est tributo, differuisti. Dixi iam multoties; vos nullum a nobis tributum habituros. Sed, si vultis a nobis honorari; quia ut dicis, Dominus tuus, plus honorem, quam com-

modum postulat; reddatis Domino meo, quod sub rege Ludouico, usque huc, in Hungaria, in Slauonia, Croatiaque ademptum est, honorabit Dominus meus Dominum tuum, semperque illi, maiori & honorando scribet, tutorem recognoscet, ob beneficium datum: eo modo, & non alio, per nos honorabimini; sed de tributo non cogitetis, quia frustra ex lana securim cudetis. Si autem Dominus tuus, loca surrepta, nobis reddet, trinum sibi faciet commodum. Primo, quia obsequii & integre amicitiae, habebit cum Hungaris, perpetuam certitudinem. Secundo, quia reges Hungariae illum pro suo maiore, & tutore recognoscunt. Tertio, quia talis tua liberalitas, magnum habebit nomen apud omnes Christianos, qui reducent asperitatem cordium suorum, pacemque forsitan facerent vobiscum; praesertim, quando sic Dominus meus, hoc confitendo beneficium, se interposuerit. Quare, prudens es, polles apud istum Imperatorem, tanta gratia & auctoritate, ut dicaris esse Imperator Imperatoris; bene, & male facti, omnis ex te manat finis. Perspice longe plura, quam quae ipse aperui, vestro capiti minantia. Animum regis mei excipito, affectionemque suam. Et mihi de multiloquio ignosce. Aduertat hic lector, constanter legatum tributi mentionem repudiasse; quin Syrmium, & quae erant Corona Hungaria detracta, repetiisse, praefidenti animo: nullo alio vsu auctoramento, quam quod eius beneficii memoriam, perpetuam, Reges Hungariae, sint habituri. Respondit ex templo Ibraimus, finemque postea colloquio imposuit. For-
 „ san, inquit, miratus es, quia risi. Risi, inquam, cum repeteres
 „ e manibus nostris, ademptas regiones vestras. Scito, nos magis
 „ aduncos vngues habere, quam falcones, vbicunque manus nostras
 „ implicamus, non soluimus, nisi abscondantur. Sed ita oportet esse,
 „ omnis pluuia cadens, per terram excipitur, sic etiam nos maxime,
 „ oratoris verba necesse est vt audiamus. Sed vt nos longas manus,
 „ sic vos longe videntes oculos habetis. Poscitis loca erepta, in tot
 „ regionibus. Bellgradum, vel, gradum-bell, somniatis, mi frater!
 „ Ego, vti quilibet nostrum, Bassa, verbum minimum, malum sit
 „ vel bonum, Domino meo referre teneor, cum maximo timore:
 „ profecto, haec Imperatori meo dicturus sum; tamen Tu, non ti-
 „ meas, postquam tu ita in meam confidentiam aduenisti. Bona nox.
 „ Profecto ambigo, an potuisset IOHANNES, ad mouendum hunc Acheron-
 „ ta, idoneum magis hominem reperisse. Adeo, non desunt miseris,
 „ malorum instrumenta!

Ibraimi
 epilogus.

§. XI.

Laskyus, a
 Gritto ad-
 iutus:

Nondum coaluerant sententiis, barbari, cum Laskyo. Ergo, Gritto administro opus erat, cui Polonus, data *συγγραφή*, episcopatum promiserat, cum annua, quatuor mille florenorum, pensione, si in partes IOHANNIS posset illicere Ibraimum. Eggit ille, quod maxime e re visum est. Sed, quod Laskyus, non tributum modo

hasznot követel; adjátok vissza az én uramnak, ami Lajos király alatt mindezidáig tőlünk elvétellett Magyarországon, Szlavonországban s Horvátországban, s az én uram meg fogja tisztelni a te uradat, s mindig úgy ír neki, mint feljebbvalójának és tiszteletreméltónak, s a néki adott jótétemény miatt gyámnak ismeri el. Csak így, semmiképpén másként nem kaptok megtiszteltetést mitőlünk; de az adóról ne gondolkodjatok, mert hiába kovácsoltok gyapjúból bárdot. Ha pedig a te urad visszaadja a tőlünk elrabolt helyeket, hármias haszonra tesz szert. Először, örökre megbizonyosodik a magyarok engedelmességéről s barátságuk őszinteségéről. Másodsor, a magyar királyok feljebbvalójuknak és gyámjuknak ismerik el őt. Harmadsor, a te illetéknéppen való bőkezűséged nagy hírnévre tesz szert minden keresztény előtt, akik felhagynak szívüknek ridegségével, s talán békét kötnek veletek, különösen, mivel az én uram bevallván ezt a jótéteményt, közben fog járni ennek érdekében. Bölcs vagy, uralkodó előtt oly kegyben állsz, és akkora a befolyásod, hogy a szultán szultánjának mondanak téged. Tőled ered minden jó és rossz dolog. Lásd be, hogy sokkal több veszély mered fejetek fölé, mint amennyit én föltártam előtted. Fogadjátok el királyom lelkületét és érzését. Nekem pedig bocsáss meg a locsogásom miatt.” Vegye itt észre az olvasó, hogy a követ milyen állhatatosan utasítja vissza az adónak még az említését is. Sőt, milyen bizakodó lélekkel követeli vissza a Szerémséget, s mindazt, amit elvettek a magyar koronától. Semmi más biztatást nem helyez kilátásba, mint hogy a magyar királyok örökké emlékezni fognak e jótéteményre. Azon nyomban válaszolt Ibrahim, s aztán berekesztette a tárgyalást. „Talán csodálsz, mondta, hogy nevettem. Nevettem, mondom, hogy visszaköveteled tőlünk a tőletek elvett területeket. Tudjátok meg, hogy horgasabbak a körmeink, mint a sólymoknak, s amit a kezünk megfogott, nem engedjük el, csak ha levágják. De ahogy a földnek minden ráhulló esőt be kell fogadnia, így nekünk is meg kell hallgatnunk a követ szavait. Ám ahogy nekünk hosszú kezünk van, úgy néktek messzire látó szemetek. Annyi területen kértek vissza elvett helyeket! Belgrádról avagy Gradumbellről [széplépcs] álmódoztok, testvérem! Én azonban, mint bármelyik pasa, a legkisebb szóról is beszámolni tartozom az én uramnak, legyen az jó vagy rossz, — s igen nagy félelemmel. Minden bizsonnyal mindezt el fogom mondani az én uralkodómnak. De te ne félj, mivel nagyon a bizalmamba férköztél. Jó éjt!” Én bizony kétlem, hogy találhatott volna-e alkalmasabb embert JÁNOS király ennek az Acheronnak a megmozdítására.

Ibrahim záróbeszéde.

XI. §

Laskinak nem sikerült meggyőznie a barbárokat. Szükség volt tehát Gritti segítségére, akinek a lengyel, egy *благословен*-t adva át, püspökséget ígért, ha sikerül Ibrahimot JÁNOS pártjára megnyernie. Ő pedig úgy cselekedett, ahogy néki e dologban a legjobbnak tűnt. De mivel Laski nem csak hogy adót

Gritti Laski segítségére siet.

Ibrahimmal folytatott tárgyalása.

hanem még ajándékokat sem akart ígérni, sürgetve követelte viszont, hogy a Szerémséget adják vissza, ez a dolog igen hosszú tárgyalást tett szükségessé. S összesen 14 nap telt el, míg végre tárgyalást engedélyeztek Łaskinak. Ő pedig újra meg újra azt ismételte, amit már addig is az únásig mondott a barbárnak. Az meg így szólt hozzá: „Már azt hittem, hogy elfeledkeztél a Szerémségről, de már látom, hogy valaha ittál ebből a borból, s az íze még mindig édes. Sok érvet hoztál föl nekem, hogy miért lenne jó nekünk, hogy visszaadjuk néktek az említett Szerémséget. Egyebek közt azt mondtad azonban, hogy mindig több költséget csinálunk magunknak azzal, hogy azt a helyet őrizzük, mint amennyi hasznunk van belőle. Igaz, hogy most három havonta huszonnyolc aranyat adunk ki, ami a ti pénzeteken ötvenhatezer dukátot tesz ki, s ez az összes így évenként kétszázhuszonnégyezer dukátra rüg. És lám, eddig még egy krajcár hasznunk sem volt belőle! De mégis, mi ez az én uramnak? Ha tízszer annyit adnánk ki, akkor sem mondanánk le róla! Mindenesetre eddig még nem volt bátorságom beszélni az én urammal, mert noha igen nagy kegyben állok előtte, úgy, ahogy soha senki még uralkodók előtt nem állt, mégis, úgy kell vele beszélnem, mint urammal, mint jóltevőmmel. Holnap tehát bemegek az ő házába, s ott vele időzöm, s ha a kertben sétálgatásunk közben nem lesz arra alkalom, hogy előhozakodjam ezzel az üggyel, másnap vadászatot indítványozok neki, és ott fogom föltárni előtte, megpróbálom meggyőzni a te érveidről. Nem hiszem azonban, hogy ez sikerülhet, mivel ő a mi hitünk védelmezője és helytartója. S mivel most jöttek az oláhok, akik hírül hozzák, hogy Ferdinánd leereszkedett arra a vidékre, és így az én uram vissza fogja utasítani, hogy azokról lemondjon urad javára, nehogy azt mondják, hogy félelmében cselekedett így, mégis teljes erőmmel azon leszek, hogy ha ezt nem tudod elérni, akkor ígérd meg, hogy minden évben egy követet küldtök. Ha pedig Szerémséget visszaadjuk, nem ajándékokat, hanem adót akarunk.” Łaski folytatta, hogy minden lehetséges érvel, amit csak össze tudott kaparni, igyekezzék megpuhítani Ibrahimot, de a Szerémséggel kapcsolatban mintha csak süketnek beszélt volna. „Miután az én uram úgy határozott, szólt ŁASKI Ibrahimhoz, hogy veletek szövetséget kötök, ami által barátaitok barátja, ellenségeitek ellensége akar lenni, csodálkozom, hogy oly sokra tartasz néhány várat, hogy félsz erről tárgyalni a te uraddal. Azt hiszed, nem tudom, mekkora tekintéllyel bírsz te itt? Én még Franciaországban megtudtam rólad, amit itt hallok s látok. Bizonytalán ezt a te igen nagy kegyedet oly nagyra értékeli az én uram, hogy hozzád mint testvéréhez akar kötődni. Én pedig, akárhogy is csüröd-csavarod, nem hiszem el s nem is fogom azt mondani, hogy te nem tudod megtenni, amit akarsz. Mégis, ebben a te nagy szerencsédben igen-igen ajánlom neked a szerénységet és erényedet, mely által azt hirdeted, hogy nem helyesled a féktelenséget. Vedd tehát úgy a Szerémség ügyét, mint ami a rá fordítandó fáradtságához képest csekélység és a te uradnak dicséretes dolog. Eszközöld ki, hogy visszakapjuk, mivel a barátok között

modo negabat pertinacius; sed ne munera quidem volebat polliceri; contra *Syrmiu* reddi, impensius vrgebat, res omnis longioris facta est subfellii. Atque, abiere omnino dies quatuordecim, dum ad colloquium denuo admitteretur *Laskyus*. Repetiit ille iterum iterumque, id quod ad nauseam vsque barbaro, ingesserat antea. Cui ille. Iam
 „ credidi, inquit, Te *Seremii* oblitum fuisse; sed video, quia bibiliti
 „ aliquando vinum illud, & sic sapor eius tibi dulcis est. Allegasti
 „ mihi multas rationes, cur pro nobis bonum esset, vt vobis dictum
 „ *Seremium* redderemus. Inter alia tamen dixisti, quia semper plus
 „ impendii, obseruando loca illa faciemus, quam caperemus commo-
 „ di. Verum est, quia nunc quolibet trimestri, expendimus viginti
 „ octo argenti summas, ad rationem vestram, facit hoc, quinquaginta
 „ sex millia *Ducatorum*, quæ summa, per annum facit, *Ducen-*
 „ *tum viginti quatuor millium Ducatorum*; & vide, nondum habuimus
 „ aspræ commodum: quid hoc tamen est Domino meo, & si decies
 „ tantum exponeremus, eam ob rem, non cederemus illa. Certe,
 „ ego hucusque loquendi cum Domino meo, non potui habuisse
 „ animum. Nam, etsi tantum apud illum pollicam gratia, ita quod
 „ nemo alius vnquam, apud Imperatores alios tantum valuit; opus
 „ tamen est mihi loqui, sicuti cum Domino, sicuti cum benefactore.
 „ Cras itaque intrabo domum eius, ibi stabo cum illo, sique inter ambu-
 „ landum per hortos, non erit talis eius materiæ mouendæ commodi-
 „ tas; alio die ducam illum ad venationem, & ibi aperiam, & persuade-
 „ bo tuis omnibus rationibus; tamen non credo ego illum hoc factu-
 „ rum, quia est defensor & vicarius fidei nostræ. Et quia nunc vene-
 „ runt *Vlaci*, qui nuntiant *Ferdinandum*, ad illa loca descendere; &
 „ ita Dominus meus cedere illa in manus Domini tui recusabit, ne
 „ diceretur, hoc metu illius fecisse; faciam tamen omnem diligen-
 „ tiam, quod si obtinere non poteris, tunc vnum oratorem promitte,
 „ quolibet anno mittendum; si autem *Seremium* reddemus, non mu-
 „ nera, sed tributum volumus. Perrexit *Laskyus*, omnibus, quas
 poterat conquirere, rationibus, *Ibraimum* emollire, sed de *Syrmio*
 quidem, furdo canebat fabulam. *Posteaquam ita Dominus meus con-*
stituit, inquit *LASKY*, ad *Ibraimum*, vt vobiscum contraheret coniun-
ctionem, per quam amicis amicus, inimicis inimicus esse vult; ni-
 ror quia aliquot castellorum, tanti rationem habeas, vt pertimesceres de-
 super cum Domino tuo differere. Credis, quod ego nesciam auctoritatem
 tuam, quam hic habes. Omnia hæc in Galliis de te sciui adhuc, qua
 hic audio & video, & certe istam tuam tantam gratiam, tanti facit Do-
 minus meus, vt se tibi fratrem coniungat. Ego autem, si mihi omnes
 adhiberes torturas, non credam, nec dicam, quod tu non posses, quod
 fieri velles; tamen, in ea fortuna tua plurimum commendo modestiam,
 virtutemque tuam, per quam nullam sui licentiam predicat. Accipe igitur
 hanc materiam *Seremii*, pro suo labore paruam, & pro tuo Domi-
 no laudabilem, facque, vt illam rehabeamus. Nam inter amicos omnia

eius, cum
Ibraimo,
disputatio.

debeant esse communia; si nobis reddetis illam, amicis beneficium facietis, & qui semper, & cum Seremio, & cum reliquis multis regnis & prouinciis, ad uestram se aptabunt necessitatem. Hoc enim habito a uobis beneficio, certo nos scias, nulla re alia differre, quam fide. Sed amorem, studium, obsequium, amicitiam, auxilia semper a nobis habebitis, sincera ac fidelia, & non solum nostra, sed & amicorum nostrorum. Regem Poloniæ cupit Dominus meus, cum Imperatore uestro coniungi, quia equitibus omnibus aliis principibus potentior est, qui, si uester erit, nunquam ex hac parte uobis timendum erit: quare, & eius amicitia apud Dominum tuum facito mentionem, Seremiumque redde, & tributum non posse, sed munera. Tantæ molis erat, in Hungariæ exitium, barbaros exciuisse. Non vacat, sed nec uolupte est, uerbofum, quod cum *Mustaffa* LASKYO, alterum intercessit colloquium, heic adtexere. Detinebatur adhuc, nunc tributis, nunc annua legationis, rationibus. quibus expediendis, multum, & temporis datum est, & infumtum iurgiorum; dum spes fieret *Laskyo*, fore, ut tandem, ad *Solymannum* admittatur.

§. XII.

Legati, ad-
eundi So-
lymanni,
auiditas:

Non est uero filendum, quo ritu, quibusque uerbis IOHANNEM commendarit *Solymano*, admissus ad audientiam, *Laskyus*. Expedite me, inquit ad *Ibraimum*, Polonus, quem Dominus suus utroque oculo uenientem prospicit, quem expectat cum desiderio, certam uobiscum coniunctionem portantem. Ergo, Illustrissima Dominatio tua, iam me ad Imperatorem hunc uestrum nobilissimum mittat, cuius certe manicam utraque manu accipiam, nec remittam, quoad perfecero singula. Scio ego animos principum, qui Leonum ad instar, sponte se humiliant, non calcant, sed extollunt & fouent. Non ueni ego hic cum illa furia & superbia, sicuti alii oratores assueuerunt Ungari, quæ res, Domino meo, semper displicebat: sed ueni honorare eum, qui honorem meretur, qui si etiam pacem & coniunctionem non confecerim, non tamen, ob id ueritati aduersari potero: nam Dominus meus scit, Imperatore uestro nihil esse inter mortales insignius. Itaque, quomodocunque egeritis nobiscum, semper ita uos cognoscemus; si amici erimus, optabimus nobis plura; si inimici, prouidebimus rebus nostris, forsitan aliter, quam aliquis credet; tamen id coacte faceremus, sicuti ante sprete amicitie, inimici. Rogo iterum, det mihi Dominatio tua Illustrissima cum Cæsarea Maiestate loquendi copiam, opinor, illius Celsitudinis, aliam esse benignitatem, quam aliqui existimant. Nempe, circumducebatur per ambages (γ.) *Laskyus*: proinde, isto compendio, utendum ratus, flagitabat admitti ad Cæsarem. Quam in rem, sic ad eum *Ibraim*. Ergo, tantum confidis, inquit, Imperatoris benignitati, ut ad uerba tua talia, sterilem tui Domini, amicitiam complectatur? Magna est tua confidentia, & profecto,

,, lau-

γ.) Fallitur REVAIVS, Cent. VI. p. 70. ubi, post biduum, ad *Solymannum* deductum ait.

minden közös kell legyen. Ha a szerémséget nekünk visszaadjátok, jót tesztek barátaitokkal, akik a Szerémséggel is és a többi sok-sok országgal s tartománnyal együtt érdekeiteket fogják szolgálni. Ha ugyanis megkapják tőletek ezt a nagy jótéteményt, már csak a hitünkben különbözünk, de mi mindig szeretetet, igyekezetet, engedelmisséget, barátságot, segítőkészséget tanúsítunk irántatok, őszintén s hűségesen, — s nem csak a mi, hanem a barátaink részéről is ezt ígérjük. Az én uram azt óhajtja, hogy Lengyelország királya és közted szövetséget hozzon létre, mivel a lovaság tekintetében az összes többi uralkodónál erősebb, s ha ő a tiétek lesz, erről az oldalról soha többé nem kell félnetek. — Ezért az ő barátságáról is tégy említést a te uradnak, s add vissza a Szerémséget! Ne követelj adót, csak ajándékot!'' Ily nehéz volt a barbárokat rábírní Magyarországot elveszejtésére..! Nincs rá időnk, s nincs is arra kedvünk, hogy szószerint beleszójuk elbeszélésünkbe ŁASKINAK a *Musztafával* folytatott második megbeszélését. Még egy ideig hol az adó, hol az évenkénti követség indokával feltartóztatták, s ezek elintézése sok idejébe került és sok szóváltásba keveredett miattuk, míg aztán remény ébredt arra, hogy végül Łaski bebocsáttatást nyerjen Szolimánhoz.

XII. §

Azt azonban nem szabad elhallgatnunk, hogy milyen módon, s milyen szavakkal ajánlotta JÁNOST Szolimánnak Łaski, miután audienciára bocsátották. Így szólt a lengyel Ibrahimhoz: „Tegyetek szabaddá engem, hiszen hazatérésemet az én uram mindkét szemével lesi. Vágyván vár, hogy a veletek való bizonyos szövetséget viszem magammal. Méltóságos uraságod bocsásson tehát végre valahára a ti nemes uralkodótok színe elé, akinek ruhaujját mindkét kezemmel megragadom, s nem engedem el, mígnem mindent véghezviszek. Ismerem én a fejedelmek lelkületét, akik oroszánok módjára, önként lehajolnak, s nem taposnak meg, hanem föl-emelnek s kedveznek. Nem azzal az örült göggel jöttem én ide, amivel a magyarok többi követei szoktak jönni, — ez a dolog soha nem volt az én uram tetszésére, — hanem azért jöttem, hogy megtiszteljem őt, aki tiszteletet érdemel. S ha nem is tudnám végbevinni a békekötést és a szövetséget, amiatt azonban még nem szállhatok szembe az igazsággal: mert az én uram tudja, hogy a halandók közt nincs jelesebb a te uralkodódnál. Így tehát, bármiképpen viselkedtek velünk, mindig ilyenek ismerünk titeket. Ha barátok leszünk, többet kívánunk majd magunknak; ha ellenségek, gondoskodunk a mi dolgainkról, s talán másként mint bárki is hinné. Ezt azonban csak kényszerűségből tesszük, mint akik a barátság megvetése miatt leszünk ellenségek. Ismét kérem tehát méltóságos uraságodat, adjon nekem lehetőséget arra, hogy a császár őfelségével beszélhessek! — Úgy vélem, őfelsége jóságosabb, mint egyesek vélik''. Íme, ilyen kerü-lőutakat kellett bejárnia (y.) ŁASKINAK, s ezért végül már úgy gondolta, hogy ilyen egyértelműen kéri a bebocsáttatást a császárhoz. Erre így szólt hozzá Ibrahim: „Ennyire bizol tehát a császár őfelségének jóságában, hogy ezekre a te szavaidra örömet elfogadja a te uradnak meddő barátságát? Nagy a te önbizalmad, s minden bizonynal

A követ erős vágya, hogy bejusson Szolimánhoz.

y.) Téved RÉVAY: (VI. centuria, 70.1.), amikor azt mondja, hogy két nap után Szolimánhoz vezették.

I. RÉSZ. BUDA VÁROS TÖRTÉNETE, II. IDŐSZAK.

dícséretre méltó. Nem tudom, miféle lélek tanított ki téged fejedelmünk természetéről: ő ugyanis emberséges, jóindulatú, és az igyekvők iránt úgy viseltetik, hogy jobban törődik az ő dolgaikkal, mint a sajátjával. Így tehát nem akarlak tovább feltartóztatni, s mindent megteszek azért, hogy holnap beszélhess a mi urunkkal. Mikor majd öelötte szólani fogsz, semmit ne félj. A tőled telhető legnagyobb tisztelettel viseltess iránta, tisztelettel és ékes szavakkal szólj hozzá. Én ott leszek, majd utánad tolmácsolom a szavaidat. Készülj fel tehát a holnapi napra, s légy készen, amikor hívatlak, és az összes *csauszal* elkísértetlek a te urad iránti nagyobb tiszteletből. Így felelt erre *Łaski*: „*Fölserdülésemtől fogva mindig a fejedelmek udvaraiban forgolódtam, s így ismerem az ő nagylelkűségüket. Kevésbé félek velük beszélni, mint másokkal. Meg fogod látni, hogy a te urad előtt nem jövök zavarba, mivel régen megszoktam, hogy az uralkodókkal beszélek*”. Amint felvirradt a hónap 27. napja, a *csauszok* megjelentek *Łaski* szállásán, hogy a maguk szokása szerint megadják a tiszteletet a követjárásnak. Az ő kíséretük a palotába vezette ahol már várta *Ibrahim* és *Ájász pasa* *Anatólia beglerbégjével* együtt. Elég hosszan tárgyalt velük, míg a tolmáccsal együtt a császár színe elé vezették. Mikor eléje járult, így kezdett a beszédjébe (z.): „*Nagyméltóságú felségedhez az én felséges fejedelem uramnak, JÁNOSNAK Magyarország stb. választott s koronázott királyának, s amaz ország minden rendjeinek követségében jövök. E rendeknek van joguk és szabadságuk arra, hogy a király férfiági magvaszakadása esetén maguk közül egy kipróbált erényű és igyekezetű férfiút emeljenek s válasszanak a királyi székbe. A te győzedelmes csatád után, melyben LAJOST megverted és elpusztítottad, melyben Budát elfoglaltad, majd őrizetet hátrahagyva eltávoztál onnan, az ország főrangú emberei és az egész nép, nem is hamar gyülekezvén össze, érett s hosszú megfontolással végülis az én uramat hívták el a királyságra, aki, (mint felségednek ismeretes), Erdélyben uralkodott, s nagy területeket mondhatott magáénak mint őseitől örökölt birtokot. Sok-sok kérés, figyelmeztetés s hívás után fogadta ezt a méltóságot, s magára nézve kiváltképpen azt határozta el, hogy majd követeket küld hozzád, arra vágyván, hogy kedvessé tegye előtted az ő koronázását, magát s birtokait néked felajánlván, készen a jövőendőbeli kölcsönös szövetségre és barátságra. S mikor aztán koronázása után ily módon kétszer is elküldte követeit Felségedhez, akik közül az elsőt megölték, a másodikat pedig egy Fekete nevezetű ember (a.) megakadályozta, mindezeknél fogva hosszabb időn át elhanyagoltuk, hogy Felségedet meglátogassuk. Mihelyt azonban ez év szeptemberében visszatértem Franciaországból, ahová mint követ küldtettem, arra intettek, hogy készüljek ide, erre a feladatra. Mikor pedig készen állottam az útra, s miután Erdélybe szándékoztam leereszkedni, néhány száz gyalogos állta el az utamat, akik noha életemtől nem tudtak megfosztani, minden nálam lévő javaimtól kifosztottak, s kishíján csúfosan odaveszttem én magam is.*

A palotába vezetik.

A szultánhoz intézett beszéde.

z.) Másképpen adja elő GIOVIO (i.h. 277.1.) ennek a beszédnek a tartalmát, de mi *ŁASKI* beszámolóját szóról-szóra közöljük, a nagyobb hitelesség kedvéért.

a.) El kell olvasni erről *ISTVÁNFY*, IX. könyv, 139. skk. 1.

„ laudabilis: nescio, quis te spiritus docuit, naturam principis no-
 „ stri; humanus enim est, benignus, ac in studiosos ita affectus, vt
 „ plus eorum rebus, quam suis incumbat. Itaque, iam te amplius te-
 „ nere nolo, faciam te cras alloqui Dominum nostrum. Cum fueris
 „ apud illum loquuturus, non timeas aliquid, facito reuerentiam,
 „ quam scis meliorem, verba honoris & compta dicito, ego ero, qui
 „ secundo loco interpretabor. Itaque accingas te pro die crastina,
 „ & sis paratus, cum te vocaero, faciam te, cum omnibus *Czauffis*
 „ comitari, pro maiori honore Domini tui. Respondit ad hæc
Lasky: *Ab hoc tempore, quo pueritiam superaui, semper apud curias prin-*
cipum versatus sum, & ita scio illorum magnanimitatem, minusque cum illis,
quam cum aliis loqui vereor, & videbis me coram Domino tuo non titu-
bantem, quia mos est mihi diu, cum principibus loqui. Vt dies XXVII.
 illuxit, aderant *Csazuii* in *Laskii* hospitio, vt, legationis pompam,
 ritu suo, honestarent. In horum comitatu, ad regiam deductus,
Ibraimum, & *Ayas Bassam*, cum *Beglerbege Natolia*, se illic oppe-
 rientes, reperit. Longius ei, cum his, colloquium fuit, dum in
 conspectum *Cæsaris*, iisdem arbitris, cum interprete, deduceretur.
 Huc, vt accessit, ita exorsus est (z.) dicere: *Venio ad Excellentissi-*
mam Maiestatem Vestram, missus a Serenissimo Principe Domino meo,
IOHANNE Vngarie &c. electo & coronato Rege, ab omnibus illius regni Stati-
bus, qui in defectu masculæ regie prolis, ius & libertatem habent, ex il-
lorum medio, vnum probatæ virtutis ac industria, in regiam sedem, ex-
altare ac eligere. Vbi post victoriosissimum illud prælium Tuum, quo LV-
DOVICVM fudisti, & ad interitum deduxisti, quo Budam occupasti, &
deinde absque custodia relicta, discessisti: Barones regni, & totus popu-
lus, non cito in vnum congregatus, matura & longa deliberatione, tan-
dem Dominum meum, ad regia trophæa inuitarunt, qui, vt est Maie-
stati tuæ cognitum, Transluania dominabatur, & magnas alias regiones
sui habebat patrimonii. Tot precibus monitus atque inuitatus, suscepit
hanc exaltationem, id apud se præcipue statuendo, vt mox ad Te mitteret
oratores, gratam Tibi esse cupiendo talem coronationem suam, & offeren-
do se & sua Dominia, tibi ad mutuam confæderationem coniunctionem-
que futuram, prona. Cumque, mox post suam coronationem, in eum mo-
dum, ad Maiestatem tuam suos oratores bis delegasset, quorum primus oc-
cisus, secundus vero per hominem Nigrum (a.) impeditus erat, eamque
ob rem, ita diu visitasse Maiestatem tuam fuit neglectum. Vbi postquam
ego ex Galliis hoc Septembre redii, vbi orator eram missus, admonitus
sum, vt me huc, huic officio accingerem. Dumque expeditus in via es-
sem, & cum in Transalpinam descendere voluissem, opposuere se mihi
aliquot centum pedites, qui cum vita non potuerunt, omnibus me bonis,
quæ mecum erant, spoliauerunt: parumque absuit, quin turpiter interie-

ad anam
deducitur:

eius, apud
Imperato-
rem, oratio:

N n 2

rim.

z.) Aliter, orationis eius argumentum, IO-
 VIVS, l. c. p. 277. explicuit: nos,
 ephemerides LASKII, ad verbum ex-

pressimus, vt fides sit certior.
 a.) Legendus de eo est ISTVANFFYUS,
 Lib. IX. p. 139. seqq.

rim. Malui tamen ego in hac incommoditate, ad tantam tuam amplitudinem, cui scio, neque equitatum, neque apparatus oratoris esse miraculo, potius venire, quam reuerti. Quam ob rem, licet iam ex ordine oratorum tertius sum, huc ad Maiestatem tuam missus, tamen ego sum primus, qui gratia DEI, hanc tuam presentiam conspiciere valui. Vbi salutat te Dominus meus Rex, exoptulans, ut diutissime ualeres, & felicissime imperares, cupitque, ut grata tibi esset talis exaltatio sua, coronatioque, offertque se Tibi, non solum cum regno Vngarie, non solum cum prouinciis patrimonii sui; sed cum sua persona, & cum amicorum suorum assistentia, semper Tibi esse ad vota; ita, ut certo apud te haberes, illam, regnumque eius, & patrimonia sua, non sua esse, sed Tua; & quod se Tecum iungere uult, ita, ut sit tibi obnoxius, contra tuos omnes inimicos adesse: qui in omni aduersitate sua, non alibi se committere decreuit, quam ad benignam tuam personam. Itaque, habes Dominum meum, & Regem Hungarie, cum regno, omnibusque facultatibus suis, tuum, quem non aliter quam pro Tuo, ut Regem recognosceres, cum omnibus suis, rogat. Sunt mihi multa alia, quæ cum Illustrissimis Bassis, ne tibi sint tædio, discutiam. Ita, de amicitia Regis Poloniæ faciam nota; sicuti & de bello, quod Domino meo, cum Ferdinando est, & alia. Benigne, hæc orantem, Solymanus, audiuit, responditque, multo, quam, pro feritate barbarica, humanius. Grato excipio animo, inquiens, talem regis tui affectionem, cuius regnum hucusque meum erat, & non suum, sicuti iure belli & sabla conquistum; cum tamen, audiuius talem eius propensionem, iam sibi non solum regno illo cedo; sed contra istum Australem Ferdinandum, ita sibi subueniam, ut iam secure, in utroque latere, Dominus tuus possit dormire. Cuius talem applicationem, & eam de me confidentiam, accipio grato animo, omnesque suas necessitates, meas esse reputabo. Lætus, hoc tyranni responso, Laskyus, pro tanta Tua, inquit, humanitate ac bonitate, Dominus meus perpetuo Tibi debitor erit, qui ita munifice illum exceperis, qui sponte auxilium ferre promiseris; fecisti sicuti uerus & magnanimus Imperator, quem Dominus DEVS in infinitum secundet! Et dictis hisce exiui, & iui in hospitium iisdem Czaußis concomitantibus & ducentibus me. verba sunt Laskii. Multus ei, sequente luce, de mouendo continuandoque bello, cum Ibraimo, sermo fuit. qui Cæsaris sui destinationem, in hunc modum Laskyo exposuit: Frater! iam Dominum Tuum, ab hinc Regem vocabimus, & non Erdelbánum, iam cum pro Domino nostro reputabimus, iam illi subueniemus. Dominus meus, ibit in persona sua contra eius hostem. Nunc, quid agendum iam plus est? non postulamus

Solyman-
ni respon-
so:

gratia, a
Laskyo
acta:

consulta-
tiones, cum
Ibraimo,
reliqua:

Inkább akartam azonban, még ebben az alkalmatlan helyzetemben is nagyságodhoz eljönni, (aki előtt, jól tudom, nem megy csodaszámba sem a lovasság, sem a követi felszerelés), mintsem hogy visszaforduljak. Ennél fogva, noha már a harmadik vagyok a követek sorában, akit ide küldtek Felségedhez, mégis csak én vagyok az első, aki ISTEN kegyelméből megpillanthattam a te jelenlétedet. Egyszersmind üdvözöl téged az én uram, a király, aki hön óhajtja, hogy igen soká élj és szerencsésen uralkodjál, és óhajtja, hogy az ő felemeltetése és koronázása kedves legyen előtted. Ő magát ajánlja néked. Nem csupán Magyarországgal együtt, nem csupán örökölt tartományaival együtt, hanem saját személyével s barátai pártfogásával együtt mindig rendelkezésedre áll. Legyél bizonyos abban, hogy ő és az ő országa és örökölt jószágai nem az övék, hanem a tiéd, s hogy barátságot akar veled kötni, hogy néked lekötelezted legyen, hogy minden ellenségeid ellen melletted álljon, aki minden bajos dolgában senki másra nem akarja magát bízni, mint a te jószágos személyedre. Így tehát tekintsd tiédnek az én uramat, Magyarország királyát az országgal s minden vagyonával együtt; minden évével együtt kéri, hogy mint a te emberedet, ismerd el királynak. Sok más dolog is van, melyeket meg fogok tárgyalni a pasákkal, hogy ne legyen terhedre. Így említést teszek a lengyel királlyal kötendő barátságról, valamint arról a háborúról, melyet az én uram Ferdináddal visel, és másokról.» Szolimán jóindulatúan hallgatta a szónoklatot, és sokkal emberségesebben válaszolt, semmint azt egy vad barbártól elvárnánk. „Hálás szívvel fogadom, szól, királyodnak ezt az illetéknéppen való érzületét, akinek országa mindezidáig az enyém volt, nem pedig az övé, mivelhogy a háború jogán és szablyával szereztem meg. Mikor azonban hallottuk ezt az ő hajlandóságát, már nem csak hogy lemondok arról az országról az ő javára, hanem ez ellen az Ausztriai Ferdinánd ellen is úgy segíték néki, hogy mindkét felől nyugodtan alhatik a te urad. Az ő hozzám való csatlakozását s az ő belém vetett bizalmát hálás szívvel veszem, s minden szükségét a magaménak tekintem.» A zsarnok eme válaszában örvendezve így szólt Łaski: „Ez a te nagy emberséged s jószágod miatt az én uram örökké adósod lesz, mivelhogy ilyen nagylelkűen fogadtad őt, és önként azt ígérted, hogy segítséget nyújtasz néki. Úgy cselekedtél, mint egy igazi és nagylelkű uralkodó, akit az ÚRISTEN minden időben segítsen meg!» E szavakat szólván kijöttem és szállásomra tértem ugyanazon csaszok kíséretében s vezetésével.» Eddig idéztük Łaskit. A következő napon sokat tárgyalt Ibrahimmal a háború indításáról s folytatásáról. Ibrahim így adta elő császárnak elhatározását Łaskinak: „Testvérem, immáron a magunk részéről királynak fogjuk hívni a te uradat, s nem Erdély bánjának; immáron urunknak fogjuk tekinteni őt, és segítségére fogunk sietni. Az én uram saját személyében megy az ő ellensége ellen. Most hát mit kell még cselekednünk? Nem követelünk

Szolimán válasza.

Łaski hálálkodása.

Az Ibrahimmal folytatott többi megbeszélés.

I. RÉSZ. BUDA VÁROS TÖRTÉNETE, II. IDŐSZAK.

adót, sem ajándékokat. Gondoskodni akarunk a te uradnak nyugodt helyzetéről. Kérlek, írd meg néki, hogy a lehető legjobban tartsa magát távol a csatától. S mivel az őt érő legkisebb szerencsétlenség, vagy szégyen ugyanúgy éri a mi uralkodónkat is, ezért tehát levelet fogunk írni őneki a szövetségkötésről s téged hamarosan el foglak bocsátani.» Végül, miután vágyai szerint végbevitte dolgait, 1529. február 3-án Łaski istenhozzádot mondott Szolimánnak. Az ügyről ő maga számolt be a következőképpen: *„Február harmadikán elmentem, hogy elbúcsúzzam az uralkodótól. Miután beléptem, több mint egy órán keresztül azon a helyen ültem, ahol a követek audienciára várnak, majd az uralkodó színe elé vezetve e szavakat szólottam: «Nem tudom, milyen nyelven, a szónoklat milyen dicsőítő szavaival mondhatnék köszönetet néked, győzhetetlen császár, ami méltó lenne a király s az én uram iránti barátságodhoz, hiszen a te veled született emberségeddel kedvesen s jóindulatúan fogadtál, s az én uram tiszteletére szólottál. Örökkön örökké legyen bizonyos Felséged, hogy az én uram egész szolgálatával és engedelmességével viszonzni fogja a te ily nagy jóindulatodat, s mindent a te tiszteletedre és javadra tesz akár életének s minden javainak kárára is. Adja a mindenható ISTEN, hogy igen sokáig élj és szerencsésen uralkodjál. Én, a te szolgád, akivel itt minden tekintetben nem csak jól bántál, hanem felruháztál s megajándékoztál, az én uramnál örökké ösztöke leszek, hogy ezt a mi barátságunkat s szövetségünket a lehető leggondosabban megőrizzük s gyarapítsuk»*»*Kegyesen válaszolt erre Szolimán. «Tudod, mondta, mire lesz szükség a te urad szövetségének és érületének bizonyítására, ugyanis minden ügye immár az enyém is lesz, s az enyém az övé is kell legyen. Tehát, noha tudom, hogy ezek a felhők sokszor tornyosultak elődeim és az Isten mohamedán népének feje fölé, mégis soha nem bocsátottak ki villámot ezek a keresztény fejedelmek, — s ha ezt nem tudták volna elődeim és én magam is, sokáig tartózkodtunk volna az emberi vértől, de mindig tanácsosabbnak tűnt, hogy minden alkalommal megtörjük azoknak erejét, akik azon mesterkedtek, hogy ellenünk emeljék föl magukat. Ezért tehát a te urad mindig tudassa velünk minden keresztény*

Búcsú az uralkodótól.

Válasza

„ iam tributum, non munera. Consulere volumus de tranquillo sta-
 „ tu Domini tui, cui rogo, vt scribas, vt quam maxime a prælio ab-
 „ stineat. Namque, eius minima aduersitas, eius ignominia, commu-
 „ nis iam cum Imperatore est: itaque, scribentur sibi litteræ foederis,
 „ & absoluam te cito. Rebus tandem ex animi sententia, confectis,
 „ tertio Nonas Februarii, anni MDXXIX. vale Solymanno dixit *Las-*
kyus. Rem ipse meminit. *Die III. Februarii, iui ad valedicendum* valedictio
Imperatori, ubi ingressus, sedi ultra horam, in loco, ubi oratores expectant apud Im-
audientiam, & demum ductus ante faciem Imperatoris, dixi hæc verba: p-rato-
rem:

„ *Nescio, qua lingua, vel quo orationis præconio, gra-*
 „ *tias Tibi referam inuictissime Imperator! pro Tua*
 „ *tanta regis & Domini mei amicitia gratitudine,*
 „ *quem, pro tua genuina humanitate, gratus & beni-*
 „ *gnus excepisti, verbis in honorem Domino meo fa-*
 „ *ctis. Vbi certa sit in perpetuum Celsitudo Tua,*
 „ *Dominum meum, omni officio & obsequio, tali Tue*
 „ *benevolentia responsurum, & facturum in honorem*
 „ *tuum & commodum, omnia, etiam cum vitæ, &*
 „ *omnium suarum facultatum iactura; faciatque DEVS*
 „ *omnipotens, vt diutissime valeres & felicissime im-*
 „ *perares. Ex me autem suo sclauo, quem hic in*
 „ *cunctis non solum tractasti, sed etiam vestisti, &*
 „ *condonasti, assiduum habebis stimulum apud Domi-*
 „ *num meum, vt talis nostra amicitia & coniunctio,*
 „ *quam diligentissime obseruetur & augeatur. Clemen-*
 „ *ter ad hæc Solymannus: Scis, inquit, quo opus* eius re-
 „ *erit ad certificandam talem Domini tui coniun-* sponso:
 „ *ctionem & affectionem. Nam omne eius nego-*
 „ *tium, iam meum erit, meum etiam suum esse*
 „ *debebit. Itaque, licet sciam, has nubes se mul-*
 „ *toties ingurgitasse in caput prædecessorum meorum,*
 „ *ac populum Dei Mahometicum; nunquam tamen*
 „ *fulgur emisisse, istos Christianos principes: hocque*
 „ *ipsum, nisi fuisset, maioribus meis, ac mihi cogni-*
 „ *tum, fuisset diu ab humano sanguine temperatum;*
 „ *sed consultius semper extitit, eorum vires per*
 „ *omnem occasionem infringere, qui se contra nos*
 „ *attollere conabantur. Proinde, Dominus tuus fa-*
 „ *ciat nos semper certos, omnium Christianorum*

¶ *ius iurandum:*

Laskii
peroratio.

negotiorum, magnorum & paruorum, & hoc modo radicabitur certa inter nos amicitia. Ego autem volo tuo Domino amicus esse, ac confederatus verus ac integer, perpetuoque & contra omnes hostes illi in persona, & cum omnibus viribus nostris adesse promitto, per Prophetas, per magnum & adeo charum prophetam nostrum, Mahometum, per Sablyam meam &c. Tunc *Laskius*: *Habebit Celsitudo Tua, ait, semper noua a Domino meo, non communia, qua mercatores scire assueuerunt, sed arcanissima. Ego etiam iuro per DEVM viuum & vnum, ac nostrum IESVM, qui idem DEVS est, redemptorem, ac promitto, regem & Dominum meum, excipiendo Poloniae regem, amicorum Tuorum amicum, inimicum inimicorum, futurum. Hic autem, ad pedes Tuæ Celsitudinis, relinquo, ex mandato Domini mei, Dominum Ludouicum de Gritti, loco oratoris, & rerum negotiorumque curatoris, cui Maiestas tua in omnibus, æque ac mihi, fidere velit.* Hæc, facinorosissima illa fuit legatio, quam *Laskyus*, magno rei Christianæ, Hungariæ autem malo maximo, obiit. quam ideo explicatius visum est meminisse, vt constet, quam operose, mala sua, iam tum procerit *Hungaria*, sapiatque posteritas, neque committat, vt sanguinolentis huiusmodi foederibus, vnquam irretiatur.

S. XIII.

¶ *foedere:*

legatus Ferdinandi, Hobordanscus, Constantinopolim aduenit:

EXcitus, *Laskyanis* artibus, tyrannus, tametsi suapte, in eadem Christianorum, pronus fuit; tamen, eo crudelius faciendum bellum existimabat, quo id magis ab IOHANNE expeti cernebat. Sub idem vero tempus, dum icto foedere, abitum parabat *Laskyus*, FERDINANDI quoque legatus, *Iohannes Hobordanscus*, Constantinopolim accesserat; facile impetraturus inducias, si prior venisset. Fuit natura ferox & fastosus *Hobordanscus*, ideoque, *Laskyo* collatus, extra modum inuisus Turcis, *Iohanni*, data iam fide obstrictis. Aequa is, nomine *Ferdinandi*, poscebat omnia; inducias puta, iisdem legibus designandas, quibus se olim *Wladislaus*, & filius *Ludouicus*, obstrinxissent; raptum item sub iugum *Belgradum*, & arces alias repetebat. quas, cum reddi *Ferdinando*, intemperantius rogaret, vehementer (b.) commouit *Solymannum*, a *Laskyo*, in *Iohannis* partes, iam ante, pertra-

b.) Consule IOVIVM, l. c. p. 278. seqq. vbi obiurgationes, quibus vsus est tyrannus, leguntur.

kisebb s nagyobb dolgait, és ilyen módon gyökeret ver majd közöttünk a szilárd barátság. Én pedig a te uradnak barátja akarok lenni, valamint igaz és becsületes szövetségese. S hogy állandóan s minden ellenségével szemben mind saját személyemben, mind minden erőnkkel mellette fogok állni, ígérem néki a prófétákra, a mi nagy és oly igen szeretett prófétánkra, *Mohamedre*, szablyámra stb.»» Ekkor *Łaski* így szólt: „*Felséged mindig meg fogja kapni az én uramtól a híreket, mégpedig nem csak a közszájon forgó híreket, melyek a kalmároknak szoktak tudomásukra jutni, hanem a legtitikosabbakat is. Én pedig esküszöm az élő és egyetlen ISTENRE és a mi JÉZUSUNKRA, aki ugyanazon ISTEN, Megváltónk, és ígérem, hogy az én királyon és uram, s vele együtt Lengyelország királya a te barátaidnak barátja és ellenségeidnek ellensége lesz. Itt hagyom Felséged lábainál az én uramnak parancsára Lodovico Gritti urat követ és ügyintéző gyanánt, akiben Felséged mindenben ugyanúgy bízzék, mint én bennem!*” Ez volt amaz igen-igen gonosz követség, melyet *Łaski* a kereszténységnek nagy, Magyarországnak pedig igen nagy veszedelmére végbevitt. Azért látszott jónak, hogy részletezőbben megemlékezzünk róla, hogy világossá váljék, mekkora ügyel-bajjal gondoskodott már akkor is *Magyarország* a maga romlásáról, s hogy tanuljon belőle az utókor, s meg ne engedje, hogy ilyenfajta vérgőzös szövetségkötésekkel bármikor is behálózzák.

és esküje. *Łaski* záró szavai.

XIII. §

A *Łaski* mesterkedéseivel felizgatott zsarnok, noha saját magától is igen hajlott a keresztények elpusztítására, úgy vélte, hogy annál kegyetlenebbül kell végeznie a háborút, minél inkább látta, hogy *JÁNOS* is erre kéri őt. Ugyanazon idő tájt, míg *Łaski* a szövetségkötés után a hazatérésre készülődött, Konstantinápolyba érkezett *FERDINÁND* követe, *Hobordánszky János*, aki könnyen kieszközölhette volna a fegyverszünetet, ha előbb érkezik. *Hobordánszky* vad s gögös természetű ember volt, s ezért, *Łaskival* összehasonlítva, szerfölött visszatetszést keltett a törökben, aki már hűségesküvel elkötelezte magát *János* mellett. Minden méltányos volt, amit *Ferdinánd* nevében kért: ti. a fegyverszünet, amit ugyanazon feltételekkel kötöttek volna, mint amikkel hajdan *Ulászló* és fia, *Lajos* kötelezte magát el. Visszakövetelte a meghódított *Belgrádot* s más várakat, melyek visszaadását elég türelmetlenül követelte *Ferdinánd* számára, s ezzel erősen (*b.*) feldühítette *Szolimánt*, akit *Łaski* egyébként is már előbb *János* pártjára megnyert.

A szövetségkötés után

Ferdinánd követe, Hobordánszky Konstantinápolyba érkezik.

b.) Lapozd föl GIOVIOT, (i.h. 278.skk.), ahol el lehet olvasni a zsarnok által használt szidalmakat.

I. RÉSZ. BUDA VÁROS TÖRTÉNETE, II. IDŐSZAK.

A barbár megsértődik, s hadat üzen Ferdinándnak.

*Hobordánszky*nak megparancsolták, hogy hagyja el a török határt, s vigye meg a hadüzenetet *Ferdinánd*nak. Felfuvalkodottan hozzátettek még néhány fenyegetést is: Szolimán a tavasz legelején *Budára* megy ellenséges hadseregével *Ferdinánd* ellen. Ha az ütközetben *Ferdinánd* kerekednék felül, akkor mint győztes – Szolimánt megölvén – nem csak *Belgrád*, hanem a többi vár kulcsát is vegye el. Ha pedig nem találja meg *Budán*, egészen *Bécsig* előnyomul hadával, s bárhol is tartózkodik, ellenséges fegyvereivel mindenképpen felkutatja. Ez a vihar készülődött *Buda* ellen Konstantinápolyból. S bizony, rá is nehezedett a városra, miután *Szolimán* ugyanazon évben, mikor fenyegetőzött, roppant hadakkal jött Magyarországra. Lengyelországról visszatérőben elébe sietett *János*, és Mohács mezején könyörögve járult elébe. A zsarnok jóindulatúan fogadta és megparancsolta néki, hogy a legjobbakat remélje, majd Szolimán kíséretében egészen *Budáig* ragyogó kíséretével együtt előnyomult. Még messze volt *Szolimán*, mikor a *budai* polgárok, elsősorban a kereskedők, *Esztergomba*, majd innen *Pozsonyba* és Németország belsőbb vidékeire (c.) menekültek. *Nádasdy Tamás* viszont, akire *Ferdinánd* a várat bízta, összeszedte az ostrom elviselésére vagy visszaverésére szükséges hadi eszközöket. Rögvest ott is teremtek a *törökök*, és előbb a külvárosokat veszik be egyetlen rohammal, majd a várost is – egészen kevés ostrommunkálattal. *Christoph Pesserer* és *Johann Traubinger*, akik két német csapattal a városban voltak, a váratlanul rajtuk ütő nagylétszámú ellenség láttára megrémültek, s miután néhány napon át bátran ellenálltak, végül kevés létszámukban nem bízva, a várost üresen hagyva bevették magukat a várba. A vár a hajdani királyok gyönyörködtetésére szolgáló hely volt inkább, semmint az ellenség távoltartására alkalmas építmény. Ennélfogva kézenfekvő lett volna a vár későbbeni megadása, ha *Nádasdy* nem töltötte volna be a bátor vezér tisztét jó maga is, és nem figyelmeztette volna komolyan a várórséget a bátorságra, és hogy milyen helyen vannak. A *törökök* rohamoznak, – abban a hiszemben, hogy egy kis fegyverzajjal bevehetik a várat. Akkora volt azonban *Tamás* és társainak hadi erénye, hogy az ellenségnek eme üres dühe alábbhagyott, miután sokat megfutamítottak közülük. Ekkor a *törökök* elhatározzák, hogy aknákkal aláaknázzák és lőporral a levegőbe röpítik a várat. Nem maradt ez titokban az ostromlottak előtt: s ez annál nagyobb gondosságra serkentette *Nádasdyt*, minél jobban észrevette az őket körülvevő veszedelem növekedését.

Szolimán magyarországi hadjárata. János elébe siet.

Beveszik Budát.

A várat Nádasdy védelmezi.

XIV. §

Bátorsága.

Mivel azonban a vak sors Magyarország ügyét a végzetes végveszedelem felé sodorta, míg ő maga az egyik oldalon megfelelő létszámú katonai csapattal ellenáll a *törökök* benyomulásának, és eltávolítja a falak romjaira fölmászó ostromlókat, a másik oldalon a németek alig-alig tartják föl az ellenséget: „Az igen-igen elkeseredett küzdelem közepette, mint ISTVÁNFFYNÁL olvashatjuk (d.),

c.) Így ír az említett GIOVIO: „Szolimán érkezének hírére, s hogy egyenesen Budának tart, félelmükben majdnem az összes budai elmenekült a városból, s a közeli városokba: egy részük Esztergomba, a másik Fehérvárra, a többiek Pozsonyba távoztak. A török tehát birtokba veheti a szinte teljesen üres Budát. uo. 282.1.

d.) I.h. 156.1., 43.

tractum. *Hobordanscus* certe, Turcicis finibus decedere, atque belli nuncium, ad *Ferdinandum* perferre iussus est; adiectis tumide minis: *Solymannum*, primo vere, *Budam*, infenso cum exercitu, contra *Ferdinandum* profecturum: vbi collatis signis, si *Ferdinandus* superior euaserit, victorque, trucidato illi, claues, non *Belgradi* modo, sed arcium etiam reliquarum, adimeret; sin vero *Buda* non reperiatur, *Viennam* vsque promoturum exercitum, &, vbi vbi esset futurus, infestis armis, perquisiturum. Hæc tunc procella, in *Budam*, *Constantinopoli* cogebatur. Atque, incubuit omnino vrbi, cum *Solymanus*, eodem illo anno, quo minas ediderat, in *Hungariam*, cum ingentibus copiis, venisset. Occurrit ei, redux ex *Polonia*, *Iohannes*, in *Mohácsiensibus* campis, supplex, acceptusque a tyranno benigne, & optime sperare iussus, *Budam* vsque, in eius exercitu, cum comitatu, quem splendidum habuit, progressus est. Longe adhuc *Solymanus* aberat, cum ciues *Budenses*, mercatores potissimum, *Strigonium*, inde *Pisonium*, atque in interiorem *Germaniam* (c.) diffugere; *Thomas* contra *Nádasdus*, cui arcem crediderat *Ferdinandus*, tolerandæ propulsandæque obsidioni, instrumenta comparare. Simul aderant *Turca*, suburbia primum, adfultu, mox & urbem, paruo oppugnationis labore, capiunt. *Christophorus* enim *Besserer*, & *Iohannes Traubinger*, qui, cum duabus Germanicis cohortibus, vrbi inerant, ingenti hostium numero, inopinato item aduentu, perculsi, posteaquam dies aliquot fortiter repugnassent, postremo, suæ paucitati diffisi, vrbe vacua relicta, in arcem se coniecerunt. Fuit ea, priscorum regum, voluptaria potius sedes, quam idonea, arcendis hostibus, moles. Proinde, eo procliuior erat futura arcis deditio; nisi *Nádasdus*, fortissimi ducis munia, & ipse obiisset, & præsidarios, virtutis, quoque essent loco, serio admonuisset. Adfiliunt, enim vero, *Turca*, rati, vano armorum strepitu, expugnari posse arcem. Sed ea fuerat *Thomæ*, & sociorum, virtus, vt in irritum, hostium ille furor, multis profligatis, tunc quidem ceciderit. Ergo, cuniculis subruendam statuunt, aut certe, subdito pyrio puluere, euirandam in aera. Non id obsesos latuit: *Nádasdii* certe sollicitudinem, eo vehementius exacuit, quo maiori se periculo circumuentum, animaduertet.

offenso barbaro:

belli nuncium ad Ferdinandum refert:

Solymani, in Hungariam expeditio:

Iohannis occurfus:

Buda capitur:

arx, a Nádasdio defensatur.

S. XIV.

Verum, fortuna, res Hungaricas, ad fatale exitium trahente, dum impressioni *Turcarum*, ipse ex vna parte, cum iusta militum manu, resistit, eosque, subeuntes, e murorum ruinis, submouet; ab alia vero parte *Germani*, ægre hostes sustinent; inter ipsam, acerrimi conatus dimicationem, vti est apud *ISTVÁNFYVM* (d.),

Eius virtus:

c.) Ita laudatus *Iovivs*: *Aduentantis Solymani fama, rectaque Budam ire pergentis, Budenses, metu perculsi, ferme omnes, vrbe profugerunt, & in proxi-*

mas vrbes, pars Strigonium, pars Albam Regalem, alii Pofonium, demigrant. Itaque vacua fere potitur Buda. Ibidem, p. 282.

Germanorum perfidia:

oblaetatur eis Nádasdyus:

successu facto, arce, & Nádasdyo, Turcū dedito:

Germani, contra fidem datam, casti:

(d.), Turca, Germanis, si certissimam mortem subire nolint, seque & arcem dedant, abeundi potestatem, & rerum omnium incolumitatem offerunt; idque, litteris a Solymano editis, manuque eius subscriptis, e vestigio firmare pollicentur. Cum adfensuri Germani essent, inopinata re excitatus Nádasdyus, ira simul & dolore exastuans, severo eos vultu, minabundus, a deditiois conditionibus, auocare contendit, ignauiam illis, simul & perfidiam exprobrat, ac tormenta, in hostem dirigi, imperat. Aliter IOVIVS, (e.) cuius narrationem sed interpolatam, in suam rem ISTVÁNNFYVS, cum alias sapius, tum hic potissimum, conuertit. Praerat, inquit, arci, Thomas Nádasdyus, inter Hungaros, nobilitate generis, eruditique ingenii dotibus, illustris. Is, uti debebat, egregie fortis custos, milites, cum hostibus colloqui vetat, & in hostes tormenta conuerti & dirigi iubet; ignaviae simul atque perfidiae eos arguit, comminaturque eis poenam fœdi supplicii, nisi extrema quaque oppugnationis pericula, sustinenda censeant, & decus Germani nominis, FERDINANDI- que praesertim, a quo stipendia acceperint, atque opima praemia expectare possent, constantissime tueantur. Sed, iam sulphureus vapor, succenssi tormentarii pulueris, ad nares Germanorum permeabat, & ex discurrentium spectantiumque Turcarum habitu, non obscura, concasurae mox turris, indicia, deprehendebantur. quo ingentis periculi metu adducti, rursus ad idem deditiois consilium, redeunt; quod praesentis, vel mature iam cladis pauorem, alte conceptum, nullus, vel teterrima poena metus, aut admissi flagitii pudor, aut custodis, amplissimi viri, reuerentia, superarent. Atque hæc quidem, prorsus ex muneri praescripto, & quemadmodum decuit fortem virum, administrata sunt a Nádasdyo; sed euentu tamen funesto. Praeterquam enim, quod perrexerunt Germani insanire; Nádasdyus, ab iis correptus, & abdito fornice conclusus, atque arx, inusitato perfidiae exemplo, Turcis tradita est, his conditionibus, ut incolumibus decedere, & secum ferre impedimenta, liceret. Ut arce excessere, ambitu ædis D. Iohannis Baptistæ, quæ in vrbe est, conclusi, armis sarcinisque, frustra pactorum fidem ingerentes, exuuntur, iubenturque, dum diploma salui conductus adferretur, inermes, eodem loco, praestolari. Adfuere, breui post, qui miserrimam turbam, extra urbem educerent, & praeter datam fidem, iniquissime (f.) contrucidarent; adolescentibus aliquot seruatis, paucis elapsis fuga. Audiendus iterum est IOVIVS, ætatis illius scriptor. SOLYMANNVS, inquit, de militum perfidia, probitateque NÁDASDYI, certior factus, quo nefario flagitio, contaminatos, sua lenitate, indignos putaret, ut alia perfidia scelus ulcisceretur, Ianitseris, ad unum trucidandos, obiicit; NÁDASDYVM vero ipsum, stipendio inuitatum, idque renuentem, humaniter dimisit, ipsius etiam regis IOHANNIS commendatione adiutus: quamquam soror eius esset in matrimonio Stephani Maylati,

d.) Loco cit. p. 156, 43.

e.) Inibi, p. 283.

f.) REVAIVS, vita donatos fuisse ignauos,

& a virtute Germanica degeneres, auctor est. Coronæ Hungariæ Cent. VI. p. 71. Germanos, inquit, cum sarcinis, incolumes dimisit.

a törökök följajnlják a németeknek, hogy ha nem akarnak a biztos halálba menni, s magukat és a várat megadják, minden holmijukkal sértetlenül elvonulhatnak. Megigérik, hogy a Szolimán által kiadott, sajátkezűleg aláírt levéllel mindezt azon nyomban megerősítik. Mikor a németek hajlottak erre, a nem várt dolog miatt felindult Nádasdy, haragtól, egyszer-smind a fájdalomtól tombolva szigorú arccal megfenyegeti őket, s megpróbálja őket lebeszélni a megadás feltételeiről, szemükre veti gyávaságukat és hitszegésüket, s megparancsolja, hogy irányozzák az ellenségre az ágyúkat.” Másként ír GIOVIO, akinek elbeszélését, de átalakítva, a maga javára használja fel ISTVÁNFY, – csakúgy mint máskor is gyakrabban, de itt a leginkább. „A vár élén, írja, Nádasdy Tamás állt, aki a magyarok közül nemes származása, de kiművelt szellemének adottságai miatt is kiemelkedett. Ő, ahogy kellett is, mint jelesen bátor ór, megtiltja, hogy a katonák az ellenséggel tárgyaljanak, s az ellenségre irányozza az ágyúkat. Egyszer-smind megrója amazokat gyávaságuk és hitszegésük miatt, s csúfos büntetéssel fenyegeti meg őket, ha az ostromlásnak akár a végső veszedelmeit is nem vállalják, s nem védelmezik állhatatosan a német nevezet dísztét, s legfőképpen FERDINÁNDÉT, akitől a zsoldot kapják, s akitől busás jutalmat remélhetnek. De a német orrok már beleszagoltak a begyűjtött lőpor kénes gőzébe, s a szétfutó és leskelődő törökök viselkedéséből nagy biztonsággal arra gyanakodtak, hogy a torony hamarosan összeomlik. A roppant veszedelem kiváltotta félelmükben újra visszatérnek a megadás gondolatához, a tüstént bekövetkező vagy a küszöbön álló pusztulás mélyen megfogamzott félelmét sem a rettenetes büntetéstől való félelem, sem a gaztett elkövetése miatti szégyenérzet, sem a tekintélyes várkapitány iránti tisztelet nem tudta legyőzni.” Mindezt tehát úgy végezte Nádasdy, mint ahogy tiszte előírta, s amiképpen illet egy bátor férfiúhoz, – a végső kimenetel azonban gyászos volt. Azon túl ugyanis, hogy a németek megbolondultak, elfogták Nádasdyt, s egy titkos cellába zárták, s mint amilyen hitszegésre még nem volt példa: a várat átadták a töröknek azzal a feltétellel, hogy sértetlenül eltávozhatnak és málhájukat magukkal vihetik. Amint eltávoztak a várból, Keresztelő Szent János templomába zárták őket, mely a városban van, s hiába hivatkoztak az egyezés iránti hűségre: elvették tőlük fegyvereiket és málhájukat, s megparancsolták nekik, hogy fegyvertelenül várakozzanak, míg megkapják a menlevelet. Nem sokkal később ott termettek, akik a száználmas tömeget kivezették a városból, s adott szavuk ellenére hitszegő módon egy szálíg lemészárolták (f.). Meghagytak néhány ifjút, néhánynak pedig sikerült kereket oldania. Hallgassuk ismét GIOVIOT, a kortárs író: „SZOLIMÁN írja, aki értesült a katonák hitszegéséről és NÁDASDY derekasságáról, méltatlannak ítélte az enyhe bánásmódra azokat, akik ezen istentelen gonosztettel mocsolták magukat. S hogy megtorolja a más ellen elkövetett hitszegést, megparancsolja a janicsároknak, hogy egy szálíg mészárolják le őket; NÁDASDYT magát azonban zsoldjába hívja, majd mikor az ezt visszautasítja, emberségesen elbocsátja; hatott döntésére JÁNOS király ajánlása is, noha Nádasdy leánytestvére Majláth István felesége volt, azé,

A németek hitszegése.

Nádasdy szembeszáll velük.

A gyászos eredmény: a várat és Nádasdyt átadták a töröknek.

A németeket, adott szavuk ellenére lemészárolják a törökök.

.) U.o. 283.1.

f.) RÉVAY azt írja, hogy a gyávák, és a német virtustól elfajzottak kegyelmet kaptak. A magyar korona, VI. centuria, 71.1.: „A németeket, írja, málhájukkal együtt sértetlenül bocsátotta el.”

I. RÉSZ. BUDA VÁROS TÖRTÉNETE, II. IDŐSZAK.

aki előbb elpártolt tőle, majd a legelkeseredettebb ellensége lett. Ez a kegyetlen, gyilkos gonosztett, melyet az uralkodó iszonyú parancsára követtek el, a barbárok szerint nem csak hogy jogos volt, hanem az igazi virtus dicséretére szolgált és az igazság. Úgy vélték, hogy a katonai esküt semmiképpen, még az azonnali haláltól való félelemben sem lehet megszegni.” Hozzáteszi azután: „Ezt talán méltányosnak is lehetne tartani, ha a barbár ellenségnek a mi népeink elleni könyörtelen és örökös gyűlölete nem gyengitené és nem forgatná föl, ha valamit az emberiség jogán helyesnek tartunk. A németeknek ugyanis, akik az ő révén vétkeztek és menleveleket kaptak tőle, miért kellett ennyire kegyetlen öldökléssel bünhődniük, ha maga Szolimán a mások hitszegésének ügyében saját maga is hitszegő volt, és az igazságért való dicséretet ilyen kegyetlen s rút döntéssel miért akadályozta meg?” Ennyit a németek legyilkolásáról. Nádasdyról eltérő az írók véleménye. ISTVÁNFFY beszámolója szerint ugyanis élve maradt, – vagy átadták a Duna túlsó partján táborozó JÁNOSNAK, vagy pedig katonai büntetéssel sújtották. A boltozatos szoba őrizetéből kivezetve tehát Ibrahim elé állítják, aki tőle szokatlan módon élesen megrója, hogy Budát, Magyarország királyainak székhelyét magyar létére JÁNOS, a magyarok királya, ellenében és az ottomán birodalom legyőzhetetlen csapataival szemben páratlan makacssággal védelmezte. Ekkor átadja „két csausznak, így hívják őket a törökök, hogy néhány janicsár kíséretében a Duna partján elvezessék, azzal az ürüggyel, hogy átadják JÁNOS királynak, valójában pedig, hogy az alattuk folyó folyamba fojtsák. Bizalmasai közül csak Semlyei Ferenc volt a kíséretében; akkor még ifjú ember, akit később magas rangra emelt. Így tehát, lelkében sok súlyos dolgot forgatva, hirtelen egy csónakba ugrik, mely merő véletlenségből a part mentén volt. A janicsárok a köpenyét megragadva megpróbálták visszarántani, de ő letépte magáról és otthagya nekik a ruháját, a csónakot a parttól ellökte, majd a folyó sodrásával erősen bírkózva, evező nélkül nagy nehezen estefelé megérkezett a túlsó partra, melynek mentén János táborozott az övéivel, akit sátorában, vacsora közben talált Grittivel együtt, s a térdre borulva előtte, noha János első pillantásra alig ismerte föl, s akit a régi sérelemre emlékezve Didymusnak [Kettősnek] hívott, kegyelmet kért tőle, és sokáig nagy kegyben s megbecsülésben állt.” ISTVÁNFFYT (g.) idéztük. Budát ilyenénképpen foglalták el s a németeket ezen a módon meggyilkolták. Nádasdy szerencsés kimenekedését a jezsuita KAZY atya (h.) mesének tartja: „Meseszerűnek tűnik, amit ISTVÁNFFY, RÉVAY és CASPAR IONGELINUS mesél, írja, ti. hogy miután Nádasdyt elővezették a tömlöcből és Ibrahim igen élesen megróta, átadták néhány csausznak és janicsárnak, hogy a Duna partján vezetve, mintha át akarnák adni Jánosnak, valójában a folyóba lökjék, s ezért, Nádasdy, észrevéve, hogy halálos veszedelem lebeg a feje fölött, hirtelen egy csónakba ugrott, s mikor a törökök vissza akarták tartani, szétszakította a köpönyegét, majd nagy erőlködéssel

Nádasdy sorsa.

Kibékülése Jánossal.

Megcáfoljuk, hogy a törökök kezéből csónakon menekült volna ki.

g.) U.o. 157.1., 12.

h.) Magyarország stb. történetének rövid foglalata, 11. 1.

desertoris primo, & mox atrocissimi sui hostis. Id, seu eædis facinus, immani imperatoris iussu, non iure modo, sed ad laudem etiam vera virtutis, atque iustitiæ, patratum videri volebant barbari, qui sacramentum militia, nullo, vel presentis metu mortis, violandum censebant. Addit postea: Quod fortasse, equum existimari posset, nisi atrox, atque perpetuum, barbari hostis, in nostras gentes, odium, si iusta humanitatis iura æstimentur, eleuaret penitus, & euerteret. Cur enim Germani, qui beneficio eius peccauissent, & diplomata concessa libertatis obtinuissent, usque adeo crudeli nece mulctandi videri potuerint, quam ipse Solymannus, in ea, aliena perfidia causa propriam, abrupta fidei notam, &, quam querebat, iustitiæ laudem, tam crudeli, quam turpi sententia prauerteret? Hæc de Germanorum cæde. De Nádasdio, discrepant scriptorum sententiæ. Enim vero ex ISTVÁNFII relatione, NADASDIUS supererat, seu tradendus IOHANNI, aduersa Danubii ripa, metanti, siue militari supplicio adficiendus. Igitur, e custodia testudinis concameratæ eductus, Ibraimo sistitur. a quo, præter morem suum, acrius increpatus, quod Budam, sedem regum Hungariæ, Hungarus ipse, contra Regem Hungarum IOHANNEM, & aduersus inuictas Ottomannici imperii copias, singulari pertinacia defendisset. Tunc, duobus Czauis, quos Turcæ vocant, ac certo Ianitserorum satellitio, penes ripam Danubii deducendus, per speciem IOHANNI Regi tradendus, re tamen vera, in subiectum flumen præcipitandus, adtribuitur: comitante eum ex famulis, solo Francisco Semieo, tunc adolescente, quem postea, ad magnos honores prouexit. Itaque, multa & graua animo versans, repente in nauim, quam prope ripam fluminis fors & fortuna obtulerat, præceps insilit, Ianitseris eum retentare, arrepta eius chlamyde, contententibus, ipse tamen discissa, atque eis relicta veste, nauim impellit, & magna colluctatione cum fluuio habita, sine ullo remigio, circa vesperum, in aduersam ripam, penes quam Iohannes, cum suis metabatur, egre delatus est. Eum tunc, cum Gritto, in tentorio cœnantem reperit, eiusque genibus prouolutus, quamquam a Iohanne, sub primum adspæctum vix cognitus, ob veteris offensæ memoriam, Didymus adpellatus esset, veniam ab eo obtinuit, & apud illum diu in gratia ac pretio habitus est. Verba sunt ISTVÁNFII (g.). Ac de occupata quidem, ad eum modum, Buda, & cæsis Germanis, nemo facisset negotii quidpiam. Nádasdii, fortunam illam, in fabulis habet P. KAZY e S. I. (h.): Fabule, inquit, proximum videtur, quod narrat, ISTVÁNFYVS, RÉVAIVS, & CASPAR LONGELINVS, nimirum; Nadasdium, ex ergastulo eductum, atque ab Ibraimo asperrime obiurgatum esse, tum certis Czauis, & Ianitseris traditum, vt deductus ad Danubium, quasi Iohanni dedendus foret, re autem vera, in flumen præcipitaretur. Quare, Nádasdus, capitis periculum se adire animaduertens, in scapham repente insiluit, Turcisque se retinere volentibus, pallium dimisit, ac demum grandi

Nádasdii
fata:

cum Io-
hanne, re-
conciliatio:

an, Tarca-
rum ma-
nus, remi-
gio usus,
emiserit,
excubitur.

TOM. III.

O o

nifu,

nifu, cum aquis luctatus, circa vesperam in aduersam ripam, in qua *Iohannes* castra sua habebat, ægre emerfit. *Quis autem, non intelligat, Turcis dissimulantibus, quibus naues ad manus erant, Budaque Pestum commeabant, illum euasisse, quamquam, ex parte, res ita accidisset.* In hanc ego sententiam, virum, subacti iudicii, a *Iovio*, quem audiuius, inductum fuisse arbitror. Nam, si stipendio inuitatus, si conciliatus *Iohanni*, per *Solymannum* fuit, nihil opus erat, atrocis adeo supplicii metu: nisi forte, lasciuentibus, ex fortunæ successu, barbaris, metum, ancipitis eiusmodi periculi, iniectum fuisse *Nádasdio*, credamus.

S. X V.

Biennio
tantum, ut
be potitur
Ferdinan-
dus:

ERgo, biennio admodum *Buda* potiebatur FERDINANDVS. Annum vtrumque, comitiis insignem fecerat. De prioribus, supra diximus: posteriora, quæ in annum MDXXXVIII. coegerat (i.) saltem non siluisse iuuerit. Pauca tunc præscripta fuerunt leges, eaque, ex temporis habitu, petita. Consulebat in commune, de exercitu constituendo; puniendis, nouarum rerum auctoribus; impertiendo, semel iterumque, saluo conductu, ad officium redeuntibus; & quæ sunt minoris momenti, reliqua, in articulos octo distributa. *Budam*, *Solymanus*, ad eum modum, ut diximus, vix villo suorum labore, periculo certe nullo, occupatam, IOHANNI tradidit, futurum, uti, erga se, fidei pignus certissimum, ita melioris postea fortunæ, quemadmodum rebatur, auspiciis. Atque, resedit omnino isthic *Iohannes*, siue suam reparaturus, siue speculaturus, *Solymani* fortunam, ad *Viennam* obsidendam, cum exercitu proficiscentis. Non est huius loci, ut operosam funestamque *Turcis*, oppugnationem commemoremus: aliorum nos instituti inuitant rationes: nempe, ut *Budæ* fata conuersionesque, iusto ordine, prosequamur. Quinto, quam obsidionem *Viennæ*, inglorius soluerat, die, *Budam* accessit *Solymanus*, utque dissimularet, aut certe leniret dolorem, inde conceptum, IOHANNEM, isthic agentem, quasi suo vnus beneficio, Regem edicit, datoque diplomate, confirmat. Rem, ad hunc modum meminit *Iovius* (k.): *Solymanus*, *Iohannem*, *Budæ* regem constituit, beneficiariumque, & amicum, ex diplomate, & solemnibus codicillis, adpellauit, adiunxitque ei *Gritum*, ut ea pararent, qua confirmando regno, opportuna viderentur. Accidit autem, quod minime prætereundum videtur, tametsi barbari laudem respiciat, ut *Solymanus*, *Iohannem*, in eius tabernaculum, cum proceribus *Hungaris* admissum, impense rogaret, ut *Pavlo* *Strigonienfi*, & *Petro* *Péreno*, clementer, parcere, & in pristinum gratiæ locum, recipere vellet. Nam IOHANNES, ab eorum ingeniis amicitiaque, plurimum abhorrebat:

captam
eam, Io-
hanni red-
dit *Soly-*
mannus:

a *Viennæ*
obsidione
reduc, Io-
hannem
regem con-
stituit:

quo ritu,
quibusque
verbis:

quo-

i.) Dicuntur, eius comitii placita, Decretum FERDINANDI II. legiturque id | in Decretis Regum, p. 313. seq. k.) Libro toties citato, p. 293.

a vizekkel birkózva, estefelé partra ért a túlparton, ahol *János* tábora volt. *Ki ne értené azonban, hogy a törökök fedezték a szökését, akiknek kéznél voltak pedig a hajóik, s Buda és Pest között ide-oda közlekedtek, — bár részben így történt a dolog.*” Úgy vélem, a már idézett GIOVIO hatására jutott erre a véleményre ez az éles ítélőképességű férfiú. Ugyanis, ha zsoldba hívták, ha *Szolimán* átengedte *Jánosnak*, nem volt szükség az olyannyira kegyetlen büntetéstől való félelemre, hacsak nem azt hisszük, hogy a barbárok tréfát űztek belőle azzal, hogy ilyen kétes kimenetelű veszély félelmét keltették *Nádasdyban*.

XV. §

Buda tehát mintegy két évig volt FERDINÁND birtokában. Mindkét esztendőt nevezetessé tette egy-egy országgyűléssel. Az előbbiről főntebb már szóltunk. A másodikat, melyet az 1528. esztendőre hívott össze, legalábbis meg kell említenünk. Kevés törvényt hoztak ekkor, s azokat azoknak az időknek megfelelően alkották meg. Gondoskodtak a közérdekről a hadsereg felállításával, a lázadást szítók megbüntetésével, azzal, hogy egyszer s mindenkorra menlevelet nyernek, akik visszatértek kötelességükre. Más kisebb jelentőségű dolgokat nyolc cikkelyre osztottak szét. *Szolimán* tehát, mint mondtuk, övéinek alig valami fáradságával, a legkisebb veszély nélkül elfoglalta *Budát*, majd visszaadta JÁNOSNAK mint az iránta való hűség legbiztosabb zálogát, s ahogy vélte: a későbbi jobb szerencse előjelét. Így *János* ismét elfoglalta a székhelyét, — akár hogy saját szerencsáját visszaszerezze, akár hogy *Szolimánét* kifigyelje, aki Bécs ostromára hadseregével együtt eltávozott. Nincs itt arra hely, hogy a törökök vesződéses és gyászos kimenetelű ostromát leírjuk. Másfelé hívnak minket föltett szándékunk alapelvei: ti. hogy *Buda* sorsát és sorsfordulóit a maguk rendjében végigkövessük. *Bécs* ostromának föloldása után az ötödik napon *Budára* ért *Szolimán*, s hogy elpalástolja vagy talán enyhítse az emiatti fájdalmát, JÁNOST, aki itt működött, mintegy csupán a saját jótéteményéből, királlyá kiáltja ki, és erről oklevél kiadásával is megerősíti. E dologról a következőképpen emlékezik meg GIOVIO (k.): „*Szolimán Jánost Budán királlyá kiáltotta ki, és oklevélben és annak ünnepélyes záradékában javadalmazásának s barátjának nevezte, s melléje adta Grittit, hogy végrehajtsák azon dolgokat, melyek az ország megerősítésére szükségesnek látszottak. Történt pedig, — hogy a világerő se hallgassuk el, noha a barbár dicséretére kell mondani, — hogy Szolimán Jánost a magyar előkelőkkel együtt bebocsátotta a sátrába, és sürgetve kérte, hogy PÁL esztergomi érseknek és Perényi Péternek kegyelmesen bocsásson meg s fogadja vissza hajdani kegyébe. JÁNOS ugyanis az ő jellemtől s barátságuktól igen-igen idegenkedett,*

Csupán két évig van a város Ferdinánd birtokában.

A várost, bevétele után, Szolimán visszaadja Jánosnak.

Bécs ostromából visszatérőben királynak teszi meg Jánost.

Milyen szertartással s milyen szavakkal.

i.) Ennek az országgyűlésnek a végzéseit II. FERDINÁND második *dekrétumának* mondják, és a *királyok dekrétumai* 313.skk. lapjain olvasható.

k.) A többször idézett könyv 293. lapján.

I. RÉSZ. BUDA VÁROS TÖRTÉNETE, II. IDŐSZAK.

mivelhogy azok megbízhatatlanul, esküjükről elfeledkezve Ferdinándnak ajánlották föl szolgálataikat, amit előbb, koronázásakor néki tettek. Mint pártütők a magyar vérről elfeledkezve a németekhez álltak át. Mikor pedig János megmakacsolta magát a kegyelem gyakorlásával szemben, s kijelentette, hogy állhatatlan jellemük miatt, melyet még tetéztek páratlan rosszindulatukkal, soha nem maradnak meg a hűségükben, és ismét megtalálják az alkalmat arra, hogy elpártoljanak, — mégpedig rútabbul mint azelőtt. Szolimán pedig, nem is egy barbárhoz, hanem egy igen jó királyhoz méltóan így szólt: «Vajon azt gondold, hogy ebben az életben történhetik veled valami jobb és nemesebb dolog, mint ha kegyelmed folytán azok, akik ellenségeid, megvetésben részesülnek az emberek előtt, azaz örökös szégyenbélyeg marad rajtuk, míg viszont néked örökre megmarad a derék és kegyes léleknek kijáró dicséret?» Bizony, súlyos és méltányos volt a zsarnok beszéde, amit bizony megfontolhatnának, akik azt gondolják: talán vétkeznek, amikor kegyelmet gyakorolnak ellenségeik iránt. Sokkal fennhéjázóbb volt második beszéde, melyet JÁNOSHOZ és előkelőihöz intézett: „Helyesen tettél, János király, hogy a szerencsétlenség súlya alatt, a németek által az országból kivette jónak láttad hozzám menekülni, és az én segítségemet esdekelted. Most megtapasztaltad, hogy Isten szerint meg is kaptad. Így tehát a háború, melyet a te visszahozásodra vállaltam fel, sikeresen végbement s befejeződött, s a mai napon téged testvéremmé és barátomná fogadlak, Buda és Magyarország királyának nyilvánítalak, segítségemet és pártfogásomat a jövőre is ígérem.” Noha mindez egy zsarnok szájából hangzott el, igen sok emberség van benne. Ami ezután következik, már túlmegy egy kényúr természetén: „Itt van a koronád s jogarod és a többi királyi ékesség. Biztatlak s kívánom, hogy fogadd el ezeket s tartsd emlékezetedben jótéteményemet. Az én segítségemmel megszerzett országot sokáig élvezd és szerencsésen add át utódaidnak!” Bizonyosan egy fennkölt lélek tanúbizonyságának mondanám ezeket, ha a jótétemény látszatával, mint ahogy később kiderült Szolimán, nem a kereszténység elleni roppant nagy s veszedelmes gonosztettet leplezte volna. Majd így szólította meg a JÁNOS pártján álló, ott jelenlévő előkelőket: „Titeket pedig, előkelők, szintűgy felszóllítalak, hogy ha ezt az én bosszúálló kardomat nem akarjátok kipróbálni (— s kezével rámutatott a derekán lógó kardjára —), ennek a ti királyotoknak minden tiszteletet adjatok meg s minden erőttökkel engedelmeskedjete néki!” Arról azonban nem egységes az írók véleménye, hogy az ország királyi ékszerei hogy jutottak a tirannus birtokába. NADÁNY (I.) szerint Török János elfogta a koronát magával hurcoló Perényit, majd Szolimán fenyegetésére átadta néki. Úgy vélem, ez nem eléggé hiteles. Forgách Ferenc váradi püspök viszont értekezésében, melyet KAZY is megemlíti, azt állítja, hogy Perényit Kesserő Mihállyal együtt elfogták, s így került vissza a korona Jánoshoz.

Visszaadja néki az ország jelvényeit.

Hogyan jutottak azok a zsarnok birtokába?

quoniam illi, fluxa fide, sacramentique immemores, idem, quod sibi antea, dum coronaretur, officium, Ferdinando prestitissent, tamquam desertores, oblitique Hungarici sanguinis, ad Germanos defecissent. Ad id clementiae munus, quum duriozem se ostenderet, Iohannes, atque prädiceret, eos, propter ingenii leuitatem, praclara malignitate cumulata, nequaquam in fide permansuros, rursusque, qua deficerent, occasionem, priore turpiorem, inuenturos; Solymanus, vocem paullulum intendens, non barbaro, sed optimo rege dignissimam: an Tibi, inquit, in hac vita, melius atque honestius quidquam euenire posse putas, quam si ex tua clementia, qui Tui sint hostes, ingrati apud mortales euadant; hoc est: aeterno ignominia probro notati; quum in Te sempiterna probi & clementis animi laus mansura sit? Grauis, profecto, tyranni oratio, & digna, quam pensitent hi, qui se, gratiae in hostes profusione, peccare posse existimant. Fastosior multo altera, fuit, ad IOHANNEM, & huius proceres, adlocutio: Recte abs Te, inquit, factum est Iohannes Rex! quod calamitate oppressus, atque a Germanis regno eiectus, confugiendum ad me existimaueris, meamque opem, imploraueris. quam secundum Deum, Tibi adfuisse, nunc expertus es. Itaque, postquam bellum, quod Tui reducendi causa susceperam, prospere gestum, atque confectum est, hodierno die, Te, in fratrem, & „ amicum meum, recipio, Regemque Budae, & in „ Hungaria, declaro; opem & tutelam meam, in „ posterum quoque polliceor. Haec, tametsi a tyranno profecta, habent tamen permultum humanitatis. quod sequitur, ultra tyranni ingenium est: Habes hic, Coronam Sceptrumque, „ & cetera regia ornamenta, quae, ut accipias, ac „ beneficii mei memor esse velis, partoque, mea opera „ regno, diu fruaris, illudque ad posteros feliciter „ transmittas, hortor & cupio. Augusti haec profecto animi documenta dicerem, nisi beneficii ea specie, quod adparuit postea, ingens, & perniciabile, reipub. Christianae, malefium occulisset Solymanus. Primores mox, qui cum IOHANNE faciebant, erantque praesentes, sic adfatus est: Vos vero, proceres, aequo iubeo, ut nisi ultorem hunc gladium, experiri velitis, (ensem, quo erat accinctus, manu ostendens) huic regi vestro, omnem honorem deferre, & obedire contendatis. Sed, quemadmodum regni insignia, in tyranni venerint potestatem, non vna scriptorum est sententia. NADÁNY (l.) Perenium, coronam secum circumferentem, a Iohanne Török, interceptum, posteaque minitanti Solymano, traditum fuisse, auctor est: non satis, uti opinor, ad faciendam fidem. Franciscus contra Forgách, Varadiensis Episcopus, in commentariis suis, quorum meminit KAZYVS; Prinium, cum Michaele Kesserö, captum fuisse, sicque coronam ad

reddit ei regni insignia:

quomodo enim tyranni venerint potestatem?

Iohannem rediisse. Manca & hæc fuerit relatio. Placet ISTVÁNFII sententia. *Cum Turcarum agmina, Sirmiensem agrum peruolarent, Petrus Perényus, ex arce Siklósiensi, secum portans diadema regium, securitatis maioris caussa, Sáros Patakinum properabat. Eius discessu, vel potius fuga furtiua, intellecta, Iohannes Szeretsényus, inuasor Episcopatus Quinqueecclesiensis, in pago Kajdocs, haud procul Sexardino, noctu quiescentem interceptit, cum omni supellectili & familia. Ne vero, cum rebus elaberetur Perényus, ad Iohannem Bánffyum, Sopronczam, (quam Croata, Sztupaniczám dicunt) eum misit, opportuno tempore, Iohanni, cum corona, sistendum. Sed, cognito, apud Mohácsu casu, Solymanus, Perényum sibi, cum omnibus, tradi mandat. Quomocunque statuas, res prodigio non caruit, fuitque id peculiare prouidentiae diuinæ, erga diadema Hungariæ, monumentum, quod prona adeo voluntate, diuinissima insignia, IOHANNI, Solymanus, infamis Asiæ Europæque prædo, restituerit. Vbi vero, tota æstate delituit, caeleste pignus? In comitatu, vti reor, Solymanni, ipsaque adeo, quam spectauit, Vienna obsidione.*

§. XVI.

NOtauit, hanc IOHANNIS clientelam, censura Ecclesiastica CLEMENS Papa; sed quam, seu Zápolitani litteræ, suppliciter ad Pontificem datæ, eluerunt, seu oblitterauit, temporum, quæ tunc fuit calamitas. *Solymanus*, tandem, ingruente hieme, iter militare, cum copiis, Constantinopolim ingressus, IOHANNI, *Gritum*, cum qualicunque classe amnica; *Naszádas* tunc vocabant; & tria suorum millia, præsidio relinquit. Hæc, anno MDXXIX. *Buda* euerunt. Qui hunc excepit, annus, supra millesimum quingentesimum, trigessimus, comitiis Budensibus insignitus est. Indixit ea IOHANNES, vt & sibi, & , quam, excito barbaro, adflixerat, communi patriæ, consuleret. Rari adfuere ordines, siue, quod auersarentur Turcicam *Iohannis* societatem, siue, quod deserere FERDINANDUM, nefas putabant. Ergo, ii admodum comitia confecere, qui vltra Tibiscanam regionem colebant, quique perpetui erant apud *Iohannem*. Horum præcipui fuere: *Stephanus Brodericus*, Episcopus Váciensis, Iohanni a consiliis secretioribus; *Emericus Cibacus*, a Iohanne, præsul Varadiensis postulatus; *Wolfgangus*, Comes de *S. Georgio*, amplissimæ familiæ vltimus; *Stephanus Verbótzus*, legum Hungaricarum, æquior multo collector, quam adsertor; *Georgius Póstényus*; *Alexius Bethlenius*, Transiluanix pro Waiwoda; *Thomas Nádasdy*; *Artándii* fratres, reliqui. Consiliorum summa huc redibat, vt confirmato regno, quibus posset artibus, auerruncaret æmulum; recuperaret ab eo infessa; atque in suas partes illiceret, qui iurata fide adhæserant FERDINANDO. In primis vero, v. se regem testaretur, & quantum in se erat, antiquaret, *Stephani Báthory*, dignitatem, *Iohannem Bánffyum*,

Iohannes,
a Papa, ob
Solymanni
clientelam,
censura ec-
clesiastica
notatur:

eius, post
abitu Soly-
manni,
res:

comitia Bu-
dæ agitat:

Palatinum
creat:

Ez a beszámoló is hiányos. ISTVÁNFFY véleménye helytállónak tűnik: „Mikor a török csapatok belovagolták a szerémségi mezőket, Perényi Péter, magával víve a királyi koronát, nagyobb biztonság okán Patakra igyekezett. Mikor eltávoztáról vagy inkább titkos elmeneküléséről Szeretsényi János, a pécsi püspökség megszállója tudomást szerzett, Kajdocs faluban, nem messze Szekszárdtól, éjszakai nyugodalma közben minden holmijával s családjával együtt elfogta. S hogy Perényi a dolgaival együtt ki ne csússzon a keze közül, Bánffy Jánoshoz küldte Soptoncára [Szaplontca] (amit a horvátok Stupanicának [Stupcanica] hívnak), hogy alkalmas időben rendelkezésére álljon a koronával együtt Jánosnak. Megtudván azonban a Mohácsnál történeteket, Szolimán megparancsolta, hogy mindegyével együtt adják át neki Perényit”. Bárhogy is vesszük, e dolog csodaszámba ment, s az isteni gondviselés különös kegyelmének megnyilvánulása volt Magyarország koronája iránt, hogy Szolimán, Ázsia és Európa hirhedt rablója, ilyen készségesen visszaszolgáltatta a szent jelvényeket JÁNOSNAK. Hogy teljes egy nyáron keresztül hol lappangott ez az égi zálog? Úgy vélem, Szolimán kíséretében, mégpedig az általa eltervezett bécsi ostromban.

XVI. §

JÁNOSNAK ezt a csatlósságát KELEMEN pápa, egyházi átokkal bélyegezte meg, de ezt vagy feloldotta Szapolyainak a hozzá küldött esdeklő levelére, vagy pedig feledésbe merült az akkori zavaros viszonyok között. Szolimán pedig a tél beállta előtt csapataival Konstantinápolyba vonult, JÁNOSNÁL hagyta *Grittit* valamelyes folyami hajóhaddal (akkoriban *naszádoknak* hívták őket), őrségül pedig háromezer katonáját. Ez történt Budán 1529-ben. Az erre következő, vagyis az 1530. év a budai országgyűléssel jeleskedik. Ezt azért hirdette meg JÁNOS, hogy gondoskodjék magáról is meg a haza javáról is, melyet a barbár behívásával romlásba döntött. A rendekből csak szórványosan voltak jelen, mivel elutasították Jánosnak a törökkel kötött szövetségét, vagy pedig mert becstelenségnek tartották, hogy elhagyják FERDINÁNDOT. Csak azok vettek részt tehát az országgyűlésen, akik a Tiszántúlon laktak, s akik végig kitartottak János mellett. A legkiemelkedőbbek a következők voltak: *Brodarics István* váci püspök, János titkára, *Czibak Imre*, akit János váradi püspöknek nevezett ki, gróf *Szentgyörgyi Farkas*, egy igen gazdag család utolsó tagja, *Verbőczy István*, a magyar jogoknak sokkal méltóbb összegyűjtője, mint oltalmazója, *Pestyényi György*, *Bethlen Elek*, erdélyi alvajda, *Nádasdy Tamás*, az *Ártándy*-fivérek és mások. Az országgyűlés lényegileg arra ment ki, hogy az országot megerősítve, amilyen módon csak lehetséges, elhárítsák a vetélytársat, visszaszerezzék, amit elfoglalt, s a maguk pártjára csalogassák azokat, akik hűségesküjüknek megfelelően FERDINÁNDHOZ ragaszkodtak. Mindenekelőtt pedig, hogy királyvoltát bizonyítsa s hogy lehetőleg elévüljön *Báthory István* méltósága, *lendvai Bánffy Jánost*,

Jánost a pápa Szolimán csatlóssága miatt egyházi átokkal bélyegzi meg.

Helyzete Szolimán eltávoztása után.

Országgyűlést tart Budán

Nádort iktat be.

I. RÉSZ. BUDA VÁROS TÖRTÉNETE, II. IDŐSZAK.

Magyarország bajai
és ezek eredete.

*Miklós*nak (*m.*), ennek az előkelő férfiúnak fiát a jelenlévők nagy egyetértésével kinevezte *nádornak*, aki ebben a hivatalában a lehető legnagyobb elismerést kiérdemelve forgolódott övéi között. A *Szapolyai*-pártiak közül kimagaslott mind hűségével, mind pedig erőfeszítéseivel. Ily módon történt, hogy a már akkor is elveszett *Magyarországra* a legsötétebb balsors sújtott. Sokan ugyanis saját érdekeik hajszolásától vezéreltetve, a haza és az állam érdekeit a háttérbe helyezve hol erre, hol arra a pártra álltak, és olyan gaztetteket követtek el, melyeket még említeni is méltatlan dolog. Az igen-igen kegyetlen meg hasonlások, pártütések, rablások, sőt szentségtörések, gyilkosságok s azok megtorlása, a mindkét oldalon engedékeny kormányzás a minap még virágzó és kiterjedt országot teljesen megbénítottak. *Ferdinánd* távolról, *János* az események kellős közepén szemlélte a pusztulást — a hazának csak annál nagyobb kárára, mivel sem az egyik, sem a másik pártban se vége, se hossza nem volt az ellenségén vett bosszúknak. Ezt bizonyította *JÁNOS Szigetnél*, melyet *Török Bálint* védett, *FERDINÁND* pedig *Esztergom*, *Visegrád*, *Vác* és *Buda ostromában*. Ilyen súlyos dolog, ha minden eszközzel, akár jogosan, akár jogtalanul megpróbálják megkaparintani az uralmat. Jól mondja *SENECA* (*n.*):

s meg sose lehet
nagy földrengés alacsony tetefü
polgári lakot
KÖRBEDUHÖNGI A TRÓNT.
Száll ingadozó
szárnyon az illó perc, nincs, akihez
Fortuna híven fordul futtán.
[Ruttner Tamás ford.]

XVII. §

Ferdinánd mesterkedései János ellen.

Roggendorff Buda ellen vonul.

Elfoglalja Esztergomot.

Így nézett ki a helyzet, mikor *FERDINÁND* még az 1530-as esztendőben megindult, hogy *Budáról* és egész *Magyarországról* elkeresse *JÁNOST*, aki *török* segítséggel kaparintotta meg az országot. Bölcs tervezéssel és jó fegyverekkel kezdett a dologba, és roppant nagy hadat gyűjtött össze fivéréből, *Károly* császártól s *Németország* fejedelmeitől, úgyszintén *Csehországból* s *Magyarországból*. A háború vezetését *Roggendorffra* bízta. De hogy milyen sikerrel? *Buda* sorsa megmutatja nekünk; s erről most meg is emlékezünk. *Roggendorff* a *Verona* illetve a *Brescia* melletti olaszországi háborúkban valamint *Bécs* ostromának elhárításában nemrég hírnévre tett szert. Most a had összesereglése után a *dunai hajóhaddal* leszállította a szükséges hadiszereket és az élelemellátmányt, ő maga pedig a szárazon előnyomulva *Esztergomhoz* ért. Itt elébe ítetett *Várday Pál* érsek, akit *Bécs* ostroma után *Szolimán* megbékített *Jánossal*. Így aztán nem is volt szükség mesterkedésekre, hogy *FERDINÁND* pártjára állítsák a főpapot, hisz az magától is hajlandó volt erre.

m.) Szóltunk már sorsáról *Pozsony vármegye* történetében, a speciális rész I. tagjának II. szakaszában, az I. szám alatt, a VII §-ban (II. kötet 148.1.sk.), melyet ismét lapozz fel!

n.) HIPPOLYTUS, V, 1133.

fyum, de Lindua, Nicolai (m.), summi viri, filium, magna praesentium adfensione, Palatinum creavit. qua is quidem praerogatiua, fructus est inter suos, tanta adprobatione, quae potest esse maxima: certe, in propugnatoribus Zapolitanis, vnus omnium, & fide maxime enituit, & contentione virium. His vero rebus fiebat, vt perdita iam tum Hungaria, in fortunam indueretur, longe omnium teterrimam. Multi enim, priuatarum rerum studio, pellecti, patria contra, ac republica posthabita, nunc has, nunc illas partes sequuti, facinora edebant, memoratu indigna. Orta demum, crudelissima disfidia, intestinae seditiones, rapinae, immo sacrilegia, caedes item mutuae, & laxa vtrique imperia, regnum, florens nuper & augustum, ad incitas redegerunt. E longinquo, haec mala Ferdinandus, Iohannes praesens adspectabat: eo quidem maiore patriae malo, quod nullus, parti vtrique, vlciscendi hostes, aut modus fuit, aut finis. id quod IOHANNES quidem, Szigethi, quod Valentinus Turcus, defendebat; FERDINANDVS Strigonii, Vilsgrádi, Vácziæ & Budæ obsidione, testatum fecere. Tanti est, regna, seu iure adfectasse, seu iniuria. Recte SENECA (n.).

Hungaria mala, & horum origo.

*Non capit vnquam
Magnos motus humilis secti
Plebeia domus.
CIRCA REGNA TONAT.
Volat ambiguus
Mobilis alis hora, nec vlli
Praestat velox fortuna fidem.*

§. XVII.

ITa res erant, cum FERDINANDVS, eodem illo MDXXX. anno, IOHANNEM, Turcicis auxiliis, regno potitum, Buda non minus, quam Hungaria vniuersa, exturbatum ibat. Rem consilio, & armis adgressurus, ingentes copias, ab Augusto Carolo fratre, Germaniae principibus, e Bohemia item, & Hungaria, coegerat. Summa belli, Rogendorffio, commissa. at, quo successu? Buda, quam memoramus, fata nos condocent. Erat Rogendorffius, Italicis, ad Veronam, & Brixiam bellis, atque tolerata nuper, obsidione Viennensi, in paucis clarus. Coadunato is exercitu, quidquid erat bellici instrumenti, & commeatus, necessarium, Danubiali classe, deuehendum curauit, ipse, per continentem profectus, Strigonium accessit: vbi ei, Paullus Vardanus, metropolita, anno superiore, post Viennæ obsidionem spectatam, Iohanni, per Solymannum, reconciliatus, occurrit; vt non fuerit machinis opus, pronum suapte, in FERDINANDI partes, praefulem, euin-

Ferdinandi, in Iohannem, molitiones:

Rogendorffius aduersus Lindam uenit:

Strigonium occupat:

O o 3

cere.

m.) Diximus de eius fati, in Historia Comitatus Pofonienfis, Parte Spec. Memb. I. Sect. II. Num. I. §. VII.

Tomi II. p. 148. sequ. quæ relege omnino.

n.) HIPPOLYTO V. 1133.

ad Viffe-
gradum:

Vácziám-
que hæret,
magno Bu-
densium
commodo:

exorditur
obsidionem:

Iohannes
suos ab ob-
sidione Szi-
gethi, auo-
cas:

ducum ad
urbem ad-
uentus.

cere. Has enim, ita amplexus est, iterum iterumque, ut pulchrum duxerit, eius copias, consilio, opibusque adiuuare. Ergo, *Rogendorffius*, Archiepiscopo in fidem recepto, *Strigonio* autem, præsidio communito, ne quid a tergo, hostilis munimenti relinqueret, *Vissegradum*, Danubio imminens, obsidendum censuit: egregio id quidem consilio, si anni tempestas congruisset; sed, quum ea sensim, in pluuium auctumnum desineret, ipseque *Vissegrádo*, & *Váczia* occupandæ, tempus detereret, *Bude* expugnandæ, opportunitatem amisit. Nam ea quidem mora, muniendæ vrbi arcique, occasionem IOHANNI præbuit. Inerant regiæ, præter IOHANNEM ipsum, *Grittus*, *Cibacus*, *Verbóczius*, *Simon Athimiensis*, atque alii nonnulli. quorum opera & diligentia, effectum breui est, ut quæ erant, seu defensionis, seu munimentis instaurandis, necessaria, celeriter compararentur. Immissa in urbem, præter *Pestanam* iuuentutem, Turcarum illa phalanx fuit, quæ in classe amnica, iussu *Solymani*, militabat. Id vnum, ad vrbs securitatem deesse videbatur, quod ancipitis periculi metu, nequirit tantum annonæ importari, quod, tolerandæ obsidioni suffecturum crederetur. Aderat interim *Rogendorffius*, & urbem, tripartito agressus, tormentis, diu noctuque cœpit verberare. Atque habebat sane, cur de sua non minus, quam vrbs salute sollicitus esset IOHANNES. Igitur, auocare, ab obsidione *Szigethi*, suos, & scriptis, sua manu, litteris, quo sit periculo circumuentus, certiores facere, in hanc fere sententiam: *Budam a Germanis obsidione cinctam, scitote; & quamquam vrbs adhuc in nostra est potestate; tamen, si fidei memores estis, nosque saluos esse cupitis, postpositis, quæ remorari vos possent, omnibus, huc adcurrite, quin potius aduolate.* Promouit, acceptas a rege litteras, *Stanislaus*, Albensis Præpositus, *Iohanne Zermeg*, administro, (o.) effecitque, ut soluta obsidione *Szigethi*, opinione celerius adessent duces: *Budam* tamen, ob *Kápolnái*, cum sua equitum ala, defectionem, ingredi nequiverunt: quippe, a subessoribus itinerum impediti. Ergo, reduces *Albam*, cum omnes non possunt, singuli, urbem, subire parant. Et *Nádasdio* quidem, primo omnium, successit institutum, qui *Blasio Kotsisch*, vili auriga duce vsus, cum suis, per itinerum compendia, *Budam* se iniecit. Eadem fortuna, triduo post, *Szeretsénius*, & *Cassonus Turca*, cuitatis insidiis, ductore eodem *Blasio*, ad urbem venire.

S. XVIII.

Obsessorum
eruptio:

Horum suppetiis lætus IOHANNES, facile permisit, uti *Nádasdius*, cum selecta equitum manu, facta eruptione, hostes inuaderet, & condisceret ex captiuis, quæ sint eorum destinationes.

o.) Idem iste, *Rerum Gestarum inter Reges Ferdinandum & Iohannem*, Lib. II. post initia: *Contenta Schedarum*, inquit, de verbo ad verbum, hæc erant:

BUDA EST OBSESSA; CIVITAS EST IN POTESTATE NOSTRA: FESTINATE, SI ESTIS FIDELES. IOHANNES REX.

Oly szívvel-lélekkel mellette volt, hogy szépnek gondolta, ha Ferdinánd csapatait jótanácsokkal és anyagilag is segíti. Miután tehát az érseket ismét megnyerték a Ferdinánd iránti hűségre, *Esztergomot* pedig őrséggel megerősítették, *Roggendorff* elrendelte a Duna fölött meredő *Visegrád* ostromát, hogy hátulról ne adjon lehetőséget ellenséges kezdeményezésre. Terve igen jól bevált volna, ha az évszak időjárása megfelelt volna. Jött azonban az őszi esőzés, s miközben ő *Visegrád* s *Vác* ostromával vesztegette az időt, elvesztette az alkalmat *Buda* bevételére. Ez a késlekedés ugyanis lehetőséget adott JÁNOSNAK, hogy megerősítse a várost és a várat. A palotában tartózkodott magán JÁNOSON kívül *Gritti*, *Czibak*, *Werböczy*, *Athinai Simon* s még néhányan mások, akik rövid idő alatt mindent nagy gyorsan összehordtak, ami a védekezéshez vagy az erődítések felújításához szükséges volt. A *pesti* ifjakon kívül a városba rendelték azt a török csapatot, mely *Szolimán* parancsára a folyami hajóhadban katonáskodott. Csak az látszott hiányozni a város biztonságához, hogy a hirtelen jött veszély miatti félelmükben nem tudtak annyi gabonát beszállítani, amennyit elégnék hittek az ostrom elviselésére. Közben megjelent *Roggendorff* és a várost három irányból megtámadva éjjel-nappal veretni kezdte ágyúival a várost. Volt miért aggódnia JÁNOSNAK a maga és a város épsége miatt. Elszólította tehát övéit *Szigetvár* ostromától és saját kezűleg írt levélben tájékoztatta őket arról, hogy milyen veszedelem vette körül. A levél tartalma nagyjából ez volt: „*Tudjátok meg, hogy a németek körülzárták Budát, s bár még a mi hatalmunkban van a város, mégis, ha eszetekben tartjátok hűségeskötöket, és épségben akartok minket látni, minden akadályt félretolva mindennel együtt siessetek, sőt repüljetez ide!*” A királytól kapott levelet *Szaniszló* fehérvári prépost juttatta el *Zermegh János* segítségével, s elérte, hogy *Sziget* ostromát feloldva a gondolatnál is sebesebben teremjenek ott a vezérek. *Budára* azonban nem tudtak bejutni *Kápolnainak* a saját lovasszárnyával együtt való árulása miatt. *Fehérvárra* visszatérve egyenként igyekeznek bejutni a városba, ha már együtt mind nem tudtak. Mindnél előbb *Nádasdynak* sikerült a szándéka, aki egy egyszerű fuvaros, *Kocsis Balázs* vezetésével, övéivel együtt általutakon keresztül bevette magát *Budára*. Ugyanígy szerencsével járt három nappal később *Szerecsenyi* és a török *Kászim*; ugyanazon *Balázs* vezetésével kerültek ki a leseket.

Visegrádnál

s Vácnál megreked, a budaiak nagy szerencséjére.

Elkezd az ostromot.

János elszólítja övéit Sziget ostromából.

A vezérek bejutása a városba.

XVIII. §

Ezeknek a fölmentő csapatoknak igen megörült JÁNOS, s egykönnyen megengedte, hogy *Nádasdy* egy válogatott lovascsapattal kitorve megtámadja az ellenséget, s megtudakolja a foglyoktól, hogy mik az elhatározásaik.

Az ostromlottak kitorése

o.) Ugyanő így ír *A Ferdinánd és János királyok közötti események* II.könyvének elején: „A levélke tartalma szórul-szóra ez volt: «BUDA OSTROM ALATT ÁLL, A VÁROS A MI HATALMUNKBAN VAN, SIESSETEK, HA HÍVEINK VAGY- TOK. JÁNOS KIRÁLY.»»

I. RÉSZ. BUDA VÁROS TÖRTÉNETE, II. IDŐSZAK.

Ennek kimenetele.

A császáriak eredménytelen rohamra.

Az ostromlók és az ostromlottak nehéz helyzete.

Szaniszló fehérvári prépost

gondoskodása János élelmészéről.

Fölmentő seregeket kér a töröktől.

Mehmed érkezése.

Gyorsan s rettenthetetlenül elővágattak tehát, s mikor a császárpárti könnyűfegyverzetű *magyarok* meglátták, hogy össze akarnak csapni velük, ők maguk is előrontanak a táborból *Bánffy Boldizsár* vitéz férfiú vezetésével, nehogy azt higgyék, hogy szégyentelen félelmükben nem akarnak harcba bocsátkozni. Igen elkeseredett csata vette kezdetét. Véletlenül megpillantotta *Bánffy Nádasdyt*, aki hanggal és kezével övéit biztatta; s azon nyomban párviadalra hívja ki. Cseppet sem késlekedett *Nádasdy* sem, elővágatott, majd mindkettő a másik pajzsába törte a lándzsáját, bajtársaik nagy tetszése mellett, — míg nem az odaérkező *német* lovasok véget vetettek a harcnak. Ezek a táborukba, azok a városba vonultak vissza. Eközben a várost, mint mondottuk, három irányból támadták, s a falak azon a részén, ahol *Logod* falu felé megy az út, kétszáz lépés hosszan már ledől a fal az állandó ágyúlövések miatt, mikor *Roggendorff* kiadja a parancsot a rohamra. Odasietnek tehát a *németek*, s amennyire csak erejükből telik, gyorsan s nagy erőfeszítéssel fölmásznak a romokra. Akkorra volt azonban a *magyarok* hadi virtusa, hogy újra meg újra megzavarták, majd végül nagy pusztítással visszaverték (p.) őket. Ezután a *Roggendorff* csapatai távortartották magukat a falaktól, — megelégedtek azzal, hogy a távrolól belőtt tüzekkel s golyókkal fáraszták az ostromlottakat. Közben mindkét felől minden kezdett szoros lenni. A *németeket* ugyanis a hideg és szokatlanul kiadós esőzés, a szinte járhatatlan sár s a többi, késő ősszel szokásos kényelmetlenség elgyöngítette, — ugyanakkor az éhség olyannyira elgyötörte az ostromlottakat, hogy már lóhúst kezdtek enni. *Szaniszló* fehérvári prépost azonban gondoskodott arról, hogy *JÁNOS* király semmiben ne lásson hiányt. *ZERMEGH* volt a segítségére, akinél ezt olvashatod az ostromlottak éhezéséről s az ő urának előrelátó gondoskodásáról: „Már csaknem minden élelem elfogyott, különösen a városban, s az ostromlottak lóhússal táplálkoztak. A lovak azonban, mivel egyáltalán nem jutottak takarmányhoz, a város utcáin szerte kószáltak, s szinte támolyogni is alig-alig tudtak, végül éhen pusztultak. Mindezt saját szememmel láttam. Uram ugyanis egy másik szolgálommal együtt a királyhoz küldött. Különféle élelmiszereket vittünk neki egy lóval, melyet megraktunk fácánokkal, fenyőrigókkal, foglyokkal, gesztenyével, finom kenyerekkel s halakkal is, ti. hosszában felvágott, szózott és füstön szárított pontyokkal. Isten segédelmével mindezzel épségben eljutottunk a királyhoz, aki megjutalmazott, mindegyikünknek tíz aranypénzt s egy-egy bíborszövetből készült ruhát adott. Így miután a király elbocsátott minket, ismét jó szerencsével tértünk vissza a mi urunkhoz.” Szorult helyzetében *JÁNOS* gyakori követküldéssel szakadatlanul kérte *Jahogli Mehmedet*, *Szendrő* és *Nándorfehérvár* parancsnokát, igyekezzék hadseregével együtt, hogy felszabadítsa. *Gritti* török nyelvű leveleivel — törökül ugyanis igen jól tudott — ugyanezt tette. A kérésekbe fenyegetést is beleszótt, ti. arra az esetre, ha *Szolimán* védencét nem sietne kiementeni veszedelmes helyzetéből. Ugyanilyen tartalmú levél ment *Bánffy János*hoz is, akit nemrég nádornak nevezett ki. *Mehmed* tehát nem

p.) Így ír az idézett helyen *ZERMEGH* és őt követve *ISTVÁNFFY* az ostrom történetében (XI.könyv, 110.1.sk.).

nes. Prouolarunt ergo alacres & intrepidi. quos, cum manus velle conferere, leuioris armaturæ, Cæsarianarum partium *Hungari*, cerne-
rent, ne pugnae potestatem, ignobili metu, negauisse crederentur, prouunt & ipsi e castris, duce *Balthasaro Bánffy*, viro militari, pugnamque acerrimam conferunt. Forte fortuna, *Nádasdium* conspicatus *Bánffyus*, & voce, & manu, suos adhortantem, ex templo ad singulare certamen prouocat. Nec vlla a *Nádasdyo* mora facta, concursus est, ac suam vterque in alterius scuto, hastam perfregit, plaudentibus vtrinque commilitonibus; dum aduentantes *Germani* equites, pugnae finem facerent; his in castra, illis in urbem redeuntibus. Oppugnabatur interea urbs tripartita, sicuti diximus, adgressione, iamque moenia, ea regione, qua ad vicum *Logod* itur, ducentorum passuum interuallo, perpetuis tormentorum ictibus, procubuerant, cum *Rogendorffius*, aduultum edicit. Subeunt ergo *Germani*, & qua possunt, celeritate, viriumque contentione, per ruinas, eliduntur. Sed, ea *Hungarorum* virtus fuit, vt semel iterumque deturbatos, magna ad vltimum clade (p.) reiicerent. Abstinerunt se postea *Rogendorffiani* a moenibus, satis habentes, si iniectis, e longinquo, ignibus, globisque, adfligerent obsessos. Arcta interim, vtrouique coepere esse omnia. Nam, *Germanos* quidem, frigidi atque immodici imbres, coenum item propemodum imperium, & reliquæ, feri auctumni, molestiæ, eneruabant; fames contra, emaciabat obsessos, ad eum modum, vt equina iam victitare inciperent. Regi tamen *IOHANNI*, ne quid deesset, *Stanislaus*, *Albensis* Præpositus, sollicitè prouidebat. *ZERMÉGO* vsus administro. apud quem hæc, de obsessorum inedia, & heri sui, prouidentia, legas: *Iam fere omnia victualia, & præsertim in urbe, defecerant, & obsessi, equinis carnibus vescabantur; equi vero, qui nullum pastum habebant, per plateas ciuitatis, vix titubante gradu, errantes, fame moriebantur. Hæc ipse oculis vidi. Nam dominus meus, me vna cum altero seruo meo, ad regem miserat, cui detuleramus diuersa victualia, in vno equo onerato, auibus phasianis, turdis, perdicibus, castaneis, panibus optimis, ac etiam piscibus, nempe carpiionibus in longum concisis, & sale ac fumo, maceratis. Cum quibus, auxiliante Deo, salui ad regem perueneramus, pro quibus fuimus remunerati, singuli nostrum, decem aureis nummis, & pro singula veste, de panno purpureo; atque ita rursus ab rege dimissi, eadem felici fortuna, ad dominum nostrum, reuersi fuimus.* His angustis pressus, *IOHANNES*, *Mehmetem Iahiglem*, *Samandriæ*, ac *Nándor Albæ*, præfectum, vt ad se liberandum, maturaret cum exercitu aduenire, missis frequentibus nunciis, orare haud desinebat: *Gritus* potissimum, qui litteris, idiomate Turcico, cuius erat gnarissimus, conscriptis, idem factitabat, precibus minas interferens, ni clientem *Solymani*, ancipiti periculo, eximere properaret. Consimilis argumenti litteræ, & ad *Iohannem Bánffyum*, quem nuper *Palatinum* creauerat, datæ sunt. *Mehmetes* ergo, nihil mora-

eius successus:

frustranem Cæsarianorum aduultum:

res obsidentium, & obsessorum, difficiles:

Stanislai, Albensis Præpositi:

in alendo Iohanne, sollicitudo:

eius preces, a Turca, supplicat exorantis:

Mehmetis aduentus:

discessus
Rogendorffii:

Iohannis,
in Turcas,
humanitas:

eorum cruenta excursio:
captiuorum multitudine:

Iohannis dolor inde conceptus.

moratus, omnia fere praesidia, ex *Thracia*, & *Bosnia*, deducit, exercitum coadunat, & decimis fere e castris, haud procul ab vrbe, confidet, obsessosque, de aduentu suo, certiores facit. Eo cognito, Rex, & Gritus, simul adpropinquarunt *Mehmetes*, vrbe, cum selecta suorum manu, in hostes prouere statuunt. Sed, *Rogendorffius*, non exspectatis barbaris, obsidionis labore non minus, quam caeli iniuriis, fatigatus, cum se hostibus imparem futurum cerneret, conuellere signa, atque obsidionem soluere iubet. quod quidem, tanta celeritate, perfici voluit, vt vix tormentis, in naues reuehendis, tempus suffecturum videretur, atque multa castrensis supellex, plurimique milites, morbis & vulneribus confecti, in tentoriis, ad necem relinquerentur. *Iohannem*, ab insequendo hoste, suorum, non tam paucitas; octo enim millibus census fuisse, *ZERMEG* auctor est; quam equorum virorumque, contractus, longiore inedia, languor, prohibuit. Vix, ex vrbis conspectu decesserat *Rogendorffius*, dum *Mehmetes*, cum exercitu adfuit. quem quidem *IOHANNES* collaudatum, quod ad afflictis rebus suis haud defuerit, excultumque muneribus, impense rogauit; vti, datis, quieti exercitus, diebus aliquot, *Belgradum*, vnde venerat, regrederetur: quibus tamen precibus, non modo non praebuit locum barbarus; sed, factus etiam, ducum reliquorum, instigatione, ferocior, crudelem, in *Ferdinandi* prouincias excursionem fieri, edicit. cuius mentionem alibi habemus. Reduces *Turcae*, decem millia captiuorum, praeter ingentem omnis generis, praedam, secum agebant. Quos, cum *IOHANNES*, tantam innoxiorum hominum multitudinem; in diram seruitutem trahentes, eminus, e fenestra arcis, conspexisset, fertur, lacrymas non continuisse, ac ad familiares suspirans, ac maestus dixisse; non se eius cladis & calamitatis, sed *FERDINANDVM*, ac *Germanos*, causam esse. Sic culpae, caluam, aut potius falsam pratexens excusationem: vti meminit *ISTVANEFYVS* (q.). Nolim credere, crocodili fuisse lacrymas, quod aiunt aliqui; id tamen mirari subit, potuisse, foederato barbaro, eam Christianorum multitudinem, permisisse *Iohannem*. Enim vero, decuerat, hanc *Mehmetis* opem, vel remunerari aliter, vel certe, captiuam eam turbam, repraesentato lytro, redemisse. Sed, ita erant tempora, &, quod pessimum fuit, hominum ingenia, vt tum se feliciter agere crederent, cum sauire dabatur, in aduersarios. Tanti tunc, seruata *Buda* constitit!

§. XIX.

Iohannis,
ea in obsidione,
virilis animus:

Alioquin, dedit, tolerata ea obsidione, virilis animi documentum, *IOHANNES*, se ipso maior futurus, si potuisset, vinculis, *Turcicae* societatis, expediri. Refedit vero tunc *Buda*, otio, quod ex his periculis, enatum ei fuit, perfruiturus. quam ei tamen

q.) Loco cit. p. 173, 9.

sokat késlekedett, s majdnem az egész őrséget kivezényli *Bulgáriából* s *Boszniából*, egyesíti a hadsereget, s tíz napi menetelés után a várostól nem messze letáborozik és értesíti megérkeztéről az ostromlottakat. *Mehmed* közeledéséről értesülvén a király és Gritti egy válogatott csapattal elhatározza, hogy kitör az ellenségre. *Roggendorff* azonban, akit mind az ostrom fáradtsága, mind a zord időjárás kimerített, belátván hogy alulmaradna az ellenséggel szemben, be sem várta a barbárokat, táborát bontatott s föloldotta az ostromot. Ezt olyan sietséggel akarta végbevinni, hogy az idő alig látszott elegendőnek arra, hogy a hajókra felvontassák az ágyúkat. Sok tábori holmit valamint igen sok beteg és sebesült katonát a sátrakban hagytak, kiteve őket a pusztulásnak. Az ellenség üldözésétől nem az övéinek kis létszáma tartotta vissza – hiszen, mint ZERMEGHTŐL tudjuk, nyolcezer főt számláltak –, hanem mert a hosszú éhezéstől mind a lovak, mind az emberek elgyöngültek. Alig távozott a láthatárról *Roggendorff*, mikor *Mehmed*, hadseregével együtt, megjelent. JÁNOS igen feldicsérte őt, hogy szorultságában nem hagyta cserben, s busásan megajándékozva nyomatékosan kérte, hogy a hadseregnek adandó néhány pihenőnap után térjen vissza *Belgrádba*, ahonnan jött. Kérésének azonban a barbár nem csak hogy nem adott helyt, hanem a többi vezér bujtogatásának hatására is csak még vadabb lett, s kiadta a parancsot, hogy kegyetlen portyázást intézzenek *Ferdinánd* tartományai ellen. Minderről máshol teszünk említést. A visszatérő törökök tízezer foglyot s roppant mennyiségű, mindenféle zsákmányt hoztak magukkal. „Mikor JÁNOS a vár ablakából távolról meglátta a törököket, amint az ártatlan emberek sokaságát kegyetlen szolgaságba hurcolják, a szemtanúk szerint nem tudta visszatartani könnyeit, és sóhajtozva, gyászos arccal mondta híveinek, hogy nem ő volt ennek a csapásnak és szerencsétlenségnek az oka, hanem FERDINÁND és a németek. Így próbálta magát (de átlátszóan vagy inkább hazugsággal) mentesíteni a bűn alól”, – mint ahogy ISTVÁNYFI megemlíti (q.). Nem hinném, hogy krokodilkönnyek voltak, amit egyesek állítanak. Az viszont szinte hihetetlen, hogy János képes volt átengedni barbár szövetségeseinek a keresztények ily nagy sokaságát. Bizony, *Mehmed* segítségét vagy másképpen kellett volna meghálálni, vagy pedig váltságdíj lefizetésével ki kellett volna váltani a foglyok tömegét. De hát ilyenek voltak az idők, s ami a legrosszabb volt, az emberi gondolkodásmód. Azt hitték, akkor megy jól a dolguk, amikor megadatik nekik, hogy ellenségeik ellen dühöngjenek. Ennyibe került ekkor *Buda* megőrzése!

XIX. §

Egyébiránt, az ostrom elviselésében férfias lelkületről tett tanúbizonyságot JÁNOS király, hogy ti. önmagánál nagyobb lehetett volna, ha meg tud szabadulni a török szövetség kötelékeitől. Újra *Budán* székelhetett, hogy élvezze a nyugalmat, amit a veszedelemből kimenekedve megszerezhetett. Ezt a boldogságát

Roggendorff távozása.

János embersége a törökök iránt.

Véres portyájuk; a foglyok nagy száma.

János fájdalma emiatt.

Jánosnak az ostromban megnyilvánult férfias lelkülete.

I. RÉSZ. BUDA VÁROS TÖRTÉNETE, II. IDŐSZAK.

A budai polgároknak
privilegiumokat aján-
dézkoz.

Esztergom kudarcba
fulladt ostroma.
Szolimán ismételt ér-
kezéséből.

Jánosnak nem volt
haszna.

A békekötés gondola-
tával kezd foglalkoz-
ni. Milyen okokból?

A fegyverszünet
megkötése után mi
rútította el Budát.

azonban elragadta a törökök nyughatatlansága. Vannak, akik említenek egy fegyverszünetet, melyet 1531-ben kötött volna *János Ferdinánddal* (r.), de ISTVÁNNFFY és mások hallgatnak róla. Közben JÁNOS, hogy a *budaiak* lel-
két, akik sokat szenvedtek vele együtt, megerősítse hivatásaikban, új privilegi-
umokkal gazdagította őket. Hét évvel később ugyanezeket jóváhagyta, hogy
érvényüket ne veszítsék. Gyümölcseiket azonban vagy egyáltalán nem, vagy
pedig igen rövid ideig élvezhették, mivel a szabad város, János halála után a
barbárok hatalmába (vagy fogságába?) került. Sejtteni lehet, hogy ugyanezen i-
dő tájt helyreállították a falakat, melyeket *Roggendorff* lerombolt. Később u-
gyanis nem adódott jobb alkalom erre a munkára ennél az évnél, melyet telje-
sen erre fordított. A rákövetkező évben (akár saját döntésére, akár *Szolimán*
fölbujtására), *Várdai* kettős pártütése miatt Esztergomot ostrom alá fogta. Mi-
közben *Lodovico Gritti* hiába igyekszik a várost szorongatni, JÁNOS *Budán*
várja, hogy roppant hadával ismét megérkezzék *Szolimán*. Reményében azon-
ban, melyet annak pártfogásához fűzött, alaposan csalódott. *Szolimán* ugyan-
is jobbkéz felől hagyva a *Dunát*, nagyon más útvonalat választott, mint ahogy
általánosan hitték. A hadjárattal, akár a saját hibájából, akár *Ibrahim* tanácsá-
ra nem csak hogy nem érte el a célját, hanem az előbbi évek győzelmeiből
szerzett dicsőségét is eléggé megtépázta, JÁNOST pedig őrség nélkül, védtele-
nül hagyta, s rákényszerítette arra, hogy békét kérjen FERDINÁNDTÓL. Cso-
dálkozhatnál, hogy JÁNOS nem sietett *Szolimán* elé, – s ez szerintünk azt jel-
zi, hogy megsértődött, s már akkor a béke gondolatát forgatta a fejében, mivel
hatalmas seregével elég lagymatagon intézte a dolgot FERDINÁND ellen. Lel-
kében ugyanis *János* megsejtette, hogy bár akarata ellenére tör be Magyaror-
szágra a zsarnok, a *lengyel* király és *Ferenc* francia király biztatására, mégis,
annak távollétében a viharfelhők az ő feje fölé fognak gyűlni, melyeket a *csá-
szár* s *Ferdinánd* nem tudtak *Szolimánra* zúdítani. Ennélfogva, tanácsot tart-
ván kifejti a békére vonatkozó tervét. Elfogadták a véleményét, – akárcsak a
többi, *Gritti* is, mivel megtudta, hogy még *Szolimán* vagy *Ibrahim* sem helyte-
leníti ezt a szándékot. *Laski Jeromost* küldték *Ferdinándhoz*, hiszen járatos
volt az ilyen fontos dolgokban. Elő is adta követségének lényegét, s könnyen
elérte a fegyverszünetet, de nem engedték meg neki, hogy tovább menjen *Ká-
rolyhoz*, amint *János* parancsolta volt neki. Ez sértődésre adott okot *Szapo-
lyainak*, a fegyverszünetet azonban nem hiúsította meg. Mindkét uralkodó szá-
mára igen gyümölcsöző volt a megállapodás, mivel azzal, hogy mindkét fél
kölcsonös sérelmeit őszintén megtárgyalták *Esztergomban*, remény ébredt ar-
ra, hogy a két király közt végre valahára megszilárdul a béke. *Budát* nevezetes-
sé tették ezek a béketervek; s *János* később meg is erősítette volna a békét, ha
Laski és *Werbőczy* elképesztően mértéktelen hízelkedése nem szennyezte vol-
na be a királyi palotát és a királyt, akit a gonosz sugalmazások tévútra vezet-
tek. Ezek ugyanis addig nem hagytak föl a király zaklatásával, míg *Grittit* Ma-
gyarország kormányzójává nem nevezte ki.

tamen felicitatem, eripuit, Turcarum irrequies. Sunt, qui inducias, anno MDXXXI. *Iohanni*, cum *Ferdinando* fuisse (r.) memorent, silente *Istvánffy*, & aliis. *Iohannes* interim, ut animos civium *Budensium*, multa secum passorum, confirmaret in officio, novis eos privilegiis, locupletavit; quæ septennio post, ne labascerent, rata habuit iterum; sed fructu, aut nullo, aut perbreui, quando, se mortuo, in barbarorum potestatem, an captiuitatem? rapiebatur vrbs libera. Sub idem tempus, moenia, quæ euerterat *Rogendorff*, instaurata fuisse, fas est coniectare. Neque enim, eo anno, quem heic transmisit, totum, pronior, ad eam rem, occasio, postea se *Iohanni* dedit. Annum certe sequentem, siue suo ipsius consilio vsus, siue instigatus a *Solymano*, *Strigonium*, ob geminam *Vardani* defectionem, obsidione perturbavit. quam, dum *Ludouicus Gritus*, irrito conatu vrget; *Iohannes*, aduentantem iterum, immani cum exercitu, *Solymannum*, *Bude* opperitur; spe tamen, quam de eius patrocinio conceperat, egregie frustratus. *Solymannus* enim, relicto a dextris, *Danubio*, longe alias itineris rationes iniit, quam vulgo credebatur. Certe, expeditionis sine, siue culpa sua, siue *Ibraimi* consiliis, non excidit tantum; sed multum etiam laudis, de superiorum annorum victoriis, detriuit: *Iohannem* autem, præsidio nudum reliquit, adegitque, ad pacis, a *Ferdinando* impetrandæ, necessitatem. Id mirere; non occurrisset, *Solymano*, *Iohannem*, quod nobis quidem indicio est, offensum animo, iam tum, pacis consilia agitauisse, quod segnius, rem aduersus *Ferdinandum*, tanto cum exercitu, egisset. Animo scilicet præcipiebat *Iohannes*, fore, ut tametsi se inuito, irrupit in Hungariam tyrannus: quippe, *Polonorum*, & *Francisci*, Galliarum regis, cohortationibus excitus; tamen, sibi, eo absente, incubituram procellam, quam in caput *Solymani*, *Cesar* & *Ferdinandus*, nequiuerunt cuibrasce. Itaque, habito senatu, consilii, quas ceperit de pace, rationes exponit. Iuere in eius sententiam, cum reliqui, tum *Gritus* etiam; quod intellexerat, ne *Solymano* quidem, aut *Ibraimo*, improbari eam destinationem. Missus, tantæ rei arbiter, *Hieronymus Lasky*, ad *Ferdinandum* venit, expositaque legationis summa, inducias quidem obtinuit ex facili; sed, ad *Carolus*, uti iussus fuerat a *Iohanne*, ire permissus non est. quæ res, offensæ quidem locum apud *Zápolyam*, haud tamen irritas fecit inducias. Ingens inde fructus, ad principem vtrumque, redundavit. quando, mutæ, vtriusque partis, iniuriæ, *Strigonii*, ex animi sententia disputatæ, spem ostentabant, fore, ut solida tandem pax, inter reges, coalescat. Illustrem, pacis hæc consilia, *Budam* fecerant, penitus postea *Iohanni* adfirmandam, nisi *Laskii*, & *Verbóczy*, mira, in adulando, intemperies, exitiabili facinore, & regem, prauis suggestionibus in transuersum raptum, contaminauissent, & regiam. Nimirum, haud illi cessauere ante, regem fatigare, quam *Gritum*, regni Hungariæ gubernatorem, crearet. Mors,

Budenses
cives ma-
stit priui-
legiis:

Strigoni-
um obsi-
det; cona-
tu irritus:

iteratus
Solymani
aduentus:

Iohanni
inutilis:

pacis consi-
lia suscipit,
quibus ex
caussis:

induciarum pa-
ctis, quid
fedarit Bu-
dam:

Grittus,
regni Hun-
gariae gu-
bernator

eius in pro-
ceres sa-
mities.

Iohannis Bánffy, Palatini partium Zápolyæ, iis destinationibus, occasionem fortassis præbuit; nam, eo viuo, vix se in eam sententiam induci rex fuisset passus. Diu is quidem oblectatus, cum aliter se nequiret expedire, rem omnem, ad senatum, quem *Buda* coegerat, retulit. Contraibant perniciosissimo instituto, quibus, & regiae maiestatis veneratio, & amor, conuulsæ mirum in modum, patriæ, penitus animis infederat. Præuidebant, nimirum sagaciter, duobus regibus, tertium, prauissimis iis consiliis addi, breui, si prona se dederit occasio, tyrannum futurum. Grauis est *Thome Nádasdi* oratio, (s.) qua iniquissimum institutum, elidere conabatur ex regis animo. Sed, præualuit tamen adsentatorum versutia, datumque *Gritto* diploma, quo regia propemodum potestas, homini, dominandi ultra modum cupido, adtribuebatur. Id, cum senatorum haud pauci, neque signare vellent, neque cuperent obseruari, regis indignationem, *Gritti* autem, implacabile odium, sibi conciliauerunt. quod ille demum, *Simonis Athinay* (t.) atque *Paulli & Blasii*, fratrum *Artándiorum*, nece, quæsito aliunde obtentu, exsatiare haud potuit: *Nádasdio* quoque, insidiatus, nisi virum sagacissimum, furori sanguinolenti hominis, fata subduxissent maturius. *Pari*, inquit, (u.) odii ac seuitiæ tenore, de *Paullo*, & *Blasio* fratribus *Artándiis*, qui ob meditatam, uti ferebant, ad partes *Ferdinandi* defectionem, a rege sufficiso, in carceres coniecti fuerant, quamquam neque confessis, neque conuictis, sed quod, antequam caperentur, ne ille (*Grittus*) gubernator crearetur, magna contentione obstitissent, *Iohanne*, in cœnatione forte absente, atque earum rerum ignaro, extremum supplicium in foro sumi iussit. Ergo, vix exorsus fuerat, infauli muneris administrationem, cum optimorum virorum sanguine, *Budam* fœdauit.

§. XX.

Iohannes,
Buda di-
greditur

relictis illic
consiliariis:

IOHANNES postea, siue, ut inuidiam, sublatorum e medio *Artándiorum*, absentia minueret, siue, ut procurandis in superiore Hungaria, & *Transilvania*, rebus, vicinior adesset, relicta *Buda*, *Varadinum* concessit; cum interim, *Grittus*, Gubernatoris Hungariæ titulo superbus (v.) *Constantinopolim*, siue ab *Ibraimo* arcessitus, siue missus a *Iohanne*, abiit. Rex, ad eum modum ab vrbe digressus, eam, *Gregorio Pesthénio*, custodiendam mandauit; *Broderico*, *Verbóczi*, & consiliariorum nonnullis, inibi relictis, uti pacis, cum *Ferdinando*, conciliandæ curam haberent. Quod illi fecere quidem, sed successu nullo: id quod, in vrbe *Pisoniensis* historia (x.) explicuimus. Diutius

rex

s. Apud *ISTVANFFYVM*, Lib. XII. p. 191.

t.) Sic infelicis viri nomen *ZERMEGH* scribit.

u.) *ISTVANFFYVS*, Lib. XII. p. 192, 33.

v.) Recte *IOVIVS*, Lib. XXXII. p. 531. Quo

verum promentu elatior factus, spes suas, ad immoderata, atque ardua, exitiabili ambitione, prouehere cepit. Legelis reliqua.

x.) Periodo Austriaca, siue Cap. IV. §. VIU. Tomo I. Operis p. 208.

Bánffi János Szapolyai-párti nádor halála nyújtotta talán az alkalmat erre az elhatározásra, ugyanis a király aligha tűrte volna, hogy annak életében erre rávegyék. Sokáig ellenállt, de mikor már semmiképpen nem tudott kitérni, az egész ügyet a *Budára* összehívott tanács alá tárta. Szembeszálltak a kártékony tervezettel mindazok, akiknek mélyen ült lelkében mind a királyi felség iránti tisztelet, mind a bámutalosan megrendült ország szeretete. Éles elmével megsejtették, hogy e gonosz tervek révén az első adandó alkalommal egy harmadik kényurat kapnak a két király mellé. Súlyosan komoly volt *Nádasdy Tamás* beszéde (s.), mellyel a méltánytalan tervezetet igyekezett kivetni a király lelkéből. Többet nyomott azonban a latban az egyetértők fondorlatossága, s *Grittinek* oklevél adatott, melyben e szerfölött uralomvágyó embernek a kezébe szinte királyi hatalmat adtak. Mivel ezt nem kevés tanácsbéli főúr sem nem akarta aláírni, sem nem akarta megtartani, kivívták maguk iránt a király méltatlankodását s *Gritti* szinte engesztelhetetlen gyűlöletét. Végül is nem tudta ezt ki-elégíteni *Athinai Simon* (t.) és *Ártándy Pál* és *Balázs* valamilyen koholt ürüggyel történt meggyilkolásával sem. *Nádasdy* ellen is áskálódott, és el is veszejtette volna, ha az éles elméjű férfiút nem vitte volna másfelé a sorsa a vérengző ember dühe elől. „Az *Ártándy-fivérek*et, *Pált* és *Balázst*, írja-, akik, mint hírtlett, át akartak állni *FERDINÁND* pártjára, és ezért a gyanakvó király börtönbe vetette őket, bár nem vallották be, s nem is sikerült rájuk bizonyítani, de mert mielőtt elfogták volna őket, minden erejükkel szembeszálltak azzal, hogy őt (*Grittit*) kormányzónak nevezzék ki, ezért mialatt *JÁNOS* vadászaton volt s minderről semmit nem tudott, dühödt gyűlöletében a piactéren kivégeztette őket.” Alig kezdte el tehát baljóslatú hivatalának igazgatását, mikor kiváló férfiak vérével mocskolta be *Budát*.

Gritti Magyarország kormányzója.

Az előkelőkkel szembeni kegyetlensége.

XX. §

JÁNOS később *Budát* elhagyva *Váradra* távozott, – akár hogy távollétével enyhítse a láb alól eltett *Ártándyak* miatti gyűlöletet, akár hogy közelebb legyen a Felső-Magyarországon és Erdélyben intézendő dolgokhoz. Eközben *Gritti*, büszkén a Magyarország kormányzója címre (v.), *Konstantinápolyba* ment el, vagy mert *Ibrahim* hívatta, vagy pedig mert *János* küldte. Mielőtt a király ilyen formán eltávozott volna a városból, *Pestyéni Gergely* őrizetére bízta. Ugyanott hagyta *Brodaricsot*, *Werbőczyt* s néhány tanácsot, hogy viseljék gondját a *FERDINÁND*DAL köntendő békére. Meg is tették a magukét, de nem jártak sikerrel, – mint ahogy ezt már ki is fejtettük *Pozsony* városának történetében (x.). A király elég sokáig

János eltávozik Budáról,

Ott hagyván tanácsosait.

s.) ISTVÁNFFYNÁL, a XII.könyv, 191.1.

t.) Így írja a szerencsétlen férfi nevét ZERMEGH.

u.) ISTVÁNFFY, XII.könyv, 192.1., 33.

v.) Helyesen írja GIOVIO (XXXII.könyv, 531.1.): „Az események sikerétől elbizakodottabb lett, s reményeit halálos becsvágygal kezdte a mértéktelen s meredek dolgok felé vinni.” Elolvashatod a többit is.

x.) Az osztrák korszakban, avagy művünk I.kötete IV. fejezetének VIII. §-ában, a 208. lapon.

I. RÉSZ. BUDA VÁROS TÖRTÉNETE, II. IDŐSZAK.

Ismét visszatér.

Kettős életveszélytől menekül meg.

Gritti meggyilkolása Czibak megölése miatt.

Szolimán emiatti nyugtalansága.

János válasza.

időzött Váradon, — talán *Gritti* visszaérkezését várta, bár azon kívül is volt ott mit tennie. János távolléte miatt egy ideig megakadtak a *Ferdinánddal* folytatott béketárgyalások. A Bizáncból jelentős török s magyar csapattal visszatérő *Gritti* elküldte azonban még kevésbé tetszett az élesebb elméjűeknek, ezért *János* úgy vélte, hogy vissza kell térnie *Budára*. S hogy *Gritti* mit tett föl magában, elő is mutatta *Czibaknak*, ennek az előkelő férfiúnak az aljas meggyilkolásával, — de azok gyanakvása sem volt alaptalan, akik úgy vélekedtek, hogy *JÁNOS* életére tör, mivel azt hitték, hogy *budai* tartózkodása alatt szinte ugyanazon időben kettős veszedelemtől körülvéve meghalt. Erre az 1534. évre tesszük ugyanis *Hobordánszky* iszonyatos merényletét, melyet *ISTVÁNFFY* említ meg: „Akár önszántából, akár valaki fölbérelte, *Budára* jött, hogy a királyt eltegye láb alól, de ezért csúfos halállal lakolt. Mikor ugyanis az udvari emberek közé befurakodott, akik a király körül szoktak állni, rajtacsípték, hogy köpönyegének ujjában crgyilkos tört rejteget. Halálbüntetéssel sújtják tehát, s mikor nem is tagadja a tervezett merényletet, tömlőbe varrva a Dunába vetették, és csúfos halállal pusztult el. *Grittiről* világosan megírja *Bethlen Farkas* (z.), hogy eldöntötte magában: ha *Budára* ér, elteszi láb alól *JÁNOS* királyt és tanácsosait, majd elfoglalja a királyi trónust. Ezért mikor a király meghallotta, hogy elpusztult (a.), egy pillanatig sem gyászolta. A városban emiatt nagy felfordulás tört ki. *Szolimán* ugyanis a *Budára* küldött fenyegető követek révén sürgette, hogy *János* segítségével szabadítsák ki az akkor még *Meggyesen* ostromlott *Grittit*. Felhánytorgatta neki azokat a jótéteményeket, amiket mint száműzöttnek tett: azt, hogy a királyi koronával együtt a hatalmába adta Magyarországot. Más, barbár módon gőgös dolgokat is mondott. S hogy ne hiányold ezt sem, íme *János* válasza: „*Ő ugyan becsületesen emlékezik mindarra, amit Szolimánnak köszönhet és szívesen elismeri, hogy ő adta néki életét, s mindazt, ami nélkül nem lehetne gyönyörűséges az élete: méltóságát s királyi jogarát. S nem is akarja elkövetni a hálátlanság bűnét, amivel a földkerekség fejedelmét, akinek jóakarata nélkül egy pillanatig sem létezhetnék, elidegenítse magától. Most is a legkézségesebben akarja, hogy végrehajtsa a néki parancsoltakat, de híján van az akaratahoz megfelelő erőnek. Miután ugyanis Gritti megölte Czibakot, aki annyira nagy tiszteletben állt, s akinek annyira szent mindenki előtt az emlékezete, a gyászoló néptömeg annyira magán kívül ragadtatott a bosszúállás dühében, hogy sem királyi tekintéllyel, sem semmiféle érveléssel nem lehet lecsillapítani, sem pedig egy ilyen hirtelen történt esetben nem volt alkalma e düh megfékezésére, ha csaknem ő maga is végveszélybe rohanna. Ennélfogva rendületlenül kéri a legyőzhetetlen török császárt, hogy igazságérzete s kegyelmessége szerint inkább*

y.) X. könyv, 152.1., 15. Főntebb szoltunk FERDINÁND nevében SZOLIMÁNNÁL végzett sikertelen követségéről.

z.) Történetének II. könyve, 73.1., az 1534. esztendőhöz.

a.) Leírta GIOVIO, XXXII.könyv 541.1., ISTVÁNFFY, XII.könyv 200.1., BETHLEN, i.h. NADÁNYI JÁNOS, *Florus Hungaricus*, IV.könyv, II.fejezet, 219.1.sk.

rex Varadini substitit, forte *Grittum* reducem præstolaturus; tamen præterea haberet, quod illic ageret. Adhæserant interim, per absentiam Iohannis, pacis, quæ cum *Ferdinando* conferebantur, consilia; *Gritti* autem, Byzantio, cum insigni Turcarum, & Hungarorum manu, redeuntis animus, minus se probabat sagacioribus: proinde, *Budam* sibi redeundum existimavit *Iohannes*. Ac prodidit sane *Grittus*, quid sibi habuerit propositum, *Cibaci*, viri summi, cæde iniquissima. Sed, eorum quoque suspicio, haud vana fuit, qui insidiarum Iohannis vitæ, opinabantur: ut eodem fere tempore, gemino periculo, *Bude* agens, non sine numine, defunctus crederetur. In hunc enim annum MDXXXIV. & *Hobordancii*, immanem illam destinationem referimus, cuius exstat apud *ISTVÁNFYVM* (y.) mentio: *Budam* ille, siue sponte, siue præmiis, vndecunque acceptis, illectus, venerat, uti e medio tolleret regem; infami ideo morte multatus. Nam, cum se aulicorum turbæ, quæ circa regem esse consueverat, cupidius ingerit, sicam sanguinariam, sagi manica occultasse, deprehensus est. Raptus igitur ad supplicium, cum nec quidquam diffiteretur meditatam facinus, culeo insutus, atque in Danubio demersus, foedissime interiit. De *Gritto*, diserte *WOLFFGANGVS BETHLENIVS* (z.): ita secum decreuisse ait, ut, si *Budam* peruenisset, sublatis Iohanne rege, & consiliariis eius, regiam sedem occuparet: quam ob rem, audito eius interitu (a.) rex, ne momento quidem eum lugebat. Res inde, turbatæ extra modum, in vrbe fuere. Nam, *Solymanus* quidem, obsessum adhuc *Megyefini Grittum*, minacibus nunciis, *Budam* missis, liberandum, *Iohannis* opera, adurgebat: obiectans, profecta a se, in exulem beneficia, traditam, cum diademate, in eius potestatem Hungariam, & quæ erant, barbarici factus, reliqua. Cui *Iohannes*, ne desideres epistolam, sic respondit: *Se quidem probe meminisse, quantum debeat Solymano, quem & vitam, & sine quibus vita haud posset esse iucunda, dignitatem omnem, regiumque sceptrum sibi contulisse, libenter agnoscat; neque se ullum ingratae mentis scelus commissurum, quo orbis principem, sine cuius favore se subsistere minime posse, cuius sit in propatulo, a se abalienaret; nunc quoque, voluntatem sibi esse promptissimam, ad exsequendum sibi imperata; sed vires, neutiquam pares voluntati adesse. Postquam enim Grittus, interfecisset Cibacum, in quem adeo effusa sunt omnium studia, cuius adeo sancta est apud omnes memoria, ita furore sumende de eo vindictæ, plane extra se rabi, lugentis populi multitudinem, ut nec regia auctoritate, nec ullis rationibus eam mitigare, nec in tam subito casu, ad compescendum hunc furorem, sese componere, (nisi se ipsum in summum discrimen coniecere velit) possit. Ac proinde, se obnixè rogare, inuictissimum Imperatorem, ut pro sua iustitia ac clementia, potius animum*

redit istum:

gemino vitæ periculo exemptus:

Gritti, ob interfecitum Cibacum, nec:

inquiet, Solymano inde nata:

Iohannis responsio:

P p 2

suum

y.) Lib. x. p. 152, 15. diximus supra de eius legatione, FERDINANDI nomine, ad SOLYMANVM, infeliciter suscepta.

z.) Historiarum Libro II. p. 73. ad annum 1534.

a.) Describere eum IOVIVS, Lib. xxxii. p. 541. ISTVANFFYVS, Lib. xii. p. 200. BETHLENIVS, l. c. IOHANNES NADANY, Floro Hungarico, Lib. iv. Cap. II. p. 219. seq.

suum sibi spectandum statuatur, quam agendi facultatem, cuius magnam partem, sibi, fortuna & casus, quasi suo iure, vendicaret. Hæc Buda, perscripserat Iohannes. quibus, facile deliniri se passus est tyrannus: quippe, negotiis distentus maioribus. Eadem Cibaci internecio, Lasky quoque, periculum acciuerat, propemodum exitiale. Insimulabatur, non vanis indiciis, conscientiaæ cædis summi viri, eaque re, eandem fere, quam Grittus, indignationem sibi, apud populum collegerat. Itaque, siue, vt reuera puniret hominem, quod vult ISTVANFFYVS (b.), siue, vt subduceret iratae multitudini, aliis de causis, Budam euocatum, in vincula coniecerat; quod BETHLENIUS (c.) adfirmat. Vt custodiae mandatus est, expeditis ad eum tribus, de sanctiori consilio, viris, qui ægrum eius animum consolarentur, profiteri iussit: fateri regem, eius dexteritate, regnum & patriam se recepisse, ideoque, eximium sibi præstitum esse officium, nulla temporis iniuria, obliuioni tradendum; sed potius, omni grata mentis significatione, referendum. Tante seueritatis culpam, tribuendam esse, tempori potius, quam sibi, cuius ingenium, prout ab omni seuitia & crudelitate, etiam in eos, qui panam meruissent, exercenda, alienissimum semper fuisse; ita vel in primis, ab ingrati animi crimine, in optime de se meritos, numquam non abhorruisse, vel ipsimet Lasky, sit perspectissimum. Persuasum itaque sibi habeat, rationes regni, in vnius cæde, summe periclitantis, non vero offensam aliquam, debuisse auocare aliquantisper regis animum, ab insita ipsi clementia. Certa tamen spe, seipsum erigat, breui, sarcindi istius incommodi; voluntatisque erga se regis, ad futuram parem facultatem, magno, cum fortunarum, tum dignitatum suarum incremento, credat. Hæ tunc tragœdiæ, Budæ edebantur. Excusat Lasky, luculentus eius ætatis scriptor, Iovius, derogatque ei, occisi Cibaci, & conscientiam, & societatem. Id vereor, an non falso, in litteras retulerit (d.), quod sub tormentis, Gritti consiliorum rationes, explicare fuerit coactus. Minuit mox periculum, Sigismundi, Poloniae regis, Matthai item Tarnouii, suscepta, Laskii causa, deprecatio (e.): nam, & liber dimissus est, & muneribus insigniter excultus.

Laskii, ob eadem Cibaci, captiuitas:

quem admodum eum consolatus sit Iohannes:

dimittitur liber.

§. XXI.

Laskyus, in partes Ferdinandi transit:

Iohannes iterum abis Varadinum:

NVnquam postea, ad IOHANNIS partes, reduci Laskyus potuit; quin immo, aduersas FERDINANDI sequutus, quid, & consilio potuerit, & vltionis cupiditate, palam fecit. His gestis, Varadinum, IOHANNES abiit denuo, vt fines eos, a Ferdinandeorum impressionibus, auspiciis suis, defensaret. Atque, datum fuit non plane nihil turbarum, per Hungariam superiorem, dum interim Buda, a

le-

b.) Loco citato, p. 201, 9.

c.) Libro eodem, p. 74.

d.) Fine Libri xxxii.

e.) Legendus omnino est BETHLENIUS, l. c.

p. 75. seqq. vbi Gallia, & Poloniae, regum, expostulationes, LASKII causa susceptæ, narrantur. Adde, ISTVANFFYVM, Lib. xii. p. 201. & ZERMEGVM, Lib. 14.

érületét vegye tekintetbe, ne a cselekvési lehetőségét, amelynek nagy részét balszerencsés sorsa köti le.” Ezt írta Budán a király és a zsarnok könnyen megengesztelődött, mivel őt magát nagyobb ügyek tartották távol. Czibak megölése Łaski fejére is veszélyt zúdított, majdnem végzeteset. Azalatt gyanúsították, s nem is alaptalanul, hogy tudomása volt e főember megöléséről, s emiatt majdnem ugyanolyan fölzúdulás támadt ellene, mint Gritti ellen. Ezért tehát, akár hogy tényleg megbüntesse ezt az embert, mint ahogy ISTVÁNFFY (b.) értékeli, akár, hogy eltüntesse a feldühödött tömeg elől, más ügyben Budára hívatta és bilincsbe verette. Ezt állítja BETHLEN (c.). Amint őrizetbe vették, három férfiút menesztettek hozzá a titkos tanácsból, hogy elgyötört lelkét megvigasztalják. Megparancsolta, hogy mondják el néki, hogy „a király bevallja, az ő jószolgálatára révén kapta vissza az országot s hazáját, ezért rendkívüli szolgálatot tett néki, ami az idő múlásával sem lehet a feledés homályát borítani, sőt inkább minden módon ki kell mutatni a hálát emiatt. Ennek a szigornak a vétkét inkább az időnek kell tulajdonítania, mint a királynak, aki mindig idegenkedett minden kegyetlenségtől és embertelenségtől, még azok iránt is, akik büntetést érdemelnének. Ugyanígy mindig is visszaborzadt a hálátlanság bűnétől azokkal szemben, akik nagy érdemeket szereztek, mint ahogy ezt nagyon világosan tudja maga Łaski is. Legyen arról meggyőződve, hogy az ország ügye, mely igen nagy veszélyben forog egy ember meggyilkolása miatt, nem pedig valami sértődés kényszerítette a királyt egy időre arra, hogy megvonja tőle kegyelmességét. Bátorítsa az a biztos remény, hogy a király rövidesen helyrehozza ezt a kényelmetlenséget. Higgye el, hogy a királynak iránta a jövőben is változatlan jóakarata az ő vagyonának s méltóságainak gyarapodását fogja munkálni.” Ezek a tragédiák történtek ekkortájt Budán. Łaskit mentetgeti a kiváló kortárs író, GIOVIO. Azt állítja, hogy Czibak megöléséről nem volt tudomása, s nem is vett benne részt. Félek, nem légből kapottan írja-e le, hogy kínzás hatására kényszerült arra, hogy elmondja Gritti terveit. Csökkentette a veszélyt Zsigmond lengyel királynak, valamint Matej Tarnówskynak a Łaski ügyében történt közbejárása (e.), mert szabadon is engedték és bőkezűen meg is ajándékozták.

Łaski fogsága szintén
Czibak megölése miatt.

Hogyan vigasztalta meg
őt János.

Szabadon engedik.

XXI. §

Ezután már soha nem sikerült Łaskit megnyerni JÁNOS pártjára, sőt, átállt FERDINÁNDHOZ, s mindent kitergetett, amit tudott, — akár szándékosan, akár bosszúvágyból. Ezek végeztével JÁNOS újólá Váradra távozott, hogy határait a saját főparancsnoksága alatt megvédelmezze a Ferdinánd-pártiak betöréseitől. S nem csekély zavargás támadt Magyarország felső vidékein, míg végül Szapolyai követi

Łaski átáll Ferdinánd
pártjába.
János ismét Váradra
távozik.

b.) I.h. 201.1, 9.

c.) Ugyanazon könyv 74.1.

d.) A XXXII. könyv végén.

e.) El kell olvasni BETHLENT, i.h. 75.1.sk., ahol elmeséli Franciaország és Lengyelország királyainak ŁASKI ügyében vállalt panasztételeit. Vö. ISTVÁNFFY, XII. könyv, 201.1. és ZERMEGH, II. könyv.

I. RÉSZ. BUDA VÁROS TÖRTÉNETE, II. IDŐSZAK.

Ezt a püspökséget Fráter Györgyre bízta.

Származása és előmenetele.

A király visszatér Budára s itt hosszabb ideig székelt.

Szolimán újabb méltatlankodása János ellen, mivel gyanította, hogy az békét kötött.

Szolimán levele a királyhoz.

erős őrséggel megszállták *Budát*. *János* kedvezése folytán ekkortájt kezdte magasra emelni a fejét *Fráter György*, aki később a királynak és embereinek igen sokat ártott. Gyakran tettünk s teszünk is még említést erről a fölkapaszkodott emberről, ezért röviden elmondjuk, honnan jött, s mimódon tudott annyira a király bizalmába férkőzni, hogy *Czibak* halála után habozás nélkül rábízta a váradi püspökséget. Dalmát származású volt. *MÁTYÁS* király udvarában, majd miután az elköltözött az élők sorából, *János anyjánál* a bizalmas udvari emberek közé tartozott. Majd mikor megunta az udvari életet, a lengyelországi czeŕtochowai (pálos) szerzetesek közösségében húzta meg magát, míg nem barátságot kötött a száműzött *Jánossal*, s mikor az hazatért, ő a hajdani gyönyörűségek emlékeitől csábítva, követte a királyt *Magyarországra*. Így ír *BETHLEN*. Másként ír viszont *NADÁNYI (f.)*: „*Váradot a horvát Utjesenic György kapta mind a nehéz időkben, mind a szerencsében megnyilatkozott páratlan hűsége miatt. Konyhai fűtőből a király jótéteménye folytán emelkedett föl. A király árvájának később egyformán volt hasznára és kárára*”. Ennyit *Györgyről*. *JÁNOS*, miután szerencsésen végezte dolgaiat Felső-Magyarországon, lassan visszatért *Budára*, hogy akár azzal a dologgal is *Magyarország* királyának mutassa magát, hogy a királyi palotában lakozik. Itt időzése közben eléje járult *Török Eálint*, aki átállt *Ferdinándtól*, —akár mert ez volt az eltökélt szándéka, akár *Bakith Pál* jogtalansága miatt kényszerült erre. A következő, 1537. esztendő a két király közti béketárgyalások teszik emlékezetessé. *JÁNOS* pedig *Budán (g.)* székelt, míg az 1538. évben, *Váradon* teljes egészében megkötötték a békét. Könnyen ki lehet találni, hogy nagy volt a boldogság *Budán*, mivel a király is körükben tartózkodott, s megszűnván a háborús veszély nem kell félniük a várost mindannyiszor fenyegető nyomorúságoktól. Hát még, hogy *Buda* birtoklását az említett *váradi* békében (*h.*) azon országrésszel együtt, melyet akkor uralma alatt tartott, teljesen megerősítették *JÁNOS* számára! Mindezek így eléggé Szapolyai szíve szerint sikerültek, (hisz végre *Budán* székelt), de kétségkívül siettették volna a pusztulást, ha válogatott mesterkedésekkel időben nem hártotta volna el a már-már a fejére zúduló vihart. *Szolimán* ugyanis megszimatozta a *FERDINÁNDDAL* való békekötést, s mindennél jobban azt vette zokon, hogy az az ember, aki az ő jótéteménye folytán került vissza Magyarországra, újabb sérelemmel tetézte *Gritti* nemrég történt meggyilkolását, amelyet nem akart megakadályozni. Azzal az ürüggyel tehát, hogy rendreutasítsa *Petru moldvai vajdát*, hadseregével elindul, hogy egyszermind *JÁNOST* is megbüntesse, ha nem tér észhez, s nem áll el a békekötéstől. Igen nagy volt *Budán* az izgalom, *FERDINÁNDTÓL* segítséget kértek, és összeszedtek egy nyolcvanezer fős hadsereget. Maga *János* a királyi székhelyet elhagyva *Váradra*, onnan *Erdélybe* sietett, mikor egy *csausz*, akit *Szolimán* küldött, ezt a levelet adta át a táborban állomásozó királynak: „*Te háládatlan, ilyen gyorsan elfeledkeztél hát az én jótéteményeimről, melyeket, rajtad megkönyörülve tettem irántad?*”

f.) Florus Hungaricus, IV.könyv, II.fejezet, 220.1. A többi író következetesen *MARTINUZZI* néven nevezik.

g.) Megtudhatod ezt abból a levélből, melyben teljhatalmat adott a *FERDINÁNDDAL* tárgyaló követeknek, s melyeket *Budán*, 1537. novemberének utolsó napján írtak.

h.) A békekötés VII. cikkelyét 1. *BETHLENNÉL*, II.könyv,85.1.

legatis *Zapolyæ*, firmo præsidio, insideretur. Tunc vero primum, caput ad tollere, *Georgius Monachus*, coepit, *Iohannis* fauore, regi, suisque postea, noxius futurus. Fuit nobis, critque frequens noui hominis, mentio; proinde, compendio dicemus, vnde prodierit, quaque se ratione potuerit in eum modum regi intimare, vt nihil is dubitaret, *Varadiensem* episcopum, post necem *Cibaci*, ei concedere. Erat, nempe natione *Dalmata*, in aula *MATTHIAE* regis, & eo viuis exempto, apud *matrem* *Iohannis*, in familiaribus habitus. Postea, tædio vitæ aulicæ captus, in collegium monachorum *Csenstochouiensium*, quod in *Polonia* est, se abdidit: dum in exulis *Iohannis* amicitiam, admissus, & recordatione, pristinarum deliciarum, pellectus, reducem eum, in *Hungariam* sequeretur. Ita *BETHLENIUS*. Aliter *NADANY (f.)*: *Varadinum*, inquit, suscepit, *Georgius Vtissenitius* *Dalmata*, ob singularem, tam in aduersis, quam prosperis, fidem ex fornacatore & socrario, regis munificentia euectus. cuius pupilli, pari bono, & detrimento possessa, vigit. Hæc de *Georgio*. Rebus, in *Hungaria* superiore, non infelicitate gestis, redibat subinde *Budam* *IOHANNES*, vt vel ea re, *Hungariæ* se regem testaretur, quod regiam incoleret. Hic moranti, *Valentinus Török*, deserto *Ferdinando*, accessit, siue destinato consilio, siue *Paulli Bakitschii* iniuriis, ad eam necessitatem redactus. Sequutus inde annus, pacis, *MDXXXVII*. inter regem vtrumque, consiliis nobilitatus est: *IOHANNES* autem, *Budæ (g.)* resedit; dum pax, anno *MDXXXVIII*. *Varadini* conficeretur penitus. Facile hinc est arguere, læta tunc *Budæ* fuisse omnia, cum, & regem domesticum haberet, & profligato bello, metus cessaret calamitatum, vrbi toties impendentium. Quid, quod *Budæ* possessio, eadem *Varadiensis* pace, (b.) cum illa regni portione, quam tunc obtinebat, *IOHANNI* penitus fuerit adfirmata. Hæc, sic satis ex animi sententia, *Zapolyæ*, regiam *Budæ* habenti, euenerant, acceleratura, procul dubio, exitium, nisi procellam, exquisitissimis artibus, iamiam in caput suum effundendam, tempeltiue præuertisset. Subolfecerat, initam, cum *Ferdinando*, pacem *Solymanus*; tulitque omnium molestissime, hominem, suo beneficio *Hungariæ* redditum, nuperam *Gritti* cadem, quam noluerit impedire, nouis iniuriis exasperare. Ergo, obtentu, redigendi in ordinem *Petri Vajwode Moldauiæ*, vsus, cum exercitu mouet; simul, *IOHANNEM*, ni resipisceret, descisceretque a pacis illo foedere, castigaturus. Trepidatum est *Budæ*, extra modum, implorata a *Ferdinando* subsidia, coactus, octoginta millium exercitus: ipse *Iohannes*, relicta regia, *Varadinum*, illinc, in *Transiluaniam* properabat. cum, missus ab *Solymano*, *Csaufius*, has regi, iam in castris agenti, litteras adferret: Tu ingratus, ita cito oblitus es beneficiorum meorum, quæ miseratus Tui, in Te contu-

episcopum
eam, Ge-
orgio Mo-
nacho tra-
dit:

eius ortus
& progres-
sus:

rex Bu-
dæ n redit,
vique resi-
det diutius:

Solyman-
ni, concepta
in Iohan-
nem, noua,
ob pacis sus-
picionem,
indignatio:

Solyman-
ni ad eum
epistula:

P p 3

li ?

f.) *Flori Hungarici*, Lib. iv. Cap. ii. p. 220. scriptores alii, constanter eum *MARTINVSIVM* cognomento, dicunt.
g.) Discas id, ex litteris, quibus plenam pacificendi, cum *Ferdinando*, potesta-

tem, legatis suis adtribuit, *Budæ* Anno, *MDXXXVII*. vltimo Nouembris, exaratis.
h.) *Legis Articulus Pacificationis VII.* apud *BETHLENIUM*, Lib. ii. p. 85.

Zápolya
responsio:

callidum
eius demul-
cendi consi-
lium.

li? *Exsulem Te reduxi; in sede regia collocaui; omnibus Hungaris, ut Te regem agnoscerent, mandaui! Tu vero, ausus es contra me gladium stringere. Videbis breui, quomodo hoc tibi succedet. Quia enim abusus es clementia mea, loco eius, seueritatem, experieris.* Perculit, ferox epistola, *Iohannem.* Ergo, quid ageret, inops consilii? respondet, eodem *Csausio*, tabellario vsus, quam potest, demississime. Seruauit nobis & has litteras *BETHLENIVS (i.)*: *Ne quaso admittat ad animum, tam sinistram de me opinionem, Inuictissimus Imperator! agnosco semper illum, vitæ ac dignitatis meæ auctorem, ac proinde, volo æternum, eximie gratiæ eius, gratum & memorem me exhibere. Sciat itaque & credat, me, pauculas istas, quas cernit, turmas, non contra suam adduxisse maiestatem; sed contra Petrum Moldauum, quod cognouerim illum Domino suo rebellasse. Testandæ itaque debitissimæ Imperatori fidei gratia, quam primum accepi nuncium, quod perduellis iste, in hanc se receperit arcem (k.), protinus illum obsidione cinxi, impellentibus me eo, vel priuatis iniuriis, quibus ille me adfecit: de quibus toties questus sum apud maiestatem suam. Quare, omnino persuasum habeat, me hinc non abscessurum, donec illum viuum & vinctum tradidero in manus Inuictissimi Imperatoris. Volebat omnino, *Solymano* se obiicere *Iohannes*, si quid hostilis adtentasset in Transilvania; sed, cum promissa a *Ferdinando*, auxilia, tardius, quam par erat, aduentarent, capto ex arena consilio, *Petrum*, in sua illa arce, obsedit, captumque, post quadrimestrem obsidionem, ad *Solymanum* misit; cum ante, mille vsus artibus, incolumitatem ei pacisceretur. Ita tunc, discrimine alieno, suam, regnique salutem *Iohannes* redemit.*

§. XXII.

Repetit Budam
Iohannes:

Laskii, vlciscenda-
rum, iniuriarum
cupiditas:

Iohanni
noxia:

sedat furo-
rem barba-
rum, a Las-
kio in se
concita-
tum:

DElinito, ad eum modum, *Solymano*, rebusque, ex animi sententia, apud Transiluanos compositis, *Budam*, lætus rediit, nouo mox turbine, exercendus. *Laskyus*, nimirum, ex nuperâ captiuitate dimissus, ad *Ferdinandi* partes concesserat, ratus, non sibi illic occasionem, vlciscendæ iniuriæ, defuturam. quod sane ita euenit. *Constantinopolim* enim a *Ferdinando* missus, arcanum illud foedus, quod pace *Varadiensis*, cum æmulo, pepigerat, purpuratis, propalauit, & qua se dabat opportunitas, inuisum *Solymano*, *Iohannem* reddere connitebatur: effecitque, ut pene in rabiem ageretur tyrannus, regum utriusque, barbarico more, diras imprecatus, quod se, missis legationibus deluderent, dum bellum aduersus se, quæsitis occasionibus, possint conflare. Tunc *Iohannes*, purpuratos quidem largitionibus lucrari, nihilque non tentare, uti se penitus iterumque intimaret *Solymano*: quæ res, tametsi magnæ fuit difficultatis, successit

i.) Ibidem p. 92. ad annum MDXXXVIII.

k.) *Csesó* dicta, in Comitatu Szolnok inferiori, in rupe posita, atque *Moldano*

olim, a regibus Hungariæ, dono data. Vide *ISTVANFFYVM* Lib. XIII. p. 220, 43.

Visszahoztalak a számúzetésből. A királyi székbe ültettelek. Minden magyarnak megparancsoltam, hogy királyuknak ismerjenek el. Te pedig kardot mertél ellenem kivonni. Rövidesen meglátod, mi következik rád. Ha visszaéltél kegyelmességemmel, megtapasztalod majd helyette szigoromat.” A féktelenül vad levél megdöbbenetette Jánost. Nem tudta, mitévő legyen. Ugyanazt a csauszt használva levélhordónak, a lehető legalázatosabban válaszolt. BETHLEN (i.) ezt a levelet is megőrizte nekünk: „*Kérem, hogy a legyőzhetetlen császár ne engedjen a lelkébe bebocsáttatást ilyen rossz vélekedésnek! Mindig elismerem őt az én életem s méltóságom forrásának, s ezért örökké hálsnak szándékozom mutatkozni, nem feledve az ő kiváltképpen való kegyelmét. Tudja meg tehát s higgye el, hogy én ezt a kevéske csapatot, amit itt lát, nem őfelsége ellen vezettem ide, hanem a moldvai Petru ellen, akiről megtudtam, hogy fellázadt az ő ura ellen. A császár iránti köteles hűségem bizonyítása érdekében tehát mihelyt megkaptam a hírt, hogy ez a pártütő ebbe a várba vette be magát (k.), tüstént ostromzár alá fogtam. Erre kényszerítettek akár magánsérelmeim is, melyeket ellenem elkövetett, s melyekről annyiszor panaszkodtam őfelségénél. Ezért legyen arról meggyőződve, hogy addig innen egy tapodtat sem mozdulok el, mígnem élve és megkötözve át nem adom a győzhetetlen császár kezébe.*” János minden bizonnyal szembe akart szállni Szolimánnal, ha valami ellenséges dolgot kísérelt volna meg Erdélyben, de mivel a Ferdinánd megígérte segítség késlekedett, gondolt egyet, s Petrut a saját várában megostromolta, négyhavi ostrom után elfogva Szolimánhoz küldte, miután ezer mesterkedést használva sértetlenséget ígért neki. Ekkor tehát így, a más veszedelme árán szerezte meg János a saját és országa megmenekülését.

Szapolyai válasza.

Ravasz terve a török megenyhítésére.

XXII. §

Miután Szolimán illetéknéppen megenyhült, valamint János Erdélyben legjobb tudása szerint elintézte a dolgokat, vidáman tért vissza Budára, — hogy újabb viharba keveredjék. Łaski ugyanis épp hogy csak kiszabadult a fogságából, s máris FERDINÁND oldalára állt abban a hiszemben, hogy ott meglesz az alkalma a sérelem megbosszulására. S ez így is történt. FERDINÁND ugyanis Konstantinápolyba küldte, ő pedig fölfedte a pasák előtt azt a titkos megegyezést, amit Ferdinánd a váradi békében kötött vetélytársával. Minden alkalmat megragadott arra, hogy JÁNOST befeketítse Szolimán előtt. El is érte, hogy a zsarnok éktelen dühbe gurult, s barbár szokás szerint mindkét királyra átkot szórt, hogy követjárásokkal kijátszották őt, miközben csak az alkalmat várták, hogy kirobbanthassák a háborút őellene. Ekkor János vesztegetéssel akarta megvásárolni magának a pasákat, s mindent megpróbált, hogy újra Szolimán kegyeibe hízelegje magát. Noha igen nehéz volt a dolog, mégis sikerült

János visszatér Budára.

Łaski bosszúvágya

ártalmas Jánosnak.

Lecsillapítja a barbárok dühét, amit Łaski szított föl.

i.) Uo. 92.1., az 1538. évnél.

k.) Csicsónak nevezik, Belső-Szolnok megyében, egy sziklán található, s a magyar királyok adták ajándék gyanánt a moldvainak. L. ISTVÁNFFY, XIII.könyv, 220.1.,43.

I. RÉSZ. BUDA VÁROS TÖRTÉNETE, II. IDŐSZAK.

neki, mégpedig sokkal jobban, semmint azt a barbároknál remélni lehetett volna. Sérelmét *János* bepanaszolta a római pápánál s a francia királynál, hogy ti. legtitkosabb terveiket *Ferdinánd* követe Bizáncban kiszellőztette. Kezdett a szerződéstől is elidegenedni, mindenestre míg élt, nem lehetett rábírní arra, hogy nyilvánosságra hozza a *Váradon* aláírt békefeltételeket. Míg ezek történtek, *János* belefogott, hogy *Budát* új védőművekkel erősítse meg, (különösen azon a részen, amelyet a királyi palota foglalt el), hogy az nagyobb biztonságot is nyújtson a királynak, s ha ostrom szakadna a nyakába, távol tudja tartani az ellenség nyomását. Bástyákat emeltek, körben sáncokat húztak, ostromkarókat vertek le, s rövid idő alatt kívülről más képet öltött a vár. Még ma is állanak az ebből a munkából fennmaradt falak; „*Attila és Buda fejeiről*” híresek, melyeket *János* beléjük építtetett. Egy meggyökeresedett tévedéstől hagyta magát félrevezettetni, amennyiben, a történelem tanúságával ellentétesen, ezekkel az emlékekkel igyekezett őket megtenni a város és a vár alapítóinak. Helyesen írja *TIMON (l.)*: „*János király, I. Ferdinánd vetélytársa, a helyet megerősítve, a közvélekedéstől félrevezetve, úgymond ATTILA és BUDA fejét a mai Jézus-társasági templom mellett fekvő bástyába kitétette.*” Még nem fejezte be az elkezdett munkát, mikor övéinek sürgetésére elkezdett foglalkozni a házasság gondolatával. Munkánk kereteibe nem fér bele, hogy kifejtsük ezen ügy lefolyását. *BETHLEN FARKAS (m.)* részletesen leírta, többi dolgaihoz hasonlóan, erdélyi kútfők alapján. Elég arra emlékeztetni, hogy a feleség *Izabella*, *Zsigmond* lengyel király leánya volt, akit annak *Bonna Sforza* szült. Igen csinos volt, s az ítélőképessége, akár csak egy férfié. Szeretetreméltóvá tette erkölcsének komolysága éppúgy, mint olaszos humora és lengyel bája. A házasságközvetítő *Brodarics* és *Werbőczy* volt, amaz váci püspök, emez pedig a királyi *kancellár*. Jegygyűrűkkel és jegyajánékkal megerősített hűségesküvel tértek vissza. Haladék nélkül újra el is küldték *Brodaricsot*, *Perényi Pétert* és *homonnai Drugeth Istvánt*, hogy hozzák magukkal a menyasszonyt. Először tehát *Kassára*, innen pedig sietősen és igen-igen nagyszerű pompával *Budára* érkeztek. Három napot szántak pihenésre. A király eközben *Székesfehérvárott* várta érkezésüket, hogy így a lakodalmat egyszersmind a koronázási szertartásokkal is kitüntesse. *Fehérvár* mezején néhány török készítésű sátrat emeltek, *Szolimán* s *Ibrahim* ajándékait. Ezekben fogadta *JÁNOS* a menyasszonyt, majd a kézfogó és a nyájas, de nem túl hosszú társalgás után a városba vezette. Az esküvőt a tavaszi böjtöt megelőző *vasárnap* tartották, s még aznap a királynőt is megkoronázták a hazai szokások szerint. A lakodalmi vacsora után az ünnepség további részeit *Budán* tartották. Ide visszatérve szokás szerint több napot töltöttek lakomával, tánccal s játékokkal, s mindent megtettek a pompa emelésére. Egyébként nevezetessé tette még az esküvőt *Perényi Péternek* újbóli átpártolása *Ferdinándhoz*. Az ünnepségen résztvett *Serédy Gáspár* a rómaiak királyának nevében,

Budát új védőművekkel erősíti meg.

Megházasodik.

A feleség: *Izabella*, *Zsigmond* lengyel király leánya.

Az esküvőt *Székesfehérvárott*

és *Budán* tartotta.

l.) Az *Új összefoglalásban*, az 1267. évnél, a 99.lapon.

m.) *Történet*, II.könyv, 94.1.sk.

fit tamen, multo, quam apud barbaros sperari potuisset, felicius. Quælitus, eam iniuriam, apud Pontificem Romanum, regemque Galliarum, *Iohannes*, quod arcanissima consilia, legatus *Ferdinandi* Byzanti prodidisset; alieniore a foedere animo esse coepit: certe, induci, ad publicandas pacis, quæ *Varadini* perscriptæ erant, leges, donec viueret, haud potuit. Dum hæc fiebant, *Budam*, nouis operibus muniendam, *Iohannes* suscepit, ea potissimum regione, qua regia infedit: vt, & tutius a rege coleretur, & si ingrueret obsidio, vim posset propulsare. Excitata igitur propugnacula, educti circum aggeres, depactique valli, aliam breui, extus, arci speciem conciliauere. Exstant hodieque muri, ex eo opere superflites, & capitibus, *Attilæ*, atque *Budæ*, insignes: quæ iis inædificari fecit *Iohannes*, adulto errore deceptus: quippe qui, his monumentis, conditores eos facere vrbs arcisque, inuita licet historia, adniscus est. Recte *TIMON (l.)*: *Iohannes rex, æmulus Ferdinandi I. locum muniens, deceptus communi opinione, capita ATTILAE & BUDAE, in propugnaculo, adiacenti templo, hodie Societatis Iesu, exposuit.* Nondum consummauerat coeptum opus, dum vrgentibus suis, cogitationem, de ineundo matrimonio, susciperet. Alienum foret ab instituti ratione, rem, quemadmodum gesta sit, explicare. Dedit eam *WOLFFGANGVS BETHLEN (m.)* fusc, ex Transiluaniae tabulariis, vti pleraque sua omnia, descriptam. Recordari suffecerit, *Isabellam* fuisse, *Sigismundi*, Poloniarum regis filiam, ex *Bonna Sforcia*, susceptam, & forma insigni, & virili prorsus iudicio, præditam, atque non minus grauitate morum, quam lepore Italico, & Polonica venustate, peramabilem. Nuptiarum conciliatores, *Brodericus*, atque *Verböczius* fuere; *Váciensis* episcopus ille; hic *Cancellarius* regius. Redire, annulis pronubis, iurataque fide, sponsalibus adfirmatis; missique sine mora, idem *Brodericus*, *Petrus Perény*, & *Stephanus Drugeth* de *Homonna*, qui sponsam domum ducerent. Ergo, *Cassouiam* primo, inde, festinatis itineribus, adparatu autem, longe magnificentissimo, *Budam* ventum est. Triduum heic quieti dabatur. Rex interim, *Albæ Regiæ* præstolabatur aduentantes, eo consilio, vt nuptiarum celebritatem, inaugurationis solemnibus, simul honestaret. Erecta erant, in campo Albano, aliquot Phrygii operis tentoria, *Solymani*, & *Ibrahimi* muna: in quibus *IOHANNES*, sponsam accepit, atque post iunctas dextras, sermonesque blandos, neque tamen longos, in vrbs introduxit. Nuptialis pompa, die *Dominico*, qui ieiunium vernale præcedit, instructa fuit, eademque luce, regina quoque, patrio ritu, coronata. Edito epulo, solemnia reliqua, *Budam* seruabantur. Huc reuersi, plures, ex more, dies, conuiuuis, tripudiis, ludisque, exegere, nihilque non additum, quod augetet pompam. Ceterum, nuptias, *Petri Perényi*, iterata ad *Ferdinandum* defectio, nobilitauit. Intererat, regis Romanorum nomine, his solemnibus, *Casparus Seredi*, qui homi-

Budam,
nouis operi-
bus munit

uxorem du-
cit:

Isabellam,
Sigismun-
di, regis
Polonia, fi-
liam:

nuptias Al-
bæ regali:

& Budæ
celebras:

l.) In *Synopsi Noua* ad annum MCLXVII. | m.) *Histor. Lib. II. p. 94. seqq.*
p. 99.

motus
Transilua-
nicos com-
ponit :

filium su-
scipit, Budæ
natum :

moritur.

hominem, promisso *Cancellarii* munere, dum se inuitarent poculis, prorsus in *Ferdinandi* partes illicuit. Nuptiis ita concelebratis, nouus ex *Transilvania* turbo, *Budam*, regemque *Iohannem*, perturbauit. *Majlátus*, prouinciæ illius, rege indulgente, præfectus, *Transilvaniæ* rex, a *Solymano*, (n.) saluari voluit. Ergo, *Emerico Balassa*, in consiliorum, & factionis societatem adscito, cum id se negaret facturum *Solymannus*: ex cæde *Gritti* adhuc offensus homini; nouas res moliri haud cessat. quibus sustentandis, cum se imparem futurum aduertit, siue illectus pollicitationibus, siue suoapte consilio, ad *Ferdinandum*, cum collega *Balassio*, & non paucis primorum, deficit. Itaque, *Iohannes* ancipiti periculo, & se exempturus, & *Transiluaniam* ante sedaturus, quam vires, accessione *Ferdinandeorum*, caperet seditio, vxore, partui proxima, *Budæ* relicta, præmissisque *Valentino Török*, & *Petrouiczio*, regio stipatus comitatu, in *Transiluaniam* abit, numquam postea, *Budam* reuisurus. Dum enim illic, profligandis seditiosis, operam nauat, inque ordinem redigit refractarios, auditis *CAROLI V.* *Albæ Iuliæ*, legatis, medicorum suauis, *Szász-Sebesum* digressus, in morbum incidit. Regina interim, *Budæ*, *Nonis Iulii*, felici partu, filium enixa est. Perlato ad regem, hilari nuncio, tanta vis morbi erat, vt vix lætitiæ capax putaretur. Instruxit tamen regale epulum, seque inferri passus, palam testatum fecit, quam sibi nuncium illud gratum esset acceptumque. Paucis post diebus, pro tribunali militarem litem diremturus, lethali corripitur languore (o.), atque quinquagenario maior, die *vigesimo septimo Iulii*, moritur. Cadauer demum, *Budam*, funesto curru, atque hinc, *Albam regalem*, proceres deuexere, vt illic, ritu patrio, regum sepulchris inferretur.

§. XXIII.

Fata, quæ
inde Bu-
dam man-
serunt?

HOC illud fuit decennium, quo *Budam* infedit *IOHANNES*. Id nos, ad *Barbaricam* regis vrbs *periodum*, eo minus dubitauimus referendum, quod non modo *Solymani* beneficio, *Buda* potitus est *Iohannes*; sed defensorit quoque vrbs *Turcarum* viribus sustentatus. Reduces, a funere, proceres, legationem, quæ viuo adhuc rege, destinata fuerit, *Constantinopolim* mittunt, qui & dona deferrent immensi pretii, & mortem *Iohannis* nunciarent, regina simul, cum filio, & *Hungaria* vniuersa *Solymani* patrocinio, commendata. *FERDINANDVS* interim, cum ex *Varadiensis* pacis conditionibus, ad se pertinere, non *Budam* modo, sed regnum etiam vniuersum, haud

n.) Litteris id a *Solymano* petiisse *Majlátum*, *BETHLENIVS*, Lib. II. p. 99. auctor est. quas ille, insigni in *IOHANNEM* vsus beniuolentia, eidem *Budam* misit, perduellionemque detexit.

o.) Iudicium duelli fuisse, *WOLFFGAN-*

GVS BETHLENIVS, testis est, Lib. II. p. III. vbi verba eius vltima, actorem increpantis, *Hungarice* prolata, hæc legas fuisse: *Boszszicságot tesz ennekém.* Id est: iniuriam mihi facis: & ex aliorum sententia: Hoc est im!

s ezt az embert a *kancellári* hivatal ígéretével, poharazás közben teljesen *Ferdinánd* pártjára csábította. Az esküvői ünnepség végeztével *Erdély* felől újabb vihar kavarta föl *Budát* s *János* királyt. *Majláth*, aki a király engedélyével e tartomány vajdája volt, azt akarta, hogy *Szolimán* Erdély királyának kiáltsa ki (*n.*). Mikor ennek teljesítését *Szolimán* megtagadta, mivel még *Gritti* meggyilkolása miatt megbántva érezte magát, *Majláth*, *Balassa Imrével* együtt, akit terveibe és pártos szövetségébe beavatott, szüntelenül lázadón mesterkedett. Mikor észrevette, hogy ennek véghezvitelére nem rendelkezik elég erővel, társával, *Balassával* s nem kevés főrangúval együtt *Ferdinándhoz* pártolt át, akár mert ígéretésekkel csábították, akár saját döntésére. *János* tehát szülés előtt álló feleségét *Budán* hagyva, *Török Bálintot* és *Petrovicst* maga előtt küldve, királyi kísérettel Erdélybe távozott, hogy egyrészt magát kimentse válságos helyzetéből, másrészt hogy Erdélyt lecsillapítsa, mielőtt a lázadás erőre kapna a *Ferdinándtól* kapott erővel. Soha többé nem látta viszont *Budát*! Míg ugyanis itt a lázadók leverésével foglalkozott, s rendreutasította az engedetlenkedőket, Gyulafehérvárott meghallgatta V. KÁROLY követeit, majd orvosai tanácsára *Szászsebesre* távozott s betegségbe esett. A királynő eközben *Budán* július hetedikén szerencsés szüléssel fiút hozott a világra. Mikor eljutott a királyhoz a vidám hír, már annyira erőt vett rajta a betegség, hogy azt hitték, örülni sem tud neki. Mégis királyi lakomát rendezett, s hagyta, hogy elvigyék rá. Itt mindenki előtt tanúsította, hogy mennyire örül a hírnek. Néhány nap múltán valamilyen katonai perben törvényszéket tartani készült, mikor halálos bágyadtság fogja el (*o.*), s több mint ötvenéves korában, *július huszonhetedikén* meghal. Holttestét *Budára*, majd innen *Fehérvárra* vitték halottas kocsin a főemberek, hogy hazai szokás szerint ide, a királyok temetkezési helyére vigyék.

Lecsillapítja az erdélyi zavargásokat.

Fia születik Budán.

Meghal.

XXIII. §

Így telt el az a tíz év, amit *Budán* töltött el JÁNOS. Szemernyit sem haboztunk, hogy ezt az időt a királyi székváros *barbár korszakába* soroljuk bele, mivel *Buda* nem csak hogy *Szolimán* jótéteményeképpen jutott *János* birtokába, hanem török erők segítségével védte is meg a várost. A temetésről visszatérő előkelők követséget menesztenek *Konstantinápolyba*, amelyet még életében elrendelt a király. A követek roppant értékes ajándékokat vittek, jelentették *János* halálát, egyszersmind a királynét fiával és az egész Magyarországgal együtt *Szolimán* pártfogásába ajánlották. Eközben FERDINÁND, mivel (nem éppen alap nélkül) a *váradí* szerződés békefeltételei szerint úgy gondolta, hogy nem csak *Buda*, hanem az egész ország is órá száll,

Milyen sors várt ezután Budára?

n.) BETHLEN (II.könyv, 99.1.) állítása szerint *Majláth* ezt kérte levelében *Szolimántól*. Ezt azonban *Szolimán* a JÁNOS iránti kiváltképpennvaló jóakaratóból elküldte *Jánosnak Budára*, s ezzel leleplezte a pártütést.

o.) BETHLEN FARKAS (II.könyv, 111.1.) írja, hogy ez párbaj volt. Nála olvashatjuk, hogy a király ezen utolsó szavaival, magyarul, szídta a felperest: „*Bosszúságot téssz énnékem*”. És mások véleménye szerint: „*Ez a jog!*” 123

I. RÉSZ. BUDA VÁROS TÖRTÉNETE, II. IDŐSZAK.

- Ferdinánd követsége a királynéhez. Budára küldte a királynéhez *Niklas von Salm grófot*, hogy a szerződés értelmében magának követelje az országot. Megígérte, hogy *szepesi* birtokát visszaadja neki minden jövedelmével együtt, ami a hozomány szerint *Izabellának* jár. János király a végrendeletében az ő kívánságára *János Zsigmondnak* keresztelt fiának gyámjául *Petrovics Pétert* s *Fráter Györgyöt* hagyta meg. *Petrovics* engedékenyebb lévén, mielőtt a követ megérkezett, úgy vélte, a királynéhez kell bocsátani. *Fráter* azonban megtagadta az engedélyt, – vagy mert nem bízott az asszonyban, vagy, ami igaz is volt, hogy saját kényére-kedvére válaszolhasson *Salmnak*. Zokon vette ezt *Izabella*, mivel már özvegysége kezdetén észre kellett vennie, hogy egyetlen ember döntésétől függ az ügye. Követet küldött hát a főrangúakhoz, nagy s haragos lélekkel bizonygatta: *ha nem engedik Ferdinánd követét elébe, öngyilkos lesz, mert nem bírja elviselni az idegen uralmat*. A gyászleplekkel bevont királynéi palotába vezették tehát a követet, aki előbb elég hosszan ecsetelte a fájdalmat, amit a szövetséges király halála miatt érzett FERDINÁND, majd előadta, amit parancsban kapott. A királyné, gyászkerевeten ülve, királynéi díszait mellőzve, sápadt arccal, könnyeláradó szemmel, de olyan hangon és főtartással válaszolt (p.), hogy mindez azt mutatta, inkább csak a hosszantartó gyásztól kimerülve elapadtak a könnyei, semmint hogy szívéből eltávozott volna a keserűség: „*Neme és kora azt hozza, hogy miután királyi férjétől özvegyen maradt s testének s lelkének hosszan tartó betegsége folytán nem képes arra, hogy tervezzen s azt végrehajtsa, e mindennél komolyabb ügyben atyja, ZSIGMOND lengyel király tanácsát fogja kikérni. Ő oly mértékű, hogy teljes bizalommal döntőbírául használhatja FERDINÁND, ha valami vitás kérdés merülne föl. Ezért azt kéri, hogy adjanak neki megfelelő haladékat, míg megkérdezheti. Mind ő, mind a magyar főrangúak körömszakadtáig ragaszkodni fognak ugyanis az ő véleményéhez. Ha FERDINÁND megtagadja tőle a haladékat, vagy azt gondolja, hogy fegyverekhez kell nyúlnia, igen nagy dicsőséget szerez a császár és a király, szól, ha egy sűrűstől fölemésztett özvegy és egy bölcsőben sűrű csecsemő megostromlására jönnek!*” E szavakkal elbocsátotta a követet, aki mikor beszámolt FERDINÁNDNAK a királyné eltökélt szándékáról, háborúra határozta el magát az asszony ellen, amiről hiába igyekezett lebeszélni őt *Łaski Leonhard von Velsre* bízták a hadvezetést. Parancsba adták neki, hogy erőszakkal végezzen a királyné követőivel, s az asszonyt ne is annyira megtámadja, mint inkább megfélemlítve puhatolja ki, vajon el lehet-e tántorítani föltett szándékától.
- A királynéhez való bocsátásának nehéz volta.
- A követség lényege.
- Izabella válasza.
- Az ellene indított háború kezdetei.

XXIV. §

- Vels elindulása Magyarországra.* Nem késlekednek. A had megindul, *Esztergomig* előnyomul, a dunai hajóhad is ott köt ki, *Visegrad* vízitornyát beveszik. *Vácot* s *Pestet* kiürítik a Szapolyai-pártiak, s amazok beveszik.

p.) TÖPPELT LŐRINC, Erdély kezdetei és bukása, Függlék, 186.1. s öt követve BETHLEN FARKAS, III.könyv, 121.1., az 1540. esztendőnél.

haud sine ratione, existimaret, *Comitem Nicolaum Salmensem*, Budam, ad reginam mittit, qui regnum ex pacto repeteret, ditionem *Scepuliacam*, redditum iri sponderet, cum omni eo proventu, qui ex dote, ad *Isabellam* pertineret. Testamento *Iohannes*, tutores scripserat filio, (quem *Iohannem Sigismundum* dici voluit) *Petrum Petrouiczium*; & *Georgium Monachum*. Mitior *Petrouiczius*, legatum, simul aduenerat, admittendum ad reginam censuit; negabat id se permissurum *Monachus*, siue, quod feminæ diffideret, siue, quod reuera fuit, uti, pro suo lubitu, responderet *Salmensi*. Male ea res habuit *Isabellam*, quod sub ipsa viduitatis exordia, ab vnus hominis arbitratu, rem suam pendere, animaduerneret. Ergo, misso, ad proceres nuncio, magno ferocique animo, contestatur; nisi quam primum *Ferdinandi legatum ad se admitterent, ipsam sibi, manus adlaturam: quippe, alieni imperii, prorsus impatientem*. Proinde, introductus, in atrium reginæ palatium, post longiorem, doloris, quem ex morte foederati regis, animo concepisset *Ferdinandus*, præfationem, id quod habebat in mandatis, edisserit. Cui regina, lugubri strato residens, neglecto ornatu, facie pallida, oculis in lacrymas pronis, voce tamen, & ceruicis gestu, ita compositis, ut diurno defessæ luctu, exaruisse potius lacrymas, quam discessisse ab animo moerorem, ostenderent, ad hunc modum respondisse (p.) fertur: *Eam, sexus atatisque suæ fortunam esse, ut orbata rege coniuge, & diuturna corporis animique agitudine perturbata, neque suscipere consilium queat, neque exsequi; sed in re omnium grauissima, Sigismundum Poloniae regem, patrem suum, consulturam. cuius eam esse moderationem, ut Ferdinandus, eo arbitro, si quid intercesserit controuersæ, uti possit confidentissime. Quo circa, rogare se, idonei temporis spatium sibi adtribui, dum is consuli possit; se enim, sed nec proceres Hungariæ, ab eius sententia, vel latum quidem unguem discessuros. Quod si mora denegetur, atque armis agendum putet Ferdinandus, egregiam vero laudem, inquit, ferent, Cesar & Rex, si viduam, fletu consumtam, & vagientem in cunis regem infantem, oppugnatum aduenerint!* His dictis, legatum dimisit, qui, cum reginæ destinationem, ad *Ferdinandum* retulisset, bellum, quod frustra disuaserat *Laskyus*, in feminam decernitur, summa rei, *Leonhardo Velfio* permittitur; additis mandatis, uti, qua posset, vi, cum reginæ sequacibus, ageret, neque tam feminam oppugnaret, quam incusso metu, pertentaret, annon, a suscepta consiliorum ratione, deduci posset.

Ferdinandi, ad reginam, legatio:

eius admittenda ad reginam difficultas:

legationis summa:

Isabellæ responsum:

belli aduersus eam iniuria.

§. XXIV.

NEc mora. Itur in profectionem, promotoque *Strigonium* vsque, exercitu, classe item Danubiali, illic adpulsa, *Vissegrádi* turris amnica, expugnatur, *Váczia*, item & *Pestum*, a *Za-*

Velfi in Hungariam profectio:

TOM. III.

Q9

poli-

p.) LAURENTIUS TOPPELTINVS, in Originibus & Occasu Transiluanorum, Appendice, p. 186. & ex eo, WOLFFG.

BETHLENIUS, Lib. III. p. 121. ad annum MDXI.

125

politianis deferta, capiuntur. His successibus animatus *Velfius*, exercitu, decimo tertio Calendas Nouembres, *Budæ* admoto, urbem obsidione cingit. Inerat ei, cum valido præsidio, *Valentinus Török*, fummus, viduæ partium, belli dux, vir profus militaris. Atque *Germani* quidem, cum insigni *Hungarorum* manu, castra, ad superiores thermas, metati, suggestus, collocandis tormentis necessarios, idoneis locis, iam eduxerant; cum orta, inter *Hungaros*, & *Germanos*, seditio, ipsos etiam duces, in vitæ discrimen coniiceret. Procurrebant, ad sedandas rixas, *Velfius* & *Perénius*; ille, uti *Germanos*; iste *Hungaros* suos, in ordinem redigeret; sed adeo, nec quidquam proficere, ut cadentibus plurimis, *Velfius* quidem in crure, *Perénius*, iacto forte fortuna, lapide, in collo fauciati, ægre se in tentoria subdixerint. Ac, visa est omnino ad prælium res spectare, cum classiarius miles, Italis, Hispanis, & Dalmatis, constans, Hungaris subsidio veniens, certamen diremit. His profecta initiis, obsidio, multum ignominia, ex populationibus, accepit. Vagabantur passim *Germanorum* agmina, abigebant armenta, neque non ita expilabant miseram plebem, ut non ad vindicandum eam, sed ad perdendum venisse dixisses. Qua re cognita, *Valentinus*, turmas equitum, quas ante *Germanorum* aduentum, validas in urbem coegerat, ad defendendos a populatione agrestes, emittit; quod, uti crebris velitationibus occasionem dabat, ita, non vna strage, diminuabat exercitum FERDINANDI. Operæ interim militares, adeo lente succedebant, ut non tam oppugnari, quam negligentius obsideri vrbs crederetur: miles certe, si abactas prædas exceperis, propemodum deses, in castris hærebat, cum calidi iniuriis, adulto iam auctumno, multum colluctatus. *Velfius* ergo, æstuans cura, quid potissimum faciendum sibi esset, ne inglorius, ab urbis obsidione cogereur regredi, præter expectationem, intellexit, *Balthasarem Bánffyum*, ex præcipuis *Hungarorum* ducibus, a *Valentino*, urbis præfecto, vetere suo amico, & contubernali, inuitatum, in urbem ingressum fuisse, reducemque in castra, propalam iactasse: se, cum *Valentino Török*, & *Vrbano Battyánio*, reliquisque prædiariorum ducibus, potuisse; inspexisse, permittentibus iis, præsidia, tormenta atque turres, miratumque fuisse, cum disciplinam, alacritatemque militarem, tum commeatus vim, longissimæ obsidioni, susceptoram; aduertisse, *Budam*, nisi ampliore adparatu, acrioreque aggressionem, occupari haud posse. Re intellecta, *Velfius*, *Bánffyum*, in conspectum arcessit, increpatumque acrius, quod se inconsulto, facinus, a militari disciplina longe alienissimum, patrare adtentasset, castris exesse iussit, atque, fremens ira, obsidionem soluendam statuit: maxime, quia, uti erat in suspiciones pronus, mala fide secum agere *Hungaros*, ex hoc vno casu, *Perénii* item qualicumque alienatione, perperam coniiciebat. Iste tunc, obsidionis fuit eventus: cuius ignominiam, profundo iam auctumno, *Vissegrádi* deditio, quomodo-cunque eluit.

Budæ obsidetur:

seditio castrensis:

edita, a Germanis, populationes:

militis in castris desidia:

Bánffy facinus:

Velfii, in eum animadversio:

Budæ obsidio soluitur.

Vels a sikereken föllekesülve október huszadikán *Budának* irányítja a hadsereget, s a várost ostromzárral veszi körül. A városban erős őrség élén *Török Bálint* állt, az özvegy pártjának hadvezére, harcedzett férfiú. A *németek* jelentős számú *magyar* csapattal együtt a felhévizeknél ütött tábor, s már fel is húzták az ágyúk elhelyezésére szükséges ütegállásokat, mikor a *magyarok* és a *rémetek* közt kitört viszály a vezéreket magukat is életveszélybe sodorta. A vita lecsillapítására előáll *Vels* és *Perényi*, hogy amaz a *németeket*, emez a maga *magyarjait* rendreutasítsa, de semmire sem mentek, olyannyira, hogy igen sokan meghaltak, *Vels* a lábszárán, *Perényi* egy vaktában elhajított kőtől találva a nyakán megsérült. Alig tudták magukat a sátrukba vonszolni. Már úgy tűnt, csatává fajul az összetűzés, mikor az olaszokból, spanyolokból és dalmatákból álló hajócsapat a magyarok segítségére sietett, s ezzel véget vetett a küzdelemnek. Ilyen kezdetekkel indult az ostrom, a fosztogatás miatt igen nagy gyalázatára vált az ostromlónak. Szerte kóboroltak a *német* csapatok, elhajtották a marhát, és úgy kirabolták a szegény népet, mintha nem is fölszabadításukra, hanem az elpusztításukra jöttek volna. Erről tudomást szerezvén *Bálint* néhány erős lovasszázadot, melyet a *németek* jövetele előtt a városba vont össze, elküldött, hogy védjék meg a népet a prédálástól. S ez gyakorta adott alkalmat csatározásokra, s nem csekély pusztítással csökkentette FERDINÁND hadseregét. A katonai műveletek ezalatt oly vontatottan haladtak, hogy azt hihetnénk, nem is ostromolják, hanem csak úgy nagyjából körülzárják a várost. A katonaság ugyanis a zsákmányszerzést leszámítva majdhogynem tétlenül téblábolt a táborban, és sokat kellett küszködniük a késő őszi zord időjárással. *Velsnek* tehát nagyon főtt a feje, hogy mit kellene csinálnia, hogy ne kényszerüljön dicstelenül visszavonulni a város ostromából, s megtudta, amire nem számított, hogy *Bánffy Boldizsár*, az egyik előkelő magyar vezérek, *Bálint* várkapitánynak, régi bajtársának s barátjának hívására felment a városba, majd a táborba visszatérve a nyilvánosság előtt kérkedett azzal, hogy *Török Bálinttal* és *Batthyány Orbánnal még az őrség többi tisztjével iszogatótt, engedélyükkel látta az őrséget, az ágyúkat és a bástyákat, megcsodálhatta mind a katonai fegyelmet, mind a katonák serénységét, mind pedig a hosszú-hosszú ostromra is elegendő élelmiszerkészletet. Megfigyelte, hogy Budát legfeljebb csak nagyobb készüléttel s keményebb támadással lehet elfoglalni.* Tudomást szerzett erről *Vels*, s *Bánffyt* maga elé rendelte. Keményen megrotta, hogy beleegyezése nélkül, a katonai fegyellemmel szöges ellentétben álló dolgot merészelt elkövetni. Megparancsolta, hogy hagyja el a tábor, majd haragjában magán kívül elrendelte az ostrom feloldását, leginkább azért, mert gyanakvó hajlamú lévén, elhamarkodottan arra következtetett ebből az egy esetből valamint hogy *Perényi* kissé elidegenedett tőle, hogy a *magyarok* rosszhiszeműen bánnak vele. Ez volt az ostrom kimenetele. Gyalázatát, már az ősz vége felé, *Visegrád* megadása valamelyest enyhítette.

Megostromolják Budát.

Katonai viszály.

Német fosztogatás.

A katonaság restsége a táborban.

Bánffy tette.

Vels figyelmeztetésben részesíti.

Feloldja Buda ostromát.

Izabella követei ígérekkel és ajándékokkal megrakodva térnek haza Konstantinápolyból.

Laskinak, Ferdinánd követének sorsa a Portánál.

A török hadikészület a téli hideg megakadályozza.

Ferdinánd intézkedései; a fővezérséget Roggendorffra bízva.

Elhatározzák Buda ostromát.

A város erődítéseinek állapota.

Mialatt *Budánál* ezek történnek, az özvegy IZABELLA főntebb megemléített követei, ti. *Eszéky János* pécsi püspök s *Werbőczy István*, legjobb belátásuk szerint végezték dolgukat *Szolimánnál*, s ezt kapták válaszban: *a királynét s fiát védencüknek tekintik, s a tél okozta nehézségekkel nem törődve a segítségére sietnek FERDINÁND ellen.* Hatalmas ígéreteik mellé fejedelmi ajándékokat is adtak a törökök: királyi öltözetet, arannyal átszőtt bíborköpenyt, egy kerek pajzsot, melynek köldökét nagy gonddal volt dolgozták ki, egy arany, drágakövekkel kirakott buzogányt és a hüvelyében egy török kardot. Mindezzel megerősítették *János Zsigmond* számára, hogy javadalmasként megkapta az ország feletti hatalmát. A követek, vidáman, hogy oly sikeresen intézték az ügyeket *Konstantinápolyban*, tüstént visszatérnek a királynéhez. Mikor már úton vannak, majdnem összetalálkoznak *Laskival*, FERDINÁND követével, akire nagyon más bánásmód várt: úgy tekintették ugyanis, hogy elpártolt *János* pártjától, amelyet azelőtt nagy hévvel támagott, és ezzel nemcsak hogy méltatlannak látták *Szolimán* kegyeire, hanem tömlöcbe is vetették, abba, amelyet *Héttoronynak* neveznek. Az ok: FERDINÁND ugyanazon időben békét ajánlott a zsarnoknak és háborúval is zaklatta a királynét s a kis árvát. Ezalatt *Usref*, *Mehmed* és *Murad* basáknak parancsba adták, hogy szedjék össze a hadsereget, állítsanak fel folyami hajóhadat, s fittyet hányva a már beköszöntött télnek, tartsanak *Buda* felé. Ők azonban a szigorú téli hideg miatt nagy embervesztésekkel sem tudtak *Tolnádnál* tovább jutni. Téli táborba osztották tehát szét őket, s a királyné javaslatára, tervszerűen, a következő tavaszra halasztották a hadjáratot. S ez a teljességgel állhatatlan népség tartotta is a szavát! Elég hamar megjelentek, elfoglalták *Vácot*, *Pesttel* azonban hiába próbálkoztak. Mindez csak előjátéka volt a háborúnak. Ezek hallatára, s hogy Konstantinápolyba küldött követét börtönbe vetették, maga FERDINÁND is fölkészül a háborúra. Úgy gondolja, hogy *Buda* ostromával kell kezdődjen a háború, s a fővezérséget *Wilhelm Roggendorffra* bízva, aki tíz évvel azelőtt hiába próbálta bevenni ezt a kőszálat. Nagy létszámú és erőteljes hadsereget állítanak föl, s a bécsi készletekből adnak ágyúkat, hajókat, melyeken a három hónapra elegendő gabonát szállították lefelé a folyón. A FERDINÁND ügyét védelmező *magyarok* is kivették részüket a vállalkozásból. Katonai szokás szerint meghirdetik az indulást, és *Esztergomot* jelölik ki a csapatok gyülekezési helyének. Itt egyesül a szárazföldi és a folyami had, s kiadják a parancsot, hogy *Budát* meg kell ostromolni. A had vonulását semmi nem akadályozta. Mihelyt *Budához* értek, *Roggendorff* sokkal jobban megerősített várat talált, mint tíz évvel azelőtt. Az *Ország*-bárók palotája felől, melynek vidékéről az előbbi ostromlás során ledöntötte a falakat, most egy hatalmas, kőből épített erődítés volt látható. Sőt a *Szombati*-kapunál is, mely a *zsidók* utcájához közel, *Óbuda* felé vezet, egy jókora nagyságú bástyát húztak. Ezenkívül gondoskodtak a vízellátásról is egy kelet felé épített téglabástyával,

S. X X V.

DVm hæc ad *Budam* geruntur, legati viduæ *Isabellæ*, quorum supra nobis fuit mentio, *Iohannes Eszéky*, episcopus *Quinqueecclesiensis*, & *Stephanus Vörböczy*, rebus apud *Solymanum*, ex animi sententia confectis, istud responsi acceperunt: *Reginam*, filiumque in clientelam recipi, auxiliaque, contra *Ferdinandum*, nec curatis hiemis difficultatibus, submissum iri. Promissis amplissimis, dona addebantur augusta: regalis cultus, toga purpurea, auro intertextata; clypeus, elaborato umbone rotundus; claua item aurea, & gemmata in vagina, ensis Turcicus. quibus, beneficiarii regni potestas, *Iohanni Sigismundo* adfirmabatur. Legati, tam felici, rerum *Constantinopoli* administratarum, successu læti, ad reginam confestim redeunt. Cum in itinere sunt, *Laskyus*, *Ferdinandi* oratorem, fere obuium habent; sed, quem alia exceperunt omnia. Nam, & partium *Iohannis*, quas audivissime promouerat antea, desertor habitus, non gratia modo *Solymani*, indignus videbatur, sed coniectus etiam est in carceres, quos *septem turrium* vocant: eo quod *Ferdinandus*, eodem tempore, & pacem offerret tyranno, & bello lacefferet, reginam pupillumque. *Vsrepho* interim, *Mehmeti*, & *Amurati*, purpuratis, datum in mandatis est, uti, coacto exercitu, instructaque in amne classe, haud quamquam pensi habita, quæ ingruerat, hieme, *Budam* contenderent. Atque illi quidem, ob brumæ rigorem, ultra *Tolnam*, magna suorum iactura, eniti haud potuerunt. Ergo, per hiberna distributi, expeditionem, adnuente regina, in proximum ver reiciunt consulto. Neque defuit, inconstantissimo hominum generi, fides. Aderant enim, mature satis, occupataque *Vaczia*, *Pesto* autem, frustra tentato, bello prælusere. His, & legati *Constantinopolim* missi, captiuitate audita, bellum & ipse *Ferdinandus*, comparat. Eius exordium, a *Buda* obsidione, ducendum ratus, *Wilhelmo Rogendorffio*, duobus antehac, lultris, frustra, eundem hunc lapidem sollicitante, belli summam committit. Instruitur exercitus, numerosus, iuxta & validus; addita, ex *Viennensi* adparatu, tormenta, nauesque, quibus annona, trimestri suffectura, amne secundo, deucheretur. Neque *Hungari*, qui causam *Ferdinandi* tutabantur, partibus suis defuerunt. Profectione, ritu militari, promulgata, *Strigonium*, ubi confluerent copiarum, designabatur. Coadunato hic, terrestri nautique exercitu, *Budam*, oppugnari oportere, edicitur. Et profectio quidem, nihil habuit sufflaminis: ad *Budam* ubi ventum est, arcem, multo, quam ante decennium, munitiorem reperit, *Rogendorffius*. Nam, a magnatum *Országyorum* ædibus, e quarum regione, moenia prostrauerat, oppugnatione priori, ingens e lapide, constructa munitio visibatur. Quin ad *Sabbatinam* quoque portam, quæ pone *Iudeorum* vicum, *Budam* veterem educit, iustæ magnitudinis propugnaculum, eductum fuerat. Prouisum adhæc fuit aquationi, substructa, in orientem turri lateritia,

Legati *Isabellæ Constantinopoli* redierunt, promissis & donis omnibus:

Laskii, oratoris *Ferdinandi*, apud *Portam facta*:

adparatum in bellum Turcicum, hiemis rigore impediuntur:

Ferdinandi molitiones: summa belli *Rogendorffio* commissa:

Budæ obsidio decoratur:

munitio-
num eam
habitus:

robusta ea, atque eximie alta, unde hi defenserentur, quibus aquæ, ex profluente Danubio, erant hauriendæ. Id enim, superiore oppugnatione *Rogendorffiana*, fere exitio fuit obsessis, quod, qui aquatum descendebant ex vrbe arceue, ictibus globorum hostilium sternerentur; nisi ambagibus vsi, se occultassent. Itaque, urbem his munitionibus auctam, contemplatus *Rogendorffius*, cum prioris adgressionis vias, egregie obstructas cerneret, in montem *S. Gerhardi*, tormenta protrahi iubet. Labore eo, difficili non minus, quam plurium dierum, defunctus, videbat, arcem illinc, tot regum opibus exstructam, verberari oportere, vastarique; preces igitur ante, pollicitationesque adhibendas putauit, ad expugnandam reginam, quam machinis rem adgrederetur. Promittit ergo reginæ, si maturaret deditioem facere, dignam suo fastigio fortunam; filio, quidquid erat, paternæ ditio- nis, restitutum iri; quin, in filium adoptandum, vbi ætate conualuerit, accepturumque *Ferdinandi* filiam in matrimonium. Nihil ad hæc, seu regina, seu *Valentinus Török*, & qui simul inerant, *Petronitzius*, atque *Georgius Monachus*. Proinde, oppugnationis sibi impositam necessitatem ratus, caltra commutat, & ea regione, vbi *Iudeorum* sepultura fuit, metatus, a Bohemis quidem vim omnem, eidem mœnium regioni, quæ pone *Országyanus* ades, nuper instructa fuit, admoueri iubet; ipse, e hortis regiis, arcem adoritur. Fiunt proinde oppugnationis initia, tanta pertinacia, diebus aliquot continuata, vt non muri tantum arcis, longo tractu, procumberent; sed aggeres etiam secundarii, qui intra mœnia instructi fuerant, ruerent extrorsum, spemque non dubiam conciperent oppugnatores, fore, vt, vel ad deditioem consilia adigeretur regina, vel, id si nollet, strata adsaltui via, arcis occupandæ spem haud dubiam faceret. His rebus experrecti, qui urbem defensabant, *Valentinus*, *Petronitzius*, & *Monachus*, quod non satis vti viderent occasione *Rogendorffium*: quippe, adsaltum, in diluculum differenter; hiatus mœnium, coacta urbana multitudo, materie, quam fors obiiciebat, sarciant, neque tota nocte cessant operi insillere, dum molem congererent, hosti reiicendo suffecturam. Adfunt mane summo *Germani*, & tametsi scalas, quas vespere clam admouerant, subductas a *Budensibus* repererint, adgredi tamen arcem, qua erant luxati muri, nihil dubitant. Ergo, per ruinas, qua possunt contentione maxima, in murorum pinnas enituntur, hic atque illic, Cæsariana signa defigunt, quin proximas quasque ædes, quasi de victoria certi, inuadunt. Cum hic, de arcis salute agitur, altera quoque adgressione, quæ *Perénio*, cum Hungaris & Bohemis, mandata fuerat, muri tentantur. Gemino, ancipitique periculo circumuenti *Budenses*, non modo non concidunt animis, sed etiam, ea fortitudine propulsant hostes, vt non tam muros propugnasse visi sint, quam, quæ secum habebant, pignora illa, reginam scilicet, & vagientem in cunis infantem regium. Concurfabatur, nimirum, ab omni ætate, sexuque ea pertinacia, vt, tametsi in arcem vr-

oppugnationis difficultas:

pollicitationibus cum regina nec quidquam agit Rogendorffius:

adgressionum ratio:

initia & successus:

obfessorum solertia:

Germanorum in ruinas adfusus genium:

reprimatur ab obsessis haud sine glade.

erőteljes és jó magas volt, hogy innen védelmezzék azokat, akik az alant folyó Dunából a vizet merítették. Ez ugyanis *Roggendorff* előbbi ostroma során majdnem az ostromlottak vesztét okozta, mivel akik a városból vagy a várból leereszkedtek, hogy vizet mérítsenek, azokat az ellenséges golyók akadálytalanul leterítették, hacsaknem valamilyen rejtekutakon, titokban jöttek le. Megszemlélvén tehát az erődítésekkel meggyarapodott várost, a *Szent Gellérthegy*re vonatta föl *Roggendorff* az ágyúkat, mivel az ostromlottak az előbbi ostrom útjait igen jól eltorlaszolták. E nehéz és több napot igénylő munka végeztével látta, hogy innen azt a várat kell veretni és elpusztítani, melyet annyi sok király vagyonából építettek. Azt gondolta tehát, hogy kérések és ígéretek bevetésével kellene a királynét megadásra kényszeríteni, mielőtt az ágyúkhöz folyamodnának. Arra az esetre tehát, ha idejében megadná magát, olyan sorsot ígért a királynénak, ami méltó a rangjához, s hogy fiának minden atyai birtokát visszaszolgáltatják, sőt ha felnő, fiává fogadja *Ferdinánd*, s leányát hozzá adja feleségül. Semmit nem válaszolt erre sem a királyné, sem *Török Bálint*, sem akik velük benne voltak: *Petrovics* és *Fráter György*. Ugy vélte hát *Roggendorff*, hogy rákényszerült az ostromlásra. Áthelyezte a tábort a *Zsidótemető* vidékére, a cseheknek pedig megparancsolja, hogy minden erőt azon falszakasz ellen irányítsanak, melyet az *Ország*-palotához közel nemrég építettek. Ő maga a királyi kertek felől támadja meg a várat. Az ostromlás ettől fogva oly nagy macacssággal folytatódott néhány napon keresztül, hogy nem csak a vár falai dőltek le hosszú szakaszon, hanem a falakon belül húzott sáncok is kidőltek, s az ostromlókban erős remény ébredt, hogy vagy rászorítják a királynét a megadás gondolatára, vagy ha ezt nem akarná, készen állván a rohamra az út, minden biztonnal elfoglalják a várat. Feleszmélt azonban a várost védő *Bálint*, *Petrovics* és *Fráter*. Látták, hogy nem él eléggé a kedvező alkalommal *Roggendorff*, mivelhogy másnap hajnalig elhalasztotta a rohamot. A városi nép tehát a keze ügyébe kerülő dolgokkal kifoltozza a falak réseit, és egész éjjel szüntelenül dolgozik, míg egy akkora építményt hord össze, ami eleget az ellenség visszaverésére. Jó reggel megjelennek a *németek*, s bár látniuk kell, hogy azokat a létrákat, melyeket az este titokban odatámasztottak, a *budaiak* eltávolították, mégis habozás nélkül támadják a várat, ahol a falak „kificamodtak”. A romokon keresztül a lehető legnagyobb erőfeszítéssel fölhágnak a felparkányzatra, s hol itt, hol ott letűzik a császári zászlót, sőt némely közeli házba is behatolnak a biztos győzelem tudatában. Míg itt már a vár megmenekedése forog kockán, a másik támadási sávban is, mely magyarokkal és csehekkel együtt *Perényire* volt bízva, fölhágnak a falakra. A *budaiak* azonban, akiket kétfelől is körülvevett a halálos veszedelem, nemcsak hogy nem csüggednek el, hanem oly erővel verik vissza az ellenséget, hogy úgy látszódnak: nem is a falakat, hanem velük lévő kedves zálogaikat, ti. a királynét és a bölcsőben sírdogáló királyi csecsemőt védik. Minden korosztály, mindkét nembéliek oly elszántsággal tusakodtak, hogy bár a *németek* betörték a várba és a városba,

Az ostromlás nehézségei.

Semmire nem megy az ígéretekkel Roggendorff a királynénál.

A támadás rendje,

kezdeté és sikere.

Az ostromlottak ügyessége.

A németek kettős rohamát a romokon

visszaverik az ostromlottak, ha nem is veszteség nélkül.

I. RÉSZ. BUDA VÁROS TÖRTÉNETE, II. IDŐSZAK.

mégis visszavonulásra kényszerültek, s nem is csak hogy visszavonultak, hanem rohantak a falak hasadékein keresztül. A katonák pedig puskával, a tömeg többi része pedig kőhajgálással derekasan helytállt. Minél messzebbre vonultak vissza a támadók a falaktól, annál nagyobb pusztítást vittek végbe a nagyobb s kisebb ágyúk a visszavonulók közt. *Záray Jeromos* e roham folyamán sebesülést kapott, és egy-két nap múlva kilehelte a lelkét. Hadban kiváló férfiú volt, s nagy érdemeket szerzett *Ferdinánd* iránt Szolimánnál volt követjárásával.

XXVI. §

A budaiak vadsága

és az aknák hatástalanságában megnyilvánult ügyessége.

Az élelemellátási nehézségek

néhány polgárt összeesküvésbe könszerítnek bele.

Ennek története.

A budaiak ezt a veszedelmet kiállván összeszedték magukat, betömtek a falak hasadékait, melyeket a *németek* ütöttek, sőt az ellenség füle hallatára nagy fennszóval gúnyolták gyávaságukat s a várívásban megnyilvánuló rút tudatlanságukat. *Roggendorff* eközben parancsba adja, hogy a falakat, melyeket hiába törettek, aknákkal röpítsék a levegőbe, — nehogy úgy látszódjék, hogy valamit is alábbhagyott a harcvágya. Igen hasznosak voltak a dolgozók, mivel *György* megparancsolta a bányászoknak, akiket *Rivulinumból* (ez egy *Szatmár vármegyei* bányaváros, a magyarok *Nagybányának* nevezik) idejében *Budára* hívott épp ilyen esetekre, hogy ássanak ellenaknákat s ha valahol lőporra bukkannak, óvatosan emeljék ki. Sokáig izzadtak e munkában, de az ostromlónak semmi más hasznuk nem volt belőle, mint hogy a városi nép e lassú ostromlás miatt türelmetlenebb lett; ehhez járultak még az élelemellátási nehézségek, melynek súlya alatt a polgárok egyértelműen elárulták, hogy mennyire meg akarnak szabadulni ettől a bajtól. S jóllehet ugyan *Bálint* folyamatosan ellátta élelemmel és adományokkal tüntette ki a polgárság előkelőit, hogy ennek ürügyén a várban forgolódot mintegy tisztos őrizetben tartsa, mégsem tudta elkerülni, hogy míg egyeseket megnyert magának, másokat megsértett. S végül a dolog összeesküvéssé fajult, melyet csak jószereccsel lehetett elkerülni. *ISTVÁNFFY (q.)* terjengősebben írja le ezt az ügyet; mi e gaztett leírásában *RÉVAY PÉTERT* követjük. A következőket írja (r.): „*E budai ostrom során a többi magyar vezér közül kiemelkedett Ferdinánd iránti hűségével s virtusával nagyapám, Révay Ferenc. Ő már szinte teljesen ismerte a török császárt, hogy annak lelkében az az egyetlen kívánság él, hogy harccal vagy csellel, de Budát mindenképpen az uralma alá hatjsa. Révay ezért titokban minden igyekeztével szította a budaiak közt a Ferdinánd iránti kedvezést. Megnyerte az ügynek a budai bírót, Athády Jánost s tizenkét tanácsbéli embert, néhány katonai vezetővel együtt, akik összeesküdtek, hogy mint akik ellenségei a török szövetségnek és ismerik György és a királyné gonosz terveit, Buda városát Ferdinánd hatalmába adják. Nagyon ravasz volt a cselszövés, hiszen ha egy uralkodó ki akarja terjeszteni uralma határait, mindenekelett a hadjáratok során mindenki akarátát le kell magának köteleznie, s akkor kell csapatok küldésével megostromolnia a bástyákat*

q.) XIV.könyv, 234.1., 30.

r.) Magyar történet, VI. centuria, 78.1.skk.

bemque perruperint *Germani*, receptui tamen canere cogentur, neque tam referrent pedem, quam ruerent per murorum fissuras: militibus quidem sclopiis, multitudine reliqua, iactu lapidum, rem mascule agentibus. Quo vero longius a moenibus se subducebant aggressores, eo foedior strages, maioribus minoribusque tormentis, in recedentibus edebatur. *Hieronymus Ladrensis*, aliquot vulneribus, eo adsultu confectus, vno alteroue post die, animam efflauit: vir, & bello clarus, & suscepta, ad *Solymannum* legatione, de *Ferdinando* optime meritus.

§. XXVI.

HOc defuncti periculo, *Budenses*, animos sumere, implere, quos *Germani* fecerant, murorum hiatus, quin, palam hostibus, stentorea de moenibus voce, ignauiam, & oppugnandarum arcium, turpem inscitiam exprobrare. *Rogendorffius* interim, ne ab ardore quidquam remittere videretur, muros, frustra ictibus verberatos, cuniculis subruï; & in aera elidi, mandat. Multum profecerant operæ, cum *Georgius*, metallicos, quos *Riuulino*, (vrbs est metallica, *Comitatus Szatmáriensis*, Hungaris, *Nagy-Bánya*;) mature *Budam*, in hos casus euocarat, contrarios agere cuniculos, & sicubi pyrius puluis deprehenderetur, hunc iussit subripi. Diu infudatum labori est, nullo obsidentium fructu alio, quam quod vrbicam multitudinem, lenta hæc obsidio redderet impatientiorem. Accessit annonæ difficultas, qua pressi ciues, non obscure prodebant, quantopere, his malis, quamprimum eliberari cuperent. Tametsi vero, non desinebat *Valentinus*, & comitatu iuuare, ciuium primores, & ornare muneribus, vti eo obtentu, in arce versantes, honesta quasi custodia quadam, detineret; tamen, cauere haud poterat, quin, dum hos lucraretur, offenderet alios. Res tandem, in conspirationem desiit, nulla, nisi fatorum ope, interuertendam. Prolixus in ea describenda est, *ISTVÁNYVS* (7.). Nos *PETRVM* de *RÉVA*, scriptorem, suscepti facinoris, domesticum, sequemur. Ita vero habet (r.). *In hac obsidione Budensi, inter alios Hungarorum duces, enituit virtus & fides erga Ferdinandum, avi mei Francisci Révay, singularis, qui exploratum fere habens Turcarum Imperatorem, nihil magis in animo, & votis habere, quam vt Budam in suam potestatem, quouis Marte, aut arte redigeret, summo studio & labore internum Budensium fauorem, Ferdinandi, arcano conatu, conflauit, conciliatis, Iudice Budensè, Ioanne Athády, & duodenis viris senatoribus, cum certis ducibus militum, qui societatis Turcarum hostes, ac improborum Georgii, ac regina consiliorum conscii, Budam ciuitatem, in potestatem Ferdinandi redigendam, dato fidei sacramento, conspirarunt. Subtile profecto hoc artificium. Nam, principes, qui imperia sua dilatare cupiunt, in expeditionibus, voluntates primum sibi conciliatas habere debent, & tum missis copiis, propugna-*

Budensium
ferocia:

in extrema
necesse est
miculis sa-
gacitas:

annonæ
difficultas:

ciuium ali-
quos ad
conspira-
tionem adi-
git:

eius histo-
ria:

Qq 3

cula murosque expugnare, alioquin difficile, vel parum illis proderit saxis potiri, si rebelles sint voluntates. Ne vero præclarus hic Révay conatus, incerta fide, & euentu, apud coniuratores interrumperetur, præmiis, ac muneribus illos obligandos primum iudicavit. Arcem igitur suam Sklabinia, cum bonis omnibus, quæ possidebat, illis, eorumque hæredibus, firmis hypothecis, ac instrumentis obligauerat, si res felicem euentum habitura fuisset. Consenserunt his Budæ, plerique alii, Petrus Palczan, Georgius, & Thomas Bornemilza, qui opera, ac studio Révay persuasi, præclaro hoc opere, & nomen in Hungaria bonum se conseruaturos, & a iugo Turcarum vindicaturos, de omnibus rebus ita conuenerant, ut tessera certa data, tempore nocturno, Hungari, occulta porta, aditu patefacto, in urbem immitterentur. Iam prius consilium hoc, duci Rogendorffio, Révai aperuit, de modoque conuenerat inter ipsos, ut non nisi sua, & Hungarorum opera, in aditu portæ, & urbis uteretur, tanta animi fiducia, ut auus meus, patrem meum Michaelem Révaj, Rogendorffio, veluti obsidem patranda facinoris relinqueret. Verum, Rogendorffius, ne gloriam, pulcherrimi facinoris, suæ genti præreptam, Hungaris traderet, mutato (ut refert Iouius) Révaj consilio, contra fidem ipsi datam, delectas quatuor Germanorum cohortes, silentio, ad portulam præmisit, Condæo filio, cum ala Germanorum equitum, in statione collocato, quo facilius maiori portâ patefactâ, in urbem inducerentur. Bornemilza cum sociis, magno fidei & constantiæ argumento, secundum consilium cum Révajo initum, portam aperit, ac magna ex parte suspensis vestigiis, cohortes Germanæ introductæ, tesseram, de qua conuenit, requirit, præcipueque nomen Révay, intensu voce ingeminat. Cui, cum non nisi Germanico fremitu, ac ignota voce responderetur, subita animum occupauit formido, cum ob id, quod se fraude circumuentum animaduertisset, tum, quod transactionis cum Révajo factæ ignaros, nihil ex composito facere, ac definito ordine, præscripta urbis loca occupare, nec fortiter ac animose agere videret. Dum interim Budenses excubiæ, leui incessu, armorum strepitu, accensisque sclopetorum funiculis, cognito hoste, ad arma conclamant. Germani metu, & consternatione animorum summa comprehensi, retro ad portulam regressum flectunt, audacissimique illorum, qui primi erant in ingressu, ultimi in angusto exitu, trucidantur partim, partim capiuntur, superueniente Urbano Bottiâni, & Vichio, cum copiis, qui vigiliis dispositis præerant. Ac iam luce orta, subita reginam, ac duces ipsius consternatio inuadit, habitæ de sociis Bornemilzæ coniuratis quæstiones (nam ille inter primos euaserat) extorta totius conspirationis serie, ac ordine, diro supplicio afficiuntur. Révay, cum Bornemilza, spe sua frustratus, non iam aduersam sociorum sortem, quam fortunam urbis miseratus, ac Ferdinandi optimi principis conatus, una ducis causa elusus, deplorabat, ac detestabatur. Ipse quoque Rogendorffius, sero fidem suam, & consilium a Révajo spretum damnans, a Solymanno magna, totius exercitus strage profligatus, magnoque Ferdinandi damno, ac dedecore pulsus, Samaria moritur. Hæc ille. Neque

és a falakat, máskülönben nehezen vagy kevéssé használ neki, hogy a köveket birtokba vegye és lázonganak ellene. S hogy ez a jeles törekvés ne hiúsuljon meg az összeesküvők hitszegése vagy véletlen folytán, úgy ítélte meg Révay, hogy először ajándékokkal s jutalmakkal kell őket leköteleznie magának. Szklabonya nevű várát tehát minden javaival együtt, melyeket birtokolt, azoknak és örököseiknek kötelezte le hathatós zálogokkal és okiratokkal arra az esetre, ha a dolog sikeresen ütne ki. Igen sokan mások is egyetértettek velük Budán: Pálczán Péter, Bornemisza György [Gergely] és Tamás, akik Révay igyekezete és erőfeszítése nyomán meggyőzve ezzel a kiváló ügyvel egyrészt jó nevüket meg akarták őrizni Magyarországon, másrészt meg akarták szabadítani az országot a török igtától. A részleteket illetően úgy egyeztek meg, hogy biztos jelszót adván, éjnek idején egy titkos ajtót kinyitva beengedik a magyarokat a városba. Révay már jó előre feltárta e tervet Roggendorffnak s a végrehajtásról megegyeztek egymás között, hogy csak a saját és a magyarok segítségét használja a kapu és a város bejáratánál. Olyan bizalommal volt nagyapám Roggendorff iránt, hogy túszul adta apámat, Révay Mihályt, hogy rajta torolják meg, ha gáztettet követne el. Roggendorff azonban, hogy ezen igen szép tett dicsőségét a magyarok el ne orozzák a saját népe orra elől, megváltoztatta Révay tervét (mint GIOVIO mondja), adott szava ellenére, s négy válogatott német osztagot menesztett nagy csendben a kis ajtóhoz. Condaeus fiát egy német lovasszárnyal állíttatta őrségbe, hogy ha könnyebben feltáru a nagyobbik ajtó, behatoljanak a városba. Bornemisza, társaival együtt, hűsége és állhatatossága nagyszerű jeleként a Révayval kötött megállapodás szerint kinyitotta az ajtót, s miután a német csapatok nagy része behatolt, kéri a megegyezés szerinti jelszót, s legfőképpen Révay nevét ismételteti. Mikor csak német nyelvű zajongást és ismeretlen szavakat kap válaszul, hirtelen rémület kerítette hatalmába, mert úgy látta, hogy árulást követtek el ellene, s hogy a Révayval történt tárgyalásról mit sem tudva semmit nem a megbeszélés szerint tesznek, s nem foglalják el meghatározott rendben a város kijelölt pontjait, s nem bátran és lelkesen tevékenykednek. Eközben a budai őrség fölismerte az ellenséget, (mikor az még csak alig jutott előre). A fegyverzajt és a puskák kanócának meggyújtását észrevéve fegyverbe szólítottak. A németek a félelemtől és a megdöbbenéstől meglepetten hátrálni kezdenek az ajtócska felé, s közben legbátrabbjaik, akik elsők voltak a benyomulásban, utolsók lettek a szűk kijáratban, s legyilkolja, részben pedig elfogja őket a rajtuk ütő Batthyány Orbán és Petrovics az őrségben lévő csapatokkal együtt. Virradatkor hirtelen döbbenet szállja meg a királynőt s vezéreit, kihallgatják Bornemisza összeesküvő-társait (mert ő az elsők között kerekelt oldott), kiszedik belőlük az egész összeesküvés rendjét és rettenetes büntetéssel sújtják őket. Révay Bornemiszával együtt reményében csalatkozva nem is annyira társai balsorsán, hanem a város balszerencséjén szánakozott, s a jó király Ferdinánd törekvéseinek egyetlen vezér miatti meghiúsulását siratta és átkozta. Roggendorff maga is, de már későn Révayt hibáztatta azért, mert megvetette adott szavát és tervét. Szolimán pedig az egész sereg nagy veszteségével elűzte őt, s Ferdinánd nagy kárára és szegényére megfutamtította, Somorján halt meg.” Ennyit ír ő.

I. RÉSZ. BUDA VÁROS TÖRTÉNETE, II. IDŐSZAK.

Ferenc azonban nem FERDINÁND tudta és beleegyezése nélkül vágott bele ebbe a merész vállalkozásba, mint azt megtudjuk abból az igen barátságos hangú levélből, amelyet FERDINÁND hozzá intézett, s melyet, mivel a tartalma olyan, hogy a jó király nem egy tanújelét adja benne a *Magyarország* megmaradása miatti aggodalmáról, jónak láttuk ideiktatni, – ugyanazon bizalommal, amivel nekünk rendelkezésünkre bocsátották (s.). A következőképpen hangzik: „FERDINÁND, az isteni kegyelem kedvezése folytán a rómaiak császára, Magyarország, Csehország stb. királya, Spanyolország trónörököse, Ausztria főhercege. Nagyságos, szeretett hívünk! Megkaptuk leveledet, mely e hónap 15-én kelt, egyszersmind megtudtuk mindazt, amit túróci alispánod részletesen elénk tárt. Ebből megtudtuk, hogy szorgalmatos vagy a mi ügyeinkben. Mielőtt azonban alispánod jelentése nyomán magunkat elhátároztuk volna, ugyanazidőtájt hozzánk jött hadjáratunk legfőbb hadbiztosának, nagyságos Wilhelm von Roggendorff und Mollenburg bárónak szolgája, aki is elmondta, hogy nem sokkal azelőtt volt nálad és nagyságos Perényi Péternél Fehérvárott. S mikor átadta a hozzánk intézett levelet, pontosan előadta, amit Bebek Imre az özvegy Izabella királyné nevében veled és Perényi Péterrel tárgyalt, így azt is: a királyné miért határozta el, hogy további tárgyalás céljából hozzánk menessze követeit, s hogy e célra menlevelet kér, ennek birtokában pedig követei azon nyomban hozzánk sietnének. Ennélfogva megparancsoltuk hadjáratunk említett legfőbb biztosának, hogy a kért menlevelet a lehető leghamarabb állíttassa ki és küldje el, hogy még ebben sem tűnjünk olybá, hogy nehézkesebbek vagyunk a közjő, illetve maga a királyné java iránt. Mivel pedig te önként följánlottad, hogy az említett követekkel együtt te magad is eljössz, ezt szívesen vesszük, s kedvesen buzdítunk, sőt kérjük tőled, hogy tedd meg, vagy pedig előzd meg őket, esetleg rövid időn belül kövessed őket. Ami pedig a teáltalad fölvetett terveket illeti, Buda viszsavételére és a minékünk való engedelmességre szorítására vonatkozólag, – nagyon is tetszenek nekünk, és még annál is jobban. Bármit ígérsz és följánlasz, hogy ti. ezáltal Buda jelenleg a mi kezünkbe és hatalmunkba kerüljön, azt mi teljességgel be fogjuk tölteni, s neked ebben a dologban szabad kezet adunk, s nem tűrjük, hogy ebből valami bajod származzék, csak tégy úgy, ahogy elkezdted, folytasd és a lehető legnagyobb igyekezettel törekedj arra, hogy a kínálkozó kedvező alkalmakat megragadva az ügy szerencsés véget érjen. Továbbá, a prépost és a káptalan, valamint Fehérvár városának, végül bármely más személynek az ügyében és a tiéidben, látjuk, távollétedben nem tudunk megfelelően intézkedni. Ezért helyesnek láttuk, hogy ezeket megérkezésedig elnapoljuk, s mindaddig mellőzzük őket.

s.) RÉVAY MIHÁLY szabad bárótól, Túróc vármegye örökös ispánjától, aki már a királyi tábla bárója is.

vero, inconscio, vel inuito FERDINANDO, hoc, quidquid erat molimi-
 nis ardui, a *Francisco*, susceptum fuisse, e litteris, quas ad eum be-
 nignissimas dedit FERDINANDVS, addidimus. quæ, siquidem eius sunt
 argumenti, vt regis optimi, pro salute *Hungariæ* sollicitudinem, non
 vno testentur documento, interferendas isthic censuimus, ea fide, qua
 nobiscum sunt (*s.*) communicatæ. Sunt autem istiusmodi: FERDINANDVS,
 „ Diuina fauente clementia, Romanorum Imperator, Hungariæ, Bohe-
 „ miæ &c. Rex, Infans Hispaniarum, Archidux Austriæ. Magnifi-
 „ ce fidelis dilecte! Accepimus literas tuas, datas ad XV. diem huius
 „ mensis, & simul audiuimus ea, quæ nobis Vice-Comes tuus Tú-
 „ rócziensis, coram diffuse exposuit: vnde te diligentem esse in rebus
 „ nostris, plane cognouimus. Antequam autem ad eam Vice Co-
 „ mitis tui relationem nosmet resoluere, venit sub id tempus ad
 „ nos seruator supremi commissarii expeditionis nostræ, Magnifici
 „ Vilhelmi Baronis in Rogendorf & Mollemburg, qui nimirum ser-
 „ uitor recens apud Te, & Sptem ac Magcum Petrum de Perén Albæ
 „ se fuisse ostendit, cumque literas, quas ad nos habebat, reddidisset,
 „ declarauit nobis accurate, quæ Emericus Bebek, nomine Reginæ
 „ Isabellæ viduæ, tecum, ac cum Petro Peréni tractauisset, ita, quid
 „ ipsa Regina statutum prorsus haberet, oratores suos, vltioris tra-
 „ ctationis causâ, ad nos expedire, peteretque ob id literas salui-
 „ conductus: quibus habitis dicti oratores sui, subito ad nos essent
 „ accessuri. Ea propter, mandauimus iam præfato supremo commissa-
 „ rio expeditionis nostræ, vt petitas literas salui-conductus, quam
 „ primum expediendas & transmittendas curaret, quo, ne hac qui-
 „ dem in parte, pro communi bono, proque ipsius etiam reginæ be-
 „ neficio, difficiliores fuisse videremur. Quoniam autem tu vltro cum
 „ dictis oratoribus mittendis, te venturum obtulisti, gratum nobis
 „ est, teque, id vt facias, seu vt illos anteuertas, aut statim subse-
 „ quaris, gratiose hortamur & requirimus. Quantum vero pertinet,
 „ ad institutas per te rationes, recuperandæ, & ad nostram obedientiam
 „ deducendæ Budæ gratia, placent illæ quidem nobis perbenigne, ac
 „ maiorem in modum, & quicquid ita, quo videlicet actualiter Bu-
 „ da, in manus nostras & potestatem veniat, nostro nomine promi-
 „ seris, obtulerisque, id ipsum omnino adimplebimus, tuamque hac
 „ in re, fidem liberabimus, neque tibi illam, quoquo modo damno
 „ esse patiemur. duntaxat fac, vt cœpisti, pergas, & quanto maxi-
 „ mo potes studio annitere, vt captatis occasionibus idoneis, oppor-
 „ tunis & conuenientibus, res illa feliciter ad effectum perducatur.
 „ Porro, in negotiis Præpositi & Capituli, ac item Ciuitatis Albensis,
 „ denique & aliarum quarundam personarum, tuisque, videmus, te
 „ absente, nihil a nobis commode agi; quare visum est nobis, illa
 „ in tuum vsque aduentum reicere, iisque tantisper interea superse-
 „ dere;

1.) A MICHAELI de REVA, I. B. & per-
 petuo Comitibus Thúrocziensis Co-

mite, iam & Tabulæ Regiæ Baro-
 ne.

„ dere; quod tibi obiter etiam significandum duximus. Datum in
 „ Nostra Ciuitate Noua Austria, die XXIII. Mensis Ianuarii, Anno Dni.
 „ M. D. XLI. Regnorum nostrorum, Romani XI. aliorum XV. FER-
 „ DINANDVS. Ad mandatum Sacræ Regiæ Mattis proprium. Tantæ
 tunc, neque immerito, *Franciscus de Réva*, existimationis apud FER-
 DINANDVM fuit.

§. XXVII.

Ceteroquin, prælusit, infelix hoc *Rogendorffii*, præcepsque, oc-
 cupandæ vrbs studium, calamitati, quæ consequuta postea
 est, prorsus exitiabili. Præterquam enim, quod hi, qui vr-
 bem *Révajo* tradendam sponponderant, exquisitissimis intus suppliciiis
 adfecti sunt, extus, vix quidquam gestum est viriliter: dum inte-
 rim *Turcæ*, cum *Zápolitans*, laturo *Budensibus* suppetias, sensim adpro-
 pinquarunt. Eo cognito, multum inter belli duces, diuersissimisque
 sententiis, certatum est, quemadmodum saluti exercitus, totiusque
Hungariæ, ancipiti hoc rerum statu, consulendum esset. Fuere, qui
 traiciendum existimarent exercitum, in *Pesti* suburbana, obuiandum-
 que hosti, ante, quam positis castris, aggeres, ex more, possent
 moliri. Alii, atque hi potissimum, qui bellis *Turcicis* exercitatos se
 credebant, aucto, ad incutiendam formidinem, hostium numero,
 parcendum cõpiis rebantur, reducendasque ab obsidione, *Strigonium*,
 egregio vsi consilio, suadebant. Neutris *Rogendorffius* concessit. Er-
 go, persistendum iisdem in castris edicit, quod & tuto loco ad mon-
 tis *S. Gerhardi* pedem, marginemque Danubii posita crederet, & spe-
 raret, suorum obtutu, territum hostem, lentius rem gesturum. quod
 vtrumque tamen, aliter cecidit, quam opinabatur *Rogendorffius*. Ad-
 erant enim vero, *Turcæ*, & quod nudam præsidio insulam *Csepel*, de-
 prehenderunt, insidendam, sine cunctatione, statuunt. Id, vt fa-
 ctum est, aggeres, locis opportunis, celeriter excitant, collocant
 per suggestus tormenta, amnicam, *Naszadarum* classem, altius sub-
 ducunt. Res primum tormentis gerebatur, a quibus, sic satis instru-
 ctus fuit exercitus noster; sed, ingenti suo damno. Cum enim in-
 tra castra hæret, atque sola hac iaculatione, propulsari hostes posse,
 perperam credit deses *Rogendorffius*, tantum animi *Turcis* accessit, vt
 castris erumpentes, prolectare nostros in arenam, &, si qui occurfa-
 bant, manus cum iis conserere, pulchrum ducerent. Vix dies abiit,
 quin minutioribus istiusmodi præliis, dimicaretur; at maiore semper
 Germanorum, quam hostium iactura. Felicius *Hungarorum* turmæ
 congregiebantur, partim, quod leuioris erant armaturæ, partim, quod
 vsu cognitum habebant, quemadmodum obuiandum sit, agili non mi-
 nus, ac versipelli hosti. Hæc, in continenti fiebant: neque melius res
 in amne gerebatur. *Turcæ* enim, desidia Germanorum, e stationibus
 insulæ, obseruata, habito consilio, adoriendos statuunt. Classem igi-
 tur

Calamita-
tes inde se-
quuntur:

Turcarum
suppetia ad-
ueniunt:

nostrorum
consilia:

Rogen-
dorffii præ-
postera de-
sinationes:

hostes insu-
lam Cse-
pel insi-
dent:

machinis
& procur-
sationibus
insistant
Cæsaria-
nos:

Úgy gondoltuk, hogy erről téged közben értesítünk is. Kelt Bécsújhely városában, az Úr 1541. esztendejében, január havának 23. napján, római császárságunk 11., egyéb uralmunk 15. évében. FERDINÁND. A szent királyi felség saját parancsára.» Ilyen nagy becsben állott *Révay Ferenc* FERDINÁND előtt, s nem is méltatlanul.

XXVII. §

Egyébiránt, *Roggendorff* eme szerencsétlen és meggondolatlan igyekezete a város visszafoglalására előjátéka volt a rákövetkező, teljességgel végzetes szerencsétlenségnek. Azon kívül ugyanis, hogy azokat, akik esküvel ígérték, hogy átadják a várost *Révaynak*, bent a városban válogatott büntetésekkel sújtották, kint alig vittek valami férfihoz illő dolgot végbe, míg eközben a *törökök* a *Szapolyai*-pártiakkal együtt lassan már közeledtek, hogy fölmentsék *Budát*. Ennek hallatára a hadvezérek között összecaptak a legkülönbözőbb vélemények, hogy miképpen gondoskodjanak ebben a válságos helyzetben a hadsereg és az egész *Magyarország* üdvéről. Voltak, akik úgy vélték, hogy át kell dobni a hadsereget a túlpartra, *Pest* külvárosába, és szembe kell szállni az ellenséggel, mielőtt azok tábornot verve szabályos sáncokat emelhetnének. Mások, és pedig leginkább azok, akik gyakorlottaknak gondolták magukat a török elleni háborúban, úgy vélték, hogy mivel az ellenség létszáma félelmetesen megnövekedett, az ostromlásból visszavonva *Esztergomba* kell vezényelni a csapatokat. *Roggendorff* az egyik félnek sem engedett. Kiadta hát a parancsot, hogy ugyanazon táborokban kell maradni, mivel azt hitte, hogy a *Szent Gellérthegy* lábánál s a *Duna* partszegélyén jó helyen vannak, és azt remélte, hogy övéit meglátva az ellenség visszariad, s lassabban teszi a dolgát. Mindkét dolog másképp ütött azonban ki, mint *Roggendorff* vélekedett. Ott teremnek ugyanis a *törökök*, s mivel látják, hogy a *Csepel*-szigeten nincs őrség, habozás nélkül elfoglalják. Ezután rögtön nagy gyorsasággal sáncokat emelnek az arra alkalmas helyeken, az ütegállásokban elhelyezik az ágyúkat, a folyami, *naszádos* hadat magasabbra vezényelik. Először ágyútűz alá vesszük őket, mert ágyúval eléggé föl volt szerelkezve a mi hadseregünk, de roppant károkat szenvedtünk. Mikor ugyanis a tétlen *Roggendorff* a táboron belül rostokol és hiába gondolja, hogy már ezzel a lödözéssel is távoltarthatja az ellenséget, akkorra lelkesedés száll a *törökökre*, hogy a táborból kitörve küzdelemre csalogatják a miéinket, s ha valakivel szembetalálják magukat, szép dolognak tartják, hogy megmérkőzzenek velük. Alig múlt el olyan nap, hogy ilyen csetepatéba ne keveredtek volna, de mindig nagyobb volt a németek vesztesége, mint az ellenségé. Szerencsésében estek a *magyar* lovasszázadok összecsapásai, mivel könnyűfegyverzetűek voltak, másrészt pedig mert a tapasztalatból tudták, hogyan kell szembeszállni a fürge és fortélyos ellenséggel. Ez történt a szárazon, de nem volt jobb a helyzet a folyón sem. A *törökök* ugyanis a sziget őrállásaiból megfigyelték a németek tétlenségét, s tanácsot tartván elhatározták, hogy megtámadják őket. Fölszerelik tehát a hajóhadat,

Az ebből következő szerencsétlenség

Megérkeznek a török fölmentő csapatok.

A mieink tervei.

Roggendorff elharmarkodott szándékai.

Az ellenség megszállja a Csepel-szigetet.

Ágyúkkal s csatározással zaklatják a császáriakat.

I. RÉSZ. BUDA VÁROS TÖRTÉNETE, II. IDŐSZAK.

Hajótámadás szórja szét a mieinket.

A veszély nagysága.

Végül legyőzik az ellenséget.

a hajóslegények mellé jelentős számban adnak *janicsárokat*. Igen nagy erővel és gyorsasággal evezve előbb támadják meg a németeket, mintsem hogy azok fegyvert ragadhattak vagy a csatasorokat rendezni tudták volna. Hatszázat vitt el a mieink közül ez a hirtelen jött támadás. A többiek hanyatt-homlok menekültek a tábor erősítései közé. Az ellenség a németek félelmét kihasználva itt éktelen üvöltésbe kezdett, amott kettőzött erővel tüzelt a puskákból és az ágyúkból, másutt éket alkotva megtámadták a mieink állásait. Nem sok hiányzott a mieink végpusztulásától, mivel a törökök az éj leple alatt szinte büntetlenül grasszálhattak az útjukba akadók között, a táborban pedig a rémülettől föl sem tudtak ocsudni, s minden összezavarodott. A szorongatott németeket az mentette meg, hogy *Mario Specciacasa*, a hajóhad parancsnoka, valamint *Ebersdorf* táborparancsnok a lehető legjobb időben megérkezett a folyami hajóhaddal. Ezek ugyanis oly erővel vetették magukat az ellenségre, akik belemerültek a holttestek kifosztásába, valamint az ágyúk elvontatásába, hogy egyeseket visszaszorítottak a hajókra, másokat kiválóan megbüntettek, mikor odasiettek a magyarok és a németek, s tetézve adták vissza az elszenvedett vereséget. Az ellenség közt végbevitt pusztítás ugyanis fölért azzal, amit kaptak, s elkeseredett csatában a mieink kezébe került a sziget is az ágyúkkal együtt, melyeket a *törökök* szerte az erősítésekben helyeztek el.

XXVIII. §

Semmiel nem sikeresebb az ostrom.

Török Bálint kitörése.

Megüzenni Perényinek Szolimán közeledtét.

Semmit nem ér az üzenet Roggendorff előtt.

Ezek események révén szerencsésebbnek hitték az ostromot, de minden hiába volt. Azon kívül ugyanis, hogy a szerteszt elhelyezett őrállásokból állandóan zaklatták a mi csapatainkat, erről az oldalról a törökök, amonnan, *Török Bálint* vezetésével a budaiak szüntelen támadták a mieink állásait, sőt magát a tábor is. A *Szent Gellért*-hegyet a Perényi-katonák szállták meg, hogy védelmet nyújtsanak a tábornak is, meg az ostromlottaknak is ártsanak. Nem tűrte tovább ezt *Bálint*, s egy hirtelen kitöréssel nemcsak hogy lezavarta innen az őrséget, hanem a víztoronyig előrenyomuló tábor is megtámadta egy erőteljes rohammal. Minden bizonytalansággal be is tört volna a táborba, ha nem szorítják vissza a városba a *pestiek* öblösebb ágyúi, melyek katonái közül sokat megöltek. Azt mondják, *Bálint* e csata során odakiáltott *Varkócs Tamásnak*, a Perényi-féle lovasszázadok kapitányának, s kérte, hogy vigye hírül *Perényinek*: vezesse biztosabb helyre a hadsereget s így kímélje a keresztény vért, mert közeleg a keleti fenevad, *Szolimán*, s ha ott terem, egy falásra lenyeli az egész hadsereget. S ez az üzenet olyan sokat ért, hogy *Perényi* figyelmeztette *Roggendorffot* a veszedelemre, igyekezett rávenni, hogy a lehető leghamarabb távozzék el a balszerencsés ostromból s jobb időkre őrizze meg a hadsereget. Az azonban úgy vélte, hogy *Ferdinánd* belegyezése híján ki kell tartania az ostromban; s ezzel magának örök szégyent, a hadseregnek pedig pusztulást szerzett. A legtöbben, mindenekelőtt pedig *Perényi*, azon a véleményen voltak, hogy az éjszaka leple alatt átkelve a folyón először *Pestre* majd pedig *Esztergomba* vezessék a csapatokat, a *Perényi*-féle katonák idejében vonuljanak el az övéikhez. Semmire nem mentek azonban ezzel az emberrel, akár mert

tur expediunt, insigni *Ianitscharorum* numero, naualibus sociis, addito. qui demum, propulsis, summa vi ac celeritate, nauibus, ante *Germanos* adorti sunt, quam ad arma concurrere, struere ordines poterant. Sexcentos e nostris, subita ea adgressio, abstulit: reliquis, præcipiti fuga, intra castrorum munitiones, se coniicientibus. Vbi, hoc Germanorum pauore, hostes, hic inconditum clamorem tollere; illic, geminare scloporum tormentorumque dispersones; alibi, nostrorum munitiones, factis cuneis, adgredi incipiunt. Res prope aberat, ab extrema nostrorum clade; quod tenebris tecti *Turcæ*, impune fere in occurstantes grassabantur; in castris autem, subita consternatione perturbabantur omnia. Hoc saluti fuit laborantibus, quod *Marius Speciacafius*, classis præfectus, *Eberstorffius* item, castrorum magister, cum classe amnica, peropportune aderant. Hi enim, tanta vi in hostes, spoliandis cadaueribus partim, partim auhendis tormentis, distentos, incubuerunt, ut in naues alios reprimerent, alios, adcurrentibus Hungaris Germanisque, egregie mulcerent, acceptamque cladem cumulate vlcerentur. Nam, & strages in hoste edita est, acceptæ illi suppar; & insula, cum tormentis, quæ per munitiones, disposita habuere *Turcæ*, post acrem pugnam, nostris concessit.

nauali ad-
gressione
funduntur
nostris:

periculi
magnitudo:

tandem
vincuntur
hostes.

§. XXVIII.

Felicior, his rebus, futura credebatur obsidio; sed frustra fore omnia. Præterquam enim, quod dispositis passim excubiis, perpetuo adterebantur copiarum; non desinebant *Turcæ* hinc, illic *Budenses*, *Valentino Török* duce, nostrorum stationes, quin ipsa etiam castra, infestare. Infederant monti *S. Gerhardi Peréniani*, ut, & castris essent præsidio, & nocerent obsessis. Id vero, haud ferendum ratus *Valentinus*, subita eruptione, non modo præsidium inde deturbat; sed castra quoque, quæ, ad aquariam vsque turrim fuerunt protensa, valida impressione, inuadit; perrupturus procul dubio, nisi maioribus *Pestiensium* tormentis, plurimis suorum desideratis, in urbem fuisset repressus. Eo prælio, *Valentinus*, *Thomam Varcocium*, *Perénianarum* turmarum præfectum, fertur adclamasse, rogasseque, uti nunciaret *Perénio*; parceret, subducto in tutiora exercitu, sanguini Christiano; aduentare enim beluam orientis, *Solymanum*, qui si adfuerit, vno ictu, exercitum omnem sit deglubiturus. Qui sane nuncius, eo valuit, ut periculi *Rogendorffium* admoneret *Perénius*, auctorque esset, uti quantocyus, ab infausa obsidione discederet, seruaretque exercitum meliori fortunæ. Sed ille, inconsulto *Ferdinando*, persistendum in obsidione ratus, sibi dedecus perpetuum, necem exercitui, comparauit. Huc plerorumque omnium, *Perénii* potissimum, sententiæ spectabant; ut superato, noctis beneficio, amne, *Pestum* primo, tunc *Strigonium* ducerentur copiarum; *Peréniani*, ad suos mature abirent. Sed, nec quidquam profectum cum homine est, si-

Nibilo fel-
licior op-
pugnatio:

Valentini
Török e-
ruptio:

denuncia-
tio ad Pe-
rénium,
de *Solyman-*
ni aduen-
tu:

nec quid-
quam apud
Rogend-
dorffium
valuit:

solvitur
obsidio:

ingenii no-
strorum
elade:

ue, quod suspectam haberet *Perénii* fidem; siue, quod missum ad regem FERDINANDVM, *Nicolaum* Comitem *Salmensem*, præstolandum ante existimaret, quam obsidione soluta, ducum sententiis obsequeretur. At enim, cum magis magisque, de *Solymani* aduentu, fama increbesceret, vrgente metu, tandem cedendum necessitati, statuit. Consilii rationes hæc fuere, vt exercitu, ad traiciendum quadripartito, nocte, luna illustri, in obiectam ripam, transfiretur: res omnis rite procuranda, *Georgio Varcocio*, & *Balthasari Puchaimio*, committitur; quam infelici successu, *ISTVÁNFFYVS (t.)* doceat lectores: Danubius, „ *inquit*, ventis auctumnalibus fluctuans, & nauigiis infestus, nec „ construendis pontibus, nec traiciendis copiis, commoditatem præ- „ buit. Nam, transeuntibus primis & secundis ordinibus, tanta vi „ intumuit, vt naues & tabulata, ruptis anchorariis funibus, irati „ fluminis impetu, confestim raperentur. Tametsi autem, ex vrbe, „ nauigia in vnum ordinem, transuerso fluuii cursu, disponi a nostris „ hominibus, eminus conspicerentur; nequaquam tamen nostros fu- „ gituros arbitrabantur: nisi id a transfugis quibusdam, ad *Monachum* „ & *Valentinum* se proripientibus, certius allatum esset. ab his, „ duo *Mahometis*, certiores redditi, totis pene copiis, ad oppugnanda „ nostrorum castra, contendunt: tormenta omnia prouehuntur, & tru- „ ce vlulatu, ad stationes inuadendas, extemplo feruntur. Tum „ vero nostris, qui suos conatus, hosti haud cognitos esse existi- „ mabant, quorumque haud mediocris pars *Pestum* transierat, „ & *Rogendorffio*, tum importune febris correpto, tum fatali casu, „ dum in tentorio litteras ad regem scriberet, assersis, tormenti hosti- „ lis impulsu, dissilientis fragmine faucio, animus concidit: nec cæte- „ rorum ducum vllum imperium fuit. Itaque, nostri illico, tam a „ *Gerardo* monte, quam superioribus castris, fœde deiecti, præci- „ piti fuga dilabuntur, nec *Budenses* occasione desunt: sed, ab „ aquaria turri decurrentes, stationes desertas, coniectis in tentoria „ ignibus, incendunt. *Monachus* quoque, terrorem nostrorum, no- „ uo terrore accumulans, fani & straminis acervos, qui ante stabu- „ la regia congesti erant, haud sibi importuno, sed nostris pernicio- „ so admodum funestoque consilio, succendit, vt collucente flamma, „ *Germani* fugientes videri possent, sclopetorumque & falconum pi- „ lis, certius & crudelius sternerentur. Haud dissimiliter, a biparti- „ tis *Turcarum* castris, insulaque *Cepellia*, & e classe, cui *Cassonus* „ trierarchus præerat, *Germani* pariter & *Vngari*, extremo pauore „ conturbati, & exanimes, destinatis ictibus petebantur. Classis Ger- „ manica, desperatis rebus, aduerso flumine, incolumis in tutum eua- „ sit, reiectisque hostibus, qui harpagonibus, & ferreis vncis, aliis- „ que id genus, contis & armis, naues comprehendere conabantur, *Co-* „ *maromium* versus, cursum tenuit. Copiæ terrestres captæ; aut ad „ inter-

s.) Loco citato p. 228, 48. Adde, |
WOLFFGANG. BETHLENIVM, Lib. III. |

p. 128. seq. ad an. MDXLI.

nem bízott eléggé *Perényi* hűségében, akár mert úgy vélte, hogy be kell várni a FERDINÁND királyhoz menesztett *Niklas von Salm* grófot, mielőtt az ostromot föloldván követné a vezérek tanácsait. Mivel azonban egyre gyakrabban érkeztek a hírek *Szolimán* érkezéről, a félelem sürgetésére végül elhatározta, hogy meg kell adnia magát a kényszerhelyzet előtt. Az volt az elgondolása, hogy négy részre osztja az átkeléshez a hadsereget és a holdvilágos éjjel átkelnek a túlpartra. A dolog szabályos végrehajtásával *Varkócs Györgyöt* és *Balthasar Pucheimet* bízták meg. Hogy ez milyen szerencsétlenül ment végbe, ISTVÁNFFYTÓL (t.) megtudhatja az olvasó: „A Duna, írja, nagy habokat vett az őszi szelektől, akadályozta a hajózást, s nem nyújtott kedvező lehetőséget sem a hídverésre, sem a csapatok átdobására. Mikor ugyanis az első és a második alkalommal átkeltek, úgy feltornyosultak a hullámok, hogy a horgonykötelek elszakadván a feldühödött folyam ereje tüstént elragadta a hajókat. Noha pedig a városból távolról látszott, hogy embereink a hajókat egy sorba rendezték az átkeléshez, mégsem gondolták volna, hogy a mieink megfutamodnak, ha néhány szökevény, akik *Fráter*hez és *Bálinthoz* rohantak, nem erősítették volna meg. Az a két „*Mohamed*” pedig erről értesülve szinte az összes csapatával a mi táborunk megostromlására sietett. Minden ágyút elővonattak, s vad üvöltéssel azon nyomban rávetik magukat a mi őrállásainkra. Ekkor a mieinknek, (akik azt hitték, hogy az ellenségnek nincs tudomása a tervükről, s akiknek jó része már átkelt *Pestre*), valamint *Roggendorffnak*, (aki egyrészt a lehető legrosszabbkor lázba esett, másrészt pedig, egy balszerencsés véletlen folytán, mikor éppen levelet írt a királynak, egy szétrobbant ellenséges ágyúgolyó repeszdarabjától sebesült), inukba szállt a bátorságuk, s a többi hadvezérek is tehetetlenek voltak. Így tehát a mieink, akiket egy szempillantás alatt csúfosan elzavartak mind a Gellérthegyről, mind pedig a főntebbi táborból, hanyatt-homlok elmenekültek. A *budaiak* ki is használják az alkalmat: a víztoronytól lefutva felgyújtják az elhagyott őrállásokat, a sátrakra tüzet vetnek. *Fráter* pedig újabb retentéssel tetézve a mieink rettegését, fölgyújtatta a királyi istálló előtt fölhalmozott széna- és szalmakazlakat. Ezzel nem sokat kockáztatott, de a mieinkre nézve szerfölött veszedelmes és gyászos volt a terve: így ugyanis, a fölfénylő lángoknál megláthatták a *németeket*, s biztosabban és kegyetlenebbül leteríthették őket a puska- és falkonygolyókkal. Ugyanígy jól irányzott golyókkal lőtték a *németeket* és a *magyarokat* a két felé osztott török táborból, a *Csepel*-szigetről és a *Kászim* vezetése alatt álló hajóhadról. Végző félelmükben megzavarodva szinte már félholtak voltak a mieink. A német hajóhad lemondott a küzdelemről, s a Dunán fölfelé sértetlenül biztonságba menekült. Sikerült visszaverniük az ellenséget, aki csáklyákkal és vaskampókkal s más efféle fegyverekkel, s lándzsákkal igyekezett megfogni a hajókat. *Komárom* felé vették útjukat. A szárazföldi csapatokat vagy elfogták, vagy pedig

Fölordják az ostromot;

a mieink nagy veszteségével.

I. RÉSZ. BUDA VÁROS TÖRTÉNETE, II. IDŐSZAK.

egy szálíg lekaszabolták őket azokat kivéve, akiket testi erejük a szolgaságra, vagy előkelő és csinos kinézetük a kéj reményében megtartott, vagy akik a földre dobván fegyverüket megadták magukat, hogy a halálnál is csúfosabb életüket megmentsék. Azoknak létszámát háromezer gyalogosra becsülik, akik a Szent Gellért-hegyre futottak, s majd miután ott csoportba verődtek, az ellenség mintegy harapófogóba szorítva elpusztította őket. Noha a *magyarok* különböző helyeken nagyrészt elestek, a budaiak s Bálint és Fráter lovasai kiváltották őket a törököktől s így megmenekültek. *Perényi* övéinek egy csoportjával *Egerbe* menekült *Varkóccsal* együtt, az őt üldöző ellenség azonban kis híján őt is elfogta. A menekülés során néhányat el is veszített övéi közül. Ez volt ennek a fáradságos, vagy inkább azt mondhatnánk, tunya ostromnak a végső kimenetele. Szomorú volt bizony, a keresztények ügyére pedig módfelett veszedelmes.

XXIX. §

Schesaeus *verse ugyan-ezen ostromról.* Az ostrom történetét néhány, csinosnak mondható versben foglalta össze SCHESAEUS (u.). Hogy az eddig mondottakat mintegy összefoglaljuk, nem restelljük ideiktatni a verset. Elbeszélését azon bűnök felsorolásával kezdi, melyek *Budát* bemocskolták:

Milyen volt akkoriban a budaiak erkölce?

*E csapást vagy a sors végzése okozta,
vagy pedig emberi bűn, romlásba taszítva a várost.
Akkora fényűzés, bujaság dúlt s rettenetes góg,
hogy ha a nép börtönt s száműzést érdemlő bűn
híréről hallott, ezt híresztelte susogva:
„Ez budavári lator gaztette lehet! ” — hiszen itten
tolvaj, fajtalan és gyilkos vigan élte világát.
Mert ideáradt mind rút alja az emberi nemnek
minden tájékról, elütőek nyelvre, szokásra,
s így Buda lett szennyes bűnök gyűlőhelye ekkor.
Sőt, mondják, egyesek dicsekedtek is elbizakodva:
„Hol van a földön nép, mely ilyen biztos-falu, népes,
dűsgazdag várost meg merne rohanni sereggel?
Mert hiszen oly bőség van nálunk drága borokban,
hogy ha reánk a török dühösen támadna, elűznénk,
rázúdítva a várfalról Bacchust, hiszen ajkuk
inni Lyaeusnak kelyhéből annyira borzad.”*

Így néztek ki a *budai* keresztények erkölcei, mielőtt a németek ostromgyűrűbe fogták a várost, majd pedig a törökök elfoglalták. Hiszen, mint helyesen figyelmeztet ugyanez a költő:

u.) Pannonia romlása, 1. könyv, a 43. verssortól [helyesen: a 143. verssortól; Muraközy Gyula és Hegedűs István fordítása.]

„ internecionem caesa deletaque sunt: exceptis iis, quos ad seruitu-
 „ tem robur virium, aut ad spem libidinis, honestus elegansque vul-
 „ tus, conseruauit; atque iis, qui abiectis ad terram armis sese, vt
 „ vitam, morte ipsa turpiorem seruarent, deditionem fecerunt. qui
 „ quidem, ad tria millia peditum Germanorum fuisse dicuntur, quos
 „ ad montem Sancti Gerardi fugientes, & conglobatos, circumfusi
 „ hostes, veluti indagine clausos, oppresserunt. *Vngari*, quamuis ma-
 „ gna ex parte, variis in locis cecidissent, plures tamen a Budensibus,
 „ & Valentini, ac Monachi equitibus, a Turcis redempti, conseruati-
 „ que fuere. *Perenius*, cum parte suorum, *Agriam* peruasit, cum
 „ *Varcocio*: parum tamen abfuit, quin ab insequentibus hostium equi-
 „ tibus, caperetur: amisit autem in fuga, aliquot ex suis. Hic fuit,
 „ operosa, an desidiosam potius dixeris, obsidionis euentus, tristis
 „ oppido, rebusque Christianorum, extra modum perniciabilis.

§. X X I X.

PAUCIS, neque inuenistis versibus, obsidionis historiam, SCHE-
 SAEVS (u.) complexus est. quos, vt in compendium mittamus,
 quae dicta sunt hucusque, non piget isthic intertexuisse. Exor-
 ditur autem narrationem, a scelerum, quibus se contaminauerat *Bu-
 da*, enumeratione:

Schesæi, de
 eadem ob-
 sidione car-
 men:

*Sic fato urgente supremo,
 Aut hominum vitium, cladem fabricantibus urbi,
 Tantus erat luxus, petulantia fastus & ingens,
 Si quis patrasset gyaris, & carcere dignum
 Crimen Budensi, scelus admisisse latronis
 Turpe, ferebatur vulgi famaeque susurro.
 Hic stupra, hic caedes, hic furta impune vigeant,
 Gentibus ex variis etenim confluxerat illuc,
 Faeda hominum illuuias, linguis diuersa modoque
 Viuendi, fuerit Buda, vt sentina malorum.
 Quin & securi voces iactasse feruntur.
 Tam validam muro, populis opibusque potentem
 Urbem, sub caelo, quae gens petere audeat armis?
 Tanta vel est nobis, vel est pretiosi copia vini,
 Si Teucrum veniant hostilia castra, fugari
 Effuso possint de mœnibus urbis Iaccho;
 Pocula namque horrent ore adtractare Lyæi.*

Budensium
 mores,
 qui tunc
 fuerint?

Ita mores *Budensium* Christianorum comparati erant, antequam a
 Germanis obsidione cingeretur vrbs, occuparetur a Turcis postea.
 Nempe, vti recte monet, idem Poeta:

*Præcedit tristes ventosa superbia casus ,
Vt risus lacrymas , & gaudia vana dolores.*

Iam, ancipitis oppugnationis tragœdiam, quemadmodum decantet ille, audiamus.

ancipitis
obsidionis
tragœdia:

*Ergo adit immensus Budensem exercitus urbem
Bohemo constans, Morauis & fortibus Hunnis,
Huc prope tota suas misit Germania vires.
Acriter oppugnant validis conatibus urbem,
Mœnia tundentes obscura nube globorum,
Machina quos crebro vomit aenea, grandinis instar,
Tecta domus quoties, repetitis ictibus urget.
At Regina grauis dudum pertasa laboris,
Semirutis cernens vix cingi mœnibus urbem,
Utque animo fractus longa obsidione satelles,
Non tolerare famem, nec Marte resistere possit;
Quo Solymanus opem ferat obsidione grauatâ,
Orat. Mox Mehmet, collecto milite Bassa,
Obsessa centum cum millibus imminet urbi.
Cumque ipso numero maiore venire tyrannum
Feruidus in castris rumor vulgaret Alanis,
Dat trepidus tergum Germanus, ad alta Gerhardi
Culmina prærupti referens vestigia montis.
Proruit urbe cohors, Turcis socia agmina iungens,
Ac profugum inuadunt coniunctis viribus hostem.
Pars gladio periit, pars gurgite mersa profundo,
Dum superare studet vicini littora Pesti.
Sed potior numerus, flexis post terga lacertis
Vincula crudelis subit imperiosa tyranni.
Quem tandem adueniens fera per ludibria Cesar,
Ante oculos gladio iussit mactare cruento.*

Sed in orbitam redeamus iterum, urbis historiam, oppido funestam calamitosamque, prosequuturi.

S. X X X.

Buda, sub
potestatem
a Soly-
manno
mittitur:
rei gesta se-
rius:

AB ISABELLAE præfidiis, Buda hucusque tenebatur: nunc tandem, in potestatem Solymani venit. quod, quemadmodum gestum sit, fas est explicuisse, vt, vno quasi obtutu, conuersiones urbis omnes, sistantur lectoribus. Excuerat Solymanum, amittendæ Budæ metus: quippe quam, acerrime oppugnari a Germanis, ex suis, didicerat. Varadinum iam, festinatis itineribus, ingenti cum exercitu accesserat, cum lætos accipit nuncios, reiectos non solum, ab obsidione Germanos, sed ingenti etiam clade adfectos, castrisque exutos esse. Quo intellecto, lentis itineribus, cum copiis profectus, urbem

*Így megelőzi tehát a hiú gőg gyászos elestük,
kínt az üres jókedv, s nevetés mint szokta a könnyet.*

Mármost hallgassuk, hogy éneкли meg ennek a kétes kimenetelű ostromnak a gyászos történetét:

*Így ezután Budavár ellen roppant sereg indul.
Cseh katonák, morvák, s hős hunnok tagjai ennek,
s szinte egész seregét ideküldte Budához a germán.
Támadják dühösen, roppant nagy hévvel a várost;
fellege árnyat vet, miktől fala döng, a golyóknak,
sűrűn okádja a vasgép őket jégzivatarként,
s minden újabb lövedék folyvást viszi szét a tetőket.
Így, megeléglvén súlyos gondját a királynő,
s látva, alig védik már rom-bástyái a várat,
s hogy megtört a soká tartó ostromban az őrség,
nem bir az éhséggel, s nem tud helytállni a harcban,
bajbajutott seregén, Szolimántól kéri, segítsen.
S útnak ered Mehemet basa összeszedett seregével,
százezer emberrel, s a körülzárt város alá ér.
És mivel elterjedt az alán táborban a rémhír,
hogy maga hozza nagyobb seregét, majd rájuk a zsarnok,
megfut a germán had rettegve, s a szirt meredekjén
felkúszván a magas gellérthegyi csúcsra igyekszik.
Tör ki a várórség egyesülni török frigyeseivel,
és ráront a futó csapatokra a két sereg együtt.
Fegyvertől hal sok, más mély örvénybe merülve,
míg a közel lévő Pest partját vágyik elérni.
Ámde a legtöbbjük, míg karját hátracsavarják,
rabként hordja a vad zsarnoknak szörnyü bilincset.
Végül a császár is megjött, s úgy szól a parancsa:
vágja előtte le kard mindet, vad szórakozásként.*

*A kétes kimenetelű
ostrom gyászos története.*

De térjünk ismét rendes kerékvágásunkba, és kövessük nyomon a város igen gyászos és nyomorúságos történetét!

XXX. §

Mindeddig IZABELLA őrsége tartotta hatalmában *Budát*, most végül *Szolimán* birtokába került. Hogy ez miképpen történt, legyen szabad kifejtenuünk, hogy egyszerre maga előtt lássa az olvasó a város minden sorsfordulóját. *Szolimánt* az izgatta, hogy esetleg félő: *Buda* elveszik, hiszen övéitől megtudta, hogy a németek elkeseredetten ostrom alá vették a várost. Roppant hadával erőltetett menetben tartott *Váradnak*, mikor nagy vidáman vehette a hírt, hogy nem csak hogy visszaverték az ostromból a *németeket*, hanem még roppant vereséggel is sújtották őket, s kiverték a táborukból. Erről értesülvén lassú menetben haladt a város felé,

Buda Szolimán hatalmába kerül.

Az események sora.

I. RÉSZ. BUDA VÁROS TÖRTÉNETE, II. IDŐSZAK.

Szolimán gonosz csele
Izabella ellen.

A csauszok hozzá in-
tézett szónoklata.

Kéri, hogy a csecse-
mő királyt küldjék
Szolimánhoz.

Izabella aggodalmasko-
dása.

A csecsemőt előkelő
emberek kíséretében
Szolimánhoz küldi.

végül elért a város alá, táborát azonban nem segédcsapatai mellett verte föl, — nehogy járvány törjön ki a táborban —, hanem *Óbudánál*. Itt néhány napi pihenőt engedélyezett, majd a csele, amelyet kitalált, nemhogy kibogozta volna, sőt inkább véghezvitte. Ti. hogy a maga és zsenge korú fia sorsa felől aggódó IZABELLA királynét megszabadítsa a gondoktól, vagy legalább ma- gabiztosabbá tegye, először királyi ajándékokkal tüntette ki. Ezek közt voltak azok a roppant értékes gyűrűk és drágakövek, és babiloni szövet, melyet főköntőnek vagy más ruhaneműnek szoktak használni. Az ajándékokat kérés vagy inkább parancs kísérte, hogy a királyi gyermeket, akinek apját fivérének tartja, küldje őhöz, hogy ugyanolyan módon jelét adhassa iránta való jóin- dulatának, mint *Jánossal* is tette. Legyenek kíséretében azok a hadvezérek, a- kik halhatatlan dicsőséget érdemeltek ki a városnak a *németekkel* szembeni védelmében. BETHLEN szerint (v.) a királynéhez küldött *csauszok* a követ- kezőképpen szónokoltak: „Küldje a fiát Szolimánhoz, s mind sajátmagának, mind a fiának mindent kedvezőnek és kívánatosnak remélhet, a császárban u- gyanis oly nagy lelki nagyság van, (hiszen nem csak hatalomban és szerencsé- ben, hanem kegyességben és igazságosságban is fölülmúl minden királyt), hogy a gyermeket, akit egyszer az atyja jogán gyámságára és barátságra méltónak, s ennek okán megvédelmezendőnek tartott, úgy, mint ez a minapában volt győzelem is igazolja, nem csak hogy meg akarja őrizni, hanem országát nagyobb tartományokkal akarja megnövelni, mint erre szilárdan elhatározta magát. Ezért saját maga színe előtt akarja látni a királyi sarjadékot, fel akarja benne ismerni atyja jellemét, s a csecsemőt saját kezével átölelve akarja átad- ni a fiainak, hogy miután szerencsés kezdetét vette a megújított gyámság, le- fektessék alapjait az ottománokkal való szilárd és mindörökké tartó barátság- nak. A királynét pedig, méltósága csorbítatlanul hagyásával mindig is leányá- nak s menyének fogja tartani. Hogy pedig őt a jelen pillanatban nem üdvözli nagy-nagy szeretettel, ettől a szívélyes kötelességtől tanácsosnak tartja távol- maradni, mivel az ottomán szokások megtiltják az uralkodóknak, hogy más asszonyokhoz, idegen házba betegyék a lábukat. Továbbá, ne gondolják, hogy Szolimán annyira nincs tudatában becsületbeli kötelességének, vagy annyira elfeledkezett volna róla, hogy szövetségesének, a jóindulatú király- nak leányát, ugyanakkor védencének és barátjának özvegyét, egy a királyi fenség a reményében növekvő gyermek anyját, aki még életkorát s kinézetét illetően is virágkorát éli, tehát ezt a nőt beengedje a táborába vagy pedig sátr- a belsejébe. Nem akarja, hogy a legkisebb gyanú is árnyékot vessen feddhe- tetlen erkölcsű nevére, melyet mint királynénak rendkívüli féltő gonddal kell őriznie.” Lám, micsoda szép szavak! A dolgok kimenetele azonban igen gyá- szosakká tette őket. Mit tehetne azonban a királyné, akit teljesen bekerített a vészthozó jóindulat?! Udvarias szavakkal mondott köszönetet az ajándéko- kért, s bár aggodalmaskodott, hogy fiát el kell bocsátania a kényúrhoz, úgy vélte, hogy mivel az nyájas szavakkal kérte, annál is inkább semmit nem sza- bad megtagadnia, mivel tudatában volt annak, hogy mind a saját, mint pedig fiának élete a jelenben és a jövőben is egyedül amannak szándékától függ. Ki- rályi díszruhába öltöztette hát a csecsemőt, s dajkájával együtt, előkelő asz- szonyok kíséretében fölültette egy hintóra, és levitette Szolimán sátrába.

bem tandem adtigit, castra vero, ne contagionis quidpiam, contra-
 heret, non apud subsidiarias copias suas, sed ad *Veterem Budam* me-
 tatus est. Hic, vbi quieti dies aliquot dedit, dolos, quos commen-
 tus erat, non tam explicat, quam exsequitur. Nimirum, vt sollici-
 tam de se, ac tenello filio, reginam ISABELLAM, curis exoneraret, sal-
 tem redderet confidentiorem, donis primo regalibus exornat. In
 his, annuli, gemmæque immensi pretii fuere, cum bysso Babylo-
 nica, velando capiti, ornandoque reliquo corpori, adhiberi solita.
 Muneribus, preces, an imperia addita, vti, puerum regulum, cuius
 ipse patrem, fratris loco habuerit, ad se mitteret, pari, quo *Iohan-*
nem prosequutus fuerat, benignitatis significatione, accipiendum; ades-
 sent simul belli duces, qui defensa, aduersus *Germanos* vrbe, laudem
 meriti sunt immortalē. *Csaufiorum*, qui missi fuerant, hanc fuisse
 apud reginam, orationem, BETHLENIVS (v.) auctor est: *Filium, ad So-*
lymannum mittere, cunctaque, sibi & filio, secunda atque optata sperare
vellet: ea enim animi magnitudine praditum esse imperatorem, vt pote
eum, qui reges omnes, non modo potentia ac fortuna, sed etiam pietate
iustitiaeque superet, vt puerum, quem semel paterno iure, tutela & ami-
citia dignum, eamque ob rem defendendum suscepit, comprobante id re-
centi victoria, non solum conseruatum velit, sed amplioribus regni prouin-
ciis adaugendum, in animum firmiter induxerit: proinde, cupere regiam
sobolem coram intueri, agnoscereque paternam indolem, infantemque,
manu sua, amplexandum tradere filiis suis, vt bene auspiciis renouata
tutela initiis, firma, & omnino immortalis, cum Ottomannis, amicitiae
fundamenta iacerentur; ipsam vero, filiae ac nurus suae loco, incolumi di-
gnitate, semper sit reputaturus. Quod autem ad praesens eam peraman-
ter non salutauerit, prohiberi eum hoc humanitatis officio, Ottomannorum
institutiis, quibus principes suos, ad alienas mulieres, sub aliena tecta in-
trare vetuissent, persuasum habeat. Porro, Solymannum, non esse vs-
que adeo honesti decoris inscium, aut oblitum, vt socii benevolentissimi-
que regis filiam, eandemque clientis & amici sui viduam, & in similem,
regiae maiestatis spem, crescentis pueri matrem, atate formaque florentem,
in castra, atque adeo, in intimum tabernaculum admitti patiatur, ne
integrum pudicitiae eius nomen, quod in reginis, unica ac tenerrima cu-
ra est tuendum, ullis suspicionibus inuoluatur. En bona verba! sed, Isabellæ
quæ euentus fecit longe omnium funestissima. Quid autem ageret re-
gina, præcipiti adeo, in vtramque partem, beneuolentia, circumuenta?
Dicit ergo pro muneribus, verbis conceptissimis gratias; ac, tametsi
fili, ad tyrannum dimissio, sollicitam redderet, postulanti tamen hu-
maniter, eo minus negandum quidquam existimabat, quo magis ad-
uertebat, praesentis futuræque, & suæ, & filii, fortunæ habitum,
vnice ab eius pendere arbitrio. Itaque, regalibus instructum orna-
mentis infantem, carpento, cum nutrice, & honestissimarum matro-
narum comitatu, impositum, ad Solymanni castra deuchi iubet. E

Solymannus
erga Isabel-
lam, dolus
malus:

Csaufiorum
ad eam oratio:

regium in-
fantem ad
Solyman-
num, mis-
si poscunt:

sollicitudo:

mittitur ad
Solyman-
num in-
fans, cum
proceribus:

accipitur a
Turcis ma-
gnifice :

Solyman-
ni in eum
benignitas :

Schesæci,
rei gesta
narratio.

proceribus, vti voluerat Turca, *Petrouitzius*, *Georgius Monachus*, *Urbanus Bottyán*, *Valentinus Török*, *Stephanus Verböczy*, & *Iohannes Podmaniczky*, puerum comitati sunt. Aduentanti ad castra regulo, prætorix cohortes, ad omnem ornatae luxum, ante munitiones extimas, occurrerunt. quo, intra medios ordines, placidissime, & sine militari fremitu, cum comitibus, accepto, ad *Solymannum* ibatur. Huc, vt ventum est, facta intrandi, intra velum, potestate, cum *Petrouitzius*, demtum nutricis vlnis, infantem, *Solymanno* vellet offerre, is collo feminæ, prorsus hærescens, vagitu tyrannum auersari visus est. Ergo, nutrix, tenellum ad Imperatorem detulit. quem ille, blandiuscule intuitus, molliter contrectauit, patrem se in eo contueri dicitans. Tunc, filiis, *Selymo*, & *Bajazeti*, amplexandum obtulit, addita cohortatione, vti fratris eum loco semper haberent. Simul hæc dixerat, depromptos, e marsupio, plena vola aureos nummos, nutrici offert; sed iuter comites etiam feminas, munera distribuit: proceribus inde, oppiparo conuiuio adhibitis. Fas est, vt *SCHESAEVM* audiamus iterum: quippe, interferentem rei gestæ quidpiam, cuius haud meminerunt scriptores. Ita vero canit:

*Hac rabie (x.) Cesar, iubet, exsatiatus, ab urbe
Vt proceres ducant picta ad tentoria regem.
Exoritur tota planctus miserabilis aula:
Edicto. inuiti parent, pulchrumque puellum,
Cum miro ducunt ad Turcica castra paratu.
Hunc ubi conspexit Cesar Solymanus, in vlnas
Acceptum, blandis mox porrigit oscula labris
Atque ait: infantis generosa ex indole latus:
O formose puer nostri memor esto fauoris,
Cum matura Tibi regnum porrexerit atas,
Te mea in oblato defendet dextera regno:
Tantum fide mihi, mandataque perfice iussa!
Admonet & natos, Bayzeth Selymumque tenellos,
Hæc rata porrectis, vt seruent fœdera dextris
Fama canit, puerum tendentem brachia, barbæ
Arripuisse comas, & demulsisse tyrannum.*

Prorsus, ac si pronum, in partes suas, *Solymannum*, infantili isthoc blandimento, sibi porro vellet conciliatum.

§. XXXI.

Vrbis sen-
sissima Turcis
infecta.

DVm hæc in castris geruntur, plures Turcarum cohortes, vrbis videndæ obtentu, manipulatim portas subeunt, & quemadmodum erant a purpuratis edoctæ, sensim, neque aduertentibus ciuibus, passim conglomerantur, stationes, atque porta-

a.) Trucidatos, in conspectu tyranni, captiuos meminerat.

Az előkelők közül a török kívánsága szerint *Petrovics, Fráter György, Batthyány Orbán, Török Bálint, Werbőczy István és Podmaniczky János* kísérte a fiúcskát. A táborba érkező királyfi fogadására a testőr csapatok teljes díszben vonultak ki a külső erődítések elé. A testőrök sorfala között a legnagyobb nyugalomban és katonai rivalgás nélkül fogadták kísérőivel együtt, s így vonultak *Szolimánhoz*. Mikor eléje értek, engedélyt kaptak, hogy belépjenek a sátor kárpitján belülre. *Petrovics* kivette dajkája öléből a csecsemőt, s mikor oda akarta nyújtani *Szolimánnak*, a gyermek az asszony nyakába csimpaszkodott, úgy tűnt, hogy idegenkedik a kényúrtól. A dajka nyújtotta tehát oda a császárnak a kisfiút. Az nyájasan pillantott rá, gyöngéden megsímogatta, s azt mondogatta, hogy apját látja benne. Akkor odaadta fiainak, *Szelimnek s Bajazidnak*, hogy öleljék meg. Biztogatta őket, hogy mindig fivérüknek tekintsek. Mihelyt ezt mondta, egy teli marok aranypénzt vett ki az erszényéből s a dajkának adta, de a kíséretben lévő asszonyok közt is ajándékokat osztogatott. A főembereket pedig pazar lakomával vendégelte meg. Hallgassuk ismét SCHE-SAEUST, mert a történet elbeszélésébe olyasmit szőtt bele, amit történetíróink nem említenek meg. Így éneklie meg az eseményt:

*A törökök nagyszé-
rűen fogadják a
gyermeket.*

*Szolimán szívélyesen
bánik vele.*

Schesaeus elbeszélése

*S rendeli, vérszomját (x.) kielégítvén, a királyfit
hozzák tarkaszínű sátrába a főbbek a várból.
Szörnyű rémület ült az egész udvarra. Parancsát
kelletlen teszik, és a török táborba a bájos
kisfiút elküldik, fényes pompával övezve.
Őt Szolimán császár, amikor meglátja, ölébe
felveszi, és nyájas csókokkal hinti be ajka,
s így szól, örvendvén a nemes vérű csecsemőnek:
„Ó, gyönyörű gyermek, kegyemet soha el ne felejtse!
Majd ha korod megnő, méltóvá téve a trónra,
én védem meg, amit neked én nyújtottam: uralmad;
csak bízzál bennem, s mit mondok, tedd a parancsom!”
S Bajzátot, Szelimet, fiait szintén odahívja,
jobbukat adják rá, hogy megtartják, amit ígért.
Azt mondják, a fiú ekkor megfogta szakállá
fürtjét, nyújtva kezét, s cirogatta a zsarnoki arcot.*

Mintha csak ezzel a gyermeki hízelkedéssel meg akarta volna magának nyerni *Szolimánt!*

XXXI. §

Míg ez történik a táborban, több török osztag is csapatostul betódul a kapukon, azzal az ürüggyel, hogy megnézzék a várost. Ahogy a basák kitanították őket, lassanként, úgy hogy a polgárok föl sem eszmélhettek, szerteszét mindenütt összecsoportosulnak, s egy csapásra elfoglalják az őrállásokat és

*A törökök fokozato-
san megszállják a vá-
rost.*

I. RÉSZ. BUDA VÁROS TÖRTÉNETE, II. IDŐSZAK.

Szolimán *rendelete.*

kapukat. Mikor a *janicsárok* kapitánya látta, hogy a kapukat elfoglalták, a városhoz odalovagolva a kikiáltóval mindenkinek nagyon szigorúan tudomására adja: *Szolimán azt akarja és parancsolja, hogy minden egyes polgár habozás nélkül tegye le a fegyvert, maradjanak nyugalomban a házukban; aki szembe merészel szegülni, fő- és jószágvesztéssel bünhődik.* A polgárság tehát meg sem mer mukkanni, leteszik a fegyvert, s nem szabadságukon, hanem életük megmentésén jár az eszük. A döbbsent félelemben ülő városba mintegy tízezer *janicsár* vonul be mindenki szeme láttára, szinte diadalmenetet tartva. Tízes rajokban beszállásolják magukat a polgárok házaiba. Mikor aztán a zarnok megtudta, hogy odabent teljes a nyugalom, a gyermek királyt ugyanazon hintón, melyen lehozták, visszaviteti anyjához, *Fráter Györgyöt, Petrovicsot, Törököt, Werbőczyt* és *Batthyányit* pedig magánál tartotta. Majd pedig öszszehíván a pasák tanácsát, s igen szigorúan számon kéri a magyarokon azokat a tanácsokat, melyeket az elhúnyt királynak adtak. Sőt, a vádaskodástól sem tartóztatta meg magát, ti. hogy megengedték *Jánosnak*, hogy az ország sorsáról *Ferdinánddal* lepaktáljon, s szövetségre lépjen vele. Ezen az alapon valójában az ellen ragadott fegyvert, akitől az országot kapta. A költő megemlíti, hogy ugyanakkor *Szolimán* meg is dícsérte az előkelőket:

*S ő az urakhoz szól: (írja) „Leghősibb nemzet a hadban,
melynek még nem akadt az egész földön soha párja,
s mely már annyiszor ült, győzvén, diadalt hadainkon.
Hű és állhatatos szívetek dícsérem; a véres
hadnak nem bírt rá egy szörnyüése se annyi
évig: hordani bős ellenség szolgálóját....”*

Visszakéri őket a királynő.

BETHLENNÉL azt olvashatjuk, hogy miután lelohadt a haragja, enyhébben beszélt velük. Végül, mikor a királyné *Rusztemen*, Szolimán vején keresztül aláztatosan visszakérte a hitvese és saját maga, a csecsemő és minapában a város szolgálatában oly sok érdemet szerzett férfiúkat, barátságosan ezt válaszolta a császár: *„Nem vetközött ő ki annyira adott szavából és emberségéből, hogy a királynénak hűséget esküdött előkelőket jogtalanul, megszegényítő módon magánál akarná tartani, de mivel látja, hogy a németek a királyné és a kisgyermek ellen is áskálódnak, be akarja vonni őket a tanácskozásba, míg pasáival együtt tanácskoznak a közjóról és az ő vezetése alatt biztonságba helyezik a kisgyermek dolgát.”* Ezt mondván elbocsátotta az előkelőket, csupán *Török Bálintot* tartotta először magánál, aztán pedig őrizet alatt. Emberei különféle tanácsokat sugalmaztak a zarnoknak. *Jahja oğlu*, Belgrád kapitánya úgy vélte, rövid úton kell elintézni a dolgot: a királynőt küldjék apjához, Lengyelországba, a gyermeket vigyék magukkal Konstantinápolyba, hogy beavassák a mohamedán szertartásokba; azokat a magyar előkelőket, akiknek vadabb a lelkületük, váraikkal együtt ki kell irtani és ki kell irtani; *Budára* állítsanak kapitányt a pasák közül, aki nem annyira kíméletlen, mint inkább mérsékelt, hogy ezt a népet, mely nem szokta a szolgaságot, megtanítgassa annak elviselésére; végül Magyarország egészét be kell iktatni a tartományok rendszerébe. Mindezt lelkesen

Szolimán válasza.

Török Bálint fogsága.

A pasák sugalmazásai Magyarországot elveszejtéséről.

portarum aditus, subito occupant. Vt portas infestas vidit *Lanitscharorum* praefectus, urbem obequitans, per praconem, publice seuerque edicit: *Solymannum* velle iubereque, ut ciues, vniuersim omnes, arma, nihil cunctati ponant; adibus se suis pacati contineant; contraire ausi, vita mulctentur & opibus. Ergo, ne hiscere quidem ausa multitudo vrbica, arma ponit, neque iam de libertate, sed de salute, curam suscipit. Ad eum modum, metu perculsa, urbem, decem circiter *Lanitscharorum* millia, palam, & similia triumphabundis, intrant, atque hospitia, per ciuicas aedes, decuriatim capiunt. Tunc vero demum tyrannus, cum pacata intus cognouisset omnia, puerum regulum, eodem, quo aduectus fuerat carpento, ad matrem reuehendum curat; *Georgio Monacho*, *Petrouitzio*, *Törökio*, *Verböczio*, atque *Battyánio*, apud se detentis. Conuocato dein purpuratorum comitio, consiliorum, defuncto regi, ab iis datorum, rationes seuerere exigit; sed nec criminationibus se abstinere, quod permiserint *Iohannem*, de regno, cum *Ferdinando* transigere, pangereque cum eo foedus: ex cuius rationibus, arma aduersum se, a quo regnum accepit, tenebatur sumere. Collaudatos, contra ea, a *Solymano*, proceres, Poeta memorat:

*Post ait ad proceres, (inquit) gens o fortissima bello,
Vnquam cui similis toto vix exstitit orbe:
Quae toties nostris victrix occurrerit armis.
Laudo fidem vestram, & constantia pectora bellis,
Nulla cruentati quod vos fastidia, tanto
Tempore compulerint, hosti seruire superbo.*

Nimirum, deferbescens ira, mitius, cum iis locutum fuisse, apud BETHLENIVM, legas. Tandem, quum regina, viros, de marito suo, de se, de pupillo, & nuper admodum, de vrbe, egregie meritos, suppliciter, per *Rasthenem*, *Solymani* generum, repeteret, comiter respondet: *Non ita se fidem humanitatemque omnem exuisse, ut regina proceres, suae creditos fidei, per iniuriam contumeliamque, detinere velit; sed cum videat, Germanos, & reginae insidiari; & puero, adhibuisse tantisper in consilium, ut cum purpuratis suis, in commune consulerent, resque pupilli, extra periculi metum, se moderatore, collocarent.* His dictis, dimisit optimates, *Valentino Törökio*, secum primo, in custodia demum, retento. Varia hinc consilia, tyranno suggeriebantur a suis. *Iahioglis*, enim vero, *Belgradi* praefectus, compendio vtendum existimans, reginam ad patrem, in *Poloniam* ablegandam; puerum abducendum *Constantinopolim*, initiandum ritibus *Mahomedanis*; proceres, *Hungariae* quibus ferocior esset spiritus, cum arcibus suis, eliminandos, delendosque funditus; *Buda*, praefectum dandum e purpuratis, non tam acrem, quam moderatum, qui gentem, impatientem iugi, ferendo ei, condocefaceret; denique, *Hungariam* vniuersam, in prouinciae formam redigendam esse, magna & ani-

Solymani editum:

vrbe occupata remittitur ad reginam infans; non item proceres:

repetit eos Isabella:

Solymani responsura

Valentini Török custodia:

purpuratorum suggestiones, de perdenda Hungaria:

animi, & sermonis contentione, fuasit: ne haberet necessum *Solymanus*, annuas expeditiones, ad quiritantis feminæ preces, isthuc, magno rei *Rasthenis*, Ottomannicæ intertrimento, suscipere. Mitiora omnia *Rasthenes*, imperatoris gener, suggerebat: quippe, consiliorum summam, vti erat miti ingenio, ad loceræ sui decus referens: nihil turpius, tanto principi, qui nullo vnquam facinore famam contaminarit, prudentia autem, iustitia & clementia, reliquos omnes anteat, euenire posse, quam si, præter ius & æquum, susceptæ tutelæ oblitus, feminæ, iuxta & infanti, regnum abrogaret, foedaret tot victorias crudelitate, perderetque regionem, quam suo seruarit beneficio. Tandem, subductis consiliorum rationibus, cum *Rasthenis* has, decoras magis, mitioresque intelligeret *Solymanus*, reginæ nunciat: *Budam se in sua potestate retenturum, dum pupillus adolesceret, euaderetque rebus administrandis idoneus: regina interim, Transiluaniam, & partes Hungariae, quæ a Temesváro, Cassoniam usque, hinc, pone limites Poloniae, in Marmatiam protenduntur, consummato iure, capefferet; Georgio Monacho, Episcopo Varadiensi, prouti voluerat Iohannes rex, tutore vteretur, regnique gubernatore; Petrouitzius, Temesváriensi præfectura, Verböczius, prætoriam dignitate, apud Budenses ornarentur; Valentinus denique Török, suam ipsius culpam vti lueret, honesta apud se custodia, detineretur.* His, ad eum modum constitutis, diploma, per eosdem nuncios, reginæ misit, aureis & cæruleis litteris conscriptum. Iurisiurandi formulam id continebat, qua se, per omnipotentis Dei, & Mahomedis numina, caput item, ensisque suum, obstringebat; *Budam se, Iohanni Sigismundo, quam primum ad iustam ætatem adoleuerit, fide optima, redditurum.* quam tamen, homo vaferimus, turpissime decoxit postea.

Rasthenis, in eam rem mite consilium:

Solymani sententia, quam Regina denunciat:

namque diploma, & iuramentum adfirmat.

§. XXXII.

Budam, hac rerum conuersione, expilatam memorat Schæfæus:

SCHESAEVS auctor est, expilatam urbem fuisse, cum primum a Ianitcharis, occuparetur; quin, flammam quoque tectis subditas, memorat: quod apud scriptores alios non reperio. Ita vero carmen habet, dum capta a Solymano, insidendæ urbis, consilia, expromit:

*Exaquata solo, disiectaque mœnia cerno,
Quæ penitus nullo, reparare labore potestis,
Cum grauis instet hyems, proprius vosque urgeat hostis,
Nec sine magnifico sumtu, multisque periclis,
Per longinqua potest exercitus arua reduci,
Qui ferat auxilium pressis violenter ab armis.
Tutius est igitur, proprius si viribus urbem
Muniero, milesque meus trux arceat hostes.
Dixerat. Extemplo grex barbarus occupat urbem.*

és nagy meggyőző erővel tanácsolta: így nem kell *Szolimánnak* évről-évre hadjáratokat a nyakába vennie az ottomán állam nagy veszteségére, az asszony zaklató kéréseire. *Ruszttem*, a császár veje mindent enyhébben sugalmazott: mivel szelidebb lelkületű volt, tanácsait apósa javára akarta adni. Semmi nem lehet rútabb, mondta, egy ilyen nagy uralkodónak, aki soha semmi gáztettel nem szennyezte be jó hírét, aki okosságban, igazságosságban s kegyelmességben minden mást megelőz, mint ha a jogot és méltányos igazságot áthágva, a magára vállalt gyámságot elfeledve kiveszi a királyné, valamint a gyermek kezéből az országot, oly sok győzelmét kegyetlenséggel mocskolja be, elveszti azt a vidéket, melyet jótékonysága révén őriz meg. Végül, miután *Szolimán* átgondolta az érveket, s *Rusztteméit* illendőbbnek és szelidebbnek ismerte meg, ezt üzeni a királynénak: *Budát megtartja a maga hatalma alatt, míg a kisgyermek felserdül és alkalmas lesz az ügyintézésre. A királynő eközben teljes joggal felruházva kapja meg Erdélyt és azokat a magyarországi részeket, melyek Temesvártól Kassáig, s innen a lengyel határ mellett Máramarosig terjednek. János király végakarata szerint Fráter György legyen a királyné gyámja és az ország kormányzója. Petrovics kapja meg a temesvári kapitányságot, Werbőczy pedig a budai bíró méltóságát. Végül pedig Török Bálint, hogy a maga bűne miatt bűnhődjön, nála marad tisztas őrizet alatt.* Mikor mindezt így elrendezte, ugyanezen követek által oklevelet küldött a királynénak, melyet arany és kék betűkkel írtak. Ez tartalmazta az esküszöveget, melyben a mindenható Istenre és Mohamed prófétára, valamint saját fejére és kardjára fogadta, hogy *mihelyt János Zsigmond eléri a megfelelő életkort, becsülettel visszaadja neki Budát.* Ezt azonban ez az agyafűrt ember később igen csúfosan meghazudtolta.

Ruszttem enyhébb tanácsa e dologban.

Szolimán döntése, melyet megüzen a királynénak.

S ezt oklevéllel és esküvel erősíti meg.

XXXII. §

SCHESAEUS elmondja, hogy a várost kifosztották, mihelyt a janicsárok elfoglalták, sőt csóvát dobtak a házakra is, — ezt azonban más írónál nem találok. Ez található a versben, ahol előadja, hogy milyen indokok alapján szállta meg *Szolimán* a várost:

Schesaeus megemlíti, hogy e fölfordulásban kifosztották Budát.

„*Várfalatok, látom, szétrombolt, földdel egyenlő.
Jól kijavítani ezt nehezen lesz elég az erőtök,
s itt van a zord tél, itt les az ellenség a közelben.
S hosszú az út, terhes költség, súlyos veszedelmek
nélkül aligha lehet seregünket visszavezetni,
hogy megmentse, kiket vést hozva szorongat az ellen.
Biztosabb eszerint, ha a várat az én haderőmmel
védem, zord katonám elkergeti azt, aki támad.”
Mondta, s a barbár had tüstént előzönlí a várost.*

I. RÉSZ. BUDA VÁROS TÖRTÉNETE, II. IDŐSZAK.

*Sír mindenki, szalad. S mi kezébe esik, viszi dűlva
háztól házra a sok harcos, tombolva a megvett
várban bent, aszerint, kit mekkora indulat űzött.*

A *Corvina* könyvtár
pusztulása

A következők a *Corvinák* pusztulását siratják el:

*Elpusztult, mint a föld bámult dícsérve, a Corvin-
könyvtár is, s az atyák szent könyvei sem menekültek
ekkora tüztől, s nem kímélte a láng tovakúszva
jogcsavaró Baldus művét, s bár őrszi Galenus
könyve a gyógytudomány kincsét, nem ad irt e csapásra.
Mennyi veritékből, költségből lettek e művek,
s egy iszonyú órán most elpusztult valamennyi!*

vajon e tűzvésznek tu-
lajdonítható?

Nem tudom, ennek a sorsfordulónak a számlájára kell-e írni a híres könyvtár pusztulását. Hacsak nem azt hisszük, hogy valamelyik szobát, — mert hiszen föntebb már megemlítettük, hogy több szobában volt elhelyezve —, kifosztották s a könyveket tűz égette el. Mert ez a barbár és dühödtt néptől egyáltalán nem volt idegen. Bármilyen történet, az egész városhoz hasonlóan s mindenél inkább ez az aranyból is értékesebb *Corvin*-kincstár szenvedett súlyos károkat.

*Polgárharcban eként omlott le az ősi, sok éven
át oly erős, nagy vár, a királyok székhelye eddig.*

XXXIII. §

A királyné eltávoztása
Budáról.

Közben a királynő, úgy vélvén, hogy meg kell magát adnia a sorsnak, gondosan összezsomagolja az egész királyi kincstárat, de a királyi jelvényeket, a koronát, a jogart *stb.* is, és fölkészül az útra. Könnyeivel, de már későn siratja a török hitszegést. Legfőbb gondja az volt, hogy miután a csecsemőt visszakapta, *Törököt* is kiszabadítsa fogságából, hiszen ő lett volna a kisgyermek legserényebb cztalmazója, ha ki tudott volna szabadulni a bilincsekből. A szerencsétlen királyné e célra hatalmas mennyiségű holmit osztogatott szét a pasák között, de semmi mást nem ért vele, mint hogy a törökök hagyták, hogy ő maga sértetlenül eltávozhatott *Budáról*. Így énekelte ezt meg a poéta:

*Környékezte sűrűn Rusztánt, a basát a királynő,
adva ajándékot: lágyítsa szavával a zsarnok
nagy gögtől dagadó szívét, dühvel tele lelkét;
adja honának a hőst már vissza, levéve bilincsét.
Ámde a szélbe oszolt, meddő volt fáradozása.
Mert ha a csontot üres gyomrába benyelte a farkas,
vissza nem adja sosem már azt szűk torka garatja.*

A fogság okai.

Egyébként azt mondják, hogy *Bálint Fráter György* tanácsára vagy sugalmazására került fogságba, mert gyűlöletet vont a maga fejére, mikor az ostrom hevében, egy hirtelen összezsapásból visszatérőben kardját, s vértől csöpögő kezét

*Fit fuga, fit clamor, vagus atria miles adeptus,
Obuia cuncta rapit, captaque licenter in urbe
Bacchatur, rabies ut quemque immanis agebat.*

Quæ sequuntur, *Coruiniana Bibliotheca* interitum deplorant:

*Hic & Coruini, totum cantata per orbem
Bibliotheca perit, non sacra volumina Patrum
Effugere rogam, serpens neque flamma pepercit
Causidicis Baldi tricus, nil scripta Galeni
Huicce malo auxilii, medicamine plena tulere.
Eheu! quam multo parti sudore labores
Impensisque, una perierunt turpiter hora.*

*clades Bi-
bliothecæ
Coruinia-
na:*

Nescio, an huic conuersioni, interitus, celeberrimæ Bibliothecæ sit adscribendus. Nisi credas, fornicum aliquem; nam per plures dispositam fuisse, supra meminimus; exinanitum, librosque igni exustos. quod a barbara rabidaque gente, haud fuerat alienum. Quidquid eius sit, non caruit clade, uti vrbs vniuersim tota, sic in primis *Coruini* iste, auro contra carior, thesaurus.

*an huic
sempefasti
adscribenda.*

*Sic antiqua ruit, multos dominatur per annos,
Vngaria regum sedes, ciuilibus armis.*

§. XXXIII.

Regina interim, fortunæ cedendum rata, gazam regiam omnem, sed & regni insignia, coronam, sceptrum, *reliqua*, diligentissime conuafat, seque ad iter comparat, Turcicam perfidiam, sero, & cum lacrumis, detestata. Inter curas præcipua fuit, ut recepto iam infante, *Törökium* quoque e custodia posset eliberare, futurum, scilicet, strenuum, pupilli, si euadere posset e vinculis, defensorem. Magnam, eo fini, regis supellectilis vim, inter purpuratos distribuera infelix, nullo alio operæ pretio, quam quod, intemeratam, *Buda* decedere, Turcæ permiserint. Istud cecinit Poeta:

*Regina dis-
cessus Bu-
da:*

*sim de ell-
berando
Valentino
Török,
cura:*

*Rusthanum crebro tentabat munere Bassam
Flectere Regina, emolliret ut ille Tyranni
Successu inflatos animos, iraque tumentes,
Quo patria reddat vinculis herosa solutum.
Sed frustra! in ventum tentati abiere labores.
Quæ lupus in vacuam semel ossa recondidit aluum
Illa per angusti fauces numquam egeret oris.*

Ceterum, *Valentini* hos carceres, *Georgii Monachi* consilio, an suggestionem, procuratos fuisse aiunt. quippe, cuius sibi inuidiam collegerit, quando, feruente obsidione, redux e tumultuario conflictu, gladium manumque, multo sanguine madentem, reginæ, adspectante

*captiuitatis
caussa:*

simul *Monacho*, ostendens; *Horum*, inquebat, *discriminum*, *brevi ego a regina primum expetam*. Neque tamen *Solymano* caussæ defuere, cur æternis vinculis, virum acerrimum mandarit. Multis eum, & magnificis muneribus, *Mehmetes*, qui subsidio venerat obsessis, delinuerat, ut porro, pro virili faceret officium; cuius ille tamen immemor, hostem *Perénium* admonuerit, ut cessarent ab obsidione *Germani*, ni velint, ab aduentante *Solymano*, deglubi. Ergo, suspectam, animi ipsius mobilitatem, atque inconstantiam, habebat tyrannus, verebaturque, ne, compacta, ad has angustias, cum filio, regina, pro ea, qua erat, & fortitudine, & opum atque clientelarum copia, novarum aliquid rerum moliretur. Singula carmine expressit *SCHESAEVS* noster. quod ut exhibeamus, lectorum interest, eo quod rei gestæ ordinem continet:

Schesæi in
eam rem
versus:

*Ille, (Török) prius Caesar, quam castra locasset ad urbem,
Ad Mehmet Bassæ tentoria picta vocatus
Accessit, sumta fidei inuiolabilis arrha.
Eximias animi dotes in corpore pulchro
Heróis, Turci mirantur ad usque stuporem.*

Fuit omnino, & corporis, & animi dotibus, quas virtus bellica, & indomitus feruor comitabatur, insignis *Valentinus*; eoque ipso; inuisus Turcis. Postea, quibus a barbaro excultus fuerit muneribus, poeta memorat:

*Protinus huic Mehmet, pulchro iubet ordine duci,
Instratos ostro alipedes, pictisque tapetis,
Aurea pectoribus demissa monilia pendent,
Tecti auro, fuluum mandunt sub dentibus aurum.
Quin & Sydonias chlamydes & cingula bullis
Aspera, gemmatasque togas, viridesque Smaragdis
Loricæ, galeasque renidentes Iacynthis,
Nomine Casareo, verbisque hortatur amicis,
Teucrum armis iungat sociæ arma, & strenuus hostem
Adiuuet amborum patrio depellere regno.*

His ergo donis irretitus *Törökus*; quum mandata se facturum, summa fide polliceretur; in miserabilem hanc se fortunam induit. Enim vero:

*Ille Scythæ donis, & tanto latus honore
Expleri nequit, atque oculos per singula voluit,
Miraturque, interque manus & brachia versat
Terribilem cristis galeam, flammæque vomentem,
Hastamque, & clypei non enarrabile textum.
Illecebris captus, fortissimus adnuit heros.
Heu! periura fides & corruptentia sensus
Dona, ligant homines, nodosa ut retia pisces.*

Fráter szeme láttára odamutatta a királynénak, ezt mondván: „*Ezért a veszedelemért rövidesen jutalmat fogok kérni a királynőtől!*” Nem hiányoztak azonban *Szolimánnak* sem az okok, hogy örökre bilincsbe veresse az elszánt férfiút. *Mehmed* ugyanis, aki az ostromlottaknak segítségére jött, sok és nagy-szerű ajándékkal édesgette, hogy ereje szerint teljesítse kötelességét, *Török Bálint* azonban erről elfeledkezve figyelmeztette ellenségét, *Perényit*, hogy hagyják abba az ostromot a *németek*, ha nem akarják, hogy lenyelje őket a már közelgő *Szolimán*. A zsarnok tehát gyanúsnak tartotta nyughatatlan és állhatatlan lelkét, s félt, hogy miután a királyné ilyen szorítóba került fiával együtt, még valami zendülést támaszt ereje, valamint vagyona és védenecinek nagy száma segítségével. Mindezt előadta versében SCHESAEUSUNK. Az olvasó érdekében idézzük is, mivel szép sorjában tartalmazza a történeteket:

*Ez, (Török!), mielőtt haddal jött volna Budához a császár,
vendégként tett látogatást Mehemet basa tarka
sátrában, mert hogy nem lesz baja, szentül ígérték.
Itt a török bámul hüledezve: a szellemi kincsek
mily adománya is él daliás testében a hősnek.*

Schesaeus verse e dol-
logról.

Bálint jeleskedett mind testi, mind lelki adottságokban, melyeket harci virtus és féktelen szenvedélyesség kísért. S már ezért is gyűlöletes volt a törökök szemében. Ezután a költő leírja, milyen ajándékokkal tisztelte meg a barbár:

*S rendeli most Mehemet, hogy eléje vezessenek ékes
rendben bíbor meg tarkás takarós paripákat.
Hord a szügyük csüngő szerszámdísz drága aranyból,
s minden arany rajtuk, foguk is szinarany zabolát rág.
S hoznak csattos övet, meg szídoni drága palástot,
gyöngyös mentéket s mellvértet, mely a smaragdtól
zöldes, a jácintnak fényét ragyogó sisakokkal.
Majd, mit a császár kér, tegye meg, biztatja szelíden:
teukrokkal seregét egyesítve segítse vitézül
szép hona földjéről közös ellenségük elűzni.*

Ezekkel az adományokkal hálóba ejtve esküdözve ígéri *Török*, hogy teszi a parancsot, – s ezzel szerencsétlen balsorsot zúdított magára; hiszen:

*Szkíta ajándékkal meg a nagy tisztség örömevel
ő eltelni alig tud, mindent újra meg újra
megnéz, megbámul; hol a nagy forgóval ijesztő,
fényugarat szóró sisakot forgatja kezében,
hol meg a bámulatos művű pajzsot meg a dárdát,
s fényüktől a dicső hős elbűvölve igent mond.
Mert, jaj, az ármány és adomány megrontja az embert,
s mint a csomós háló a halat, rabbá teszi szívét!*

I. RÉSZ. BUDA VÁROS TÖRTÉNETE, II. IDŐSZAK.

Bethlen véleménye.

A később bekövetkezett fogság tehát *Bálint* oktalanságának vagy kapzsiságának tulajdonítható. Sőt, azt is az ő bűnéül róják föl, amiért nem tudott kiszabadulni fogságából. BETHLEN a következőket írja (y.): „*Bálint kiszabadításán serényen fáradozott mind Zsigmondnak (a lengyel királynak) követe, mind pedig Rusztem, s ki is szabadulhatott volna, ha a saját vakmerősége, amit ő nemes lelkületnek gondolt, nem zúdítt volna a fejére újabb bajokat. Mikor ugyanis fogságban tartották, nem csak hogy nem tagadta, amit néki sokszor a szemére vetettek, hogy előre figyelmeztette Perényit Szolimán jöveteléről, hanem újra meg újra ugyanezen szavakkal megismételte, hogy a későbbiekben is így cselekszik: «Mi lehetett volna nemesebb, mint hogy a mi nemzetünk segítségét, melyet a rokonság és a vér s a kölcsönös jóakarattal bizalmas viszonya követel meg, azt megvonjuk az idegen s az igazi ellenségtől, hogy így a németek a mieink kisebb veszedelmével vereséget szenvedjenek, amazok pedig a pusztulásból kimenekedve megmaradjanak, s hasonló esetben jóakarattal viszonzózzák, eszükben tartván a nem remélt, és annyira kiemelkedő segítséget!» S ez az ő csökönysége tette, hogy továbbra is fogságban tartották. Rusztem csupán azt jelentette a királynőnek, hogy azon fog fáradozni, semmi bántódása ne essék. S bár tisztességesen bántak vele a börtönben, ki azonban nem engedték, míg tíz év múltán el nem költözött az élők sorából.»* Ilyen súlyos dolog a haza ellen véteni! ISTVÁNFFY (z.) habozás nélkül *Bálint* bűnére és hitszegésére hárítja a felelősséget, a Magyarországot tönkretévő szomorú végkifejletet.

XXXIV. §

Hogy viselte Ferdinánd a város elvesztését?

Ilyen volt a város sorsa az 1541. évben. Bizony szomorú volt és sok későbbi csapásnak volt indoka és oka. FERDINÁND nehezen viselte a dúsgazdag város elvesztését. A következő évben tehát, 1542-ben, háborút határoz el a barbár ellen, s e célra nagy hadsereget, valamint megfelelő más felszerelést gyűjt össze, s fennkölt lélekkel elhatározza, hogy elsősorban *Budát* csavarja ki az ellenség kezéből. Nagyszámú német segédcsapaton túl a táborban volt *Alessandro Vitellio Taphernante*, e hadi erényéről és kiváló tetteiről nevezetes vezér is, egy háromezer fős pápai csapattal együtt. A *milánói Angelo Medicit*, a későbbi pápát, *Giacomo Medicinek*, a dunai hajóhad kapitányának édes testvérét adták melléje hadbiztosnak. Mikor tehát a hadsereg Bécsnél egyesült, az olasz vezérek arra a véleményre hajlottak, hogy mindenek előtt *Budát* zárják ostromgyűrűbe, s még a tavasz beállta előtt el kell vonulni a háborúba, mielőtt a török csapatok össze tudnak gyűlni a távolabb fekvő, bulgáriai és görögországi téli táborokból. Így könnyedén be lehet venni a várost, mivel

Az olaszok javaslatai Buda ostromára.

y.) III. könyv 140.1.

z.) XIV. könyv 243.1., 20, ahol, szemben BETHLENNEL, öt éves és nehéz börtönről beszél.

Proinde, suæ ipsius imprudentiæ, an auiditati, tribuenda fuit, *Valen-* Bethlénii
tini, quæ sequuta postea fuit, captiuitas. Quin, & istud ad culpam *sententia.*
 eius referunt, cur eliberari e custodia haud potuerit, quod refert BETHLE-
 NIVS (y.): *Valentinus, tam legato Sigismundi, (Poloniæ regis) quam Ra-*
sthene in eo eliberando, sedulo adlaborantibus, potuisset dimitti, nisi pro-
pria temeritate (quam ille eximiam reputabat animi generositatem) sibi
adtraxisset malum. Etenim, dum captiuus detineretur, non solum non
negavit, quod ipsi sapius exprobrabatur, se de aduentu Solymani præ-
monuisse Perénium; sed idem se in posterum quoque facturum, polliceba-
tur, his verbis identidem repetitis. Quid nobilius esse potuit, quam
 „ nostræ nationis auxilia, quæ cognationis & sanguinis, mutuæque
 „ benevolentiae necessitudinem includunt, externis verisque hostibus
 „ subtraxisse, vt Germani minore nostrorum periculo vincerentur, il-
 „ li vero clade erepti superessent, qui ad referendam, simili in casu
 „ benevolentiam, insperati adeoque insignis beneficii memoriam, re-
 „ tineant? Atque sic sua peruicacia effecit, vt in carcere porro de-
 „ tineretur. Rasthenes, hoc solum reginæ nunciauit, se daturum operam,
 vt ipsi, nihil mali eueniat. Et laute quidem in carcere tractabatur,
 non tamen prius ex eo dimissus est, quam exacto decennio, e consor-
 tio viuorum migrasset. Tanti est, fidem, aduersus patriam, conte-
 merauisse. ISTVÁNFYVS (z.) certe, *Valentini* sceleribus, & perfidi-
 diæ, qua Hungariam pessunderat, tristem hunc exitum, nihil
 dubitat adscribere.

§. XXXIV.

HAec, anno MDXLI. fortuna vrbis fuit, tristis oppido, atque *Quemad-*
 multarum postea cladium, & occasio, & causa. Aegre, *modum vr-*
 opulentissimæ metropolis, iacturam tulit FERDINANDVS. Er- *bis iactur-*
 go, anno, qui consequutus est, MDXLII. bellum, aduersus barbarum, *am eule-*
 decernit, magnum, ei fini, exercitum, idoneos item adparatus alios, *rit Ferdi-*
 cogit, *Budamque* in primis, extorquendam hosti, excelso animo, sta- *mandus?*
 tuit. Erat in castris, præter ingentem auxiliariorum Germanorum
 numerum, *Alexander Vitellius Taphernantes*, virtute, & bene gestis
 rebus, clarus dux, cum tribus Pontificiarum copiarum millibus.
 Huic *Angelus Medichinus, Mediolanensis*, postea factus Pontifex, pro
 quæstore adtributus fuit; *Iacobi Medichini*, classis Danubianæ præfecti,
 germanus frater. Vt ergo, ad Viennam, coadunatus exercitus fuit,
 huc Itolorum ducum sententiæ inclinabant, vti *Buda*, ante omnia, ob-
 sidione cingeretur; eundum in bellum esse, ante veris initia, & prius-
 quam Turcarum agmina, ex longinquioribus Thraciæ, & Græciæ hi-
 bernis, conuenirent; ex procliui capi posse urbem; eo quod, infini-

S s 2

tus

y.) Lib. III. p. 140.

z.) Lib. XIV. p. 243, 20. vbi, quinquennii

carceres, contra, quam est apud
 BETHLENIVM, perpeffum, duriterque
 fuisse habitum, memorat.*Budæ ob-*
sidenda
consilia, ab
Italiis sug-
gesta:

tus Turcarum numerus, graui oborta pestilentia, cum vrbis præfectis, ipsoque *Verbóczio* consumtus, multum ad occupandam vrbem, sit valiturus. Sed *Germani*, inquit noster (a.), *cunctatores eximii, ac Ferdinandi ipsius consilarii, & primores aula, lentioribus subnixi consiliis, salubria & perite oblata consilia, neglexerunt: & dum exercitum, spe Ferdinandi presentia, de die in diem differendo, detinent; interea autem, ut per legatos bellum administret, adulando, & sinistris artibus, aucupando, funestis LADISLAI, & LVDOVICI, Pannonia regum, exemplis, qui cum Turcis infeliciter congressi, in acie cecidissent, persuadere nituntur, optima occasionis tempus praterlapsum, serius animaduertunt.* Atque, factum est omnino, morosa hac cunctatione, & quæ sequuta postea fuit, dissociatione consiliorum, vt, tota eius anni expeditione, nihil præclari editum sit facinoris. Nempe, erat hoc in fatis, vt ne *Buda*, e manibus hostium, elideretur, ante, quam fatis, pro ea, & sanguinis profunderetur, & impensæ. Iuuat interim, excussisse causas, quæ optimam, recuperandæ vrbis destinationem, interuerterunt. Præfecerat, toti exercitui, FERDINANDVS, & socii, virum, non vndiquaque militarem, *Ioachimum Marchionem Brandenburgensem*; siue, quod felici, aduersus *Solymannum, Kőszegum*, obsidentem, expeditioni, qualicumque virtutis specimine edito, interfuerat; siue, vti re vera fuit, quod generis nobilitate præstaret, regioque cultu, & liberali splendidoque conuictu, tanti nominis decus, famamque, tueri posse existimaretur. Additi octouiri, togati ii quidem, sed qui rerum vsu polerent, parum efficacis ingenii duci, a consiliis futuri. Hungaris, qui insignem equitum exercitum adduxerant; (quindecim fuisse milia, peditibus haud census, memorant) *Petrus Perény*, iubente *Ferdinando*, imperabat: vir eius ætatis, potentia, clientelis, diuitiis, militiæ item vsu, vnus omnium nobilissimus. Sublatis, post diuturniorem moram, apud *Vindobonam* castris, lentis admodum itineribus, dextro *Danubii* margine, descendebatur. Ex proficiscentium ordine condiscas, neque militem, neque duces, bello defuturos fuisse, si par adparatui, ad obsidendam vrbem, voluntas *Ioachimo* obtigisset. Præcedebant, nimirum, triginta, lectissimæ *Hungarorum* equitum turmæ, vt locorum peritæ, insidias itinerum amolirentur. quas, *Vitellius*, cum Pontificis pedestribus copiis, *Sforciani* item equites, sequebantur. Hos, modico post interuallo, *Petrus*, quem laudauimus, *Perényus*, & *Andreas Báthory*, cum tribus magnis, validisque hastatorum alis, excipiebant. Succedebat *Iohannes Vngnadius*, cum *Styriæ & Carinthiæ*, legionibus decem, pari, scilicet, equitum peditumque numero census. Inde, grauis armaturæ *Germani* equites; post hos, peditum phalanx, quadratis agminibus, proficiscebantur; tormentis currulibus, & adparatu bellico alio, proxime subeuntibus. Vniuersum agmen, *Marchio Brandenburgicus*, cum prætoriana suorum legio-

irrita red-
duntur a
Germanis:

quas ob-
tem:

itur in ex-
peditio-
nem:

proficiscentium
ratio:

igen alkalmas a helyzet a város bevétele, hiszen súlyos járvány dühöngött, s a várkapitánnyal s magával *Werbőczyvel* együtt végtelen sok török pusztult el benne. Ámde „a németek, írja a mi írónk (a.), ezek a kiváló habozók, s magának Ferdinándnak a tanácsosai és udvarnagyjai inkább bíztak a lassabb tervekben, s megvetették az egészség és hozzáértő javaslatokat. S míg a hadsereget, Ferdinánd jelenlétének reményében, napról-napra halogatva visszatartják, közben pedig minden igyekezettel arról próbálják meggyőzni, hogy követek útján intézze el a háborút. Hízelegtek néki és gonosz mesterkedésekkel igyekeztek behálózni: fölhozták LÁSZLÓ és LAJOS magyar királyok gyászos példáját, akik szerencsétlenül ütköztek meg a törökkel és elesetek a csatában. Már csak későn kaphattak észbe, hogy tovatűnt a kiváló alkalom.” S ezzel a rigolyás habozással s nyomában a tervek szétesésével azt érték el, hogy ennek az évnek a hadjáratával semmi dicsőséges tettet nem hajtottak végre. Úgy hozta a sors, hogy még *Budát* se ragadják ki az ellenség kezéből, míg nem folyt ki érte elég vér, s nem pocskéltak el annyi pénzt. Jónak látom, hogy kifejtsem az okokat, amelyek közbeszakították a város visszavívásának kiváló tervét. FERDINÁND (és társai) az egész hadsereg élére egy nem túl nagy katonát nevezett ki: *Joachim brandenburgi őrgrófot*, akár mert valamelyes tanújelét adta hadi virtusának abban a szerencsés hadjáratban, melyet a Szolimán által ostromolt *Kőszeg* felmentésére indítottak, – akár mert (s igazából ezért) kiemelkedett nemesség, s királyi életmódjával, bőkezű és pazar lakomáival méltónak tűnt, hogy megóvja e nagy név dízét s hírét. Egy nyolc férfiúból álló testületet rendeltek melléje, hogy tanácsokkal lássák el a nem túl hatékony férfiút; vagyonos hivatalnokok voltak. A magyarok kiváló lovas hadsereget állítottak ki, mint mondják, a gyalogságot nem is számítva tizenötezren voltak, s *Ferdinánd* parancsára *Perényi Péter* állt az élükön. Korának igen kiemelkedő férfiúja volt mind hatalomban, mind lekötelezettjei nagy száma, vagyona, mind pedig hadi tapasztalata révén. Miután a hosszabb késlekedés után végül is a tábor fölszedelőzködött, szerfelett lassú menetben haladtak lefelé Bécstől a Duna jobb partján. A vonuló had rendjéből megállapíthatjuk, hogy sem a katonaság, sem a vezérek nem hiányoztak volna a háborúhoz, ha *Joachimban* a készületnek megfelelő akarat lett volna a város ostromára. Az élen harminc válogatott magyar lovaszázad haladt, hogy mint akik jó helyismerettel rendelkeznek, hárítsák el az útból a csapdákat. *Vitellio* követte őket a pápai gyalogos csapatokkal, majd pedig a *Sforza*-katonák. Valamelyes távolságban a már említett *Perényi Péter* és *Báthory András* vonult utánuk három nagy és erős lándzsás századdal. Őket követte *Ungnad János* tíz stájerországi és karinthiai ezreddel, melyekbe azonos számban soroztak lovasokat és gyalogságot. Utánuk a német nehézlovasság, ezek után pedig négyes sorokban a gyalogság masírozott, rögtön a nyomukban az ágyúk és a többi hadi felszerelés. A menetoszlopot a *brandenburgi őrgróf* zárta cifra díszekben pompázó testőrezredével.

Meghiúsítják a németek.

Miért?

Elindulnak a hadjáratra.

A hadvonulás módja.

I. RÉSZ. BUDA VÁROS TÖRTÉNETE, II. IDŐSZAK.

A Szolimán érkezéséről való szóbeszéd megzavarja a mieink terveit.

Döntés Pest ostromáról.

Meghiúsul.

Perényi fogsága.

Napról napra igen szerény távolságot tettek meg, mindig megtartva a vonulás rendjét, és soha nem távolodtak el a Dunától, mert azon szállította lefelé *Giacomo Medici* mind az élelmet, mind pedig mindenféle hadiszereket. Mielőtt ebben a rendben Esztergom alá értek volna, elterjedt a hír, hogy *Szolimán* roppant haddal jön *Buda* fölmentésére. Ez a dolog nagy félelmet keltett a németek szívében, s tökéletesen összezavarta a terveket, hogy hol s milyen célkitűzéssel vágjanak bele a háborúba. *Perényi* emellett volt, hogy hagyjanak föl a késlekedéssel és a lehető leggyorsabban vonuljanak *Buda* alá, mivel a török várórséget a kapitánnyal és a vezérekkel együtt elvitte a járvány, s még nem érkezett meg a segítség, s nem is kell tartani nagyobb haderőtől. Azt mondta, katonái szenvedélyesen vágnak a csatára, s tele vannak jó reménységgel. Adják tehát ki a vezérek a parancsot az indulásra. *Medici*, a hajóhad vezére, helyesli az igen egészséges tervet, mivel mindent kikémleltetett már *Buda* állapotára és őrségének csekély létszámára vonatkozólag. Ugyanezen a véleményen volt *Ungnad* és az osztrák csapatok vezérei is: félre a késlekedéssel, irány az ország feje! A várostól látótávolságra táborot kell verni. Ki kell használni a katonák lelkesedését. *Joachim* azonban a nyolcas tanáccsal együtt másként vélekedett. Parancsba adta, hogy át kell kelni a Dunán és meg kell ostromolni *Pestet*, s nem szegülhetek vele szembe sem a magyarok, sem a többi vezér. *Varkócs* és *Ottone Fotisco* a hírek szerint olyan tervekre vette rá, hogy (ügymond) ha csekély fáradsággal beveszik *Pestet*, a katonaság a sikeren felbuzdulva csak annál nagyobb erőfeszítéssel és önbizalommal megy *Buda* ostromára. Nem kell már elmesélnünk, milyen balul ütött ki ez a vállalkozás, mivel *Pest (b.)* leírásakor már bőségesen kifejtettük. Mialatt a mieink *Pestnél* vesztegették az időt s pazarolták a csapatokat, a *budaiak* jól irányzott ágyúlövésekkel segítették az ostromlottakat, sőt az ostromból távozó *németeket* újabb vereséggel is sújtották volna, ha *Vitelli*, a *Perényi*-katonák és a *Móric* vezette szász csapatok virtusa nem törte volna meg a rohamozók vad erejét. *Perényinek* ez a szerencsétlen hadjárat még a szabadsága elvesztésébe is került. *Joachim* ugyanis elfogatta, és azzal a váddal, hogy lázadást szít, örökös fogságra vetette, melyből soha nem tudott kiszabadulni. (c.)

XXXV. §

Mi volt ezután a város sorsa?

A közelben leselkedő veszedelemtől s a gondoktól megszabadult törökök jóformán már magukénak tekintették a várost. S bizony hatvan év is eltelt, ami alatt teljes biztonságban voltak a *budaiak*. Kisebb csatározásokon kívül ugyanis, melyek e kor szokása szerint hol innen, hol onnan jöttek, alig találok valami említésre méltó dolgot. Azon is csodálkozhatasz, hogy még akkor is, mikor a zsarnokság a legnagyobb súllyal nehezedett a városra,

b.) Pest városának története, II. fejezet, IV. és V. §, ugyanebben a III. kötetben, a 62. skk. lapokon.

c.) ISTVÁNFFY, i.h. 253. skk. 1.

legione, ad omnem instructa fastum, claudebat. Modica, in dies singulos, itinera, seruato perpetuo ordine, conficiebantur; neque discessum a Danubio vnquam: quippe quo, & commeatus, & nullum non belli instrumentum, a *Iacobo Medichino*, deuehebatur. His ordinibus, antequam Strigonium ventum esset, rumor vulgo percrebuit, *Solymannum*, cum ingentibus copiis, *Budæ*, suppetias venturum. quæ res, sicuti Germanorum animos, metu perculit; ita, prorsus confudit rationes consiliorum: vbi, quaque destinatione, bellum esset faciendum. *Perényus* auctor fuit: abrumpendam moram, castra quantocyus *Budam* promouenda; Turcas præsidarios, cum præfecto, & ducibus, pestilentia sublatis; nondum noua accessisse auxilia, neque metuendam maioris vim expeditionis; milites suos, magna esse animorum alacritate, & plenos bonæ spei; maturarent igitur profectionem duces. Adprobat saluberrimum consilium, *Medichinus*, classis præfectus: quippe qui, de *Budæ* habitu, præsidiariorumque paucitate, explorata habebat omnia. Eiusdem sententiæ, *Vngnadius* quoque, & Austriacarum copiarum duces fuere: petendum, damnata mora, regni caput; ponenda in conspectu vrbis, castra; vtendum calore militari. Sed *Ioachimus*, cum octouiris, in diuersa abibat consilia. Traiciendum ille Danubium, atque oppugnandum *Pestum*, nec quidquam contracuntibus Hungaris, ducibusque aliis, decreuit: a *Varcocio*, & *Othone Fotisco*, in eas consilii rationes, vti ferebatur, inductus; vt capto, leui labore *Pesto*, miles, eo successu ferocior factus, tanto demum maiori virium contentione, fiduciaque sui, ad oppugnandam *Budam* deduceretur. Quæ res, quam male ceciderit, non est iam opus recensere: quippe quum, ad *Pestum* (b.) prolixè satis expromissimus. *Budenses* certe, dum nostri ad *Pestum*, & tempus deterebant, & copias, subinde, destinatis tormentorum iactibus, obsessos, adiuuere: decedentes autem ab obsidione *Germanos*, etiam clade adfecturi fuerant, nisi *Vitellii*, *Perénianorum* item, & *Saxonum*, quos *Mauritius* ductabat, virtus, ferociam adsilientium retudisset. *Perénio* interim, infelix hæc expeditio, libertatis iactura constitit. Captus enim a *Ioachimo*, & criminis, sufflaminatarum destinationum, insimulatus, inque carceres perpetuos detrusus, eliberari nunquam potuit. (c.)

rumor, de Solymani aduentu, sarbat nostrorum consilia:

Pestum obsidendum decernitur:

conatu irrito:

Perénii captiuitas.

§. XXXV.

PRæsenti adeo periculo, curisque exonerati Turcæ, prorsus sibi urbem adseruere. Atque abierunt sane, anni sexaginta, cum tuta *Budensibus* erant omnia. Præter velitationes enim, hinc illincue, ex more eius ætatis, institutas, vix quidquam, dignum memoratu, reperio. Hoc mirere, & tunc, cum maxime tyrannis vrbi

Qua hinc fuerint vrbis fata?

S s 3

domi-

b.) Historia Vrbs Pestienfis, Cap. II. §. IV. | c.) ISTVANFFYVS, loco cit. p. 253. seq. & v. eodem hoc Tom. III. p. 62. sequ. | 165

praefecti
Budenses
qui?

Balis Epi-
rota:

Mehme-
tes Iahio-
gles:

Halys Eu-
nuchus:

eius actus.

dominabatur, non defuisse ciues Christianos, qui isthic colerent, ferrentque iugum barbaricum, multo, quam reris, patientius. Alioquin, acre semper Budæ praesidium inerat, praefecti autem omnium, quos Turcia habebat, purpuratorum, & sagacissimi, & fortissimi: quod ita requirebat, loci, ad infestandos Christianos opportunitas. In his, *Balim Epirotam* censueris, qui arce *Naua (d.)*, Moreanorum latrociniorum insigni perfugio, expugnata, praclarum bellicæ virtutis documentum exhibuerat. Eo, *Albam Regalem*, nuper interceptam, translato, *Mahometes Iahiogles*, a victore *Solymano*, anno MDXLIII. isthic, cum imperio relictus est. Hic ille *Mahometes* est, qui anno MDXLIV. operosa obsidione, *Vissegradum (e.)*, atque deserentibus nostris, *Neogradum*, *Hatvanum*, *Osoram*, *Simonytornam*, & *Dobrogostum*, interceptit. Post eum, *Halys Eunuchus*, Budæ non minus, quam toti, ea regione, prouinciæ, moderabatur. qui a *Solymano*, anno fere MDL. ex Persico bello, huc excitus, rebus Christianis, vltra modum grauis ac perniciosus, exstitit. Clades sane, ad obsidionem *Szegedini (f.)*, nostris illata, in eius facinoribus referenda; quin & malefium, quo *Veszprimienses* circumuenti sunt, eius dolis, atque crudelitate, procuratum est: vt *Drégelum*, *Szétseum*, *Hollökönem*, *Bussam*, *Gyarmathum*, *Salgonem*, *Bujacum*, *Ságumque*, ductu partim, partim auspiciis *Halys*, nullo fere militari labore, immo vnus æstatis, voluptaria quasi deambulatione (*g.*), occupata, fileamus. In præcipuis, *Halys Eunuchi* actibus, profligatas *Erasmi Täuffelii* copias, retuleris. De hac eius expeditione *ISTVANFFYVS*: *Eunuchus*, inquit, *ingenti parte victoria, ac tormentis omnibus, vexillisque & impedimentis hostium, potitus, cum captiuis, quorum quatuor millia fuisse ferebantur, lentis passibus Budam reuersus est, ingressusque urbem, triumphanti similis; captiuos, in ordinem aciemque compositos præire, Taifalumque ipsum, equo insidentem, tympanistis & tibicinibus ac fistulis pedestribus precedentibus, moreque suo canentibus, cum præcipuis captiuis, in forum perduxit, ceterisque sub hasta venditis, Taifalum, cum aliquot captiuis, ac XL. signis & capitibus præcis, Byzantium misit, Sforcia sibi retento. Refert hinc, diuersa Sforciae, & Täiffelii fata. quorum ille, quod ducem belli se fuisse, constanter diffiteretur, ab irato Solymano, culeq. insutus, & in Bosporo demersus est; ille contra, nondum vertente anno, octodecim millibus aureorum redemptus, ad suos incolumis rediit. Tanta, memorat porro historicus, mancipiorum Germanicorum, Buda & Pesti, vilitas, tam exile pretium fuisse fertur, vt vnus, modio hordei, vel farinae, aut hemina mellis butyrique, veniisse diceretur. Ita tunc Buda, nuper regum sedes, atque totius regionis, ornamentum, in officinam calamitatum Hungariæ, tragicumque theatrum, abierat. Sequuta hinc *Szólnoci (h.)* obsidio est, quam,*

coa-

d.) Obsidionis historiam, habes apud *ISTVANFFYVM*, Lib. xv. p. 257. 26.

e.) Idem Lib. xvi. initio.

f.) Prolixè rem *ISTVANFFYVS*, Lib. xvii. p.

317. seq. Breuiter *BETHLENIUS*, Lib. iv. p. 180. (seq. narrant, ad annum MDLII.

g.) Ibidem Lib. xviii. p. 330. seq.

h.) Idem p. 348, 21.

voltak keresztény polgárok, akik itt laktak, és sokkal türelmesebben viselték a barbár igát, mint gondolnád... Egyébként mindig erős őrség volt Budában, parancsnokai pedig Törökország legélesebb eszű és legbátrabb pasái közül kerültek ki, mivel így kívánta meg a helynek a keresztények zaklatására oly alkalmas fekvése. Közöttük volt az *epiruszi Báli*, aki ragyogóan bizonyította hadi virtusát a peloponnészoszi haramiák jeles menedékvárának elfoglalásában. Miután áthelyezték a frissen bevett *Nándorfehérvárra*, a győzedelmes *Szolimán Mehmed Jahjaoglut* hagyta itt hatalommal felruházva, 1543-ban. Ez az a *Mehmed*, aki 1544-ben fáradságos ostrommal bevette *Visegrádot*, majd miután a mieink föladták azokat, *Nógrádot*, *Hatvant*, *Ozorát*, *Simontornyát* és *Dobroot*. Őutána a *herélt Ali* kormányozta *Budát* is, meg a tartomány egész vidékét is. *Szolimán* úgy 1550-ben hívta ide a perzsa háborúból, s ő a keresztények dolgaiban igen keménykezü és veszedelmes volt. Az ő cselekedetei közé kell sorolni a *Szeged* ostrománál (*f.*) volt vérengzést, sőt ő tervelte ki azt is, hogy a *veszprémieket* kegyetlen csapdába ejtsék, – s ne is beszéljünk arról, hogy *Drégelyt*, *Szécsényt*, *Hollóköt*, *Bussát*, *Gyarmatot*, *Salgót*, *Bujákot*, *Ságot* részint az ő vezetésével, részint felügyelete alatt, szinte hadműveletek nélkül, csak amolyan szórakozásból való körben sétálgatással (*g.*) egyetlen nyár alatt elfoglalták. A *herélt Ali* legfontosabb tettei közé kell sorolnunk, hogy szétszórta s megfutamtította *Erasmus Teuffel* csapatait. Erről a hadjáratról a következőket írja ISTVÁNFFY: „*A herélt roppant nagy győzelmet aratván s megkaparintva az ellenség összes zászlaját, ágyúját s málháját, a beszámolók szerint négyezerre becsült fogolysereggel lassú menetben visszafordult Buda felé, s a városba belépve szinte diadalmenetet tartott: a foglyokat hadrendbe és csatasorba állítva előreküldte, Teuffelt magát lovon ülve a piactérre vezettette, a legfontosabb foglyokkal együtt. Előttük dobosok és kürtösök és gyalogos fuvolások haladtak s szokásuk szerint énekeltek. A foglyok nagy részét nyilvánosan elárverezték, Teuffelt pedig néhány fogollyal valamint negyven zászlóval és levágott fejekkel együtt Bizáncba küldte, Sforzát pedig megtartotta magának*”. Ezután beszámol *Sforza* és *Teuffel* igen eltérő sorsáról. Ez ugyanis, mivel állhatatosan tagadta, hogy hadvezér volt, a feldühödött *Szolimán* bőrszákba varratva a Boszporuszba dobatta, amazt viszont még az év vége előtt tizennyolcezer aranyon kiváltották s visszatért övéihez. „*Azt mondják, írja továbbá történetírónk, hogy olyan olcsón adták Budán és Pesten a német rabszolgákat, hogy egy-egy rab egy véka árpába vagy lisztbe vagy fél icce mézbe vagy vajba került*”. Így lett *Budából*, a hajdani királyi székhelyből és az egész vidék ékességéből Magyarország szerencsétlenségeinek műhelye és tragikus színpada. Ezután következett *Szolnok* (*h.*) ostroma, melyet

Kik voltak a budai várparancsnokok?

Az epiruszi Báli.

Mehmed Jahjaoglu.

A herélt Ali.

Tettei.

d.) Az ostrom történetét megtalálod ISTVÁNFFY NÁL, XV. könyv, 257.1., 26.

e.) Uő. a XVI. könyv elején.

f.) Részletesen leírja ISTVÁNFFY, XVII. könyv, 317.1., s röviden BETHLEN, IV. könyv, 180.1.skk., az 1552. évnél.

g.) Uo. XVIII. könyv, 330.1.skk.

h.) Uő. 348.1., 21.

I. RÉSZ. BUDA VÁROS TÖRTÉNETE, II. IDŐSZAK.

– miután Ahmeddel egyesítette a csapatait –, nem kisebb sikerrel vitt végbe *Ali*. A várőrség ugyanis férfiatlan félelmében szétszéledt, s majd miután a törökök elfogták a várkapitányt, *Nyári Pált*, a FERDINÁND által nemrég épült erődítmény török uralom alá került. S bizonytal sokkal több pusztítást vitt volna végbe *Ali*, akit megvádított ez a sok siker, ha a saját bőrén *Egernél* meg nem tapasztalja, hogy a szerencse, amiről azt gondolta, hogy a markában tartja, csúfosan cserben hagyhatja. Itt bizony nem társult annyira ehhez az elbizakodott emberhez a jó szerencse, hanem a vár ostroma során teljesen el-
lelé fordult a sors, mert katonai zászlaját elvesztve, sok emberét a csatamezőn hagyva fel kellett oldania az ostromot, s így tért vissza *Budára* (i.).

XXXVI. §

Busbeck követségének
budai története.

Meg kell említenünk mármost azt a követjárást, melyben *Verancsiccsal*, a későbbi esztergomi érsekkel és Zay Ferencsel együtt vett részt BUSBECK, – hogy ez az eset feledésbe ne merüljön. Beszámolója ugyanis leírja az 1552. utáni évek állapotát, másrészt felvilágosítást kapunk belőle: hogy s mint mentek a barbárok és a város dolgai. BUSBECKNÉL senki nem fejtette ki pontosabban és jobb latinsággal ezt az egész dolgot, s ezért helyesnek véljük, hogy szavait idézzük. Így emlékezik meg a városba érkezéséről (i.): „*Mikor BUDAHOZ értem, néhány csausznak nevezett törökkel találtam magamat szemben. Ők töltik be a poroszói vagy hivataloszolgai tisztet, s többnyire ők adják híriül a török császár vagy a pasák parancsait. E népnél ez a tisztség igen nagy becsben áll. A csauszok egy magyar polgár ember házába szállásolnak be, ahol jobb dolga volt poggyásznak, a kocsiknak és lovaimnak, mint énnekem. A törököknek ugyanis elsősorban arra van gondjuk, hogy a lovak, a kocsi és a málha biztonságban legyenek, s azt gondolják, az embereknek elég, ha nincsenek kiteve az időjárás viszontagságainak. Elküldet hozzám valakit a PASA, hogy meglátogasson és üdvözöljön; Tojgunnak hívják, törökül annyit tesz, mint „gólya”. Rajta keresztül akarta kimenteni magát, ha még elég sok napig nem tudna fogadni, mivel súlyos betegségbe esett; mihelyt fölépül, gondoskodik rólam. Így történt, hogy Pálmai késlekedése nem okozott kellemtelenséget, s nem tekintették súlyosabb vétségnek. S ő nagyon igyekezett is, nehogy későn jöjjön, s ezért nem sokkal később meg is jelent. A pasa betegsége sokáig Budán tartóztatott engem; a híresztelések szerint akkor esett lelki betegségbe, mikor meghallotta a hírt, hogy elloptak tőle egy jelentős pénzösszeget, amit nem tudom hol rejtett el.”* Ilyen érzelmekkel viseltettek akkoriban a törökök a keresztények ellen, úgyhogy ha csak alkalom adódott, akadályozták dolgaikban őket, mégpedig a legfontosabbakban. Amit ezután Busbeck említ, igen veszélyes volt, de mert jól sikerült, nagy haszon származott belőle. „*Eközben pedig, írja, mivel megtudta, hogy velem van egy Gulielmus Quacquelbenus nevű, filozófiában igen járatos, nagytudományú orvos,*

Baja, melyben a várkapitány betegsége és a neki adott gyógyszer miatt keveredett.

i.) Uo. 348.1., 21.

k.) Ennek történetét leírtuk az I. kötet 487.skk. lapjain.

l.) A török követségről szóló I. levél 15. lapján.

coadunatis, cum Achomate, copiis, *Halys*, non minore felicitate, susceperat. Namque, praesidiariis, muliebri metu dilapsis, captoque *Paullo Nyario*, arcis praefecto, excitatum nuper a FERDINANDO munimentum, sub Turcarum potestatem missum est. Ac dedisset profecto, multo plus cladium, ferox, his successibus, *Halys*, nisi, quam in arbitrio suo, habere se putabat, fortunam, nouercantem ad *Agriam* fuisset expertus. Adhaesit enim non tantum, elati hominis felicitas, in eius arcis oppugnatione; sed conuersa etiam est penitus; quando, militari signo amisso, & plurimis suorum desideratis, soluta obsidione, inglorius, *Budam* (i.) redire cogebatur.

S. XXXVI.

Iam legationis eius (k.), quam cum *Verantio Strigonienfi Archiepiscopo*, & *Francisco Zaio*, obiit BVSBECKIVS, ne nobis effluat e memoria, habenda mentio est; tum, quod annorum, qui MDLII. exceperunt, habitum expromat, tum, quod condoceat nos, quemadmodum res, non barbarorum tantum; sed urbis etiam fuerint comparatae. Nemo vero BVSBECKIO, rem omnem, siue adcuratius, siue latinius expresserit; ut proinde, pulchrum ducamus, eius verba nostra facere. Et aduentum quidem, ad urbem, sic (l.) meminit: BVDAM uenienti, pauci Turca ex eo genere, quos Chiaufos uocant, obuiam fuerunt. hi uicem accensorum, apparitorumque implent, & mandata pleraque omnia, seu principis Turcarum, seu Bassarum ferunt. estque in primis honorificum apud eam gentem officium. Deducon ad ciuem Hungarum in hospitium: ubi sarcinis, curribus & equis melius, quam mihi fuit. id enim in primis cura habent Turcae, ut equi, currus, impedimenta in tuto sint: hominibus, extra cali iniuriam, cetera satis consultum putant. Misit ad me BASSA, qui uiseret & saluaret. is Tuigon uocabatur nomine, Turcarum sermone, illi, cum ciconia communi. per eum excusari uolebat, si diebus plusculis aditum non daret, quod grani morbo detineretur: simul conualuisset; operam mihi daturum. Casus hic effecit, ne mora Palinai quid adferret incommodi, neue grauiori culpa imputaretur, qui quidem summa usus diligentia, ne sero ueniret, haud multo post, adfuit. Bassae morbus diu me Budae detinuit: quem quidem, ex animi agritudine, accepto de grandi pecunia, quam nescio, quo loco, considerat, furto sublata, nuntio, contraxisse credebatur. adtentior enim ad rem, pene sordidus vulgo audiebat. Ita tunc erant animati Turcae aduersus Christianos; ut, quacunque se dabat occasio, remoram iniicerent rebus, etiam maxime arduis. Illud, quod memorat postea, & periculi habuit plurimum, &, cum bene cecidisset, permultum commodi. Interea uero, inquit, cum medicum habere me, Guilielmum Quacquelbenum, uirum, cum in omni philosophia uersatissimum, tum artis medici-

Legationis
Busbeckianae histo-
ria Budensis:

quemad-
modum sit
Budae acco-
pitas:

solicitando,
in quam,
ex morbo
praefecti, &
medela ei
adhibita,
comieſum
fuit:

i.) Inibi p. 348, 21.

k.) Dedimus historiam, Tomo I. p. 487. seq.

l.) Legationis Turcae, Epistola L. p. 169 15.

na scientissimum intelligeret: magno a me conatu cœpit contendere, ad se ut mitterem, qui sibi medicinam faceret. concessi non difficulter. sed nihil propius adfuit, quam ut me huius facilitatis pœniteret. cum enim Bassa morbus indies ingrauesceret, neque citra mortis periculum videretur agrotare: non parum verebar, ne, si ad suum Mehemetem migraret, Turca, a meo medico interfectum calumniarentur. ex quo, bono illi viro, periculum crearetur; mihi vero, veluti conscio, magna parata esset infamia. sed hac me cura, Bassa sanitati reddito, Deus liberavit. Atque, est omnino, prona, ad male suspicandum, gens hæc barbara, illic potissimum, cum de vita, & huius salute, agitur. Relatum accepi, ne id quoque sileam, ab amico, ex Asiatico itinere, amissis duobus comitibus, feliciter reduce, quid sibi, fociisque, medicinam facientibus, Constantinopoli acciderit. Pessime habebat Muphtius, an huic dignitate proximus, Turcica impietatis administer quicumque alius. Medicos Christianos, passim in vrbe magna efficacitate ægris medentes, festinato arcessi ad se iubet, venientibus, morbi causas, & ingenium, explicat, medicinam, cupidius, quam salutaris, poscit. Aduertere boni illi, funestum morbi exitum fore; ne tamen nihil consuluisse ægro putarentur, puluerum aliquot portiones, mitigando, quia tolli nequiverat, malo, admetiuntur; modum, quo iis uti debeat, ipsi commonstrant. Abit forte biduum, cum in deterius ruit morbus; morte ante consequuta, quam deglubuisset medicinam. Conclamat familia, & vxor maxime, venenum marito, a medicaltris Christianis propinatum, quo sit e medio sublatus: curritur ad prætorem vrbicum, deposcitur, tanti sceleris pœna. Et, male profecto, mulctati fuissent, medicorum hi filii, nisi rector mens prætori contigisset. Quærenti enim, quid rei propinassent ægro? responsum est: pulueres fuisse rubellos, quorum pars maxima supersit adhuc. Vfus, ea confessione, prætor barbarus, secreto conclauis, accusatos concludit, pulueres, qui superabant, adspectante adparitore, vorare iubet; certo persuasus, fore, ut, si insit venenum, enecentur malefici; sin nihil sit eius rei, mansuros viuos non tantum, sed infontes etiam. Quod & ita euenit. Cum enim dies aliquot, sollicitè custoditi, non modo non emorerentur; sed vigescerent etiam, recte facti conscientia, dimissi sunt a prætore, criminis scelerisque, cuius arguebantur, puri. Sed, in legationis mentionem redeamus.

Turca sus-
spicaces:

insigne, in
rem consti-
mitem, ex-
emplum.

§. XXXVII.

Ianitscha-
rorum de-
scriptio:

IAnitscharos hinc, BVSBECKIVS describit, primo omnium, *Buda* sibi vivos. *Buda* primo mihi visi sunt *Gianitschari* (m.). Sic Turca pratorianum peditem vocant. eorum, cum plenissimus est numerus, rex

m. Legebantur olim IANITSCHARI, plerumque ex his, qui Christiano sanguine

fuerunt sati; in primis tamen ex Turcis. Sunt autem præcipue trium ge-
ne-

minden eszközt megragadott: küldjem el őt hozzá, hogy őt orvosolja. Egykönnyen ráálltam, de semmit nem kellett annyira megbánnom, mint ezt a könnyelműségemet. Mikor ugyanis a pasa betegsége napról-napra súlyosbodott, s már-már úgy tűnt, hogy halálos veszedelemben van, nagyon is féltem, hogy ha Mohamedjéhez költözik, a törökök azzal vádolnak, hogy az én orvosom ölte meg, s így e jóember nagy veszedelembé kerül, nekem pedig mint cinkosnak örökké rossz lesz a hírem. Ettől az aggodalomtól azonban Isten megszabadított engem, mert a pasa visszanyerte az egészségét.

Ez a barbár nép pedig igen gyanakvó természetű, különösen amikor életükről és egészségükről van szó. Elmondta nekem, (hogy ezt se hallgassam el), egy barátom, aki két társát elvesztette, de ő maga szerencsésen tért vissza ázsiai útjáról, hogy mi történt vele és társaival, mikor Konstantinápolyban orvoskodtak. A főmufti vagy egy hozzá hasonló rangú férfiú, a török istentelenség valamelyik másik szolgája igen rosszul érezte magát. Sürgősen magához hívatta a keresztény orvosokat, akik szerte a városban igen hatékonyan gyógyították a betegeket. Mikor hozzá érkeztek, kifejti a betegség okát és jellegét, s szenvedélyesebben követeli az orvosságot, semmint az normális lenne. Azok a jóemberek észrevették, hogy a betegsége halálos kimenetelű lesz, de hogy ne gondolja: egyáltalán nem törődnek vele, kimérték neki néhány adag port, hogy enyhítse a bajt, ha már megszüntetni nem tudja. Megmutatták neki, hogyan kell használni a gyógyszert. Talán két nap nem telt belé, mikor csak még rosszabbra fordult a betegség. A halál előbb bekövetkezett, mintsem befejezhette volna a kúrát. A család s leginkább a feleség azt hangoztatta, hogy a keresztény kuruzslók mérget adtak a férjének, s ezért múlt ki az élők sorából. Rohannak a városi bíróhoz, s büntetést követelnek a roppant bűnre. S bizony keményen meglakoltak volna ezek az orvosok, ha nem lett volna jobb belátás a bíróban. Megkérdezte ugyanis, hogy mit adtak a betegnek? Azok ezt válaszolták, pirosas port, melynek nagy része meg is maradt. Vallomásuk alapján a pogány bíró egy cellába záratta a vádlottakat, s a megmaradt port a poroszló jelenlétében lenyelette velük. Teljesen meg volt arról győződve, hogy ha méreg van benne, elpusztulnak a gonosztévők, ha pedig semmi ilyesmi nincs benne, nem csak hogy életben maradnak, hanem ártatlannak is bizonyulnak. S ez így is történt. Mikor ugyanis néhány napi szigorú őrizet után nem csak hogy nem haltak meg, hanem még élénkebbnek is látszottak, vétlennek bizonyulván elbocsátotta őket a bíró, s fölmentette őket a bűn és gáztett alól, amivel vádolták őket.» Ámde most térjünk vissza a követjárásra!

A törökök gyanakvók.

Egy ehhez nagyon hasonló eset.

XXXVII. §

Ezután BUSBECK leírja a janicsárokat, akik legelőször ötlöttek a szemébe Budán: „Budán legelőször a janicsárokat láttam meg. (m.) Így hívják ugyanis a törökök a testőrgyalogságot. Mikor teljes a létszámuk,

A janicsárok leírása.

m.) Hajdan leginkább azokat válogatták ki JANICSÁROKNAK, akik keresztény vérből születtek; elsősorban azonban törökök közül. Három főbb fajtájuk van:

I. RÉSZ. BUDA VÁROS TÖRTÉNETE, II. IDŐSZAK

tizenkétezer janicsárja van a török királynak szerte a birodalom végein, — vagy őrszolgálatot látnak el az ellenséggel szemben, vagy azért osztják szét őket, hogy a tömeg jogtalanságaival szemben megvédelmezzék a keresztényeket és a zsidókat. Egyetlen nagyobb lélekszámú falu, kisváros vagy mezőváros sincs, melyben ne lenne néhány janicsár, akik megvédik a keresztényeket és a zsidókat és a többi segítségre szorulókat a gazemberek arcátlanságaitól. Buda várában örökös janicsárőrség állomásozik. Bokáig leengedett öltözetet viselnek, fejfedőjük köpönyegujjból van (mert mint mondják, innen veszi az eredetét), melynek egy részébe a fejüket dugják, a hátracsüngő rész pedig a nyakukat verdesi. A homlokrésznél egy hosszúkás aranyozott ezüstkúp emelkedik ki, mely közönséges drágakövekkel van kirakva. Ezek a janicsárok majdnem mindig párosával jöttek hozzám, s mihelyt beléphettek az ebédlőbe, meghajtott fővel üdvözöltek, majd sietősen, szinte futva hozzám léptek, megérintették ruhámat vagy a kezemet, mintha meg akarták volna csókolni, s kezembe nyomtak egy jácint- vagy nárciszcsokrot, majd szinte az előbbihez hasonló gyorsasággal hátráltak az ajtó felé, nehogy nekem hátat fordítsanak, — ez ugyanis az ő szokásaik szerint illetlenség. Itt nagyon szerényen, őlük előtt keresztbe tett kézzel, a földet nézve hallgatagon álltak. Inkább a mi szerzeteseinkre, mintsem katonákra emlékeztetnek. Mihelyt azonban néhány pénzdarabot kaptak, fejüket meghajtván, fennhangon megköszönték, s jó szerencsét kívánva eltávoztak. S én bizony, ha előbb nem figyelmeztetnek, hogy janicsárokkal van dolgom, könnyen azt hiszem hogy valamiféle török szerzetesekről vagy valamilyen papi testület tagjairól van szó. Mégis ők voltak azok a janicsárok, akik maguk körül olyannyira terjesztették a rémületet.” Ez az elfajzott népség ugyanis megtanulta, hogy leginkább akkor vegyítsen a kegyetlenség közé hízelkedést, mikor akár csak a legkisebb remény is ébredt arra, hogy valami kis nyereségre szert tehet. Azt sem lehet elhallgatni, amit BUSBECK arról ír, milyen szívesen iszogatnak, — pedig ez ellentmond a Korán szabályainak és eléggé nevetséges dolog: „Gyakran lakomáztak velem a törökök BUDÁN. A bor édessége csábította oda őket, s minél kevesebb a boruk, annál jobban kívánják, s annál bőségesebben öntözik le a torkukon, ha egyszer hozzájutottak. Késő éjszakába nyúltak a vendégségek, s mikor a játékba beleunva fölkeltem az asztaltól s visszahúzódtam hálószobámba, azok (mivel még nem rúgtak be, s tudtak járni), szomorúan távoztak, de nem sokkal később megjelent egy szolgáló, aki az ő nevükben kérte, hogy jó bőven adjak nekik bort s adjak hozzá ezüstserlegeket. Ha megengedném, valamelyik sarokban iszogatóssal töltének az éjszakát. Én pedig annyi bort adattam nekik, amennyit csak akartak, odaadtam a kért edényeket is. Azok meg egészen addig nem hagyták abba az ivászatot, míg a bortól elkábulva el nem terültek a földön. A borivás nagy bűnnek számít a törököknél, különösen a korosabbaknak.

Arról, hogy a törökök titokban szeretnek iszogatni.

A HATÁRŐRÖK, akiket az erődítményekben helyeznek el, a KÓBORLÓK, akik vagy az utazókat védik útszakaszonként, vagy pedig, ha úgy kívánja meg a helyzet, a tábor követik; végül a SZOLÁKOK, vagy ISZOLÁKOK, azaz testőrkatonák, akiket a SZULTÁN őrizetére rendelték. Ez utóbbiak közül válogatják ki, ha valami tanújelét adták katonai virtusuknak, a SZPÁHIKAT, ULUSÁGOKAT, és SZALUFTÁROKAT, — valamennyien a lovas hadnembe tartoznak. Közülük amazok, egy ezer fős seregszárnyban jobbról, ezek, ugyanilyen létszámban, balról védelmezik a háborúba induló SZULTÁNT, az *uluságok* ellenben korona gyanánt veszik körül mindkettőt.

rex Turcarum habet XII. millia per omnes fere eius imperii fines, vel praesidio, munitionibus aduersus hostem, vel tutela Christianis Iudaisque, aduersus iniurias multitudinis futuri, sparguntur. neque ullus est paullo frequentior pagus, municipium, oppidumue, in quo non sint aliquot Gianizari, qui Christianos & Iudeos, reliquosque opis indigos, ab improborum petulantia, defendant. Budæ in arce, perpetuum Gianizarorum praesidium est. Vestitu utuntur, ad talos demisso: capitis tegmen habent ex penula manica (nam inde ut ipsi memorant, duxit originem) cuius parti caput insertum sit, pars retro propendens, ceruicem verberat: a fronte surgit oblongus argenteus conus deauratus, gemmisque elaboratus, sed vulgaribus. Hi Gianizari, fere bini ad me veniebant. ubi in cœnaculum erant admissi, capite demisso me salutabant: inde propere & pene cursim accedentes, vestem mihi, aut manum, veluti deosculaturi, tangebant, fasciculumque hyacinthorum, vel narcissorum obtrudebant: & mox, pari fere celeritate, recessim ad fores, ne mihi tergum obuenterent, regrediebantur. id enim institutis eorum habetur indecorum. ibi, summa cum modestia, compositis ante sinum manibus, terramque intuentes, taciti adstabant: magis, ut in iis monachos nostros agnoscas, quam milites. ubi vero nummulos aliquot, quod unum captabant, acceperant, inclinatis denuo capitibus, actisque clara voce gratias, omnia fausta precantes ominantesque, abibant. Et sane, ni Gianizaros esse pramonitus fuisset; monachorum Turcicorum genus aliquod, aut collegii, nescio cuius, sodales esse, facile credidisset. hi tamen illi sunt Gianizari, qui tantum terroris, secum, quocunque circumferunt. Nempe, didicit peruersissimum genus, atrocitati, blandimenta, eo potissimum loco, intermiscere, ubi, vel minima, aucupando lucello, spes se ostendit. Quod de perpotandi libidine addit BVSBECKIVS, quia contrait institutis Alcorani, & habet ridiculi quidpiam, silendum non est: Erant Budæ, frequentes mecum in cœna Turca, vini dulcedine illecti. cuius, quo minorem habent copiam, eo sunt avidiores, eoque largius se ingurgitant, ubi semel contigerit habere. in multam noctem fiebant inuitationes. post, ubi me ludi tadebat, surgebam a mensa, meque in cubiculum recipiebam: illi, quod vino nondum obruti, ire etiam poterant, tristes abibant; sed, mox puer aderat, qui nomine ipsorum rogaret, ut iis vini copiam facerem, scyphosque argenteos commodarem: velle, si permittam, in aliquo angulo, noctem potando extrahere. ego vero, quantum vellent vini, itemque vasa, qua petebant, iubebam præberi. illi, ante potandi finem non faciebant, quam mero sopiti, humi sternerentur. Vini potus, Turcis magno crimini datur: praesertim atate prouectioribus: in-

perpotandi, apud Turcas, furtiua libido.

TOM. III.

T t

nio-

nerum: LIMITANEI, qui in praesidiis collocantur; VAGI, qui, vel sunt viatoribus tutelæ, per itinerum demensa; vel, si res ferat, sequuntur castra: denique, SOLACHI, siue ISOLACI, milites praetoriani, custodiae SVLTANI destinati. Ex his postremis, si virtutis militaris specimina ediderunt,

SPAHI, VLVSAGI, & SALVHTARI, totidem equitum genera, deliguntur. quorum illi, millenaria ala, dextrum; hi, eodem numero, sinistrum SVLTANI, proficiscentis in bellum, latus praemuniunt; cum contra, *Vlvsagi*, utrisque, coronæ instar, circumfunduntur.

niores, cum maiore venia & excusationis spe, peccare consueuerunt. Cum vero, non minores pœnas post hanc vitam, sibi paratas arbitrentur, si vini minimum biberint, quam si plurimum: ubi semel vinum gustauerint, potare pergunt. quod, veluti pœna iam commissa, peccent impune; ebrietatemque in lucro ponant. huiusmodi illi, circa vini potum, habent opiniones, & his etiam absurdiores. Vidi senem quendam Constantinopoli, qui, cum calicem sumsisset in manum, ut biberet, magnos prius clamores edebat. Rogati a nobis amici, cur ita faceret, respondebant; eum, his clamoribus, commonitam velle animam, ut se reciperet in aliquem corporis angulum, aut prorsus emigraret; ne rea fieret eius delicti, quod ipse erat admissurus, neue vino, quod infusus erat, pollueretur. Sic se habet religio, quam dolus Mahomedi finxit, sustentauit peruersa, de rebus diuinis, opinio, dominandi libido, longe lateque propagauit.

S. XXXVIII.

Buda, quo
fuerit, eu
atate, habi-
tu:

A Vdiendus iam est BVSBECKIVS, quemadmodum eius ætatis Budam descriperit: id quod in primis adinet, ad vrbis historiam. Iam vero, de ciuitate Buda, longum esset omnia dicere. ne plane taceam, dicam, quod satis erit, non librum scribenti, sed epistolam. Iacet plane Buda loco amœnissimo, fertilissimaque regione, in collis dorsum porrecta: ita, ut vna ex parte vitiferi colles eam contingant, ex altera Danubium præterfluentem, & trans Danubium, Pestum, latissimosque campos, despectet. Locus videtur de industria, imperio Hungariæ dilectus. Ea vrbis, quondam splendidissimis optimatum Hungariæ domibus ornabatur: quæ iam partim, aut conciderunt, aut crebro tibi-
cine suffulta, aduersus ruinam muniuntur. Habitatantur fere militibus Turcis. quibus, cum diurnum stipendium vita sit, nihil suppetit, quod tantis adibus sarcien-
dis, tegendis, impendatur. Igitur, num tectum perpluat, num vitium faciat paries, non magnopere laborant; modo sit, ubi in sicco equum collocent, & sibi lectum sternant: quæ supra se, nihil ad se pertinere putant, & quantamuis superiorem adium partem, mustelis & muribus habitandam relinquunt. Huc accedit, quod instituti sit Turcici, ut ab adificationis magnificentia abhorreant: quod superbi elatique, neque se suo modulo metientis animi esse, iudicent, studere magnificis adibus, ut si quis sibi immortalitatem, & perpetuam mansionem, in hac vita polliceatur: se ita domibus uti, quemadmodum peregrinantes diuersoriis: in quibus, si sint a latronibus, a frigore, a sole, ab imbre, tuti, reliquas opportunitates non requirunt. Itaque, non facile, tota Turcia, quamuis magni, quamuis diuitis viri, paullo elegantius adificium reperias, vulgo, tuguria & case habitantur; magnates, hortis student & balneis, & ut, pro multitudine familie, laxas habeant ades. Ceterum, ibi nec porticus luculenta, nec visendum atrium, nec aliud quicquam magnificentum, aut admirandum. in quo eadem fere illis, quæ Hungaris est ratio. Excepta enim vrbe Buda, & si vis, Pausonio, vix ullam, tota Hungaria,
paullo

eam causa.

A fiatalok a nagyobb kegyelem és bocsánat reményében szoktak inni. Mivel azonban azt tartják, hogy nem lesz kisebb a büntetésük a földi élet után, ha alig valamicske bort ittak, mint ha igen sokat, ezért ha egyszer megkóstolták a bort, nem hagyják abba az ivást, hiszen ha egyszer már rászolgáltak a büntetésre, büntetlenül vétkezhetnek tovább, így hát a részegséget nyeregszámba veszik. Ilyeténképpen vélekednek (vagy még ennél is ostobábban) a borivásról. Láttam egy öregot Konstantinápolyban, aki mikor serleget vett a kezébe, hangos kiáltozást hallatott. Barátainktól megkérdezték, miért tesz így? Azt válaszolták, ezekkel a kiáltozásokkal figyelmezteti a lelkét, hogy bújjon bele testének valamelyik szögletébe vagy pedig teljesen szálljon ki belőle, nehogy bűnrészes legyen abban, melyet elkövetni készül, s hogy ne szennyezze be magát a borral, amit magába akart tölteni." Így néz ki az a vallás, melyet a csaló Mohamed talált ki, s melyet fönntartott az isteni dolgokról való fonák vélekedés, az uralomvágy pedig messze földeken elterjesztett.

XXXVIII. §

Mármost hallgassuk meg BUSBECKET, hogyan írta le a korabeli Budát, mivel ez első rendben a város történetéhez tartozik: „Most pedig hosszú lenne mindent elmondani Buda városáról, de hogy ne hallgassam el teljesen, elmondom, ami elég egy levélben, — hiszen nem könyvet írok. Buda igen kellemes helyen s rendkívül termékeny vidéken fekszik, háttal a domboknak, úgy hogy egyik oldalról szőlőhegyekkel érintkezik, a másik oldalon pedig az alatta elfolyó Dunára és a Dunán túl Pestre és a szélesen kiterjedt mezőkre néz. Ez a hely okkal kedves Magyarországnak. A várost hajdan a magyar előkelők pazar házai díszítették, melyek részint már összedőltek, vagy aládúcolták őket, hogy megvédjék a rombadőléstől. Szinte csak török katonák lakják, s mivel az életük csak mindennapi hadi szolgálat, nincs miért a sok ház kijavítására, befedésére költekezniük. Ezért aztán nem sokat adnak arra, hogy befolyik-e a tetőn a víz, vagy hogy hibás a fal, csak legyen hol a lovat szárazon elhelyezzék s megvessék az ágyukat. Ami túl van a maguk szükségletén, arról az a véleményük, hogy nem kell törődni vele. S ha még akkora is a ház emeleti része, hagyják, hogy menyétek és egerek lakjanak bennük. Ehhez járul, hogy a törökök irtóznak a nagyvonalú építkezéstől, mivel úgy ítélik, hogy a gögös, fennhéjázó és nagyravágyó lélek tulajdonsága, hogy nagyszerű épületekre vágyik, — mintha csak azt ígérné vele magának, hogy ebben az életben halhatatlanságra és örökös lakóhelyre tett szert. Nekik a ház olyan, mint a vándoroknak a vendégfogadók, melyekben ha védelmet találnak a rablóktól, a hidegtől, a nap hevétől, a vihartól, nem igénylik a többi kényelmet. Ezért hát egész Törökországban nem egykönnyen találisz akár csak egy kissé elegánsabb házat is, legyen bár az nagy, legyen gazdag emberé, — általában kunyhókban és kisebb kalyibákban laknak. Az előkelők kertekre és fürdőkre törekszenek szert tenni és hogy a család nagy létszámának megfelelően tágas legyen a lakás. Ezekben azonban nincsenek pompás tornácok, sem megtekintésre méltó csarnokok, vagy bármi más nagyszerű vagy csodálatra méltó dolog, — bár ebben szinte nem is különböznek a magyaroktól, ugyanis Buda, vagy ha úgy tetszik, Pozsony kivételével alig láthatsz egész

Hogy nézett ki Buda ebben a korban?

Ennek okai.

I. RÉSZ. BUDA VÁROS TÖRTÉNETE, II. IDŐSZAK.

Magyarországon olyan várost, melyben kissé pompázatosabban épült házak lennének. Véleményem szerint ezt a szokást a régmúltból őrizték meg. A katonáskodáshoz és a tábori élethez meg a hosszúra nyúló háborúkhöz szokott nép elhanyagolta az építkezést, és úgy építette városait is, mintha máris arra készülne, hogy otthagyja őket." Íme, ez volt az oka, hogy így nézett ki az elpusztított város.

XXXIX. §

Hogy bánt a városparancsnok Busbeckkal.

Most említsük meg, milyen méltánytalanul, milyen hihetetlenül csalárd módon bánt a követtel a város parancsnoka. „Alighogy a pasa fölépült betegségéből, december hetedikén bevezettek hozzája. Ajándékokkal kedveskedünk néki, panaszkodunk a török katonák kevély gaztetteire, visszaköveteljük, amit a fegyverszüneti egyezmény ellenére elvettek tőlünk, írásban már meg is ígérte, hogy visszaszolgáltatja azokat királyomnak, csak küldjön hozzá követet. Ő erre nem csekélyebb panaszokkal válaszolt azokkal a károkkal s jogtalanságokkal kapcsolatban, melyekről azt bizonygatta, hogy a mieink követtek el. Azon dilemmával védekezett: «Vagy nem ígértem meg, hogy valamit is visszaadok, s ennek okáért nem is kell visszaadnom, vagy pedig ha megígértem, van annyi ítélőképességed, hogy belássad, amit ígértem, nem tudom és nem is szabad teljesítenem. Az én uram ugyanis azt a feladatot ruházta rám, hogy növeljem, nem pedig hogy csökkentsem a birodalmát, s nékem nem lehet rosszabbra fordítanom a helyzetét. Az ő ügyéről van szó, nem az enyémről. Ha jónak látod, tőle kérheted, mihelyt hozzá mégy » . Hozzátette még, mintegy hogy megkoronázza: nem lenne szabad terhére lennem egy hosszú és hiábavaló tárgyalással, hiszen még csak lábadozik. Miután így pontot tett a beszélgetésre, el is jöhöttem, – dolgom végezetlenül, hacsak nem tekintem a fegyverszüneti egyezményt, míg meghozzák a választ Szulejmántól”. A törököket mindig is a béke- és szövetségkötés mestereinek tartották, s ez a budai barbár minden igyekezetével azon volt, hogy ne tűnjék ettől a jellemvonástól elfajzottnak. Bizonyos fokig tanújelét adta azonban emberségének, mint ahogy BUSBECK is bevallja: „Megfigyeltem, mikor bevezettek a pasához, hogy megmaradt náluk a szerencsekívánásnak az a régi római szokása, hogy így kiáltanak fel: «Jó szerencsét! » , valamint, hogy szerencsekívánással búcsúznak. Megtisztelőbbnek tartják a bal kézre eső helyet, hacsaknem valami megakadályozza. Azt mondják, ennek az az oka, hogy azt a részt tünteti ki a kard. Miután kísérőm ahogy csak tudta, elvégezte dolgát Budán, visszatér a királyhoz, én pedig a Dunán előkészített hajóra szállok, s föltéve lovaim, szekereim és az egész háztartásom, Belgrád felé hajózunk a víz folyásirányában.

Bizonyos mértékben tiszteletet tanúsítanak iránta.

XL. §

Barbár vadságra valló látványt lát visszatértekor Busbeck.

Amit eddig a budaiakról mondtunk, különfélék ugyan, s nagyon is elütnek a mi szokásainktól, de amit aztán BUSBECK nyomán most elmondunk, fölülhatalad minden vadságot. S szinte el sem hinnénk, ha nem egy olyan tekintélyes és művelt férfiú jegyeztve volna le, mint amilyen BUSBECK volt. Miután ugyanis megkötötte a békét vagy a fegyverszünetet, e jóember visszatért

paullo splendidioribus aedificiis constructam urbem, videas. Quam consuetudinem, ex vetustate retineri puto. Militiae, & castris, & longinquis bellis assueta gens, aedificandi curam neglexit: nec urbes aliter coluit, quam si mox relictura. En! desolatæ urbis, & caussas, & habitum.

§. XXXIX.

REm, ab urbis præfecto, sic satis inique, & cum eximia gestam fraude, memorauisse nunc iuuerit. *Ad Bassam, vix tandem VII. Decembris a morbo confirmatum, introducimur: demulcemus muneribus: querimur, de insolentia & maleficiis militum Turcicorum; repetimus, quæ contra fidem induciarum nobis ablata sunt. quæ se restitutum Regi meo, modo oratorem mitteret, per litteras receperat. Ille, nihilo leuiore querimonias regerit, de damnis & iniuriis, quibus se a nostris affectum contendat. De locis vero, quæ reddere debebat, hoc se dilemmate tuebatur: aut non promisi, me quicquam redditurum, eaque de caussa nec debeo: aut, si promisi, eo es iudicio, vt intelligas me, quod promisi, nec posse, nec debere præstare: mihi enim a domino meo, augendi eius imperii, non minuendi partes commissæ: neque mihi licet conditionem eius facere deteriore; eius, non meum negotium agitur: quod visum fuerit, petere ab eo poteris, vbi ad eum veneris. Adiciebat, veluti pro corollario, non debere me sibi etiamnum, ex morbo languenti, longa, & inani disputatione molestum esse: quo, veluti iure dicto, ire licuit; re nulla confecta, nisi pactis induciis, dum esset relatum a Suleimanno responsum. Egregii, scilicet, pacis, & mutorum foederum, artifices Turcæ, semper habiti sunt. a quo ingenio, ne degeneraret, Budensis hic barbarus, cura ei opus fuit, & studio. Neque tamen nulla humanitatis edita ei significatio fuit, sicuti fatetur BVSBECKIVS: Animaduerti, cum ad Bassam introduceremur, manere apud eos, morem Romanum acclamandi, Feliciter! faustisque ominibus prosequendi: item, digniorem apud eos haberi locum sinistrum, nisi quid aliud obstarat: cuius rei caussas afferunt, quod eam partem gladius honestet; & qui sit in parte dextera, quodammodo gladium habeat, sub manum eius, qui sinistrum latus claudit; ille vero, eum gestet liberum & expeditum. Rebus, ita Budæ, quantum poterat, transactis, comes meus ad Regem reuertitur. ego paratas, in Danubio, naues conscendo, equis curribusque, atque omni familia impostis. ita Belgradum, secundo flumine deportamur.*

Res, quem admodum, apud urbis præfectum, gesta sit, a Busbeckio:

honoris: qualicumque significatio, ei tributa.

§. XL.

QVæ de Budensibus diximus hætenus, varia sunt quidem, & abhorrentia a nostris moribus. quod iam, BVSBECKIO præunte, memorabimus, omnem feritatis modum excedit; ac fortasse fidem etiam, excessurum, nisi a viro graui & docto, qualis erat BVSBECKIVS, in litteras fuisset relatum. Redibat, nempe, pace, an in-

Barbara feritatis speculum, Busbeckio redactum.

duciis confectis, bonus ille, *Constantinopoli*, deuoratisque, sexcentis itinerum molestiis, tandem *Budam* (n.) tenuit. Cum iam esset in conspectu *Buda*, veniunt nobis obuiam, iussu *Bassæ*, ex eius familia aliquot, cum plerisque *Chiauffis*; sed in primis visenda, iuuenum, in equis multitudo, propter nouitatem ornatus, qui erat huiusmodi. In aperto capite, quod eis plerumque rasum est, cutem, longa linea inciderant, cui vulneri plures pinnas cuiusque generis, inseruerant: ipsi, stillantes cruentis guttis, dissimulato dolore, veluti sensus expertes, lati & hilares ferebantur. Ante me proxime, pedites aliquot ambulabant, horum vnus, veluti ansatus, subnixis nudis brachiis, ingrediebatur, quorum vtrumque, supra cubitum cultello, (quod genus nos *Pragenses* vocamus) transfixum habebat. Alius, a superiore parte, umbiculo tenus, nudus incedebat. Sic scissa, duobus locis infra supraque lumborum cute, vt illac traiectam clauam, tanquam e cingulo, pendentem haberet. Alius, in vertice capitis, equi soleam, pluribus clauis fixerat. Sed id vetus erat, clauis ita cum carne coalitis, vt nihil mouerentur. Hac pompa, *Budam* sumus ingressi, & ad *Bassam* introducti. cum quo mihi, de fide induciarum, adstante *Sandro*, sermo prolixior. Confliterat intra limen atrii, egregia illa, contemptrix doloris iuuentus, in quam, cum oculos forte coniecissem, querit ex me *Bassa*, quid mihi videatur? recte, inquam, nisi quod illi, de sua cute faciunt, quod ego de mea veste nollem. nam, malim mihi seruari integram. Risit *Bassa*, nosque dimisit. Hem! generis humani probra, nisi præstigiæ fuerint, quas incautus forte *Bvsbeckivs*, spectarit. quod difficile est ad credendum. Equidem, sic opinor, *Maslagum* potauisse, prodigum, sui ipsius cruoris, genus, ex se quidem nequam, sed, vesana illa potione, iam etiam furens. Hæc, de *Buda*, ne sileremus, & res ipsa poscebat, & *Bvsbeckii*, qua est apud doctos, auctoritas.

§. XLI.

Toigenes,
successor
Halyo da-
rus:

eius inge-
nium ai-
que facino-
ra:

Haly demum, cuius supra meminimus, inter purpuratos maiores adscito, *Toigones* (o.) in præfectura *Budensi* successit. Vix ille magistratum eum adierat, cum *Hamsæ*, anno MDLIII. *Filekum* occupanti, opportunas suppetias administruit; vt ab his exordiis, felices in posterum successus deduceret. Atque, erat omnino irrequietus *Toigonus*, nullam, tota circum regione, a bellis cessationem faciens. *Caposvárum* enim vero, *Corothnam*, & *Babocsiam*, tamquam fulmine percussas, breui, neque operosa, anni MDLV. expeditione, occupat, exercitumque, pone *Szigethum*, *Quinqueecclesias*, atque hinc *Budam* reducit; ipso *Szigetho*, ex facili potiturus, si, quod suadebant duces reliqui, consternato *Kerecsénio*, arcis eius præfecto, vim adhibere voluisset. *Toigono*, siue fati functo, siue trans-

Cassonus: lato aliorum, *Cassonus* (p.), *Solymani* iussu, surrogatus est. Prima

is

n.) Epistola iv. p. 295.
o.) ISTVANFFYVS Lib. XIX. p. 354, 30.

{ p.) ISTVANFFYVS, Lib. eodem, p. 370,
28.

*Konstantinápolyból, s miután kiállta az utazás ezernyi fáradsalmát, végre Buda (n.) felé tartott. „Mikor Buda már a láthatáron volt, a pasa parancsára elénk jönnek néhányan az ő családjából több csausszal együtt, de a legjobban a lovakon ülő nagyszámú fiatalság hívta föl magára a figyelmet szokatlan ruhájuk miatt, mely ilyesforma volt: födetlen fejükön, melyet többnyire leborotváltak, hosszú vonalban bevágták a bőrt, s a sebbe mindenféle tollakat tűztek, s a kigyöngyöző vércseppeket, fájdalomukat leplezván, mint akik teljesen érzékeltének, vidáman s jókedvűen viselték. Közvetlen előttem néhány gyalogos sétált, közülük az egyik a kezét csípőre téve, meztelen alsókarján járkált, s a könyöke mindkettőnek átvolt szúrva egy késsel, amit mi prágai késnek nevezünk. A másik a köldökéig meztelen felsőtesttel járt. Ágyéka alatt és fölött két helyen úgy volt fölhasítva a bőr, hogy a rajta átszúrt buzogány mintha csak egy övről csüngött volna le. Másikuk meg a fejbübjára több szöggel patkót erősített. De ez már régi eset lehetett: a szögek úgy összenőttek a hússal, hogy meg sem moccantak. Ezzel a díszmenettel vonultunk be Budára és egyenesen a pasához vezettek. Sandaeus jelenlétében hosszasan beszélgettem vele a fegyverszüneti egyezményről. A terem küszöbén belül állt ez a fájdalmat megvető jeles ifjúság, s mikor véletlenül rájuk pillantottam, megkérdezi tőlem a pasa: hogy tetszik? Bizony, mondom én, ezek azt csinálják a bőrükkel, amit én a ruhámmal sem akarnék csinálni, mert inkább akarnám egészben megőrizni. Nevetett a pasa és elbocsátott minket”. Ime az emberi nemzetség szégyene, – ha esetleg nem csupán szemfényvesztésről van szó, amit nem figyelt meg eléggé BUSBECK; ezt azonban nemigen hinném. Én bizony azt hiszem, hogy *maszlagot* ivott ez a saját vérével pazarlóan bánó népség, mely önmagától is semmirekellő, de ettől a bolondító italtól már örült is. Hogy mindezt ne hallgassuk el *Budáról*, részint maga a dolog, részint pedig BUSBECKNEK a tudós világ előtti tekintélye követelte meg.*

XLI. §

Miután a föntemplített *Alit* a főbb pasák testületébe emelték, *Tojgun* (o.) követte a budai várkapitányságban. Alig kezdte el hivatalát, mikor *Hamzának*, aki 1553-ban *Füleket* elfoglalta, jó időben segítséget nyújtott, úgyhogy e szerencsés kezdet jegyében jó sikerekre számíthatott. *Tojgun* rendkívül nyughatatlan volt, egy pillanatra sem szüneteltette körben az egész vidéken a háborúzást. Úgy csapott *Kaposvárra*, *Korotnára* és *Babócsára*, mint a vilám, s rövid s nem is túl fáradságos hadjáratával az 1555. esztendőben elfoglalta őket, s hadseregét Sziget, Pécs mellett majd innen *Budára* vezettette vissza. Szigetet is könnyedén birtokába vehette volna, ha vezérei tanácsára megtámadta volna a várat, melynek kapitánya, *Kerecsényi* megfutamodott. Miután *Tojgun* vagy meghalt vagy pedig máshová helyezték, *Kászim* (p.) lépett a helyére Szolimán parancsára.

Tojgun nevezik ki *Ali* utódjának.

Jelleme és tettei.

Kászim.

n.) IV. levél, 295.1.

o.) ISTVÁNFFY, XIX. könyv, 354.1., 30.

p.) ISTVÁNFFY, ugyanazon könyv 370.1., 28.

I. RÉSZ. BUDA VÁROS TÖRTÉNETE, II. IDŐSZAK.

Rusztém. Parancsnoksága első ténykedéseként Szolimán parancsára fölmentő sereggel sietett a Lengyelországból visszatérő *Petrovics* segítségére. *Izabella* pártját annál kitartóbban támogatta, minél inkább érdekében volt a törököknek, hogy Erdélyt a különböző pártérdekek révén megosszák, és megerősítsék azokat a magyarokat, akik szembeszálltak FERDINÁNDDAL. Kászimot az ifjabb *Rusztém* követte a parancsnokságban, de nem volt sok szerencséje. A *füleki* várórséggel s a mindenholonnan összeszedett segítőcsapatokkal együtt megtámadta ugyanis *Szikszót*, ezt a nem szegény mezővárost, (q.) de csak annyit ért el, hogy távollétében majdnem az egész hadsereget elveszítette. Ezt követően az 1562-es évnél említik a budai parancsnokok között az ifjabb *Ibrahimot*, (r.) aki arról nevezetes, hogy segítségére volt *János Zsigmondnak* szatmári ténykedésében. Innen visszatérőben a *Budán* kitört járvány őt is elragadta, s ezzel helyet adott *Arszlánnak* (s.), aki igen elszánt férfiú volt és kiválóan ténykedett a *budaiak* érdekében. *Szolimán* parancsára (t.) ugyanis fallal erősítette meg a betörések erejének feltartására. Az, ha nem is túl erős, de megfelelő volt. Jelleméről egyedülálló bizonyosságot adott I. FERDINÁND halála után. Gyakori követküldéssel és levelekkel kérte számon az új császártól, MIKSÁTÓL (u.) a békefeltételeknek megfelelően küldendő ajándékokat, melyeket az véletlenül vagy szántszándékkal elhanyagolt. Szerencsésebb volt a háborúk szításában, mint a hadviselésben, mint azt megtudhatjuk ISTVÁNFFYTÓL (v.) *Palota* és *Veszprém* meghiúsult ostromával kapcsolatban. Ez az eset nem csak szégyent hozott *Arszlánra*, hanem a vesztét is okozta. Azonkívül ugyanis, hogy leváltották a *budai* parancsnokságból, *Mehmedet* nevezték ki a helyére azzal a megbízatással, hogy *Arszlánt* fojtsa meg és így torolja meg a kihasználatlanul hagyott háborús lehetőséget. *Arszlán* azonban *Szolimán* táborába menekült abban a reményben, hogy így gondoskodik méltóságáról és életéről, de csak a rá készen váró halált találta meg. Ez áll ISTVÁNFFYNÁL: „A táborba érkezett a szerencsétlen ARSZLÁN, akinek az volt a vétke, hogy rosszul intézte a dolgát Palotánál és Veszprémnél, és hogy helytelen volt a felderítés. Megtagadták azonban tőle mind a belépést, mind a beszélgetést, és Szolimán éktelen haragra gerjedve a fővezéri sátor előtt azon nyomban megölette.” *Mehmed* pasa nagy tekintélynek örvendett mind *Szolimánnál*, mind pedig annak fiánál, *Szelimnél*. Őt *Musztafa* követte (y.). Híresé teszik egyéb betörései mellett a *kékkői* és a *divényi* ostrom, melyet *Balázs* oly rosszkor jött csalárdsága (z.) csak siettetett a keresztények igen nagy kárára. „*Musztafa* pasa, írja, aki már azelőtt is olthatatlan gyűlölettel viseltetett *Balázs* iránt, fájlalva, hogy ez csellel az életére tört és becsapta, elkeseredett haragjában s gyűlöletében elhatározta, hogy megtorolja *Balázs* gaztettét, s kifüstöli a várából. Majd a végvári őrségből hadat gyűjtött s az ostromot *Ali* bégre, a *fehérvári* parancsnokra bízta, akit a színe miatt Feketének hívtak, s így

Ennek sorsa.

Miről híres Musztafa?

q.) Olvasd el az említett író, XX.könyv,388.1., 46.

r.) Ugyanőnála, XXI.könyv, 413.1.,1.

s.) Uő. 418.1., 37.

t.) ISTVÁNFFY, XXXI.könyv, 733.1., 26.

u.) XXII. könyv, 438.1., 49.

v.) Ugyanazon könyv, 464.1., 7.

x.) XXIII.könyv, 472.1., 9.

y.) XXIV.könyv, 522.1., 17.

z.) XXV.könyv, 545.1. skk. *Musztafa* éberségének teljes tanúbizonyságát adta, mint olvasható a XXV. könyvben 554.1., 47.

is præfecturæ tyrocinia, in eo posuit, quod, reducem ex Polonia *Petrovitzium*, ita volente Solymanno, suppetiis adiuuit. *Isabella* certe factionem, tanto pertinacius sustentabat, quo magis Turcarum intererat, & Transilvaniam, diuersissimis studiis distingere, & Hungarorum illos confirmare, qui contraibant FERDINANDO. Excepit, in præfectura Cassonum, *Rusthanes*, iunior dictus; sed infelicibus auspiciis. Nam, *Sixonem*, oppidum haud inops, cum *Filekiano* præsidio, & contractis vndiquaque auxiliaribus copiis, adortus (q.) id fecit operæ pretium, vt exercitum fere omnem, absens amitteret. Hinc, *Ibraimum* iuniorem in præfectis Budensibus, ad annum MDLXII. laudari reperio (r.), eo cognitum, quod *Iohannis Sigismundi* molitiones, ad Sathmárum adiuuit. Inde redux, pestilentia, quæ *Budam* corripuerat, enectus, *Arslani* (s.) locum fecit: viro, oppido feroci, & rerum *Budensium*, egregie fatagenti. Urbem certe amnicam, iussu *Solymani* (t.), muro, non eo quidem valido, sed idoneo tamen, ad retardandas impressiones, communiuerat. Dedit ingenii sui, peculiare documentum, FERDINANDO I. mortuo. Subinde enim, & crebris nunciis, & litteris missis, cum nouo Imperatore MAXIMILIANO (u.) expostulabat, de donis, ex pacis conditionibus mittendis, quæ is, seu facto neglexerat, seu studio. Fuit, in conflando, quam gerendo bello, felicior. id quod *ISTVÁNFYVS* (v.), ad irritam *Palotæ* & *Veszprimii*, obsidionem, memoriæ prodidit. Quæ res, infamiam non solum, sed exitium quoque *Arslani*, adtulit. Præterquam enim, quod abrogato eo, præfectura *Budensis*, *Mehmeti*, cum iis mandatis tradita est, vt strangulato *Arslane*, quæsitum occasionem belli, vlcisceretur; cum is quidem, fuga ad *Solymani* castra elapsus, & honori, & vitæ, consulturum se putat, paratam sibi necem reperiit. Ita habet *ISTVÁNFYVS* (x.): *Venit in castra infelix ARSLANES, male ad Palotam, & Veszprimium gesta rei, ac falsæ explorationis damnatus, quem aditu colloquioque prohibitum, Solymannus, ira percitus, ante prætorium tabernaculum, ex templo interfici iussit. Mehmetes, summæ auctoritatis apud Solymannum non minus, quam Selymum eius filium, purpuratus, Mustapham (y.) excepisse legitur. Insignem fecerunt, cum impressiones aliæ, tum Kéköiana illa, & Divinensis, quam intempestiua Balassii fraus (z.), magno Christianorum malo, accelerauerat. Mustaphas, inquit, purpuratus, cuius in Balassium, iam antea flagrantissimum odium erat, se dolo fraudeque petatum, delusumque dolens, ira simul & odio exacerbatus, vindicandum Balassii scelus, eumque arce deturbandum, decreuit: moxque, coactò exercitu, ex finium præsidiariis, eoque cura Aligbegi, Albensis præfecti, cui ex re, nigro cognomen erat, tradito, ul-*

Rusthanes:

Ibraimus:

Arslanes:

eius fata:

Mustapha:
quibus rebus incla-
ruit:

T t 3

tum

q.) Lege laudatum historicum, Lib. xx. p. 388, 46.
r.) Apud eundem, Lib. XXI. p. 413, 1.
s.) Idem p. 418, 37.
t.) ISTVÁNFYVS, Lib. XXXI. p. 733, 26.
u.) Lib. XXII. p. 438, 49.

v.) Lib. eod. p. 464, 7.
x.) Lib. XXIII. p. 472, 9.
y.) Lib. XXIV. p. 522, 17.
z.) Lib. XXV. p. 545. seqq. De Mustaphæ vigilantia, in signo exstat documentum, Lib. XXV. p. 554, 47.

Thermas,
& moles
instruit:

Rege-
phus, &
Ferinates:

necatur a
suis.

tum iniuriam preparavit. Tres, ea expeditione, nondum exactis induciis, arces interiere: *Kékó*, *Divén*, & *Somaskó*; frustra postea, a *Mustapha*, *Cæsaris* iussu, per *NICOLAVM ISTVÁNFFYVM*, *Budam* missum, repetita. Inter *Mustaphæ* opera (a.), quibus urbem excoluit, *Thermæ* fuere, & *molæ*. Et *thermas* quidem superiores, quæ olim *S. Trinitatis* vocari consueverant, e secto lapide, sumtuosissime instaurauerat, & plumbo, ac vitreis, supra laquearia, tabulis, curauerat contegendas: *molæ* vero, circiter triginta, iisdem inædificauerat *thermis*. quæ, partim pulverem tormentarium contunderent, partim frumentum comolerent, subterraneo in urbem ductu, (qui anno *MDCCXIX.* detectus (b.) & spectatus a nobis est) cum esset opus, inferendum. Cuncta hæc Asiatico instrui opere, & ad validi castelli modum, communitari fecerat. *Mustapham*, *Regephus* excepit; hunc *Ferhates*, magna in nostris edita strage insignis, quæ, qualis fuerit, prolixè *ISTVÁNFFYVS* (c.) memorat. Sed, reddidere ei vicem cumulatissimam *Hungari*, ea clade, quam ad *Sixonem* (d.) oppidum accepit: dum *Ferhates* ipse, *Budæ*, a suis, per seditionem (e.) occideretur. Necis causas, in hunc modum retulit historicus: *Gyumale*, inquit, & *Ianitseri*, ac *Bessie*, ceterique, qui stipendia merebant, quod statim temporibus ea non persolueret, ac monete aureæ & argenteæ, & rerum omnium pretium, summa militum iniuria, maxime intendisset, ac vilem pannum *Thessalonicensem*, oryzamque, & fruticis eius *Aegyptii* pulverem, qui tingendis croceo colore, equorum phaleris, in usu est, similesque minutias, duplici eis pretio obtruderet, & ab eo conuento, nihil equi retulissent, ad arma conuersi, eum, multis illatis vulneribus, in ipso pratorii atrio, contrucidarunt: mansitque mors eius inulta, *Murate*, ob eam, in neminem aduertente. Atque hic quidem *Ferhatis* exitus fuit.

§. XLII.

Legatio, a
Rudolpho
Constanti-
nopolim
missa:

REs locusque admonet, vt, quam *RVDOLPHVS* anno *MDLXXIX.* mense *Octobri*, *Constantinopolim* misit, legationem memoremus: eo quod, qui eam ligata oratione descripsit, *HENRICVS PORSIVS* (f.), itineris comes, *Budæ* fata, breui ac scito carmine, decantauit. Orator, & huius, seu comites, seu collegæ, qui fuerint, (g.) ante omnia cognoscendi. de his ille:

Iam

a.) Meminit eorum *ISTVÁNFFYVS*, Lib. xxxi. p. 723, 13.

b.) Pes nempe montis, ad vulgarem ædiculam ponendam, deradebatur, cum hiatus ille, curatissime concameratus, se adaperuit.

c.) Lib. xxvi. p. 567. 32.

d.) *Ibidem*. p. 582. seq.

e.) *Inibi* p. 588, fine.

f.) Fuit is *Cæsari* in *Camera Aulica* ab *Epistolis*. Scripsit itineris *Byzantini* Lib. iii. *Francof. a. MDLXXXIII.* apud *Vechelium* for. 8. excusos. Hæc nostra leguntur, Lib. i. p. 4. seq.

g.) Nominantur in margine: *PAVLVS* ab *EITZING*, *L. B. WOLFFGANGVS WILHELMVS* *L. B. ROSENDORFF*, & *IOHANNES SIGISMUNDVS* & *GREISEN*.

készítette elő a sérelem megtorlását.” Még le sem járt a fegyverszünet, ebben a hadjáratban három várat vett be: *Kékkőt*, *Divényt* és *Somoskőt*, melyeket hiába követelt aztán vissza Musztafától ISTVÁNFFY MIKLÓS, akit a császár Budára küldött. A várost felvirágoztató munkái között (a.) voltak a fürdő- és malomépitkezések. A felső melegfürdőket, melyeket hajdanában *Szenháromság-fürdő*nek hívtak, faragott kövekből fényűzően helyreállította és ólomba foglalt üvegtáblákkal fedette be a mennyezetet. Kb. harminc malmot is épített a melegfürdők mellé, részben löpormalmokat, részben pedig a gabona őrlésére, melyet ha arra volt szükség, földalatti járaton (melyet 1719-ben fedeztek föl (b.) s mi is megtekintettük) vittek a városba. *Musztafát Regef* [Frenk Juszuf] követte, őt meg *Ferhád*, aki hírhedett a miénk közt végbevitt mézárólásokról. – Hogy ez milyen volt, részletesen beszámol róla ISTVÁNFFY (c.). Ám tetézve visszaadták neki a kölcsönt a magyarok, mikor *Szikszónál* (d.) vereséget szenvedett. *Ferhád*ot magát a saját emberei ölték meg *Budán*, akik fellázkodtak ellene (e.). A gyilkosság oka a következőképpen fejt ki a történetíró: „A gyumalák és janicsárok és bessiak s a többi zsoldból élők, mikor nem kapták meg a megszabott időben a zsoldot, s a katonák nagy sérelmére igen fölemelte az arany- és ezüstpénz és minden más dolog árát, és kétszeres áron tukmálta rájuk az olcsó thesszalonikai posztót, a rizst és annak az egyiptomi cserjének a porát, melyet arra használnak, hogy sáfrányszínűre fessék a lovak szügboglárját, és más hasonló apró-cseprő dolgokat s megegyezésük ellenére nem orvosolta a méltánytalanságokat, fegyvert ragadtak, és sok sebet ejtve rajta a házának csarnokában megölték. Murat nem is bosszulta meg a halálát, senkit nem büntetett meg miatta. S ez volt *Ferhád* vége!

Fürdőket és malmokat épít.

Regef és Ferhád.

Megölik az övét.

XLII. §

A dolog és a hely arra int, hogy megemlítsük azt a követjárást, amit 1579. októberében RUDOLF menesztett Konstantinápolyba. HENRICUS PORSIUS ugyanis (f.), aki résztvett az utazásban, megverselte a követséget, s *Buda* sorsát is rövid és csinos versbe foglalta. Mindenekelőtt ismerjük meg, ki volt a követ és annak társai avagy kollégái (g.). Így ír róluk:

A Rudolf által Konstantinápolyba küldött követség.

a.) Megemlíti őket ISTVÁNFFY, XXXI.könyv, 733.l., 13.

b.) Egy polgárház alapozásánál ugyanis lefaragtak a hegy lábából, és előbukkant az igen gondosan beboltozott üreg.

c.) XXVI. könyv, 567.l., 32.

d.) Uo. 582.l.skk.

e.) Uo. 588.l. vége.

f.) Ő a császár titkára volt az udvari kamarában. Három könyvben írta meg bizánci utazásának történetét, melyet 1583-ban Frankfurtban Vechelius jelentetett meg. A ránk vonatkozó olvashatók: I. könyv, 4.l.skk.

g.) A lapszálon a következőket említi meg: PAUL von EITZING WOLFGANG szabad báró, WILHELM von ROGGENDORFF szabad báró, és JOHANN SIGISMUND von GREISEN.

I. RÉSZ. BUDA VÁROS TÖRTÉNETE, II. IDŐSZAK.

*Eljővén az idő, hogy az oszmán porta kívánta
éves ajándékot vigye már a magyarja Bizáncba,
WOLF, tereád háru, EITZING és törzsöke fényes
sarja, követségnek hogy híven töltsd be a tisztét.
Ékesszólásod s ama tiszta erény, a komolyság,
dísz családodnak s méltón emel ily feladatra.
Testvéred kísér, s Roggendorff; ősi családból
hős ivadék utazik melletted, övéi reménye,
s híres von Greisen, ki a császár udvara tagja.
Fölkerekedve tehát immár a Dunán lehajózunk,
tornyai lassanként Bécsnek mind eltűnedeznek.
Első szállásunk a Fischaunak torkolatánál;
másodjára Pozsony tartóztat, ahol fenyegetve
néz le a vár az alatt elhőmpölygő Duna-vízre.
Majd meg az öblökkel kanyaros folyamon levitve
balra a Csallóköz marad el s jobbról a Kisalföld.*

Innen végigkövetve a hatnapos hajóutat, BUDÁRÓL a következőket írja:

Buda leírása ennek
történetéből merítve.

*Majd folytatva utunk kikötünk a magas Buda partján,
s napfelkeltével követünk a török pasa várja,
s vele megyünk. Elvégezvén a parancsot, a várba
hágunk föl. Hajdan ragyogó, híres, de ma villám-
sújtva belül, széttépve rutul. Majd innen a város
utcáit járván későn térünk a hajókhoz.
Hadd érintsük ehelyt sorsát — érdemli a város!
Mert amidőn a királyt elemészti keserves enyészet,
/háborukat zúdítva Lajos, holtával, a honra/
János, grófja Szepességnek, törekedve a trónra,
főrangjuk egy pártjától koronát kap az évben,
ám Ferdnánd, aki egyezés s törvényes utódlás
címén fegyveresen támad, jogait követelve,
és Buda várából véres csata által elűzi
Jánost. Az menekül, s lengyel földön befogadtad,
ŁASKI, a számkivetett vendéget; ügyéhez ajánlod
közbenjárásod, s követül jársz el, hogy a fényes
Porta segítséget nyújtson neki nagy csapatokkal.
Szándékod sikerül, sikerül szándékod, a szörnyű.
Késlekedés nélkül jön hadseregével a szultán,
-grasszál öldökölön, prédál, elhajtja a népet,
elfut a polgár mind, Buda városa már a töröknek
birtoka. Ostrom alá veszik, őrségével, a várat,
s áttörnék falait, de reményt vesztvén a keresztény
őrség egyezséget ajánl a csufos megadásra.
Ígérget szabad elvonulást, épséget a szultán.
Éppen nem hajlik megadásra a vár kapitánya,*

*Iamque aderat tempus solito pro more ferendi,
 Annua ad Ottomannam Byzantii munera portam:
 Cum tibi legati mandatur functio, WOLFI,
 EITZINGAE, veteris praeſulgida gloria ſtirpis,
 Qui virtute genus decoras, ſandique lepore
 Et grauitate vales, obeundo hoc munere dignus,
 Te ſtipant comites frater, iuxtaque vetuſta
 Stirpe Rogendorſus genitus, ſpes ampla ſuorum:
 Et pars Caſarea non vltima Greiſſius aula.*

*Ergo iter ingreſſi duce te decurrimus Iſtro.
 Turritaque oculos ſenſim fugiente Vienna,
 Prima nocte citi retinemur ad oſtia Viſca.
 Altera Poſonii ſtatio, cui deſuper alta
 Imminet arx, latasque Iſtri deſpectat in vndas.
 Inde vagos curſus ſinuanti flumine veſti,
 Proxima Sabaria & Cituorum legimus arua.*

Hinc nauale, ſextidui iter proſequutus, de BVDA ſuccinit :

*Prouehimur, littusque Buda contingimus alta.
 Exortoque die Baſſa comitamur ad ades
 Legatum, qui cum mandata peregit, in arcem
 Scandimus, egregiam quondam, nunc fulminis icſu
 Fœdatam laceramque intus: dehinc urbis euntes
 Per vicos, noſtrum ſero ad nauale redimus.
 Fas urbis memoranda modo perſtringere fata,
 Poſtquam Rex letho periit Ludouicus acerbo,
 Maiores regno motus ac bella relinquens:
 Scepuſus ſummas affectat Ianus habenas,
 Impoſitamque capit primatum a parte coronam,
 Legitimo at potior titulo pactique tenore
 Ferdnandus, repetens armis ſua iura, Ioannem,
 Expellitque Buda capta, pugnaque cruenta
 Deiicit. Hic fugiens Polonica regna ſubintrat.
 LASKE receptaſti profugum, cauſſamque tûendo
 Hoſpitis, ad Turcam contendis nuncius aulam,
 Reſtituique illum petis auxiliaribus armis,
 Vota tibi cedunt, cedunt hei vota nefanda.
 Nulla mora eſt, valido veniens cum milite Caſar
 Graſſatur, ſtragesque edit, capit obuia, plebem
 Abducit, potiturque Buda ſine ciue relicta:
 Arcem præſidio munitam oppugnat, & actis
 Diſrupturus erat ſcrobibus, cum miles ad hoſtem
 Re deſperata dedendi pacta referret.
 Pacta probans Caſar vitamque abitumque recepit.
 Solus abhorrebat placitis præfectus, & illos*

*deſcriptio
 Budæ, em
 eius hiſto-
 ria, peti-
 ta.*

Officii fideique monens, vincitur, & hosti,
 Mœnia panduntur. Comperto crimine Casar
 Inuertit pactum, cunctosque occidit, at ipsum
 Nadastum vita donatum in tuta remittit.
 Inde Viennensi fœde obsidione relicta,
 Constituit regem Ianum, obstringitque tributo.
 Hoc quoque sublato fatis, regnoque vacante
 Ferdinandus capit arma, parum cum iure valeret.
 Iam Budæ oppositum, medio Istri flumine, Pestum
 Et Vaciam, & firmam sine vulnere ceperat Albam:
 Cum Regina Budam poscenti inimica resistit,
 Quæ iam suppetias Turcam implorauerat ante.
 Ergo instauratur positis obsessio castris,
 Arxque diu grauibus tormentis quassa laborat,
 Vnde nec effectus, fortuna sed absuit ausis.
 Nam conuulsa globis muri pars nocte patebat,
 Ingressumque habet, nisi nostri obstantibus umbris
 Cessantes, illis reparande tempora molis
 Apta reliquissent, arcis spe deinde cadentes.
 Urbis item amissa est capiende occasio tuta.
 Porta vetusta fuit secretaque, prator ad istam
 Nocte recepturum promiserat Vngara signa.
 Pacta Rogendorfus mutans submittit ad urbem
 Germanos, qui cum portam intrauere reclusam,
 Voce requisiti, se produnt voce: vidensque
 Se lusum prator subeuntes deserit: illi
 Ignarique loci & noctis per opaca vagantur,
 Pars ad castra fugit, pars intercepta necatur.
 Iamque propinquabat Solymanni exercitus ingens,
 Castraque figebat non longe dissita nostris:
 Sæpe leues faciunt excursus, sæpe lacessunt
 Conflictus, multique neci traduntur utrinque:
 Cum tandem nostros, coniuncto robore noctu,
 Inuadunt Turci, sparsosque sine ordine cadunt,
 Diripiunt tormenta, ratesque in flumine mergunt.
 Ipse Rogendorfus castris subtractus, & egro
 Mœrore exhaustus vitalem deserit auram.
 Quis cladem noctis, quis funera tristia fando
 Exprimat? Exuti castris, vitæque bonisque
 Constituere graui nostri in discrimine regnum.
 Pars aliqua est seruata fuga: pars maior ab hoste
 Capta, dedit sæua spectacula turpia mortis.
 Mileis erat grandi ante alios mira que statura,
 Vix genua aquanti qui nano forte dabatur
 Mactandus: stricto puerili hic circuit harpo,

*s megkötözik, mikor esküjüket s hivatásuk idézi,
 megnyitják a kaput. Megtudva a vétket a császár,
 máris a szerződést fölrúgva halomba levágja
 mindeniket, megkímélvén Nádasdinak életét.
 Bécs ostromlását csufosan, rúttól odahagyva,
 éves adót szabván, JÁNOST kikiáltja királynak.
 Ezt is eléri a vég, s míg áll üresedve a trónszék,
 fegyvert fog Ferdnánd, érvényt így adna jogának.
 Már az övé volt Vác, s Pest, átellenben Budával,
 s könnyen, vér nélkül hullott az ölébe Fehérvár,
 ám Buda vára alatt vele szembeszegül a királyné,
 fölmentő seregért a törökhöz előbb folyamodván.
 Tábort ütve a had, belekezdenek az ostromlásba,
 hosszan szenved a vár a nehéz ágyúlövegektől.
 S bár megvolt a hatás, sikerüknek gátja a balsors;
 -mert a golyók-szaggatta falon tátongtak a rések
 s már bemehetnének, de az éjjeli késlekedéssel
 jó lehetőséget kap tőlük a vári lakosság,
 hogy kijavítsa a rést. Elvesztették a reményt is,
 hogy Buda városa-vára övék lesz majd valahára.
 Egy titkos kapu nyílt a falon s a bíró megígérte:
 majd a magyar katonákat a várba beengedi rajta.
 Németeket küld Roggendorff, áthúzza a tervet,
 kik behatoltak a tárt ajtón; nem tudva a jelszót,
 rögtön elárulják magukat szavaikkal. A bíró
 látva: kijátszották, ott hagyja, akik bevonultak
 nem tudván a helyet; s ödöngnek az éji homályban.
 Némelyik eljut a táborhoz, mást vár az enyészet.
 S már rohamost közeleg Szolimán roppant hadak élén,
 s rögtön tábort ver, nem messze helyezve mitőlünk.
 Már könnyű portyázások s bőszerű összecsapások
 pusztítanak, sokakat mindkét részről elemészttve,
 s ekkor az ellenség, minden csapatát egyesítve
 megtámad minket, mészárolván a futókat.
 Ágyúink hadizsákmányok s a hajók odavesztek...
 Roggendorff, a vezér, maga is sátrába huzódva
 majd a halálán volt a betegségtől kimerülve.
 Ó, van-e emberi szó vereségünket kifejezni?
 Tábortól megfosztva s az élettől, javaiktól,
 hagynak e földre csapást és súlyos végveszedelmet.
 Némely rész a futásban lel menedéket, a többség
 – rúttalványosság! –, megy a fogságból a halálba.
 Volt egy nagy katonánk, csoda volt természet, alakra;
 ágaskodva se ért térdéig a törpe, ki gyermek-
 kardjával kellett, hogy e szép, daliás katonánkat*

Újra meg újra lesújtva kinozza, gyötörje halálra,
 így úzzön csúfot, minden tagját lenyiszálva.
 Am ha keressük okát, hogy e bajt igazán mi okozta,
 és hol a tűzvész góca: a becsvágyó, hatalomra
 sóvárgó pap idézte miránk a mi elleneinket,
 (Krisztus, Urunk!), aki kénye szerint tartotta a kormányt.
 Mindezt végezvén Szolimán, aki csak minapában
 jött győzvéen, ragyogó, nagy ajándékokkal a várba
 küldet az udvarhoz, főként a király-csecsemőhöz,
 s kéri: a kisgyermek hozzá, sátrába vitessék.
 Kelletlen teszi bár, de elengedi anyja az udvar
 népével. Nyájas, kedves hozzájuk a zsarnok,
 ám míg ők odalent mit sem sejtvéen lakomáznak,
 fegyveres embereit csellel bebocsátja Budára,
 kik tüstént behatolva lefegyverzik Buda népét.
 Felkaptat maga is követelve magának a várat,
 udvara népével kihivatja az árva királynét.
 S már kivonulnak üres kézzel, s önbűnük okozta
 országvesztésért ennyit nyervén jutalomnak...
 Fegyverrel bosszút kell állni e rút vereségért, —
 egy hónap se telik, s újabb hadakat toboroznak,
 állítják vezetőül az örgrófot, s vele együtt
 indul a szász Móric, csataedzett férfi, a harcba.
 Ámde hiába övék Vác városa, Pest, — beköszöntött
 hóviharakkal a tél, terjedtek a kőszá beszédek:
 - jön sietősen az ellenség. Nem várva csatára
 indulnak haza már, hiszen üldözi őket a balsors.

Ennyit kellett PORSIUS verséből idéznünk. Most térjünk vissza tárgyunkra!

XLIII. §

Haszán.

**Vereséget szenved
Fehérvárnál.**

Ferhád, emez annyira undok és kapzsi ember helyére *Haszán* került, *Meh-mednek*, a pasák hajdani fejének fia. Abban az időben, mikor *Murad* békekötéssel zárta le a perzsákkal vívott hosszadalmas háborút, *Szinán* ösztönzésére újabb háborút indított Magyarországon. Ez volt az a *Haszán*, aki a szorongatott helyzetben lévő fehérváriaknak fölmentő sereggel sietett a segítségére, de olyan szerencsétlenül járt, hogy csapatait és málháját elvesztve ő maga is alig kerülte el a halált. „*Haszán*, írja a mi írónk (h.), az ellenség vezére menekülés közben Tapolcsányi János néma lovaskatonájába botlott, akivel hosszú párbajt vívott. Végül, mikor már sebet kapott és a harc közben eltörött a kardja, s nem maradt más a kezében, mint egy hüvely és egy drágakövekkel díszített, tömör arany markolat, biztonságba menekült.” Nagy volt a kapkodás Budán. A háborút indítványozó *Szinán* azonban értesülvén a fehérvári vereségről, szabályos hadsereggel egészen *Eszékig*

h.) XXVII.könyv, 616.1,36, ahol elolvashatod hadjáratának és a csatának a történetét.

*Ingeminansque ictus vix tandem sternit , agensque
 Ludibrium , vitam laceratis artubus aufert.
 Sed tanti si vera mali queratur origo ,
 Veraque fax : tumidus dira ambitione sacerdos
 Christe tuum , inque tuos (scelus hei) conciuerat hostem ,
 Cuncta suo arbitrio , reginam adeoque gubernans.
 His ita patrat Solymannus , nuper ad urbem
 Clade data appulsus , donaria splendida mittit ,
 Infanti regis simul & primoribus aula ,
 Efferrique sibi in tentoria postulat illum ,
 Paret , & infantem quamuis inuita , remittit
 Cum procerum turba mater , quos ore tyrannus
 Excipit humano : sed iam prudentibus illis ,
 Talia nec veritis , submittit fraude cohortes ,
 Quae portam subeunt , ac demunt ciuibus arma.
 Post ipse ingressus , templum prius expiat , arcem
 Poscit , cumque suis reginam excedere mandat ,
 Excessere bonis vacui , tantaque per ipsos
 Illata regno hac retulerunt praemia cladis ,
 Hanc tamen ulcisci dum ferro vindice certum est ,
 Agmina militiae coguntur messe sequenti ,
 Quaeis magnus praest ducendis Marchio , & una
 Mauritius Saxo , duris spectatus in armis.
 Sed frustra obsessa Vacia Pestoque , niualis
 Quando instabat hyems , properisque cohortibus hostis
 Aduentare frequens ferretur , castra reuellunt ,
 Ac tantos linquunt fatis obstantibus orsus.*

Hæc erant, ex PORSII carminibus recolenda. Nunc, in viam redeamus.

S. XLIII.

IN locum *Ferhatis*, foedi adeo, auidique hominis, *Hasanes*, Meh- Hasanes :
 metis, purpuratorum olim principis filius, successit; prorsus ea
 tempestate, cum diuturno, cum Persis bello, pace composita,
 finem *Murates* fecerat, nouumque, instigante *Sinano*, commouerat
 in Hungaria. Hic ille *Hasanes* fuit, qui laborantibus Albaregalensibus,
 coacto exercitu, suppetias tulerat, sed infeliciter adeo, vt amissis co- vincitur
ad Albata
regalem t
 piis impedimentisque, vix ipse necem euaserit. *Hasanes*, inquit no-
 ster, (h.) hostium dux, dum inter fugiendum, in quendam Iohannis
Tapoltschánii equitem, elinguem & mutum, incidisset, diu cum eo sin-
 gulari pugna dimicauit; demum, cum vulnus accepisset, & acinacem
 pugnando perfregisset, qui vagina & capulo, e solido auro, gemmis ex-
 ornato constabat, in tutum profugit. Trepidatum tunc fuit Budæ.
Sinanus certe, belli incentor, qui cognita Albeni clade, *Eszekum* vs-
 que,

Tom. III.

U u

que,

h.) Lib. xxvii. p. 616, 36. vbi expeditionis eius, & praelii historiam, possis legere.

que, iusto cum exercitu, peruenerat, *Beglerbegum* filium, cum quatuor millibus, ad defendendam urbem, submiserat, si quid forte ingrueret periculi. Præerat tamen rebus *Hasanes*, excelsio animo, iuuitque varie *Strigonienses*, ductu *Matthiæ* Archiducis, anno MDXCIV. obsessos. quæ industria, quam ei male cesserit, sequuto anno, MDXCV. dum noua pressis obsidione *Strigoniensibus*, opem laturus, cum XXX. millibus adcurrerat, prolixè annales (i.) referunt. Neque cecidit feliciter, ea *Hasanis* impressio, quam *Satergis* auspiciis, aduersus *Nefzmélyense* castellum (k.) anno MDXCVII. instituit; cæsus & hic, inque fugam coniectus, ægre in *Satergis* castra euasit. *Hasani* demum, siue mortuo, siue aliorum demigrare iussu, *Sulymannus*, *Temesuári* hucusque præfectus, ob insolentem animi arrogantiam, remque ipsam, *superciliosus* dictus, surrogatus est. Tolerauerat is fortiter, anni MDXCVIII. susceptam, ductu *MATTHIÆ* Archiducis, obsidionem *Budensem*. quam ei tamen gloriam, fortuna inuidit postea. Meminit rem *ISTVÁNFYVS* (l.). Nimirum, *Pálffyus*, qui *Strigonio* præerat, Hungarorum aliquot turmas, speculatum, *Budam* versus emiserrat, qui haud procul a thermis superioribus, occulto saltuosoque loco, sese abdiderunt. Accidit uero opportune, ut *Sulymannus*, relaxandi animi causa, cum sexaginta, circiter, equitibus, egressus, in nostrorum uestigia forte incideret. quibus legendis, cum pertinacius insistit, progrediturque, quam par erat, longius, in insidias se induit; committitur leue prælium, cumque *Sulymanni*, quo uehebatur, equus, ad scloporum dispersones, extra modum ferociret; rupto ephippii cingulo, sessorem excussit. Tunc nostri, humi prolapsus, obruunt, capiuntque uium. Illud, atrocioris fortunæ indicium fuit, quod saluis dilabentibus, quos in comitatu habuit, purpuratus, ipse solus comprehensus, & ad *Pálffyum* perductus fuerit. qui ferocissimum hominem, procul omni mora, Viennam, *MATTHIÆ* Archiduci dono misit; ut, quem non potuerit, anno superiore, una cum urbe, sub potestatem mittere, eum nunc a fortuna desertum proditumque, contueretur. Aliter paullo, ab *ORTELIO* (m.), narrari rem legas, qui icona simul, superciliosi hominis, exhibet.

actus eius
reliqui:

Sulyman-
nus:

obsidionem
uolens:

capitur a
Pálffyis
Hungaricis.

§. XLIV.

Budæ ob-
sidendæ ad-
paratus:

INiecta obsidionis *Budensis* mentione admonemur, ut eius heic adtexamus historiam. Feruebat, tota citerior, ulteriorque Hungaria, bello Turcico, cum recuperato *Iaurino*, arma porro proferri iubet Cæsar. Ergo, *Schwartzenburgus*, cum collega *Pálffy*, profectioem militarem, toto exercitu edicunt, ut ante, quam adesset *MATTHIAS* Archidux, cui summa belli commissa fuit, expugnatis minoribus arcibus, expeditum, ad obsidendam *Budam*, iter præstarent.

Tatam,

i.) *ISTVÁNFYVS*, Lib. XXIX. p. 659. seqq.

k.) Idem Lib. XXX. p. 713, 10.

l.) Lib. XXXI. p. 742, 6.

m.) *Chronici Hung.* Parte I. p. 260.

eljutott, s *beglerbég*-fiát négyezer emberrel együtt elküldte a város védelmezésére, ha hirtelen valami veszedelem törne rá. *Haszán* azonban erős lélekkel intézte a dolgokat, s különféleképpen megsegítette az *esztergomiakat*, akiket *Mátyás* főherceg ostrom alá vett 1594-ben. A történeti művek (*i.*) bőségesen beszámolnak arról, hogy iparkodása mennyire balul ütött ki a következő évben, 1595-ben, mikor újra ostrom szorongatta az *esztergomiakat*, és ő harmincezres seregével segítségükre sietett. Nem járt nagyobb sikerrel *Haszán* az a hadművelete sem, melyet *Szaturdzsi* vezetésével a *neszmélyi vár* ellen (*k.*) 1597-ben indított. Itt is megsebesítették, menekülni kényszerült s alig tudott elvándorolni *Szaturdzsi* táborába. Végül *Haszán* vagy elhűnyt, vagy másfelé parancsolták, s *Szulejmán* lépett a helyére, aki addig *temesvári* kapitány volt, s szokatlan elbizakodottsága miatt s mert úgy nézett ki, *Szemöldökösnek* hívták. Bátran kiállta azt a *budai* ostromot, melyet 1598-ban *MÁTYÁS* főherceg vezetett. Ezt a dicsőséget később megirigyelte tőle a sors. *ISTVÁNFFY* (*l.*) megemlíti ezt az eseményt. *Pálffy* ugyanis, aki *Esztergom* kapitánya volt, néhány magyar lovasosztagot küldött földérintés céljából *Buda* felé, s azok a felső melegfürdőktől nem messze egy eldugott, szakadékos helyen elrejtöztek. *Szulejmán* pihenés céljából úgy hatvan lovasal együtt épp akkor lovagolt ki, s rábukkant a mieink nyomára. Mikor kitarátóan követte a nyomokat, s a megfelelőnél messzebbre előrenyomult, csapdába esett. Könnyebb csata bontakozott ki, s mikor a *Szulejmánt* vivő ló megvadult a puskagolyóktól, s elszakítva a nyeregövet lerázta magáról a lovasát. Mikor a földre csusszant, rátámadnak a mieink s élve elfogják. Sorsa kegyetlen voltának az volt a jele, hogy kísérői ép bőrrel megúszták, egyedül a pasa került fogságba, majd *Pálffy* elé vezették, aki az igen vad embert haladék nélkül elküldte Bécsbe *MÁTYÁS* főhercegnek ajándékba, hogy, akit az előző évben nem tudott a várossal együtt kézre keríteni, most mikor elhagyta és elárulta a szerencséje, szemügyre vehesse. *ORTELIUS* (*m.*) kissé másképpen meséli el az esetet, s közli a vastagszemöldökű ember képmását is.

Egyéb tettei.

Szulejmán.

Kiállja az ostromot.

Pálffy magyarjai elfogják

i.) ISTVÁNFFY, XXIX.könyv, 659.1.skk.

k.) Uő., XXX.könyv, 713.1., 10.

l.) XXXI. könyv, 7421., 6.

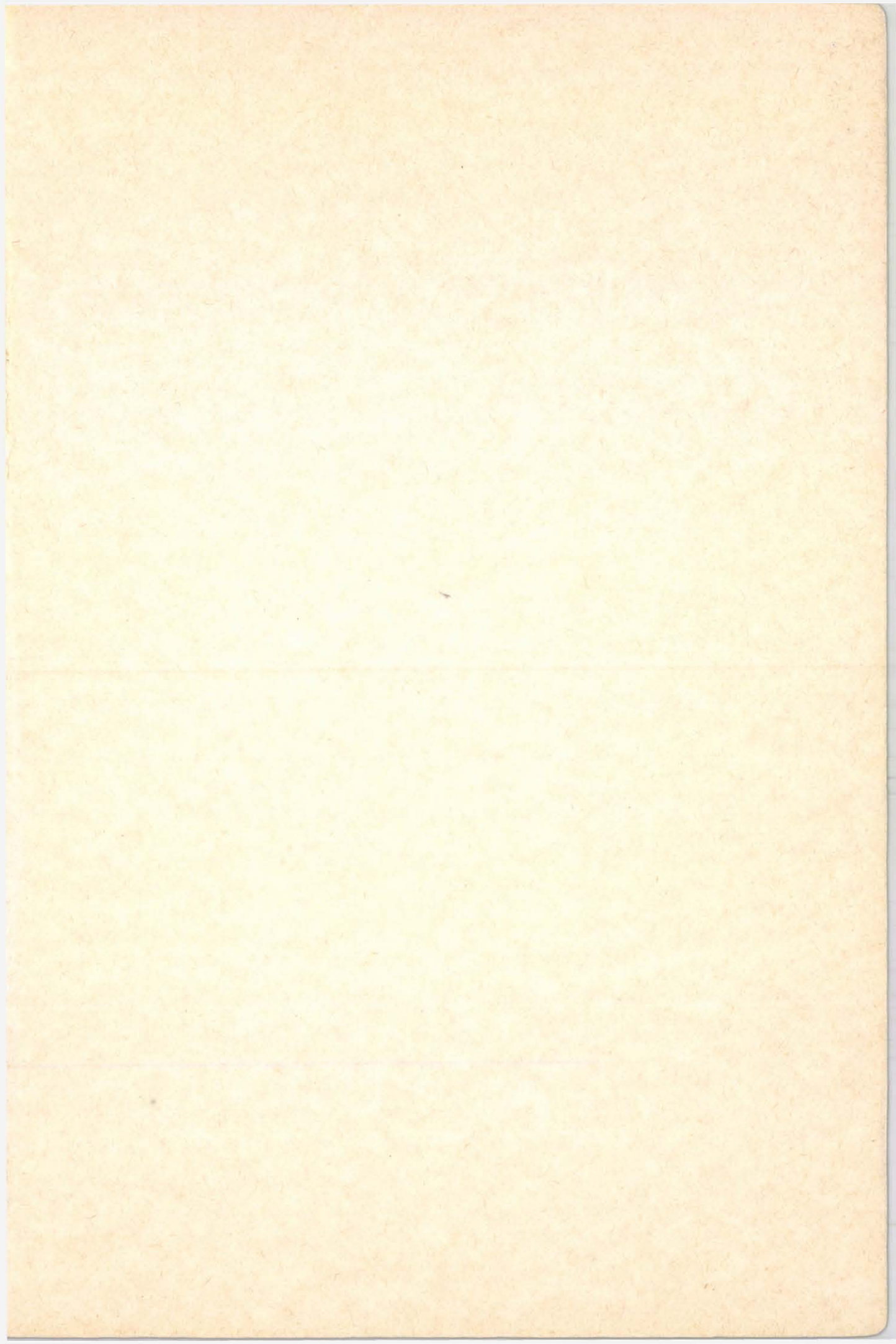
m.) Magyar történet, L. rész, 260.1.

2002

2003 JUL 1

2005 JUL 05

2002

Ara: 258,- Ft

